

Cofnod y Trafodion

The Record of Proceedings

06/11/2013

Cynnwys Contents

[Cwestiynau i'r Gweinidog Addysg a Sgiliau](#)
[Questions to the Minister for Education and Skills](#)

[Cwestiynau i Weiniidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth](#)
[Questions to the Minister for Economy, Science and Transport](#)

[Dadl ar Adroddiad y Pwyllgor Cyllid ar Reoli Asedau yn y Sector Cyhoeddus](#)
[Debate on the Finance Committee's Report on Asset Management in the Public Sector](#)

[Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Ansawdd Gofal yn GIG Cymru](#)
[Welsh Conservatives Debate: The Quality of Care in the Welsh NHS](#)

[Dadl Plaid Cymru: Trafnidiaeth](#)
[Plaid Cymru Debate: Transport](#)

[Cyfnod Pleidleisio](#)
[Voting Time](#)

[Dadl Fer: Diogelwch Plant Ar-lein](#)
[Short Debate: Child Safety Online](#)

Cyfarfu'r Cynulliad am 13:30 gyda'r Llywydd (Rosemary Butler) yn y Gadair.

The Assembly met at 13:30 with the Presiding Officer (Rosemary Butler) in the Chair.

13:30 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Good afternoon. The National Assembly for Wales is now in session.

Prynhawn da. Dyma ddechrau trafodion Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

Cwestiynau i'r Gweinidog Addysg a Sgiliau

Questions to the Minister for Education and Skills

Cyrhaeddiad Addysgol Plant

Childrens Educational Attainment

13:30 **Julie Morgan** [Bywgraffiad Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

1. Pa gynlluniau sydd gan y Gweinidog i leihau'r bwlch mewn cyrhaeddiad addysgol plant mewn ysgolion?
OAQ(4)0335(ESK)

1. What plans does the Minister have to shrink the gap in children's educational attainment in schools?
OAQ(4)0335(ESK)

13:30 **Huw Lewis** [Bywgraffiad Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Y Gweinidog Addysg a Sgiliau / The Minister for Education and Skills

I thank the Member for Cardiff North. Reducing the gap in attainment between deprived pupils and their peers, along with literacy and numeracy, is a key priority for me. As well as securing additional funding for this issue, we are developing a comprehensive programme to tackle deprivation to equal the work on raising standards.

Diolch i'r Aelod dros Ogledd Caerdydd. Mae lleihau'r bwlch mewn cyrhaeddiad rhwng disgyblion difreintiedig a'u cyfoedion, ynghyd â llythrennedd a rhifedd, yn flaenoriaeth allweddol imi. Yn ogystal â sicrhau cyllid ychwanegol ar gyfer y mater hwn, rydym yn datblygu rhaglen gynhwysfawr i fynd i'r afael ag amddifadedd i gyd-fynd â'r gwaith ar godi safonau.

- 13:30 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank the Minister for that response. Does the Minister agree that a child's attainment improves when parents or guardians are actively involved in the learning process? It makes absolute sense. Does the Minister support the recommendations in the recent report by the National Institute of Adult Continuing Education, which highlights that the reading age of children can improve as well as the skills and employability of the parents involved? How can we make more of our schools as family learning environments?
- 13:31 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I agree wholeheartedly with NIACE. Parental engagement in family learning has a proven positive impact on children's learning and brings measurable benefits to their literacy, language and numeracy skills. Our family learning programmes grant is one of the means we have of providing support through local authorities to families where low levels of literacy and language development act as barriers to a child's development. That fund will be enhanced over the coming years. It is being protected even in these very difficult budgetary circumstances for 2014-15 through to 2016. We are also progressing work on pilot projects to extend family learning programmes to cover early years provision to develop approaches to help parents to support very early learning and language development. In addition to that, we can also take advantage of the Communities First match fund, and I would encourage applications along the lines of family learning for that fund.
- 13:32 **Angela Burns** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, another way of helping to close that attainment gap would be the implementation of the individual pupil learning plans. Will you give us an update on this? I know that, in some areas, it is not really taking off and the individual recognition of pupils' needs is being stopped in anticipation of the learning plans taking effect.
- 13:32 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I would be very concerned if we were not getting consistent development on individual pupil learning plans. I will undertake to look into the matter and write to the Member with a response.
- 13:33 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I call on the Plaid Cymru spokesperson, Simon Thomas.
- 13:33 **Simon Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Weinidog, mae sylwebwyr addysg yn gytūn bod angen cau'r bwlch o ran cyrhaeddiad plant yng Nghymru os ydym am fynd i fynd i'r afael yn iawn â'r her o ddringo'r ysgol mewn perthynas â chanlyniadau'r Rhaglen Ryngwladol Asesu Myfyrwyr. Ar 8 Hydref, dywedodd y Prif Weinidog ei fod yn disgwyl gweld gwelliant yn y canlyniadau PISA ym mis Rhagfyr. Ar y llaw arall, mae pobl fel yr Athro David Reynolds wedi dweud mai'r gorau y gallwn ei erfyn yw aros yn ein hunfan. Gyda phwy ydych chi'n cytuno?
- Diolch, Weinidog, am yr ymateb hwnnw. A yw'r Gweinidog yn cytuno bod cyrhaeddiad plentyn yn gwella pan fydd rhieni neu warcheidwaid yn cymryd rhan weithredol yn y broses ddysgu? Mae'n gwneud synnwyr perffaith. A yw'r Gweinidog yn cefnogi'r argymhellion yn yr adroddiad diweddar gan y Sefydliad Cenedlaethol dros Addysg Barhaus i Oedolion, sy'n nodi y gall oedran darllen plant wella yn ogystal â sgiliau a chyflogadwyedd y rhieni dan sylw? Sut y gallwn wneud mwy o ddefnydd o'n hysgolion fel amgylcheddau dysgu i deuluoedd?
- Cytunaf yn llwyr â NIACE. Mae cynnwys rhieni mewn rhaglenni dysgu fel teulu yn cael effaith gadarnhaol brofedig ar ddysgu plant ac yn arwain at fanteision mesuradwy o ran eu sgiliau llythrennedd, iaith a rhifedd. Mae ein grant rhaglenni dysgu fel teulu yn fodd i roi cymorth drwy awdurdodau lleol i deuluoedd lle mae lefelau isel o lythrennedd a datblygiad iaith yn rhwystro plentyn rhag datblygu. Bwriedir ychwanegu at y gronfa honno drwy blynnyddoedd nesaf. Caiff ei diogelu hyd yn oed o dan yr amgylchiadau cyllidedol anodd iawn hyn ar gyfer 2014-15 hyd at 2016. Rydym hefyd yn bwrw ymlaen â gwaith ar brosiectau peilot i ymestyn rhaglenni dysgu fel teulu i gwmpasu darpariaeth y blynnyddoedd cynnar er mwyn datblygu dulliau i helpu rhieni i gefnogi dysgu a datblygiad iaith cynnar iawn. Yn ogystal â hynny, gallwn hefyd fanteisio ar gronfa gyfatebol Cymunedau yn Gyntaf, a byddwn yn annog ceisiadau mewn perthynas â dysgu fel teulu ar gyfer y gronfa honno.
- Weinidog, ffordd arall o helpu i gau'r bwlch hwnnw mewn cyrhaeddiad fyddai rhoi cynlluniau dysgu disgyblion unigol ar waith. A wnewch chi roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni am hyn? Gwn, mewn rhai ardaloedd, nad ydynt wedi llwyddo mewn gwirionedd ac nid yw anghenion unigol disgyblion yn cael eu cydnabod wrth ddisgwyl i'r cynlluniau dysgu ddod i rym.
- Byddwn yn bryderus iawn pe na fyddem yn gweld datblygiad cyson mewn perthynas â chynlluniau dysgu disgyblion unigol. Byddaf yn ymchwilio i'r mater ac yn ysgrifennu at yr Aelod gydag ymateb.
- Galwaf ar lefarydd Plaid Cymru, Simon Thomas.
- Minister, education commentators are agreed that we need to shrink the gap in children's attainment in Wales if we are to climb the Programme for International Student Assessment league tables. On 8 October, the First Minister said that he expected to see an improvement in the PISA results in December. On the other hand, people such as Professor David Reynolds have said that the best that we can hope for is to stay as we were. With whom do you agree?

13:33	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	We are just about 12 months into our school improvement journey, which was initiated, through multiple initiatives, by my predecessor. The next PISA results will relate to 2012, when hardly any of those programmes for improvement had had a chance to bite into the system, if you like. Therefore, I would anticipate that any realistic person would look to the next set of PISA results with a great deal of caution.	Mae bron 12 mis ers inni ddechrau ein gwaith i wella ysgolion, a gychwynnwyd, drwy amryw fentrau, gan fy rhagflaenydd. Bydd canlyniadau'r cylch nesaf o asesiadau PISA yn ymwneud â 2012, pan nad oedd bron unrhyw un o'r rhaglenni hynny wedi cael fawr ddim cyfle i effeithio ar y system. Felly, byddwn yn rhagweld y byddai unrhyw berson realistig yn edrych ar y gyfres nesaf o ganlyniadau PISA yn ofalus iawn.	Senedd.tv Fideo Video
13:34	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	Do you have a second question?	A oes gennych ail gwestiwn?	Senedd.tv Fideo Video
13:34	Simon Thomas Bywgraffiad Biography	Yes; thank you, Presiding Officer. I note that the Minister for Education and Skills does not think that the First Minister has been very realistic in his ambitions for PISA results in Wales. [Interruption.]	Oes; diolch, Lywydd. Sylwaf nad yw'r Gweinidog Addysg a Sgiliau yn credu bod y Prif Weinidog wedi bod yn realistig iawn yn ei uchelgais ar gyfer canlyniadau PISA yng Nghymru. [Torri ar draws.]	Senedd.tv Fideo Video
13:34	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	Order. Can we stop having interventions from a seated position? Will you carry on, please, Simon Thomas?	Trefn. A allwn roi'r gorau i gael ymyriadau gan Aelodau ar eu heistedd? A wnewch chi barhau, os gwelwch yn dda, Simon Thomas?	Senedd.tv Fideo Video
13:34	Simon Thomas Bywgraffiad Biography	Thank you, Presiding Officer. It is ironic, however, that all countries are trying to improve their PISA results, including, for example, Scotland, which has just established a purpose-built academic research institution at the University of Glasgow—which, ironically, is named after the great Welshman Robert Owen—to raise performance there. Similar moves are happening in Wales, with the launch of a centre for equity in education at the University of Wales Trinity Dewi Sant next month. Do you feel that we have enough international comparison, and enough of an academic, rigorous, evidence-based approach in Wales to really raise our PISA results, whether it happens this year, or in two years' time?	Diolch, Lywydd. Mae'n eironig, fodd bynnag, bod pob gwlad yn ceisio gwella eu canlyniadau PISA, gan gynnwys, er enghraifft, yr Alban, sydd newydd sefydlu sefydliad ymchwil academiaidd pwrpasol ym Mhrifysgol Glasgow—a enwyd, yn eironig ddigon, ar ôl y Cymro mawr Robert Owen—i wella perfformiad yno. Mae datblygiadau tebyg yn digwydd yng Nghymru, a chaiff canolfan ar gyfer tegwch mewn addysg ei lansio ym Mhrifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant fis nesaf. A theimlwch fod gennym ddigon o gymhariaeth ryngwladol, a phroses ddigon academiaidd a thrylwyr, sy'n seiliedig ar dystiolaeth yng Nghymru i wella ein canlyniadau PISA mewn gwirionedd, boed hynny eleni, neu ymhen dwy flynedd?	Senedd.tv Fideo Video
13:35	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Of course, there is a great deal of existing evidence out there. In large part, we know what kind of interventions can give us results in terms of international studies, comparators, and so on. However, I welcome the equity group's establishment in west Wales, and I will be meeting with it. I read with interest about the developments up in Glasgow too, around the Robert Owen Institute—which I think they are calling it. I will be visiting Scotland to take on board several initiatives that the Scots are undertaking in their educational journey, which I find quite interesting, and I hope to include a discussion around the research capability that the Robert Owen Institute will give them.	Wrth gwrs, mae llawer iawn o dystiolaeth eisoes yn bodoli. I raddau helaeth, gwyddom pa fath o ymyriadau a all arwain at ganlyniadau o ran astudiaethau rhyngwladol, cymaryddion, ac ati. Fodd bynnag, croesawaf grŵp tegwch newydd yn y gorllewin, a byddaf yn cyfarfod ag ef. Darllenais yn eiddgar am y datblygiadau yn Glasgow hefyd, o ran Robert Owen Institute—fel y caiff ei alw, rwy'n credu. Byddaf yn ymweld â'r Alban i ystyried nifer o fentrau y mae'r Albanwyr yn eu cynnal ar eu taith addysgol, sydd o ddiddordeb imi, a gobeithiaf gynnwys trafodaeth ynghylch y gallu i ymchwilio y bydd Robert Owen Institute yn ei roi iddynt.	Senedd.tv Fideo Video
13:36	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	I call on the Liberal Democrat spokesperson, Aled Roberts.	Galwaf ar lefarydd y Democratiaid Rhyddfrydol, Aled Roberts.	Senedd.tv Fideo Video

- 13:36 **Aled Roberts** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Weinidog, rydych wedi cyfeirio at eich rhaglen gwella ysgolion. Mae hynny'n seiliedig, i raddau go helaeth, ar rannu arfer da. Mewn cynhadledd ddiweddar yng Nghaerdydd, awgrymodd nifer o siaradwyr bod problemau o ran rhannu arfer da oherwydd y gystadleuaeth sydd wedi ei chreu gan y system fandio, ac nad yw ysgolion yn awyddus i ryddhau penaethiaid ac athrawon i rannu'r arfer da hwnnw. A ydych yn derbyn bod problem o ran faint o rannu arfer da sy'n digwydd yng Nghymru ar hyn o bryd?
- Minister, you have referred to your school improvement programme. That is based, to a large extent, on the sharing of good practice. In a recent conference in Cardiff, a number of speakers suggested that there were problems with sharing good practice as a result of the competition created by the banding system, and that schools are unwilling to release teachers and headteachers to share that good practice. Do you accept that there is a problem with regard to how much good practice is being shared in Wales at the moment?
- 13:36 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I find that a surprising observation. It is certainly not something that has reached me through any observer or participant in terms of the school improvement discussions—and I have had many since my appointment. I think that the key to forward momentum, in terms of this agenda, is to get our regional consortia working properly. The Member will be aware of some of the breakthroughs that have been made in the last few weeks surrounding co-operation between the Welsh Government and local government, in ensuring that those regional consortia for school improvement are up and running—and are firing on all cylinders, if you like—by next April, at the very latest. One of the key requisites of those consortia, in terms of their good operation, will be the sharing of good practice. I will be very concerned to learn if any individual school is holding back, if you like, in terms of that agenda; it would be no good for them, and no good for their neighbours.
- Mae'r sylw hwnnw'n peri syndod imi. Yn sicr nid yw'n rhywbeth yr wyf wedi dod ar ei draws drwy unrhyw sylwedydd neu gyfranogwr yn ystod y trafodaethau ar wella ysgolion—ac rwyf wedi cael sawl un ers imi gael fy mhenodi. Credaf fod sicrhau bod ein ein consortia rhanbarthol yn gweithio'n iawn yn allweddol i ddatblygu'r momentwm o ran yr agenda hon. Bydd yr Aelod yn ymwybodol o rai o'r datblygiadau a wnaed yn ystod yr ychydig wythnosau diwethaf mewn perthynas â chydweithredu rhwng Llywodraeth Cymru a llywodraeth leol, o ran sicrhau bod y consortia rhanbarthol hynny ar gyfer gwella ysgolion wedi'u sefydlu ac ar waith—ac yn mynd o nerth i nerth—erbyn mis Ebrill nesaf, fan bellaf. Bydd rhannu arfer da yn allweddol i'r consortia hynny er mwyn sicrhau eu bod yn gweithredu'n dda. Bydd yn bryder mawr gennyf glywed bod unrhyw ysgol yn oedi cyn gweithredu'r agenda honno; ni fyddai o fudd iddynt hwy, nac i'w cymdogion.
- 13:38 **Aled Roberts** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- May I deal then with one particular group? A recent Welsh Government Green Paper identified that 81% of the most prolific offenders had no qualifications whatsoever. In April, I asked your predecessor whether the Welsh Government had responded to the UK Government's Green Paper on education in youth custody. He confirmed that it had. What discussions have taken place between the Welsh Government and the UK Government since, given the Welsh Government's responsibility for education in youth custody settings?
- A gaf ymdrin felly ag un grŵp penodol? Nododd Papur Gwyrdd diweddar gan Lywodraeth Cymru nad oedd gan 81% o'r troseddwy'r mwyaf cyson unrhyw gymwysterau o gwbl. Ym mis Ebrill, gofynnais i'm rhagflaenydd a oedd Llywodraeth Cymru wedi ymateb i Bapur Gwyrdd Llywodraeth y DU ar addysg mewn lleoliadau carcharol i bobl ifanc. Cadarnhaodd ei bod wedi gwneud hynny. Pa drafodaethau sydd wedi'u cynnal rhwng Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU ers hynny, o ystyried cyfrifoldeb Llywodraeth Cymru dros addysg mewn lleoliadau carcharol i bobl ifanc?
- 13:38 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I will need to look into the matter, and write to the Member on that point.
- Bydd angen imi ymchwilio i'r mater, ac ysgrifennu at yr Aelod ar y pwynt hwnnw.
- 13:38 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I ask Members for shorter questions and, perhaps, more succinct answers, Minister, otherwise we will not get through very many questions today.
- Gofynnaf i'r Aelodau am gwestiynau byrrach ac, efallai, mwy cryno, Weinidog, neu fel arall, ni awn drwy lawer iawn o gwestiynau heddiw.
- Dyslecsia** **Dyslexia**
- 13:38 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
2. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am y broses asesu ar gyfer dyslecsia ymhlith disgyblion ysgol? OAQ(4)0328(ESK)
2. Will the Minister make a statement on the assessment process for Dyslexia in school pupils? OAQ(4)0328(ESK)

- 13:39 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank the Member for Carmarthen East and Dinefwr. Local authorities must provide suitable educational provision to all children. In doing so, they must also have due regard to the special educational needs code of practice for Wales, which provides practical advice on carrying out their statutory duties to identify, access and make provision for children's SEN, including those with dyslexia.
- Diolch i'r Aelod dros Ddwyrain Caerfyrddin a Dinefwr. Rhaid i awdurdodau lleol sicrhau darpariaeth addysgol addas i bob plentyn. Wrth wneud hynny, rhaid iddynt hefyd roi sylw dyledus i god ymarfer anghenion addysgol arbennig Cymru, sy'n rhoi cyngor ymarferol ar gyflawni eu dyletswyddau statudol i nodi a darparu ar gyfer plant ag AAA, gan gynnwys y rhai â dyslecsia.
- 13:39 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Weinidog, er mwyn cynnig y ddarpariaeth honno i ddisgyblion â dyslecsia, mae'n rhaid i'r disgyblion hynny gael asesiad gan seicolegydd. Mae Dyslecsia Cymru yn deud wrthyf fod problem drwy Gymru gyfan o ran cael yr asesiad hwn mewn pryd. Rwyf wedi cael etholwr yn dod ataf yn cwyno bod ei blentyn wedi methu â chael yr asesiad hwn, ac, oherwydd hynny, bod yr ysgol yn methu â darparu'r union fath o addysg y soniwyd amdano i'r disgybl arbennig hwnnw. A wnech chi gynnal asesiad drwy Gymru i sicrhau bod yr asesiadau hyn ar gyfer dyslecsia ar gael mewn pryd i ddisgyblion?
- Minister, in order to make that provision for dyslexic pupils, those pupils have to be assessed by a psychologist. Wales Dyslexia tells me that there is a problem right across Wales in terms of timely access to that assessment. A constituent has complained to me that his child failed to get such an assessment and that, as a result, the school was unable to provide the child with the exact kind of education that you are talking about. Will you review the situation across Wales in order to ensure that these assessments for dyslexia are available for pupils in a timely manner?
- 13:40 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The Member is quite right to underscore the importance of early identification of any kind of learning or language problem. At that point, of course, when that identification is made, we can then refer to special teachers, local authority advisers or, as he mentions, educational psychologists. I would be more than happy to look into the individual circumstances of your constituent, if you were to write to me on that issue. I will undertake also to take a snapshot of the overall Welsh picture as regards early identification and referral.
- Mae'r Aelod yn llygad ei le i dynnu sylw at bwysigrwydd nodi unrhyw broblemau dysgu neu iaith o'r fath yn gynnar. Bryd hynny, wrth gwrs, pan gânt eu nodi, gallwn wedyn atgyfeirio'r disgybl at athrawon arbennig, cyngorwyr awdurdodau lleol neu, fel y sonia, seicolegwyr addysgol. Byddwn yn fwy na pharod i ystyried amgylchiadau unigol eich etholwr, pe baech yn ysgrifennu ataf ar y mater hwnnw. Byddaf hefyd yn ystyried y darlun cyffredinol yng Nghymru mewn perthynas â nodi ac atgyfeirio'n gynnar.
- 13:40 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Arweinydd yr Wrthblaid / The Leader of the Opposition*
- Minister, the Welsh Government hosted a dyslexia networking event to try to see what good practice was going on around Wales and maybe identify what poor practice was going on. That event was held in the middle of October. With this question in mind, surely you are in a position to give us some update as to the outcomes of that event, or I hope that you would be in a position to give us an update. What tangible things came out of that networking event that you believe will help inform Government policy to better support people with dyslexia?
- Weinidog, cynhaliodd Llywodraeth Cymru ddiwyddiad rhwydweithio dyslecsia i geisio canfod pa arferion da oedd yn bodoli yng Nghymru ac o bosibl nodi'r arferion gwael. Cynhaliwyd y digwyddiad hwnnw ganol mis Hydref. O ran y cwestiwn hwn, onid ydych mewn sefyllfa i roi'r wybodaeth ddiweddaraf inni ynghylch canlyniadau'r digwyddiad hwnnw, neu gobeithiaf y byddech mewn sefyllfa i wneud hynny. Pa bethau diriaethol a ddeilliodd o'r digwyddiad rhwydweithio hwnnw y credwch y byddant yn helpu i lywio polisi'r Llywodraeth i gefnogi pobl â dyslecsia yn well?
- 13:41 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I was not able to attend the event on 17 October, although I have heard good reports of the usefulness of the networking event. In addition to that we have, of course, established a task and finish group, established by my predecessor back in March, to develop a specific learning difficulties framework for Wales. Work is ongoing and the action plan for that framework is to be developed early next year. I would expect the dyslexia networking event input to be a live part and considered as something important to be taken on board in the development of that action plan.
- Ni lwyddais i fynychu'r digwyddiad ar 17 Hydref, ond rwyf wedi clywed adroddiadau da am ddefnyddioldeb y digwyddiad rhwydweithio. Yn ogystal â hynny, rydym, wrth gwrs, wedi sefydlu grŵp gorchwyl a gorffen, a sefydlwyd gan fy rhagflaenydd yn ôl ym mis Mawrth, er mwyn datblygu fframwaith anawsterau dysgu penodol i Gymru. Mae gwaith yn mynd rhagddo a chaiff y cynllun gweithredu ar gyfer y fframwaith hwnnw ei ddatblygu yn gynnar y flwyddyn nesaf. Byddwn yn disgwyl i'r sylwadau yn y digwyddiad rhwydweithio dyslecsia fod yn rhan weithredol o'r cynllun gweithredu hwnnw a chael eu hystyried yn bwysig wrth ei ddatblygu.

13:42

Eluned Parrott [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, constituents tell me that many schools are only referring pupils for dyslexia testing if they are failing to hit their base level literacy and numeracy targets, meaning that many of the more intelligent and talented young people with dyslexia are not being diagnosed in school and, in many cases, not until university. It means that they are having to work twice as hard just to get along and are not being able to achieve their full potential. What guidance have you offered schools and local education authorities to ensure that all children in Wales are given the support that they need to reach their potential and not just hit the target?

Weinidog, dywed etholwyr wrthyf mai dim ond os yw disgyblion yn methu â chyflawni'r targedau sylfaenol ar gyfer llythrennedd a rhifedd y mae llawer o ysgolion yn eu hatgyfeirio ar gyfer profion dyslecsia, sy'n golygu nad yw llawer o'r bobl ifanc mwy deallus a dawnus â dyslecsia yn cael diagnosis yn yr ysgol ac, mewn llawer o achosion, nes iddynt fynd i'r brifysgol. Mae'n golygu eu bod yn gorfod gweithio ddwywaith yn galetach i ymdopi ac nad ydynt yn gallu cyflawni eu potensial yn llawn. Pa ganllawiau rydych wedi eu cynnig i ysgolion ac awdurdodau addysg lleol i sicrhau bod pob plentyn yng Nghymru yn cael y cymorth sydd ei angen arno i gyflawni ei botensial ac nid dim ond cyrraedd y targed?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:42

Huw Lewis [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am unclear as to the Member's intent in terms of this question. I will answer as best I can. Our guidance on the reading tests encourages and empowers schools to make suitable adjustments to the test in order to support and help all learners to access them. The tests themselves are, if properly used, an aid to early identification of problems. In that regard, they have a great deal of usefulness. As I say, guidance is there to allow tests to be delivered in chunks, by allowing rest breaks, by working in small groups and by providing extra time. I will be listening carefully also to any feedback from schools in terms of best practice with the reading tests in this regard.

Nid wyf yn sicr ynghylch bwriad yr Aelod o ran y cwestiwn hwn. Byddaf yn ei ateb cystal ag y gallaf. Mae ein canllawiau ar y profion darllen yn annog ac yn grymuso ysgolion i wneud addasiadau addas i'r prawf er mwyn cefnogi a helpu pob dysgwr i'w defnyddio. Mae'r profion eu hunain, os cânt eu defnyddio'n gywir, yn helpu i nodi problemau yn gynnar. I'r perwyl hwnnw, maent yn ddefnyddiol iawn. Fel y dywedais, diben canllawiau yw galluogi profion i gael eu cyflwyno mewn darnau, drwy ganiatáu seibiannau gorffwys, drwy weithio mewn grwpiau bach a thrwy roi amser ychwanegol. Byddaf yn gwrandod ofalus hefyd ar unrhyw adborth gan ysgolion o ran arfer gorau gyda'r profion darllen yn hyn o beth.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Llywodraethwyr Ysgolion

School Governors

13:43

Rebecca Evans [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

3. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am rôl llywodraethwyr ysgolion? OAQ(4)0342(ESK)

3. Will the Minister make a statement on the role of school governors? OAQ(4)0342(ESK)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:43

Huw Lewis [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The role of school governors is to work in partnership with the headteacher and senior school staff to set policies and targets and provide the necessary challenge to improve school performance and raise standards of attainment for pupils.

Rôl llywodraethwyr ysgolion yw gweithio mewn partneriaeth gyda'r pennaeth ac uwch staff yr ysgol i bennu polisiau a thargedau a darparu'r her angenrheidiol i wella perfformiad ysgolion a chodi safonau cyrhaeddiad disgyblion.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:43

Rebecca Evans [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Being a school governor is a wonderful way in which people can contribute back to their communities. How is the Government seeking to encourage a more diverse pool of people to put themselves forward as school governors, to give a fairer representation of the community to the school and also to offer the school a wider pool of talent and expertise on which to draw?

Mae bod yn llywodraethwr ysgol yn ffordd wych o alluogi pobl i roi rhywbeth yn ôl i'w cymunedau. Sut mae'r Llywodraeth yn ceisio annog cronfa fwy amrywiol o bobl i gynnig eu hunain fel llywodraethwyr ysgolion, er mwyn sicrhau cynrychiolaeth decach o'r gymuned yn yr ysgol a hefyd gynnig cronfa ehangach o dalent ac arbenigedd i'r ysgol fanteisio arni?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

13:44	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>We are engaged in a number of initiatives surrounding support for governors, which I hope would encourage wider groups of people to put their names forward for what can be an intimidating agenda. When you go along to your first governors' meeting, it can be something that is off-putting, to say the least. This is a very exacting job of work for anyone to undertake. We are involved with putting out guidance and support through our 'School Governors' guide to the law'. We have our new governor training; we have introduced mandatory induction training for newly appointed and elected governors in particular. Other training courses include our understanding data training, and crucially, the chair of governors training too. I would hope that this most supportive environment around governors would assist in encouraging more people to come forward.</p>	<p>Rydym yn cymryd rhan mewn nifer o fentrau sy'n ymwneud â chefnogi llywodraethwyr, a fyddai, gobeithio, yn annog grwpiau ehangach o bobl i gynnig eu henwau ar gyfer yr hyn a all fod yn agenda heriol. Pan fyddwch yn mynd i'ch cyfarfod llywodraethwyr cyntaf, gall fod yn brofiad annymunol, a dweud y lleiaf. Mae hon yn swydd fanwl iawn i unrhyw un ymgymryd â hi. Rydym yn rhoi arweiniad a chymorth drwy ein 'Canllaw ar y Gyfraith i Lywodraethwyr Ysgolion'. Mae gennym ein hyfforddiant i lywodraethwyr newydd; rydym wedi cyflwyno hyfforddiant sefydlu gorfodol i lywodraethwyr newydd eu penodi a'u hethol yn arbennig. Mae cyrsiau hyfforddi eraill yn cynnwys ein hyfforddiant ar ddeall data ac, yn hollbwysig, yr hyfforddiant i gadeirydd y llywodraethwyr hefyd. Byddwn yn gobeithio y byddai'r amgylchedd cefnogol hwn i lywodraethwyr yn helpu i annog mwy o bobl i gyflwyno eu henwau.</p>
13:45	William Graham Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Minister, can you outline the lessons learned for schools governor training and their role in scrutinising the performance of schools, particularly teaching staff, for the poor performance of schools, particularly those in south-east Wales?</p>	<p>Weinidog, a allwch amlinellu'r gwersi a ddysgwyd mewn perthynas â hyfforddiant i lywodraethwyr ysgolion a'u rôl wrth graffu ar berfformiad ysgolion, yn enwedig staff addysgu, ar gyfer ysgolion sy'n perfformio'n wael, yn enwedig y rhai yn y de-ddwyrain?</p>
13:45	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I am sorry, Presiding Officer; I did not quite catch the question.</p>	<p>Mae'n ddrwg gennyf, Lywydd, ni ddeallais y cwestiwn.</p>
13:45	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I am sure that he can repeat it.</p>	<p>Rwy'n siŵr y gall ei ailadrodd.</p>
13:45	William Graham Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Minister, would you outline lessons learned from school governor training and their role in scrutinising the performance of schools and teaching staff, particularly in the light of experience for the poor performance of schools in South Wales East?</p>	<p>Weinidog, a fydddech cystal ag amlinellu'r gwersi a ddysgwyd o hyfforddiant i lywodraethwyr ysgolion a'u rôl wrth graffu ar berfformiad ysgolion a staff addysgu, yn enwedig yng ngoleuni profiad o berfformiad gwael ysgolion yn y de-ddwyrain?</p>
13:45	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I beg your pardon, William. A great deal of information is continually flowing back to officials and to me around lessons being learned, and, of course, we have Governors Wales acting as a conduit through its conferences, its helpline and the independent advice that it offers to governors. That is considered in an ongoing process.</p>	<p>Mae'n ddrwg gennyf, William. Mae llawer iawn o wybodaeth yn llifo'n barhaus yn ôl i swyddogion ac i minnau am y gwersi a ddysgir, ac, wrth gwrs, mae gennym Lywodraethwyr Cymru yn gweithredu fel cyswllt drwy eu cynadleddau, eu llinell gymorth a'r cyngor annibynnol a gynigir ganddynt i lywodraethwyr. Caiff hynny ei ystyried yn broses barhaus.</p>
13:46	Jocelyn Davies Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Minister, you will be aware of the constituency case that I recently wrote to you about involving the general point of support for chairs of governors in disciplinary proceedings involving headteachers. What steps will you take to ensure that the legislation and the guidance is followed as intended, and will you agree to meet with me to discuss this important matter?</p>	<p>Weinidog, byddwch yn ymwybodol o'r achos etholaethol yr ysgrifennais atoch yn ei gylch yn ddiweddar yn ymwneud â chefnogi cadeiryddion llywodraethwyr mewn achosion disgyblu sy'n cynnwys penaethiaid. Pa gamau y byddwch yn eu cymryd i sicrhau y caiff y ddeddfwriaeth a'r canllawiau eu dilyn yn ôl y bwriad, ac a gytunwch i gyfarfod â mi i drafod y mater pwysig hwn?</p>

13:46 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

Yes, of course I would agree to meet with any Member with a concern of importance such as the one the Member describes. I would not like to outline on the hoof here measures that we would need to take for dealing with what are necessarily rather complex situations. I am well aware, and I think every Member in the Chamber is aware, of circumstances in which relationships between chairs of governors and governing bodies, between heads and governors, and between LEAs and governors and so on, can become fraught or even break down, and we do have to be clear, I think, in terms of what kind of guidance and support is offered to all parties. We have had several instances over recent months, going back some years now, of impasses being reached in terms of this sort of breakdown of communication and we need a better structure around the rules, regulations and guidance in this regard; I do accept that.

Wrth gwrs, byddwn yn cytuno i gyfarfod ag unrhyw Aelod sydd â phryder o bwys megis yr un a ddisgrifiwyd gan yr Aelod. Ni fyddwn yn dymuno amlinellu'n fyrbyyll yma pa gamau y byddai angen inni eu cymryd i ddelio â'r hyn sydd o reidrwydd yn sefyllfaoedd eithaf cymhleth. Rwy'n ymwybodol iawn, a chredaf fod pob Aelod yn y Siambr yn ymwybodol, o'r amgylchiadau lle y gall cydberthnasau rhwng cadeiryddion llywodraethwyr a chyrff llywodraethu, rhwng penaethiaid a llywodraethwyr, a rhwng AALLau a llywodraethwyr ac ati, fynd i drafferthion neu hyd yn oed chwalu, a rhaid inni fod yn glir, credaf, o ran y math o ganllawiau a chymorth a gyngir i bawb dan sylw. Gwelsom lawer o achosion dros y misoedd diwethaf, gan fynd yn ôl rai blynyddoedd bellach, o sefyllfaoedd diddatrys yn cael eu cyrraedd o ran y math hwn o fethiant mewn cyfathrebu ac mae angen strwythur gwell arnom o ran y rheolau, y rheoliadau a'r canllawiau yn hyn o beth; derbynaf hynny.

13:47 **Aled Roberts** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

Friday of this week will mark the anniversary of the creation of the task and finish group on school governance, which was identified as a requisite of school improvement. In July, the Cabinet decision report indicated that, due to the illness of the chairman, the group had been reformed and that the report was expected this autumn. Has that report now been received and will you be willing to publish it?

Dydd Gwener yr wythnos hon, byddwn yn dathlu blwyddyn ers creu'r grŵp gorchwyl a gorffen ar lywodraethu ysgolion, y nodwyd ei fod yn hanfodol i wella ysgolion. Ym mis Gorffennaf, nododd yr adroddiad ar benderfyniad y Cabinet, o ganlyniad i salwch y cadeirydd, fod y grŵp wedi cael ei ddiwygio a bod disgwyl i'r adroddiad gael ei gyhoeddi yn yr hydref. A yw'r adroddiad hwnnw bellach wedi'i dderbyn ac a fyddwch yn barod i'w gyhoeddi?

13:48 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

I can update the Member, yes. My predecessor, Leighton Andrews, recognised the important role that governors play in school improvement and commissioned this task and finish group to look into the role of local authorities, governing bodies and heads. The governors task and finish group is due to report back to me by the end of this week. I await its final report with interest and I will make a statement in December.

Gallaf roi'r wybodaeth ddiweddaraf i'r Aelod. Cydnabyddodd fy rhagflaenydd, Leighton Andrews, y rôl bwysig y mae llywodraethwyr yn ei chwarae wrth wella ysgolion a chomisynnodd y grŵp gorchwyl a gorffen hwn i ystyried rôl awdurdodau lleol, cyrff llywodraethu a phenaethiaid. Disgwylir i grŵp gorchwyl a gorffen y llywodraethwyr adrodd yn ôl imi erbyn diwedd yr wythnos hon. Disgwyliaf ei adroddiad terfynol yn eiddgar a byddaf yn gwneud datganiad ym mis Rhagfyr.

13:48 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

Question 4, OAQ(4)0337(ESK), is withdrawn. Tynnwyd Cwestiwn 4, OAQ (4) 0337 (ESK), yn ôl.

Cyflogwyr y Dyfodol

Employers of the Future

13:48 **Christine Chapman** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

5. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am sut y mae'r system addysg yng Nghymru yn cefnogi cyflogwyr y dyfodol? OAQ(4)0327(ESK)

5. Will the Minister make a statement on how the education system in Wales is supporting employers of the future? OAQ(4)0327(ESK)

13:48 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#) [Fideo](#) [Video](#)

Y Dirprwy Weinidog Sgiliau a Thechnoleg / The Deputy Minister for Skills and Technology

We are doing more than ever to ensure that young people have access to high-quality labour market intelligence through the learning and skills observatory and CareersWales.com. We continue to develop our national traineeship programme, our apprenticeship programme, and to develop qualifications that promote employability skills, including our new Welsh baccalaureate.

Rydym yn gwneud mwy nag erioed i sicrhau bod pobl ifanc yn gallu cael gafael ar wybodaeth o ansawdd uchel am y farchnad lafur drwy'r arsyllfa dysgu a sgiliau a gyrfacymru.com. Parhawn i ddatblygu ein rhaglen hyfforddeiaeth genedlaethol, ein rhaglen brentisiaeth, ac i ddatblygu cymwysterau sy'n hyrwyddo sgiliau cyflogadwyedd, gan gynnwys bagloriaeth newydd Cymru.

- 13:49 **Christine Chapman** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Thank you, Deputy Minister. Evidence shows that many apprenticeship schemes and careers within engineering and construction are male dominated and that a discriminatory culture often continues to prevail. We know that if we are to break down the barriers to girls pursuing careers in such areas then intervention to change their career aspirations needs to be earlier in their education. Would you agree, Minister, that there has not been the desired shift in the career choices for girls, and what further work could be done with teachers, careers advisers and employers to break down the persistence of gender stereotyping and make young people aware of the broadest range of opportunities that are open to them?
- Diolch, Ddirprwy Weinidog. Dengys tystiolaeth fod llawer o gynlluniau prentisiaeth a gyrfaedd ym maes peirianeg ac adeiladu yn cael eu dominyddu gan ddynion a bod diwylliant gwahaniaethol yn aml yn bodoli o hyd. Gwyddom, er mwyn dileu'r rhwystrau i ferched ddilyn gyrfaedd mewn meysydd o'r fath, fod angen ymyrryd yn gynt yn eu haddysg i newid eu dyheadau gyrfa. A fyddech yn cytuno, Weinidog, na welwyd y newid a ddymunwyd yn y dewisiadau gyrfa i ferched, a pha waith pellach y gellid ei wneud gydag athrawon, cynghorwyr gyrfaedd a chyflogwyr i ddileu'r stereoteipio parhaus ar sail rhyw a sicrhau bod pobl ifanc yn ymwybodol o'r ystod ehangaf o gyfleoedd sydd ar gael iddynt?
- 13:50 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- The Member makes a number of important points and I would agree that, while we have seen a shift in the career choices of girls, there is still far more to be done. I would add that parents have a crucial role in encouraging and advising their daughters on careers in engineering, manufacturing and construction.
- Mae'r Aelod yn gwneud nifer o bwyntiau pwysig a byddwn yn cytuno, er ein bod wedi gweld newid yn newisiadau gyrfa merched, fod llawer mwy i'w wneud o hyd. Byddwn yn ychwanegu bod gan rieni rôl hanfodol i'w chwarae wrth annog a chynghori eu merched ar yrfaedd ym maes peirianeg, gweithgynhyrchu ac adeiladu.
- I am pleased to inform the Member that I have just established the Wales strategic forum for career development to draw together various members of the careers family. Indeed, the issue of how we build an economy where gender balance is secured across all sectors is very much at the forefront of considerations. In addition, my officials are working on a major employer engagement programme to bring together employers and schools in a way that will also aim to break down gender stereotypes in the world of work.
- Mae'n bleser gennyf ddweud wrth yr Aelod fy mod newydd sefydlu fforwm strategol Cymru ar ddatblygu gyrfaedd er mwyn dwyn ynghyd aelodau gwahanol o'r teulu gyrfaedd. Yn wir, mae'r modd y gallwn adeiladu economi lle ceir cydbwysedd rhwng y rhywiau ym mhob sector yn rhan annatod o'r ystyriaethau. Yn ogystal, mae fy swyddogion yn gweithio ar raglen ymgysylltu â chyflogwyr fawr i ddod â chyflogwyr ac ysgolion ynghyd mewn ffordd a fydd hefyd yn ceisio chwalu'r ystrydebau rhyw ym myd gwaith.
- 13:50 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- I call the opposition spokesperson, Nick Ramsay.
- Galwaf ar lefarydd yr wrthblaid, Nick Ramsay.
- 13:50 **Nick Ramsay** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Deputy Minister, we all recognise the importance of vocational courses and you have just spoken about the importance of increasing employability in the workforce. Do you share my concern at the recent Estyn report, which commented that courses in construction, planning and the built environment too often fail to be matched to local employment needs? With the best will in the world, Deputy Minister, you can have the best courses in the world, but, if they are not actually matching local employment needs, we will end up with an even bigger problem than before.
- Ddirprwy Weinidog, cydnabyddwn bwysigrwydd cyrsiau galwedigaethol ac rydych newydd sôn am bwysigrwydd gwella cyflogadwyedd yn y gweithlu. A rannwch fy mhryder ynghylch yr adroddiad diweddar gan Estyn, a nododd fod cyrsiau mewn adeiladu, cynllunio a'r amgylchedd adeiledig yn rhy aml yn methu â diwallu anghenion cyflogaeth lleol? Gyda phob ewyllys dda, Ddirprwy Weinidog, gallwch gael y cyrsiau gorau yn y byd, ond, os nad ydynt mewn gwirionedd yn diwallu anghenion cyflogaeth lleol, bydd gennym broblem hyd yn oed yn fwy nag erioed yn y pen draw.
- 13:51 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Nick Ramsay raises another important point, and, indeed, this is something that I have discussed with the Construction Industry Training Board and college principals. It is important to note, however, that, within the Estyn report, a number of colleges and institutions have been highlighted as providing excellent service, such as Coleg Cambria in the north, and other colleges around Wales. So, there are many important best practice examples that other further education institutions should draw on.
- Cododd Nick Ramsay bwynt pwysig arall, ac, yn wir, mae hyn yn rhywbeth yr wyf wedi ei drafod gyda Bwrdd Hyfforddi'r Diwydiant Adeiladu a phenaethiaid colegau. Mae'n bwysig nodi, fodd bynnag, bod adroddiad Estyn yn tynnu sylw at nifer o golegau a sefydliadau sy'n darparu gwasanaeth rhagorol, megis Coleg Cambria yn y gogledd, a cholegau eraill ledled Cymru. Felly, mae llawer o enghreifftiau pwysig o arfer gorau y dylai sefydliadau addysg bellach eraill ddysgu oddi wrthynt.

- 13:52 **Nick Ramsay** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Thank you for that answer, Deputy Minister. To turn to another Estyn report—Estyn has been very busy in recent months—the second report that I want to draw your attention to is that which showed that 44% of Welsh employers have had to invest in numeracy skills training for school and college leavers in their employment, the lowest performance indicator being the core subject at key stage 4. This has been a long-standing problem and it does not seem to be getting better, certainly not fast enough. Would you agree with me that, in the twenty-first century, it is unacceptable that employers should have to do a job that should have been done at an earlier stage by teachers? Will you agree to work with the Minister for Education and Skills to make sure that the situation is turned around?
- Diolch yn fawr i chi am yr ateb hwnnw, Ddirprwy Weinidog. I droi at adroddiad arall gan Estyn—mae Estyn wedi bod yn brysur iawn dros y misoedd diwethaf—yr ail adroddiad yr wyf am dynnu eich sylw ato yw'r un a ddangosodd fod 44% o gyflogwyr yng Nghymru wedi buddsoddi mewn hyfforddiant sgiliau rhifedd i bobl ifanc sy'n gadael yr ysgol a'r coleg fel rhan o'u cyflogaeth, gyda'r pynciau craidd yng nghyfnod allweddol 4 yn cael eu nodi fel y dangosydd perfformiad isaf. Mae hyn wedi bod yn broblem ers tro, ac nid ymddengys ei bod yn gwella, yn sicr nid yn ddigon cyflym. A fydddech yn cytuno â mi, yn yr unfed ganrif ar hugain, ei bod yn annerbyniol bod cyflogwyr yn gorfod gwneud gwaith a ddylai fod wedi'i wneud yn gynt gan athrawon? A gytunwch i weithio gyda'r Gweinidog Addysg a Sgiliau i sicrhau bod y sefyllfa yn gwella?
- 13:52 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Yes, I do, and yes, I will. In January next year, I will be launching a skills strategy that deals specifically with the points that you have raised.
- Cytunaf a byddaf yn gwneud hynny. Fis Ionawr, y flwyddyn nesaf, byddaf yn lansio strategaeth sgiliau sy'n ymdrin yn benodol â'r pwyntiau yr ydych wedi'u codi.
- 13:52 **Rhun ap Iorwerth** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- I am keen that everything possible should be done to make sure that career aspirations can be met and that includes those who want to set up their own businesses. The Jobs Growth Wales scheme allows young people to get a bursary of up to £6,000 to enter self-employment, but, according to Menter a Busnes Môn, young people who want to start their own businesses have been prevented from doing so if they are on the work programme. Does the Deputy Minister agree that young people in Wales taking part in the work programme should be able to leave the work programme in order to be able to benefit under Jobs Growth Wales?
- Rwy'n awyddus i sicrhau bod popeth posibl yn cael ei wneud i sicrhau y gellir cyflawni dyheadau gyrfa ac mae hynny'n cynnwys y rhai sydd am sefydlu eu busnesau eu hunain. Mae cynllun Twf Swyddi Cymru yn galluogi pobl ifanc i gael bwrsari o hyd at £6,000 i ddechrau ym myd hunangyflogaeth, ond, yn ôl Menter a Busnes Môn, mae pobl ifanc sydd am ddechrau eu busnesau eu hunain wedi cael eu hatal rhag gwneud hynny os ydynt yn rhan o'r rhaglen waith. A yw'r Dirprwy Weinidog yn cytuno y dylai pobl ifanc yng Nghymru sy'n cymryd rhan yn y rhaglen waith allu gadael y rhaglen waith er mwyn cael budd o Dwf Swyddi Cymru?
- 13:53 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- The Member's question is very timely, as I have just agreed to meet the Minister of State for Employment in Westminster in two weeks' time, when I will be discussing that very point.
- Mae cwestiwn yr Aelod yn amserol iawn, gan fy mod newydd gytuno i gwrdd â'r Gweinidog Gwladol dros Gyflogaeth yn San Steffan ymhen pythefnos, pan fyddaf yn trafod yr union bwynt hwnnw.
- 13:53 **Peter Black** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Following on from that point about young people who want to set up their own businesses, what provision is made available in schools and colleges to teach the art of entrepreneurship?
- Yn dilyn ymlaen o'r pwynt hwnnw am bobl ifanc sydd am sefydlu eu busnesau eu hunain, pa ddarpariaeth sydd ar gael mewn ysgolion a cholegau i addysgu entrepreneuriaeth?
- 13:53 **Kenneth Skates** [Bywgraffiad Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- A package of support is available via the young entrepreneurship strategy and through the curriculum on careers and the world of work. Indeed, we are finding that attitudes towards self-employment and entrepreneurship among young people are rising fast.
- Mae pecyn cymorth ar gael drwy'r strategaeth entrepreneuriaeth ieuencid a thrwy'r cwricwlwm ar yrfaeodd a byd gwaith. Yn wir, rydym yn gweld bod agweddau tuag at hunangyflogaeth ac entrepreneuriaeth ymhlith pobl ifanc yn gwella'n gyflym.

Canolfannau Cymraeg i Oedolion

Welsh for Adults Centres

- 13:54 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
6. *A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am oblygiadau'r gyllideb ddrafft i ganolfannau Cymraeg i Oedolion?* OAQ(4)0330(ESK)
6. *Will the Minister make a statement on the draft budget's implications for Welsh for Adults Centres?* OAQ(4)0330(ESK)
- 13:54 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- No decisions have been taken on the 2014-15 funding allocations for the Welsh for adults centres. A decision will be made once budgets are finalised in December.
- Nid wnaed unrhyw benderfyniadau eto ynghylch dyraniadau cyllid 2014-15 ar gyfer y canolfannau Cymraeg i oedolion. Caiff penderfyniad ei wneud unwaith y caiff cyllidebau eu cadarnhau ym mis Rhagfyr.
- 13:54 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Diolch yn fawr, Weinidog. Rwy'n siŵr y byddech yn ymuno â fi i longyfarch canolfan Cymraeg i oedolion ym Mangor, sydd wedi derbyn marc rhagorol gan Estyn, ond nid yw'r ganolfan wedi derbyn unrhyw gynnydd yn ei chyllideb ers pum mlynedd, er ei bod wedi cynyddu nifer ei dysgwyr. Sut mae'r Llywodraeth yn bwriadu cynyddu nifer yr oedolion sy'n dysgu a siarad Cymraeg yn wyneb ffigurau siomedig cyfrifiad 2011 heb gynyddu'r buddsoddiad?
- Thank you, Minister. I am sure that you would join me in congratulating the Welsh for adults centre in Bangor, which has received a mark of excellent from Estyn, but the centre has not received an increase in its budget for five years, although it has increased its number of learners. How does the Government intend to increase the number of adults learning and speaking Welsh, in light of the disappointing 2011 census figures, without increasing investment?
- 13:55 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Those census figures are a cause of concern for all of us. There are currently around 18,000 adults learning Welsh through the Welsh for adults centres across Wales, and I remind the Member that, back in July 2012, the then Minister for Education and Skills established a group to review the provision of Welsh for adults, and the report of the review group was published in July this year. I am currently considering the recommendations of that group and will publish my response in due course, and I will have the Member's questions very much at the forefront of my mind when we are considering our response to those recommendations. I have, though, been very open about the stark reality of the financial challenges ahead for all aspects of educational provision, and we are facing difficult decisions. As I say, budgetary decisions will be made in December.
- Mae'r ffigurau hynny o'r cyfrifiad yn destun pryder i bob un ohonon. Ar hyn o bryd, mae tua 18,000 o oedolion yn dysgu Cymraeg drwy'r canolfannau Cymraeg i oedolion ledled Cymru, a hoffwn atgoffa'r Aelod, yn ôl ym mis Gorffennaf 2012, fod y Gweinidog Addysg a Sgiliau bryd hynny wedi sefydlu grŵp i adolygu darpariaeth Cymraeg i oedolion, a chyhoeddwyd adroddiad y grŵp adolygu ym mis Gorffennaf eleni. Rwyf wrthi'n ystyried argymhellion y grŵp hwnnw ar hyn o bryd a byddaf yn cyhoeddi fy ymateb maes o law, gan gadw cwestiynau'r Aelod mewn cof wrth ystyried ein hymateb i'r argymhellion hynny. Fodd bynnag, rwyf wedi bod yn agored iawn am realiti gwirioneddol yr heriau ariannol a wynebwr perthynas â phob agwedd ar y ddarpariaeth addysgol, ac mae gennym benderfyniadau anodd i'w gwneud. Fel y dywedais, caiff penderfyniadau cyllidebol eu gwneud ym mis Rhagfyr.
- 13:56 **Paul Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Weinidog, mae'n bwysig bod unrhyw gyllid yn darparu gwerth am arian i'r trethdalwr. Efallai y byddwch yn ymwybodol bod y ganolfan Gymraeg i oedolion wedi bod yn dysgu staff John Lewis mewn cwrs newydd sbon o'r enw 'Gymraeg gyda'ch cwsmeriaid' a gomisiynwyd gan John Lewis i alluogi staff i ddefnyddio rhywfaint o Gymraeg gyda'i gwsmeriaid. Yn sgîl hyn, beth y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud i hyrwyddo arferion da fel hyn ac i annog busnesau eraill ledled Cymru i ariannu neu i ran-ariannu cyrsiau sy'n dysgu Cymraeg i'w staff?
- Minister, it is important that any funding provides value for money for the taxpayer. You may be aware that the Welsh for adults centre has been teaching John Lewis staff in a brand new course called 'Welsh with your customers', commissioned by John Lewis to enable staff to use some Welsh with its customers. In light of this, what is the Welsh Government doing to promote good practice such as this and to encourage other businesses throughout Wales to fund or part-fund courses that teach Welsh to their staff?
- 13:56 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I must say that I was not aware of the specific John Lewis example, but I think that the Member does put his finger on important point here: in times such as these in particular, we have to seek the best value for money that we can possibly find. It is not just a question of the overall quantum of the budget, but how that budget would be used, and I would agree with him that encouraging employers to step up and contribute to the Welsh language education of their staff is something that we need to promote.
- Rhaid imi ddweud nad oeddwn yn ymwybodol o enghraifft benodol John Lewis, ond credaf fod yr Aelod yn codi pwnt pwysig yn hyn o beth; rhaid inni chwilio am y gwerth gorau posibl am arian, yn enwedig ar adeg fel hon yn benodol. Nid yw'n ymwneud â chwantwm cyffredinol y gyllideb yn unig, ond sut y byddai'r gyllideb honno yn cael ei defnyddio, a byddwn yn cytuno ag ef fod annog cyflogwyr i gamu i'r adwy a chyfrannu at addysg iaith Gymraeg eu staff yn rhywbeth y mae angen inni ei hyrwyddo.

Cronfa Gymdeithasol Ewrop

European Social Funding

13:57

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

7. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am yr effaith y mae cyllid Cronfa Gymdeithasol Ewrop wedi ei gael ar golegau addysg bellach yng Nghymru ers 1999? OAQ(4)0341(ESK)

7. Will the Minister make a statement on the impact European Social Funding has had on FE colleges in Wales since 1999? OAQ(4)0341(ESK)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

13:57

Kenneth Skates [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Since 1999, the further education sector in Wales has been, and continues to be, a key deliverer of interventions supported by the European social fund. My officials are actively working with the sector to explore continued opportunities for delivery under the current and future rounds of European structural funds.

Ers 1999, mae'r sector addysg bellach yng Nghymru wedi bod, ac yn parhau i fod, yn un o'r prif ddarparwyr ymyriadau a gefnogir gan gronfa gymdeithasol Ewrop. Mae fy swyddogion wrthi'n gweithio gyda'r sector i ymchwilio i gyfleoedd parhaus i gyflawni o dan gylchoedd presennol y cronfeydd strwythurol Ewropeaidd a chylchoedd y dyfodol.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

13:57

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank the Deputy Minister for that response. As somebody who used to be an FE college lecturer, I am well aware of the huge impact that the European social fund has had on further education provision in Wales. Unfortunately, we now have less of it under the new Objective 1 system than we used to have under Objective 2. Deputy Minister, we know that there are tough times ahead for further education due to a shortfall in our block grant from Westminster. What further use do you believe that FE colleges can make of European social funding to support adult retraining and adult education in order to get people back into work?

Diolch i'r Dirprwy Weinidog am yr ymateb hwnnw. Fel rhywun a arferai fod yn ddarlithydd mewn coleg AB, rwy'n ymwybodol iawn o'r effaith enfawr y mae cronfa gymdeithasol Ewrop wedi ei chael ar ddarpariaeth addysg bellach yng Nghymru. Yn anffodus, rydym yn cael llai ohoni gennym o dan system newydd Amcan 1 nag a oedd gennym o dan Amcan 2. Ddirprwy Weinidog, gwyddom fod addysg bellach yn wynebu cyfnod anodd oherwydd diffyg yn ein grant bloc gan San Steffan. Yn eich barn chi, pa ddefnydd pellach y gall colegau AB ei wneud o gyllid cymdeithasol Ewrop i helpu oedolion i ailhyfforddi a chefnogi addysg i oedolion er mwyn helpu pobl i ddychwelyd i waith?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

13:58

Kenneth Skates [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

My officials are at advanced stages of exploring the potential for maximising the use of ESF money throughout the future 2014 to 2020 programme period, as well as continuing to make the most of opportunities in the current round. Officials have been discussing with stakeholders for some months the development of a strategic framework for future employment and skills delivery, which we anticipate will form the basis for future ESF considerations. As part of this ongoing dialogue, discussions are being held with FE colleges about their future plans for post-19 training. I think that the Member will be interested to know that, since 1999, FE colleges have benefited from at least £108 million in ESF moneys. That not only illustrates the incredible value of Britain's membership of the European Union, but also the transformational quality of FE in terms of skills and training.

Mae fy swyddogion ar gamau datblygedig o'r gwaith o ystyried y potensial i wneud y defnydd gorau posibl o arian Cronfa Gymdeithasol Ewrop drwy gydol rhaglen 2014 i 2020 yn y dyfodol, yn ogystal â pharhau i fanteisio i'r eithaf ar gyfleoedd yn y cylch presennol. Mae swyddogion wedi bod yn trafod ers rhai misoedd y bwriad i ddatblygu fframwaith strategol ar gyfer cyflwyno cyflogaeth a sgiliau yn y dyfodol, a rhagwelwn y bydd hynny'n sail i ystyriaethau Cronfa Gymdeithasol Ewrop yn y dyfodol. Fel rhan o'r ddeialog barhaus hon, mae trafodaethau'n cael eu cynnal gyda cholegau AB am eu cynlluniau ar gyfer hyfforddiant ôl-19 yn y dyfodol. Credaf y byddai'r Aelod yn falch o wybod bod colegau AB, ers 1999, wedi cael budd o £108 miliwn o leiaf o arian Cronfa Gymdeithasol Ewrop. Mae hynny'n dangos nid yn unig werth anhygoel aelodaeth Prydain o'r Undeb Ewropeaidd, ond hefyd ansawdd trawsnewidiol AB o ran sgiliau a hyfforddiant.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

13:59	Byron Davies Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Deputy Minister, within the Finance Committee's report on the effectiveness of European structural funds in Wales, Coleg Morgannwg's evidence was that it had taken a decision to reduce its dependency on ESF funding specifically to avoid becoming over-reliant upon it. This is obviously a very real concern in FE, evidenced by the report, and also a very real concern for the communities that need ESF programmes such as training through FE. What specific measures have you taken since the publication of this report last year to tackle the issues of ESF being underused in areas of high need?</p>	<p>Ddirprwy Weinidog, yn adroddiad y Pwyllgor Cyllid ar effeithiolrwydd cronfeydd strwythurol Ewropeaidd yng Nghymru, tystiolaeth Coleg Morgannwg oedd ei fod wedi penderfynu lleihau ei ddibyniaeth ar arian gan Gronfa Gymdeithasol Ewrop yn benodol er mwyn osgoi mynd yn or-ddibynnol arno. Mae hyn yn amlwg yn bryder gwirioneddol ym maes AB, a ddangoswyd yn yr adroddiad, a hefyd yn bryder gwirioneddol i'r cymunedau y mae angen rhaglenni Cronfa Gymdeithasol Ewrop arnynt megis hyfforddiant drwy AB. Pa gamau penodol rydych wedi'u cymryd ers cyhoeddi'r adroddiad hwn y llynedd i fynd i'r afael â'r ffaith nad yw Cronfa Gymdeithasol Ewrop yn cael ei ddefnyddio'n ddigonol mewn ardaloedd o angen uchel?</p>
14:00	Kenneth Skates Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>It is absolutely crucial that all stakeholders involved in ESF programmes make maximum use of the money available, which is why I said that my officials are in discussions with stakeholders at the very moment with regard to that matter. With regard to the particular example that you mentioned, I think that it is a matter for that institution itself to make the decision. However, again, I would urge that ESF money is used to the maximum effect.</p>	<p>Mae'n gwbl hanfodol bod yr holl randdeiliaid sy'n ymwneud â rhaglenni ESF yn gwneud y defnydd gorau posibl o'r arian sydd ar gael, a dyna pam y dywedais fod fy swyddogion wrthi'n trafod y mater hwnnw gyda rhanddeiliaid ar hyn o bryd. O ran yr enghraifft benodol a grybwyllwyd gennych, credaf mai mater i'r sefydliad hwnnw ei hun yw gwneud y penderfyniad. Fodd bynnag, unwaith eto, byddwn yn annog pawb i wneud y defnydd gorau posibl o arian Cronfa Gymdeithasol Ewrop.</p>
	Dysgu trwy Gyfrwng y Gymraeg	Welsh Medium Learning
14:00	Elin Jones Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p><i>8. Pa gynnydd sydd wedi ei wneud o ran cynyddu cyfleoedd i ddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg mewn addysg bellach? OAQ(4)340(ESK)</i></p>	<p><i>8. What progress has been made in increasing opportunities for Welsh medium learning in further education? OAQ(4)340(ESK)</i></p>
14:00	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>I express my thanks to the Member for Ceredigion for that question. The 2011-12 lifelong learning Wales record data shows that the percentage of FE-level learning activities pursued by learners aged 19 or under in further education institutions through the medium of Welsh or bilingually has increased from a baseline of 4.7% in 2007-08 to 6.7% in 2011-12.</p>	<p>Hoffwn ddiolch i'r Aelod dros Geredigion am y cwestiwn hwnnw. Mae data cofnod dysgu gydol oes Cymru 2011-12 yn dangos bod canran y gweithgareddau dysgu AB a ddilynir gan ddysgwyr 19 oed neu iau mewn sefydliadau addysg bellach drwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog wedi cynyddu o linell sylfaen o 4.7% yn 2007-08 i 6.7% yn 2011-12.</p>
14:01	Elin Jones Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Diolch am yr ateb. Rwy'n gwybod am y gwaith da y mae Coleg Ceredigion yn fy ardal i yn ei wneud i geisio ehangu'r ddarpariaeth Gymraeg a dwyieithog. Un o'r problemau sy'n wynebu datblygu cyrsiau yn y Gymraeg ac yn Saesneg ar gyfer myfyrwyr yw bod angen digon o fyfyrwyr i ddenu'r cyllid. Gall hynny fod yn enwedig o broblematig mewn ardaloedd gwledig. A wnech chi ystyried sut y gellir fod yn fwy hyblyg o ran y niferoedd angenrheidiol ar gyfer pob cwsr er mwyn caniatáu i golegau fedru cynyddu'r ddarpariaeth trwy gyfrwng y Gymraeg?</p>	<p>Thank you for the response. I know about the good work carried out by Coleg Ceredigion in my constituency to try to expand the Welsh-language and bilingual provision. One of the problems that face the development of Welsh-medium and English-medium courses for students is that sufficient numbers of students are needed to draw in the funding. That can be particularly problematic in rural areas. Would you consider how we could be more flexible in terms of the numbers required for each course in order to allow colleges to be able to increase the provision that is made through the medium of Welsh?</p>

14:01

Huw Lewis [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

The Member raises an interesting point. Of course, things are going in the right direction here, and we are on track to meet our stated targets as regards provision. Our bilingual champions are out there now, working in all 17 FE colleges. Sgiliaith continues to provide that support to lecturers and tutors, and we have, of course, our sabbatical scheme for lecturers and tutors. This work is, of course, on the sort of supply side of the provision of courses and of the staff to deliver them. However, I would agree with the Member that there is a worry around the numbers of students actually stepping up to take advantage of the provision. I would be open to discussions with other parties or with any individual or organisation that has some good ideas—within the constraints, of course, of a budget that, in this case, has been protected but is a limited budget nonetheless—about how we can improve this matter. If the Member were to write to me with some suggestions, perhaps we could discuss this further. I will be very open in terms of listening to ideas.

Mae'r Aelod yn codi pwynt diddorol. Wrth gwrs, mae pethau'n mynd i'r cyfeiriad iawn yn hyn o beth, ac rydym ar y trywydd cywir i gyflawni ein targedau a nodwyd o ran darpariaeth. Mae ein hyrwyddwyr dwyieithog wrthi ar hyn o bryd yn gweithio gyda phob un o'r 17 o golegau AB. Mae Sgiliaith yn parhau i ddarparu'r cymorth hwnnw i ddarlithwyr a thiworiaid, ac mae gennym, wrth gwrs, ein cynllun sabothol i ddarlithwyr a thiworiaid. Mae'r gwaith hwn, wrth gwrs, yn ymwneud â darparu'r cyrsiau a'r staff i'w cyflawni. Fodd bynnag, byddwn yn cytuno â'r Aelod bod pryder ynghylch nifer y myfyrwyr sy'n manteisio ar y ddarpariaeth mewn gwirionedd. Byddwn yn barod i drafod â phartion eraill neu ag unrhyw unigolyn neu sefydliad sydd â syniadau da—a hynny, wrth gwrs, o fewn cyfyngiadau cyllideb sydd, yn yr achos hwn, wedi'i ddiogelu, ond sy'n gyllideb gyfyngedig serch hynny—sut y gallwn wella'r mater hwn. Pe bai'r Aelod yn ysgrifennu ataf gyda rhai awgrymiadau, efallai y gallem drafod hyn ymhellach. Byddaf yn barod iawn i wrando ar syniadau.

14:03

Mohammad Asghar [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Minister, your Welsh-medium education strategy sets a target for further education institutions to have 1% of learners studying subjects through the medium of Welsh by 2015. According to the latest figures, only 0.4% of learners did so last year. Could you tell the Chamber whether your strategy is on course and whether you can achieve your targets? Thank you.

Weinidog, mae eich strategaeth addysg cyfrwng Cymraeg yn pennu targed ar gyfer sefydliadau addysg bellach i sicrhau bod 1% o ddysgwyr yn astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg erbyn 2015. Yn ôl y ffigurau diweddaraf, dim ond 0.4% o ddysgwyr a wnaeth hynny y llynedd. A allech ddweud wrth y Siambr a yw eich strategaeth ar y trywydd cywir a p'hun a allwch gyflawni eich targedau? Diolch.

14:03

Huw Lewis [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

I am a little bewildered as to where the Member mines his information. These figures bear no relation to anything that I understand around the targets that we have set here. I will spell it out: the target is to increase the number of students aged 16 to 19 studying subjects through the medium of Welsh or bilingually in colleges from a baseline of 4.7%, as I mentioned, in 2007-08 to 7% in 2015. I will remind the Member, as I mentioned earlier, that we are already at 6.7%. So, in answer to the question as to whether we are on target to reach 7% by 2015, I would say 'Of course we are'.

Ni wn ble y caiff y Gweinidog ei wybodaeth. Nid oes unrhyw gysylltiad, hyd y gwn i, rhwng y ffigurau hyn â'r targedau a bennwyd gennym mewn perthynas â hyn. Egluraf y sefyllfa: y targed yw cynyddu nifer y myfyrwyr rhwng 16 a 19 oed sy'n astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg neu'n ddwyieithog mewn colegau o linell sylfaen o 4.7%, fel y soniais, yn 2007-08 i 7% yn 2015. Byddaf yn atgoffa'r Aelod, fel y soniais yn gynharach, ein bod eisoes wedi cyrraedd 6.7%. Felly, wrth ateb y cwestiwn ynghylch a ydym ar y trywydd cywir i gyrraedd 7% erbyn 2015, byddwn yn dweud 'Wrth gwrs ein bod ni'.

Prydau Ysgol o Safon

Quality School Meals

14:04

William Powell [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

9. Pa asesiad y mae'r Gweinidog wedi ei wneud o ddarpariaeth prydau ysgol o safon yng Nghanolbarth a Gorllewin Cymru? OAQ(4)0339(ESK)

9. What assessment has the Minister made of the provision of quality school meals in Mid and West Wales? OAQ(4)0339(ESK)

14:04

Huw Lewis [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

I do not assess the quality of school meals. The healthy eating in school regulations set out the types of food and drink that should be provided during the school day, and defines the nutrient content of school lunches. This explicitly describes the quality of provision that I expect.

Nid wyf yn asesu ansawdd prydau ysgol. Mae'r rheoliadau bwyta'n iach mewn ysgolion yn nodi'r mathau o fwyd a diod y dylid eu darparu yn ystod y diwrnod ysgol, ac yn diffinio cynnwys maethol cinio ysgol. Maent yn disgrifio'n benodol ansawdd y ddarpariaeth yr wyf yn ei ddisgwyl.

- 14:04 **William Powell** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I am grateful to the Minister for that answer. I have had some casework coming in from Ceredigion recently where concerns have been expressed about queueing arrangements and the availability, within a realistic timescale, of hot meals in school. Consequently, pupils are seeking alternatives, including fish and chips, kebabs, and other things that are available from vans outside school premises. Would the Minister consider what was brought to the Petitions Committee last year, namely a potential exclusion zone to stop hot food takeaway vans positioning themselves in the vicinity of schools, which could be disadvantageous for pupils' health?
- 14:05 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I am very sympathetic to calls that have been made over time regarding fast food and mobile food outlets and their proximity to schools. I will say this: I will undertake to discuss with my officials further what may be possible in moving forward on this agenda. We have to be realistic about things like the legislative timetable during this very crowded Assembly term, but I will also undertake to discuss with the Member further how we might encourage best practice on the part of schools' governing bodies and, indeed, the role of local authorities in this regard. However, I do recognise the problem that the Member raises, and I am sympathetic about trying to find ways forward in order to encourage children to eat healthily and, preferably, in school.
- 14:06 **Russell George** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I raised the issue of school meal provision with your colleague the Minister for Communities and Tackling Poverty a few weeks ago, and he committed himself to discussing the issue with you. Will the Minister agree with me that portion provision for primary school children is best made at a local level in each individual school and at the discretion of canteen staff and teachers, rather than by a uniform regulation by the local education authority? Also, is he satisfied that there is flexibility in Welsh Government guidance, specifically 'Appetite for Life', that allows schools to do that?
- 14:07 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Well, I am satisfied, yes. The 'Appetite for Life' guidelines provide suggested portion sizes, which would cater for the nutritional requirements of children. Specifically, it gives guidance on how children, as they grow older, require larger portions in order to be satisfied, if you like, in terms of their meal. I would also offer my personal opinion, which is that a large dose of common sense would not go amiss in the local interpretation of those guidelines. The guidelines are there because they offer a proper nutritional balance for our young people, and that is something that we have been working towards for a long time, and now we have it. So, the guidelines matter, but so does common sense.
- Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Rwyf wedi cael rhywfaint o waith achos gan Geredigion yn ddiweddar lle mynegwyd pryderon ynghylch trefniadau ciwio ac argaeledd, o fewn amserlen realistig, prydau poeth mewn ysgolion. O ganlyniad, mae disgyblion yn chwilio am ddewisiadau eraill, gan gynnwys pysgod a sglodion, cebabs, a phethau eraill sydd ar gael o faniau y tu allan i safle'r ysgol. A fyddai'r Gweinidog yn ystyried yr hyn a gyflwynwyd i'r Pwyllgor Deisebau y llynedd, sef parth gwahardd posibl i atal faniau cludfwyd poeth rhag ymweld â chyffiniau ysgolion, a allai gael effaith andwyol ar iechyd disgyblion?
- Cydymdeimlaf â galwadau a wnaed dros amser ynghylch bwyd cyflym ac allfeydd bwyd symudol a'u hagosrwydd i ysgolion. Dywedaf hyn: byddaf yn trafod gyda'm swyddogion ymhellach beth y gellir ei wneud wrth fynd ar drywydd yr agenda hon. Rhaid inni fod yn realistig am bethau fel yr amserlen ddeddfwriaethol yn ystod y tymor Cynulliad prysur hwn, ond byddaf hefyd yn trafod â'r Aelod ymhellach sut y gallem annog arfer gorau gan gyrrff llywodraethu ysgolion ac, yn wir, rôl awdurdodau lleol yn hyn o beth. Fodd bynnag, cydnabyddaf y broblem y mae'r Aelod yn ei chodi, a chefnogaf yr ymgais i ddod o hyd i ffyrdd ymlaen er mwyn annog plant i fwyta'n iach ac, yn ddelfrydol, yn yr ysgol.
- Codais y mater yn ymwneud â darpariaeth prydau ysgol gyda'ch cyd-Aelod, y Gweinidog Cymunedau a Threchu Tlodi ychydig wythnosau yn ôl, ac ymrwymodd i drafod y mater gyda chi. A fydd y Gweinidog yn cytuno â mi mai ar lefel leol ym mhob ysgol unigol ac yn ôl disgrisiwn staff y ffreutur a'r athrawon y caiff darpariaeth ar ddognau ar gyfer plant ysgol gynradd ei gwneud orau, yn hytrach na thrwy reoliad cyffredin gan yr awdurdod addysg lleol? Hefyd, a yw'n fodlon bod hyblygrwydd yng nghanllawiau Llywodraeth Cymru, yn benodol 'Blas am Oes', sy'n galluogi ysgolion i wneud hynny?
- Ydw, rwy'n fodlon. Mae canllawiau 'Blas am Oes' yn awgrymu meintiau dognau a fyddai'n bodloni gofynion maethol plant. Yn benodol, maent yn rhoi canllaw ar y modd y mae angen dognau mwy ar blant wrth iddynt fynd yn hŷn er mwyn iddynt fodloni, os mynnwch, ar eu pryd o fwyd. Byddwn hefyd yn cynnig fy marn bersonol, sef bod angen synnwyr cyffredin wrth ddehongli'r canllawiau hynny yn lleol. Mae'r canllawiau yno am eu bod yn cynnig cydbwysedd maethol priodol i'n pobl ifanc, ac mae hynny'n rhywbeth rydym wedi bod yn anelu ato ers amser hir, a bellach, rydym wedi ei gyflawni. Felly, mae'r canllawiau'n bwysig, ond felly hefyd y mae synnwyr cyffredin.

14:08	<p>Simon Thomas Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, of course, the Government, in its different ways, supports two types of school meals in Mid and West Wales: school breakfasts and meals at school dinner times. Do you do any work as a Government to undertake and analyse which are the best nutritionally for helping children to study? There is some evidence that school breakfasts allow a better period of study in the morning, settling the class down, which leads to better outcomes. Although school dinners are very good, and free school dinners would be a good thing to have, the school breakfast is the key to improving some of our standards. Do you have that analysis as a Government?</p>	<p>Weinidog, wrth gwrs, mae'r Llywodraeth, yn ei ffyrdd gwahanol, yn cefnogi dau fath o brydau ysgol yn y canolbarth a'r gorllewin: brecwast mewn ysgolion a phrydau ar adegau cinio ysgol. A ydych yn gwneud unrhyw waith fel Llywodraeth i ddadansoddi pa rai sydd orau o ran maeth ier mwyn helpu plant i astudio? Mae rhywfaint o dystiolaeth bod brecwast mewn ysgolion yn arwain at gyfnod gwell o astudiaeth yn y bore, gan setlo'r dosbarth, sy'n arwain at ganlyniadau gwell. Er bod ciniawau ysgol yn dda iawn, a byddai cinio ysgol am ddim yn beth da i'w gael, brecwast mewn ysgolion yw'r allwedd i wella rhai o'n safonau. A oes gennych y dadansoddiad hwnnw fel Llywodraeth?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:08	<p>Huw Lewis Bywgraffiad Biography</p> <p>I do not think that, as a Government, we have undertaken a study such as this, and although I cannot reference it off the top of my head at the moment, I am sure that I will be able to track down and write to the Member on the good research that is out there that shows us that it is a good, healthy, balanced breakfast that provides the best educational benefit in terms of children being settled at school and not starting their school day hungry.</p>	<p>Ni chredaf ein bod, fel Llywodraeth, wedi cynnal astudiaeth o'r fath, ac er na allaf gyfeirio ato yn y fan a'r lle ar hyn o bryd, rwy'n siŵr y gallaf olrhain ac ysgrifennu at yr Aelod am y gwaith ymchwil da sy'n bodoli sy'n dangos inni mai brecwast da, iach a chytbwys sy'n rhoi'r budd addysgol gorau o ran plant yn setlo yn yr ysgol, gan sicrhau nad dydynt yn dechrau'r diwrnod ysgol yn llwglyd.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Darparu Addysg		Provision of Education	
14:09	<p>Paul Davies Bywgraffiad Biography</p> <p><i>10. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am ddarparu addysg yng ngorllewin Cymru? OAQ(4)0329(ESK)</i></p>	<p><i>10. Will the Minister make a statement on the provision of education in west Wales? OAQ(4)0329(ESK)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:09	<p>Huw Lewis Bywgraffiad Biography</p> <p>I am committed to ensuring that all learners have the support they need. I have therefore put in place a range of measures to support learners at all stages of education in west Wales and throughout the whole of Wales.</p>	<p>Rwy'n ymrwymedig i sicrhau bod pob dysgwr yn cael y cymorth sydd ei angen arno. Felly, rwyf wedi rhoi amrywiaeth o fesurau ar waith i gynorthwyo dysgwyr ym mhob cyfnod addysg yn y gorllewin a ledled Cymru gyfan.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:09	<p>Paul Davies Bywgraffiad Biography</p> <p>I am grateful to the Minister for that answer. I have received a number of representations regarding the potential closure of Ysgol Dewi Sant in St David's in my constituency. This week, Pembrokeshire County Council has decided to undertake a preliminary consultation process on this particular issue, but not ruling out any options for the school at this stage. Do you agree with me, Minister, that the views of the whole community must be taken into consideration, and that there should be a full, robust consultation process on this issue? If so, what guidance has the Welsh Government issued recently to ensure that this is the case?</p>	<p>Rwy'n ddiolchgar i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Rwyf wedi cael nifer o sylwadau ynghylch y posibilrwydd o gau Ysgol Dewi Sant yn Nhyddewi yn fy etholaeth. Yr wythnos hon, mae Cyngor Sir Penfro wedi penderfynu cynnal proses ymgynghori ragarweiniol ar y mater penodol hwn, ond heb ddiystyru unrhyw opsiynau ar gyfer yr ysgol ar hyn o bryd. A gytunwch â mi, Weinidog, y dylid ystyried barn y gymuned gyfan, ac y dylid cynnal proses ymgynghori lawn a chadarn ar y mater hwn? Os felly, pa ganllawiau y mae Llywodraeth Cymru wedi'u cyhoeddi yn ddiweddar i sicrhau bod hyn yn digwydd?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:10	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Of course I would agree. Pembrokeshire County Council, like all other local authorities in Wales, is grappling with these issues at the moment, and the county council should be well aware of the legislation and guidance concerning this sort of procedure, and the consultation that is a necessary part of it. If the Member is uncertain as to whether Pembrokeshire County Council really has absorbed this guidance I would be more than happy to write to the council to remind it of it.</p>	<p>Wrth gwrs y byddwn yn cytuno. Mae Cyngor Sir Penfro, fel pob awdurdod lleol arall yng Nghymru, yn mynd i'r afael â'r materion hyn ar hyn o bryd, a dylai'r cyngor sir fod yn ymwybodol iawn o'r ddeddfwriaeth a'r canllawiau sy'n ymwneud â'r math hwn o weithdrefn, a'r ymgynghoriad sydd ei angen fel rhan ohoni. Os yw'r Aelod yn ansicr ynghylch a yw Cyngor Sir Penfro wedi ystyried y canllawiau hyn mewn gwirionedd, byddwn yn fwy na pharod i ysgrifennu at y cyngor i'w atgoffa ohonynt.</p>
14:10	Rhodri Glyn Thomas Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Weinidog, rydym i gyd yn gwybod bod y cysyniad o ymgynghoriad yn un llac iawn yng nghyd-destun Llywodraeth Cymru yn ogystal â llywodraeth leol. Beth allwch chi ei wneud i sicrhau, pan fydd ymgynghoriad gyda rhieni mewn ysgol, neu gydag ardal gyfan, ynglŷn â newidiadau yn nhrefn addysg, bod yr holl opsiynau yn cael eu trin yn gyfartal? Yr adborth yr wyf yn ei gael yn aml iawn yw bod yna un opsiwn y mae llywodraeth leol yn ei ffafrio, a bod yr ymgynghoriad yn broses er mwyn arwain at y casgliad mai dyna'r opsiwn i bawb.</p>	<p>Minister, we all know that the concept of consultation is a very loose concept in the context of the Welsh Government as well as local government. What can you do to ensure that when a consultation takes place with parents, or with a whole area, regarding changes in the education system that all options are treated equally? The feedback that I often receive is that there is one option that local government favours, and that the consultation is a process that will lead to the conclusion that that is the option for all.</p>
14:11	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>All I can say is that we are no strangers to consultation in Wales. We probably consult more and better than any other part of the United Kingdom, and perhaps even Europe. In terms of the way we consult, it is a well-worn path. There is clear and explicit guidance as to how consultation should be conducted, and, of course, there is redress if members of the public or others think that that consultation has been handled badly.</p>	<p>Y cyfan y gallaf ei ddweud yw ein bod wedi hen arfer ag ymgynghori yng Nghymru. Mae'n debyg ein bod yn ymgynghori'n fwy ac yn well nag unrhyw ran arall o'r Deyrnas Unedig, ac efallai hyd yn oed Ewrop. O ran y ffordd rydym yn ymgynghori, mae'n broses gyfarwydd iawn. Mae canllawiau clir ac amlwg ar y modd y dylid cynnal ymgynghoriad, ac, wrth gwrs, mae proses unioni os bydd aelodau o'r cyhoedd neu eraill o'r farn bod yr ymgynghoriad hwnnw wedi cael ei gynnal yn wael.</p>
	<p>I do not think that there is anything to add other than to say that even a good consultation does not necessarily end with a result that everyone would like.</p>	<p>Ni chredaf fod unrhyw beth i'w ychwanegu heblaw am ddweud nad yw ymgynghoriad da hyd yn oed o reidrydd yr arwain at ganlyniad y byddai pawb yn dymuno ei weld.</p>
	Prydau Ysgol am Ddim	Free School Meals
14:12	Mark Isherwood Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p><i>11. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am fod yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim yng Nghymru? OAQ(4)0332(ESK)</i></p>	<p><i>11. Will the Minister make a statement on the eligibility for free school meals in Wales? OAQ(4)0332(ESK)</i></p>
14:12	Huw Lewis Bywgraffiad Biography	Senedd.tv Fideo Video
	<p>Pupils whose families receive certain support benefits are currently eligible for free school meals. The introduction of universal credit will mean that the criteria for determining eligibility will need to change. We are considering a range of potential options for setting new eligibility criteria under the new universal credit regime.</p>	<p>Mae disgyblion y mae eu teuluoedd yn cael budd-daliadau cymorth penodol yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim ar hyn o bryd. Bydd cyflwyno credyd cynhwysol yn golygu y bydd angen i'r meini prawf ar gyfer penderfynu ar gymhwysedd newid. Rydym yn ystyried amrywiaeth o opsiynau posibl ar gyfer pennu meini prawf cymhwysol newydd o dan y gyfundrefn credyd cynhwysol newydd.</p>

14:12 **Mark Isherwood** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

How do you respond to comments by Alan Milburn three weeks ago in the state of the nation report that, 14 years after devolution, the poorest children in Wales are significantly less likely to do well at school than children from similar backgrounds in England; that pupils eligible for free school meals in England are 50% more likely to obtain five good GCSEs than their counterparts in Wales; and that Wales performs less well than all regions in England, including comparably deprived regions like the north east?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Beth yw eich ymateb i sylwadau Alan Milburn dair wythnos yn ôl yn yr adroddiad ar gyflwr y genedl fod y plant tlotaf yng Nghymru, 14 mlynedd ar ôl datganoli, yn llawer llai tebygol o wneud yn dda yn yr ysgol na phlant o gefndiroedd tebyg yn Lloegr; bod disgyblion sy'n gymwys i gael prydau ysgol am ddim yn Lloegr 50% yn fwy tebygol o ennill pum gradd TGAU dda na'u cymheiriaid yng Nghymru; ac nad yw Cymru'n perfformioystal â'r holl ranbarthau yn Lloegr, gan gynnwys rhanbarthau cymharol ddifreintiedig fel y gogledd-ddwyrain?

14:13 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I read the headlines surrounding Alan Milburn's report, and no doubt the Member has also. It comes as no surprise to me, and it should not come as any surprise to any intelligent observer of the Welsh political scene, that we are grappling here with deep-seated problems that are economic, social and educational in terms of the improvement journey that we are engaged with. I would point the Member, though, to a recently published study by the Joseph Rowntree Foundation, which points out that Wales has, in its opinion, the very best strategy for dealing with child poverty and its associated problems of any of the constituent members of the United Kingdom.

Darlennis y penawdau ynghylch adroddiad Alan Milburn, ac mae'n debyg bod yr Aelod wedi gwneud hynny hefyd. Nid yw'n syndod imi, ac ni ddylai fod yn syndod i unrhyw sylwedydd deallus ym myd gwleidyddol Cymru, ein bod yn delio â phroblemau dwfn, a'r rheini'n rhai economaidd, cymdeithasol ac addysgol, o ran ein taith tuag at wella. Byddwn yn cyfeirio'r Aelod, fodd bynnag, at astudiaeth a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan Sefydliad Joseph Rowntree, sy'n nodi mai Cymru, yn ei farn ef, sydd â'r strategaeth orau i ddelio â thlodi plant a'r problemau cysylltiedig o blith unrhyw aelod cyfansoddol o'r Deyrnas Unedig.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:14 **Lindsay Whittle** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

As a chair of school governors in the Caerphilly school that I attended, where 50% of pupils receive free school meal entitlements, I am aware that many parents are not claiming the free school meals that their children are entitled to. What efforts are you making to encourage schools in Wales to inform all parents about their children's possible entitlement to free school meals?

Fel cadeirydd y llywodraethwyr yn yr ysgol a fynychais yng Nghaerffili, lle mae 50% o'r disgyblion yn gymwys i gael prydau ysgol am ddim, rwy'n ymwybodol nad yw llawer o'r rhieni'n hawlio'r prydau ysgol am ddim y mae gan eu plant yr hawl i'w cael. Pa ymdrechion rydych yn eu gwneud i annog ysgolion yng Nghymru i hysbysu'r holl rieni am hawl bosibl eu plant i gael prydau ysgol am ddim?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:14 **Huw Lewis** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

This is an important job of work, and I would place the onus on the local authority to ensure that this kind of information and even encouragement in terms of the take-up of free school meals happens at a local level. I do not think this is a job that the Minister can undertake, realistically speaking. It is a job of work that local authorities need to do, and they need to revisit it regularly. It can only be of benefit, of course, of any local authority in times like this to try to approach the 100% mark of people claiming free school meals if they are eligible, because so much hangs upon that proportion of pupils in terms of the funding that local authorities would be eligible for. The pupil deprivation grant is just one that could make an enormous difference. What that means is that the money that we are allocating towards these very important programmes is heading towards the right places, the right families and the right children.

Mae hwn yn waith pwysig, a byddwn yn gofyn i'r awdurdod lleol sicrhau bod y math hwn o wybodaeth a hyd yn oed anogaeth o ran nifer y plant sy'n cael prydau ysgol am ddim yn digwydd ar lefel leol. Ni chredaf ei fod yn rhywbeth y gall y Gweinidog ei wneud, yn ymarferol. Mae'n rhywbeth y mae angen i awdurdodau lleol ei wneud, ac mae angen iddynt ei werthuso'n rheolaidd. Ni all ond fod o fudd, wrth gwrs, i unrhyw awdurdod lleol mewn cyfnod o'r fath geisio sicrhau bod pawb yn hawlio prydau ysgol am ddim os ydynt yn gymwys i'w cael, gan fod cymaint yn dibynnu ar y gyfran honno o ddisgyblion o ran yr arian y byddai awdurdodau lleol yn gymwys i'w cael. Dim ond un o'r pethau a allai wneud gwahaniaeth mawr yw'r grant amddifadedd disgyblion. Yr hyn y mae hynny'n ei olygu yw bod yr arian a ddyrennir gennym ar gyfer y rhaglenni pwysig iawn hyn yn mynd tuag at y manau cywir, y teuluoedd cywir a'r plant cywir.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Cwestiynau i Weinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth

Female-led Business Start-ups

Questions to the Minister for Economy, Science and Transport

Busnesau Newydd a Arweinir gan Fenywod

- 14:15 **Christine Chapman** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- 1. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am nifer y busnesau newydd a arweinir gan fenywod yng Nghymru? OAQ(4)0318(EST)*
- 1. Will the Minister make a statement on the number of female led business start-ups in Wales? OAQ(4)0318(EST)*
- 14:15 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth / The Minister for Economy, Science and Transport*
- We are taking action to address issues to improve women's standing in the economy. For example, we are working with key organisations, such as Chwarae Teg, to increase the number of women accessing business support in Wales and encouraging women to sign up to the Business Wales mentoring service.
- Rydym yn cymryd camau i fynd i'r afael â materion i wella statws menywod yn yr economi. Er enghraifft, rydym yn gweithio gyda sefydliadau allweddol, fel Chwarae Teg, er mwyn cynyddu nifer y menywod sy'n cael cymorth busnes yng Nghymru ac annog menywod i ymuno â gwasanaeth mentora Busnes Cymru.
- 14:16 **Christine Chapman** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Thank you, Minister. The 2012 Global Entrepreneurship Monitor shows that, in nearly every economy across the world, there continue to be fewer female than male entrepreneurs, as well as a reluctance to scale their businesses or to enter new and less-tested markets. To quote the report itself:
- Diolch, Weinidog. Dengys Monitor Entrepreneuriaeth Bydeang 2012 fod llai o entrepreneuriaid benywaidd nag entrepreneuriaid gwrywaidd o hyd, ymhob economi fwy neu lai ledled y byd, yn ogystal ag amharodrwydd i ddatblygu eu busnes neu i fentro i farchnadoedd newydd llai profedig. Noda'r adroddiad ei hun:
- 'Few resources are as underutilised in these ecosystems as women.'
- Prin yw'r adnoddau a gaiff eu tanddefnyddio cymaint yn yr ecosystemau hyn â menywod.
- Minister, what steps is the Welsh Government taking to foster an environment that encourages women to see entrepreneurship as a viable career option? What is it doing to equip them with the tools to build their own businesses as well as increase awareness among stakeholders that will support their efforts in this?
- Weinidog, pa gamau y mae Llywodraeth Cymru yn eu cymryd i feithrin amgylchedd sy'n annog menywod i ystyried entrepreneuriaeth fel opsiwn gyrfa hyfyw? Beth y mae'n ei wneud i sicrhau eu bod yn meddu ar yr adnoddau i ddatblygu eu busnesau eu hunain yn ogystal â chynyddu ymwybyddiaeth ymysg rhanddeiliaid a fydd yn cefnogi eu hymdrechion yn hyn o beth?
- 14:16 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Work is currently being undertaken by my department, through the equality impact assessment process, to address issues relating to women in non-traditional sectors and improving women's standing in the economy. In addition, Chwarae Teg has hosted round-table discussion groups on behalf of the business start-up service to seek the views of female entrepreneurs as to how the service can better meet the needs of women accessing our services. I fully accept the points that you make in respect of GEM 2012.
- Mae gwaith yn cael ei wneud ar hyn o bryd gan fy adran, drwy'r broses o asesu'r effaith ar gydraddoldeb, i fynd i'r afael â materion sy'n gysylltiedig â menywod mewn sectorau nad ydynt yn draddodiadol a gwella statws menywod yn yr economi. Yn ogystal, mae Chwarae Teg wedi cynnal grwpiau trafod o gwmpas y bwrdd ar ran y gwasanaeth dechrau busnes i geisio barn entrepreneuriaid benywaidd ynghylch sut y gall y gwasanaeth ddiwallu anghenion menywod sy'n defnyddio ein gwasanaethau yn well. Derbyniaf yn llwyr y pwyntiau a wnewch o ran MEB 2012.
- 14:17 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo Video](#)
- Minister, you may or may not be aware of Network She—a professional networking site exclusively for women, which is based in north Wales, Chester, Liverpool and Yorkshire. That was created to fill a niche for a network that understood and supported women at all stages of their careers. It has had a number of successes, including supporting a female footballer in Flintshire, who has secured sponsorship through the network. What actions can you take, Minister, to improve awareness of networks like Network She and professional women's programmes?
- Weinidog, efallai y byddwch neu efallai na fyddwch yn ymwybodol o Network She—safle rhwydweithio proffesiynol i fenywod yn unig, wedi'i leoli yng ngogledd Cymru, Caer, Lerpwl a Swydd Efrog. Fe'i crëwyd i lenwi bwlch am rwydwaith a oedd yn deall menywod ac yn rhoi cymorth iddynt ar bob cam o'u gyrfa. Cafodd sawl llwyddiant, gan gynnwys helpu pêl-droedwraig yn sir y Fflint, sydd wedi llwyddo i sicrhau nawdd drwy'r rhwydwaith. Pa gamau y gallwch eu cymryd, Weinidog, i wella ymwybyddiaeth o rwydweithiau fel Network She a rhaglenni proffesiynol i fenywod?

14:18	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	I, like you, am very keen to see women taking a full role in the development of businesses within the economy. We try to be as supportive as we can in terms of the resources that we have, to ensure that women are aware of the opportunities that are there and that they are given support if they are setting up businesses. In the light of your comments about what you regard as a very successful network, I will certainly ask my officials to do some follow-up work in that area.	Fel chi, rwy'n awyddus iawn i weld menywod yn cymryd rhan lawn ym maes datblygu busnesau yn yr economi. Rydym yn ceisio bod mor gefnogol â phosibl o ran yr adnoddau sydd gennym, er mwyn sicrhau bod menywod yn ymwybodol o'r cyfleoedd sydd ar gael a'u bod yn cael cymorth os ydynt yn dechrau busnes. O ystyried eich sylwadau am rwydwaith sy'n llwyddiannus iawn, yn eich barn chi, yn sicr, gofynnaf i'm swyddogion gynnal gwaith dilynol yn y maes hwnnw.	Senedd.tv Fideo Video
14:18	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	I call the Plaid Cymru spokesperson, Alun Ffred Jones.	Galwaf ar lefarydd Plaid Cymru, Alun Ffred Jones.	Senedd.tv Fideo Video
14:18	Alun Ffred Jones Bywgraffiad Biography	Diolch yn fawr. Nid yn unig mae niferoedd llai o ferched yn mentro mewn byd busnes, ond mae diweithdra ymhlith merched wedi cynyddu yn ddifrifol yn ystod y flwyddyn ddiwethaf. Pa waith mae eich adran chi wedi ei wneud i ddadansoddi'r rhesymau dros hynny?	Thank you very much. Not only are there fewer women taking the leap into business, but unemployment among women has increased significantly over the past year. What work has your department done to analyse the reasons for that?	Senedd.tv Fideo Video
14:18	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	Yes, we are trying to analyse the reasons behind this, because we need clarity on the information so that we can put in policies that will assist.	Ydym, rydym yn ceisio dadansoddi'r rhesymau dros hynny, gan fod angen eglurder arnom mewn perthynas â'r wybodaeth er mwyn inni allu cyflwyno polisiau a fydd yn helpu.	Senedd.tv Fideo Video
14:18	Alun Ffred Jones Bywgraffiad Biography	Pa raglenni yn benodol sydd gennych chi, felly, i geisio annog merched i fentro ym myd busnes?	What specific programmes do you have in place in order to encourage women to enter business?	Senedd.tv Fideo Video
14:19	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	I think that we try to encourage them with our entrepreneurship and business support programmes, as well as the business start-up Service, which we have concentrated on. This shows that about 43% of all discussions with the registration and start-up service are now with women. This was between April 2013 and the end of September 2013. So, we are seeing a gradual improvement.	Credaf ein bod yn ceisio eu hannog gyda'n rhaglenni entrepreneuriaeth a chymorth busnes, yn ogystal â'r Gwasanaeth dechrau busnes, yr ydym wedi canolbwyntio arno. Dengys hyn fod tua 43% o'r holl drafodaethau â'r gwasanaeth cofrestru a dechrau busnes bellach yn cael eu cynnal gyda menywod. Digwyddodd hyn rhwng mis Ebrill 2013 a diwedd mis Medi 2013. Felly, rydym yn gweld gwelliant graddol.	Senedd.tv Fideo Video
Rheilffordd HS2		HS2 Railway		
14:19	Rhodri Glyn Thomas Bywgraffiad Biography	<i>2. Pa drafodaethau y mae'r Gweinidog wedi eu cael gyda Llywodraeth y DU ynglŷn â datblygu rheilffordd HS2? OAQ(4)0317(EST)</i>	<i>2. What discussions has the Minister had with the UK Government regarding the development of the HS2 railway? OAQ(4)0317(EST)</i>	Senedd.tv Fideo Video
14:19	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	I have not had specific discussions with the UK Government on the development of the HS2 railway.	Nid wyf wedi cael trafodaethau penodol gyda Llywodraeth y DU ar ddatblygu rheilffordd HS2.	Senedd.tv Fideo Video

- 14:19 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Diolch yn fawr iawn am yr ateb, Weinidog. Rwy'n siŵr y byddech yn cytuno bod y sefyllfa y tu hwnt i'r cylch gwario nesaf yn 2015 yn eithriadol o bwysig. Mae £35 miliwn wedi ei sicrhau ar gyfer y cylch gwario presennol. Pa drafodaethau yr ydych chi, neu'r Gweinidog Cyllid, yn bwriadu eu cael er mwyn sicrhau bod y gwariant hwnnw hefyd ar gael wedi 2015?
- Thank you for that response, Minister. I am sure that you would agree that the situation beyond the next spending round in 2015 is extremely important. A sum of £35 million has been secured for the current spending round. What discussions do you or the Minister for Finance intend to have in order to ensure that that expenditure is also available after 2015?
- 14:20 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The Minister for Finance and I have discussed this issue, and, as you will be aware, at the spending round in June the UK Government allocated funding for HS2 for 2015-16 through the UK Department for Transport's capital budget. We received a consequential of £84.5 million, and we will continue to press the UK Government on that particular issue, because I think it is important to recognise that there are implications for Wales. You only have to look at the KPMG report about possible effects on the Welsh economy as a result of HS2 and those impacts. Therefore, cash will always be gratefully received.
- Mae'r Gweinidog Cyllid a minnau wedi trafod y mater hwn, ac, fel y gwyrddoch, yn y cylch gwariant ym mis Mehefin, dyrannodd Llywodraeth y DU gyllid i HS2 ar gyfer 2015-16 drwy gyllideb cyfalaf Adran Trafnidiaeth y DU. Cawsom swm canlyniadol o £84.5 miliwn, a byddwn yn parhau i bwysu ar Lywodraeth y DU ar y mater penodol hwnnw, gan fy mod yn credu ei bod yn bwysig cydnabod bod yna oblygiadau i Gymru. Does ond rhaid ichi edrych ar adroddiad KPMG ar yr effeithiau posibl ar economi Cymru o ganlyniad i HS2 a'r canlyniadau hynny. Felly, byddwn bob amser yn ddiolchgar am unrhyw arian parod a dderbynnir.
- 14:21 **Byron Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, accepting your previous answer to Rhodri Glyn Thomas, what discussions might you have had to maximise the potential benefits to Wales of the two key interchanges from HS2, namely the planned Old Oak Common interchange for HS2, which will connect with the Great Western main line and Crossrail, improving the connectivity for south Wales, in addition to the HS2 interchange at Crewe, making north Wales easily accessible for passengers?
- Weinidog, gan dderbyn eich ateb blaenorol i Rhodri Glyn Thomas, pa drafodaethau y gallech fod wedi'u cael i sicrhau'r buddiannau gorau posibl i Gymru o ran y ddwy gyfnewidfa allweddol o HS2, sef cyfnewidfa arfaethedig Old Oak Common ar gyfer HS2, a fydd yn cysylltu â phrif linell Great Western a Crossrail, gan wella cysylltedd i'r de, yn ogystal â chyfnewidfa HS2 yn Crewe, a fydd yn golygu y bydd y gogledd yn hygyrch i deithwyr?
- 14:21 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- One of the reasons for setting up the task group within north Wales on transport under my colleague the Minister for local government, Lesley Griffiths, is to look at these issues, and HS2 will come into that equation. We are looking at an official level, and my officials are discussing the possible benefits within south Wales. I see all these projects as enormous opportunities for Wales.
- Un o'r rhesymau dros sefydlu'r grŵp gorchwyl ar drafnidiaeth yn y gogledd o dan arweiniad fy nghyd-Aelod, y Gweinidog llywodraeth leol, Lesley Griffiths, yw er mwyn gallu ystyried y materion hyn, a bydd HS2 yn rhan o'r trafodaethau hynny. Rydym yn ystyried y mater ar lefel swyddogol, ac mae fy swyddogion yn trafod y buddiannau posibl yn y de. Credaf fod pob un o'r prosiectau hyn yn cynnig cyfleoedd aruthrol i Gymru.
- Ffordd Osgoi Bontnewydd a Chaernarfon** **Bontnewydd and Caernarfon Bypass**
- 14:21 **Alun Ffred Jones** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- 3. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am yr amserlen ar gyfer datblygu ffordd osgoi Bontnewydd a Chaernarfon? OAQ(4)0322(EST)*
- 3. Will the Minister make a statement on the timetable for developing the Bontnewydd and Caernarfon bypass? OAQ(4)0322(EST)*
- 14:22 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Yes. We will appoint advisers this year and a design-and-build contractor next year. Draft orders will be published in 2015, followed by a public inquiry, if required. Construction would then commence in 2016.
- Gwnaf. Byddwn yn penodi cynghorwyr eleni a chontractwr dylunio-ac-adeiladu y flwyddyn nesaf. Caiff gorchmynion drafft eu cyhoeddi yn 2015, wedi'u dilyn gan ymchwiliad cyhoeddus, os oes angen. Wedyn byddai'r gwaith adeiladu yn dechrau yn 2016.

14:22	Alun Ffred Jones Bywgraffiad Biography	Diolch yn fawr am y cadarnhad hwnnw. A wnech chi hefyd gadarnhau bod y camau yn amserlen wreiddiol y ffordd osgoi yn cael eu dilyn yn ôl yr hyn a ddywedoch chi rai misoedd yn ôl?	Thank you for that confirmation, Minister. Will you also confirm that the steps in the original timetable for the bypass are being followed, in accordance with what you said some months ago?	Senedd.tv Fideo Video
14:22	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	Yes. That is my understanding, but if you know something that I do not, I will certainly check with my senior transport officials that that is the case and confirm if it is not.	Ydynt. Yn ôl fel y gwelaf i'r peth, ond os gwyddoch rywbeth nad wyf i'n ei wybod, yn sicr, fe holaf fy uwch swyddogion trafnidiaeth i gadarnhau mai felly y mae ac os nad yw hynny'n wir, rhoddaf wybod ichi.	Senedd.tv Fideo Video
14:22	Y Llywydd / The Presiding Officer Bywgraffiad Biography	I call the opposition spokesperson, Byron Davies.	Galwaf ar lefarydd yr wrthblaid, Byron Davies.	Senedd.tv Fideo Video
14:22	Byron Davies Bywgraffiad Biography	Thank you, Presiding Officer. Minister, you stated in correspondence that you took the business-impact study into consideration in making your very quick decision to move the bypass from the consulted route to the yellow route in May 2013. How did you do that, given that the business-impact study was not issued until 12 August 2013? Also, more importantly, the report states that the full information to assess Gwalia Garage is not available.	Diolch, Lywydd. Weinidog, dywedasoch mewn gohebiaeth eich bod wedi ystyried yr astudiaeth o'r effaith ar fusnesau wrth wneud eich penderfyniad cyflym iawn i symud y ffordd osgoi o'r llwybr yr ymgynghorwyd arno i'r llwybr melyn ym mis Mai 2013. Sut y gwnaethoch hynny, o ystyried na chafodd yr astudiaeth o'r effaith ar fusnesau ei chyhoeddi tan 12 Awst 2013? Hefyd, yn bwysicach, nodar adroddiad nad yw'r wybodaeth lawn i asesu Garage Gwalia ar gael.	Senedd.tv Fideo Video
14:23	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	As far as I am concerned, the decision has been made. I think that the decision was the right decision. I took into account the relevant information, and the yellow route has given significant cost savings with regard to delivery, which will allow reinvestment of the savings into other transport projects.	O'm rhan i, mae'r penderfyniad wedi'i wneud. Credaf mai dyna oedd y penderfyniad cywir. Ystyriais y wybodaeth berthnasol, ac mae'r llwybr melyn wedi arwain at gryn arbedion cost o ran rhoi'r cynllun ar waith, a fydd yn golygu y gellir ail-fuddsoddi'r arbedion mewn prosiectau trafnidiaeth eraill.	Senedd.tv Fideo Video
14:23	Byron Davies Bywgraffiad Biography	Thank you for that answer, Minister. I asked in a formal written question what representations were made to change the Bontnewydd bypass route, following the last formal announcement and prior to the route change. Your answer was that a number of representations were made, which I have to say seems a little churlish. Therefore, in the interest of transparency and accountable government, will you commit to publishing all those representations made? Could you also outline to the Chamber how you plan to mitigate a 300m-long concrete structure that is over 70m high at its highest point and overlooks the world heritage site of Caernarfon?	Diolch am yr ateb hwnnw, Weinidog. Gofynnais mewn cwestiwn ysgrifenedig ffurfiol pa sylwadau a ddaeth i law i newid llwybr ffordd osgoi Bontnewydd, yn dilyn y cyhoeddiad ffurfiol diwethaf a chyn newid y llwybr. Gwnaethoch ateb drwy ddatgan bod nifer o sylwadau wedi dod i law, sydd braidd yn anfoesgar yn fy marn i. Felly, er budd tryloywder a llywodraeth atebol, a ymrwymwch i gyhoeddi'r holl sylwadau hynny a wnaed? A allech hefyd hysbysu'r Siambr sut y bwriadwch liniaru strwythur concrid 300m o hyd sydd dros 70m o uchder ar ei bwynt uchaf ac yn edrych dros safle treftadaeth y byd yng Nghaernarfon?	Senedd.tv Fideo Video
14:24	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	There will obviously be detailed plans for the road, and I am sure that I can send those to the Member concerned.	Yn amlwg, bydd cynlluniau manwl ar gyfer y ffordd, ac rwy'n siŵr y gallaf eu hanfon at yr Aelod dan sylw.	Senedd.tv Fideo Video
Marchnata Twristiaeth		Tourism Marketing		
14:24	Keith Davies Bywgraffiad Biography	4. Beth yw cynlluniau'r Gweinidog i farchnata twristiaeth yng ngorllewin Cymru? OAQ(4)0326(EST)	4. What are the Minister's plans for tourism marketing in west Wales? OAQ(4)0326(EST)	Senedd.tv Fideo Video

- 14:24 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The new tourism strategy launched in the summer identifies a product-led approach to developing and marketing tourism in Wales. I was delighted to see the formal opening of Llanelly House last week, one of the most outstanding early Georgian buildings in Wales.
- Mae'r strategaeth twristiaeth newydd a lanswyd yn yr haf yn nodi dull o ddatblygu a marchnata twristiaeth yng Nghymru yn seiliedig ar gynnyrch. Roedd yn bleser gennyf weld Plas Llanelly yn cael ei agor yn ffurfiol yr wythnos diwethaf, un o'r adeiladau mwyaf trawiadol yng Nghymru o ddechrau'r oes Sioraidd.
- 14:24 **Keith Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Mae gwerth y diwydiant twristiaeth i economi sir Gâr yn £0.3 biliwn, gyda bron 3 miliwn o ymwelwyr a dros 6,000 o weithwyr. Mae blynyddoedd cyffrous ar y gweill i Lanelli: rydych newydd sôn am Dŷ Llanelly, a agorodd wythnos diwethaf; mae Eisteddfod Sir Gâr 2014 yn Lanelli; ac mae Cydweli yn dathlu 900 mlynedd yn 2015. O ystyried amcan Llywodraeth Cymru i dyfu arian twristiaeth o 10% neu fwy erbyn 2020, sut ydych chi'n bwriadu gweithio'n agosach gyda rhanddeiliaid a'r diwydiant twristiaeth lleol i hysbysebu'r digwyddiadau hyn mor gryf â phosibl, ac i wneud y gorau o'r manteision i fusnesau lleol?
- The tourism industry is worth £0.3 billion to the Carmarthenshire economy, with almost 3 million visitors and more than 6,000 employees. There are exciting years ahead for Lanelli: you have just mentioned Llanelly House, which opened last week; the 2014 Carmarthenshire Eisteddfod is to be held in Lanelli; and Kidwelly will celebrate 900 years in 2015. Given the Welsh Government's objective to increase tourism spend by more than 10% by 2020, how do you intend to work more closely with stakeholders and the local tourism industry to make the advertising of these events as strong as they possibly can be and to help local businesses to take advantage of the benefits that they will bring?
- 14:25 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- We have an excellent relationship with the local authority in Carmarthenshire with regard to promoting events; it works very well with us. Carmarthen is also part of the city region, which is focusing heavily on tourism within that area. I indicated to Visit Wales officials that we need to do more joint working in terms of publicising what is on offer in Wales.
- Mae gennym gydbertynas ardderchog â'r awdurdod lleol yn sir Gaerfyrddin o ran hyrwyddo digwyddiadau; mae'n gweithio'n dda iawn gyda ni. Mae Caerfyrddin hefyd yn rhan o'r dinas-ranbarth, sy'n canolbwyntio'n helaeth ar dwristiaeth yn yr ardal honno. Dywedais wrth swyddogion Croeso Cymru fod angen inni gydweithio mwy o ran rhoi cyhoeddusrwydd i'r hyn sydd ar gael yng Nghymru.
- 14:25 **Paul Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Minister, I recently attended the Fishguard autumn festival, which was fantastic in showcasing local businesses and local produce. With first-class food, drink and a range of other products locally sourced in Pembrokeshire, it is essential that these festivals are marketed effectively and supported by the Welsh Government, given their importance to the tourism sector and to the Welsh economy. Therefore, Minister, what specific steps are you taking as a Government to promote events such as local festivals across west Wales, which are very often tourist attractions?
- Weinidog, euthum yn ddiweddar i wyl hydref Abergwaun, a oedd yn wych o ran arddangos busnesau lleol a chynnyrch lleol. Gyda bwyd, diod ac amrywiaeth o gynhyrchion eraill o'r radd flaenaf o'r ardal leol yn sir Benfro, mae'n hanfodol y caiff y gwyliau hyn eu marchnata'n effeithiol a'u cefnogi gan Lywodraeth Cymru, o ystyried eu pwysigrwydd i'r sector twristiaeth ac i economi Cymru. Felly, Weinidog, pa gamau penodol sydd ar waith gennych fel Llywodraeth i hyrwyddo digwyddiadau megis gwyliau lleol ledled y gorllewin, sy'n aml iawn yn atyniadau i dwristiaid?
- 14:26 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- There is an issue here about joining up more across the piece. It will be important, when we have our national strategy, to publicise what is available locally, so that when we have more local information, we can feed it to tourists as they come to Wales. That is the focus of the work that is currently being undertaken by the tourism panel.
- Mae problem yma o ran gweithredu mewn ffordd fwy cydgysylltiedig. Pan gaiff ein strategaeth genedlaethol ei rhoi ar waith, bydd yn bwysig rhoi cyhoeddusrwydd i'r hyn sydd ar gael yn lleol, felly pan fydd gennym fwy o wybodaeth leol y gallwn ei rhoi i dwristiaid wrth iddynt ddod i Gymru. Dyna'r hyn y mae'r panel twristiaeth yn canolbwyntio arno ar hyn o bryd.

14:26	<p>Elin Jones Bywgraffiad Biography</p> <p>Weinidog, mae twristiaid angen system drafnidiaeth gyhoeddus effeithiol, ac mae hynny mewn perygl yn y gorllewin yn dilyn cyhoeddiad Arriva ei fod yn tynnu mas o ddarparu gwasanaethau bysus rhwng Aberystwyth a Chaerfyrddin. A ydych chi mewn sefyllfa i'n diweddar am eich trafodaethau gyda'r cynghorau sir yn lleol i sicrhau datrysiad i'r broblem hon er lles twristiaid, ac er lles pobl leol wrth gwrs?</p>	<p>Minister, tourists need an effective transport system, and, in west Wales, this is at risk following Arriva's announcement that it is to withdraw bus services between Aberystwyth and Carmarthen. Are you in a position to give us an update on your negotiations with the local county councils in order to find a solution to this problem for the benefit of tourists and, of course, of local people?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:27	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>It is very important that we recognise the importance of public transport for many tourists, particularly in the areas that you have indicated. We have had some discussions with the local authorities, and I have also been discussing recently with my officials the issues around some of the routes that you mentioned, particularly the routes between Aberystwyth and Cardiff via Carmarthen, Swansea and Bridgend, and the route between Aberystwyth, Synod Inn and Aberaeron. I will be asking officials to bring forward proposals so that they become Welsh Government strategic bus network routes.</p>	<p>Mae'n bwysig iawn ein bod yn cydnabod pwysigrwydd trafnidiaeth gyhoeddus i lawer o dwristiaid, yn enwedig yn yr ardaloedd a nodwyd gennych. Rydym wedi cynnal rhywfaint o drafodaethau gyda'r awdurdodau lleol, a bŵm hefyd yn trafod gyda'm swyddogion yn ddiweddar y problemau sy'n gysylltiedig â rhai o'r llwybrau a grybwyllwyd gennych, yn enwedig y llwybrau rhwng Aberystwyth a Chaerdydd drwy Gaerfyrddin, Abertawe a Phen-y-bont ar Ogwr, a'r llwybr rhwng Aberystwyth, Synod Inn ac Aberaeron. Byddaf yn gofyn i swyddogion gyflwyno cynigion er mwyn iddynt gael eu cynnwys fel llwybrau o fewn rhwydwaith bysiau strategol Llywodraeth Cymru.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:27	<p>Peter Black Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, faith tourism is an important way of promoting the very rich heritage of Wales, and a particular example of that is the Cistercian Way, which is the longest footpath in Wales, linking a lot of Cistercian sites around the country. How can you help promote this, and would you be willing to meet with me and the academic who has been working on this to see what more can be done by the Welsh Government to promote this particular route?</p>	<p>Weinidog, mae twristiaeth ffydd yn ffordd bwysig o hyrwyddo treftadaeth gyfoethog iawn Cymru, ac mae'r Ffordd Sistersaidd, sef y llwybr troed hiraf yng Nghymru, sy'n cysylltu llawer o safleoedd Sistersaidd o amgylch y wlad, yn enghraifft benodol o hynny. Sut y gallwch helpu i hyrwyddo hyn, ac a fydddech yn fodlon cyfarfod â mi a'r academydd a fu'n gweithio ar hyn i weld beth yn rhagor y gall Lywodraeth Cymru ei wneud i hyrwyddo'r llwybr penodol hwn?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:28	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I feel very strongly that we need to do more on the faith tourism agenda. There are some fabulous walking routes and historic sites within Wales that people would benefit from visiting, and which would then benefit the economy. So, I would be delighted to take up your invitation to meet with the academic who is undertaking this work. We have a very fine example in your region, namely Neath abbey, which is a beautiful Cistercian abbey.</p>	<p>Teimlaf yn gryf iawn bod angen inni wneud mwy ar yr agenda twristiaeth ffydd. Mae rhai llwybrau cerdded a safleoedd hanesyddol ardderchog yng Nghymru y byddai o fudd i bobl ymweld â hwy, ac a fyddai wedyn o fudd i'r economi. Felly, byddwn yn fwy na pharod i dderbyn eich gwahoddiad i gyfarfod â'r academydd sy'n ymgymryd â'r gwaith hwn. Mae gennym enghraifft dda iawn yn eich rhanbarth, sef abaty Nedd, sy'n enghraifft o abaty Sistersaidd hardd.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
Datblygu Ar-lein		Online Development	
14:28	<p>Bethan Jenkins Bywgraffiad Biography</p> <p>5. <i>Sut y mae Llywodraeth Cymru yn cynorthwyo cwmnïau o Gymru sy'n ymwneud â datblygu ar-lein?</i> OAQ(4)0329(EST)</p>	<p>5. <i>How is the Welsh Government supporting Welsh companies involved in online development?</i> OAQ(4)0329(EST)</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:28	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>Through the Business Wales service, we provide a wide range of information, guidance and advice to support businesses, including dedicated support on e-business.</p>	<p>Drwy wasanaeth Busnes Cymru, rydym yn darparu amrywiaeth eang o wybodaeth, canllawiau a chyngor i gefnogi busnesau, gan gynnwys cymorth penodol ar e-fusnes.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:28	Bethan Jenkins Bywgraffiad Biography Diolch am yr ymateb hwnnw. A oes gennych chi wybodaeth benodol am y cyllid y mae eich adran yn ei roi i gwmnïau yn ardal Gorllewin De Cymru? Rwy'n gofyn oherwydd, ar ôl edrych ar wefannau nifer fawr o gwmnïau, mae'r darlun yn amrywio o ran faint o wybodaeth y maent yn gallu ei roi ar y gwefannau hyn, neu mae ansawdd y gwefannau yn amrywio yn unol â pha mor fawr yw'r cwmni. Felly, byddai'n dda cael gwybodaeth bellach am y mater hwn.	Thank you for that response. Do you have specific information regarding the funding that your department gives to companies in the South Wales West region? I ask because, having looked at the websites of many companies, the picture varies in terms of how much information they can publish on those sites, and the quality of websites vary in relation to company size. Therefore, it would be good to have some further information on that issue.	Senedd.tv Fideo Video
14:29	Edwina Hart Bywgraffiad Biography If you would like to write to me formally with your concerns, I would be more than happy to arrange for a response to be sent.	Os hoffech ysgrifennu ataf yn ffurfiol gyda'ch pryderon, byddwn yn fwy na pharod i drefnu i ymateb gael ei anfon.	Senedd.tv Fideo Video
14:29	Antoinette Sandbach Bywgraffiad Biography Minister, I do not know whether you have had an opportunity to see in today's 'Daily Post' the problems being experienced by a couple in Gwynedd, where, despite a superfast broadband connection to an exchange, BT is threatening their local business. Their existing broadband is being cut off, and they are going to have to close their local furniture business, which uses local and recycled materials. Would it be possible for you to write to me indicating what assistance they could expect from the BT superfast broadband scheme?	Weinidog, ni wn a ydych wedi cael cyfle i weld yn y 'Daily Post' heddiw y problemau y mae cwpl yn eu cael yng Ngwynedd, lle mae BT, er gwaethaf y ffaith bod cysylltiad band eang cyflym iawn i gyfnwidfa, yn bygwth eu busnes lleol. Maent yn mynd i gollu eu gwasanaeth band eang presennol, a bydd yn rhaid iddynt gau eu busnes dodrefn lleol, sy'n defnyddio deunyddiau lleol a deunyddiau wedi'u hailgylchu. A fyddai'n bosibl ichi ysgrifennu ataf yn nodi pa gymorth y gallent ei ddisgwyl gan gynllun band eang cyflym iawn BT?	Senedd.tv Fideo Video
14:30	Edwina Hart Bywgraffiad Biography It might be helpful for the Member to write to me formally and then I can ensure that there is an appropriate investigation into the issue that she has now raised in the Chamber.	Efallai y byddai'n ddefnyddiol i'r Aelod ysgrifennu ataf yn ffurfiol ac yna gallaf sicrhau y cynhelir ymchwiliad priodol i'r mater a godwyd ganddi yn awr yn y Siambr.	Senedd.tv Fideo Video
	Gwella Twristiaeth	Improving Tourism	
14:30	Ann Jones Bywgraffiad Biography <i>6. A wnaiff y Gweinidog amlinellu'r hyn y mae'n ei wneud i wella twristiaeth yn Nyffryn Clwyd? OAQ(4)0321(EST)</i>	<i>6. Will the Minister outline what she is doing to improve tourism in the Vale of Clwyd? OAQ(4)0321(EST)</i>	Senedd.tv Fideo Video
14:30	Edwina Hart Bywgraffiad Biography Over the summer, we launched our new tourism strategy, which identifies a product-led approach to developing and marketing tourism in Wales. This means working with iconic, high-quality, reputation-changing products and events to support and develop the tourism industry across Wales.	Dros yr haf, gwnaethom lansio ein strategaeth dwristiaeth newydd, sy'n nodi dull o ddatblygu a marchnata twristiaeth yng Nghymru yn seiliedig ar gynnyrch. Mae hyn yn golygu gweithio gyda chynnyrch a digwyddiadau arloesol, eiconig, o ansawdd uchel i gefnogi a datblygu'r diwydiant twristiaeth ledled Cymru.	Senedd.tv Fideo Video

14:30

Ann Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Minister, I was very pleased that you chose St Asaph Cathedral to launch your faith tourism action plan the week before half term. St Asaph Cathedral has many links to our religious history—such as the story of Mary Jones, who walked to pick up a Welsh translation of the Bible. It is also the four hundred and fiftieth anniversary this year of the passing of the Act by Parliament, with the help of Henry Llwyd, the MP at the time, in relation to the translation of the Book of Common Prayer into Welsh, which was a significant move forward for those people who used the church as a way of learning. Those are significant issues, but there are many more, and I know that you will know that visitors spent £12 million visiting places of worship in Wales over the last year. How will your faith tourism action plan work to develop that industry, and the potential of that industry, encompassing all of the faiths that we now embrace in Wales?

Weinidog, roeddwn yn falch iawn eich bod wedi dewis Eglwys Gadeiriol Llanelwy i lansio eich cynllun gweithredu twristiaeth ffydd yr wythnos cyn hanner tymor. Mae gan Eglwys Gadeiriol Llanelwy lawer o gysylltiadau â'n hanes crefyddol—megis stori Mari Jones, a gerddodd i gasglu cyfieithiad Cymraeg o'r Beibl. Yn ogystal, eleni rydym yn dathlu 450 mlynedd ers pasio'r Ddeddf Seneddol, gyda chymorth Henry Llwyd, yr AS ar y pryd, mewn perthynas â chyfieithu'r Llyfr Gweddi Gyffredin i'r Gymraeg, a oedd yn gam sylweddol ymlaen i'r bobl hynny a oedd yn defnyddio'r eglwys fel ffordd o ddysgu. Mae'r rheini yn faterion o bwys, ond mae llawer mwy, a gwn y byddwch yn ymwybodol bod ymwelwyr wedi gwario £12 miliwn yn ymweld â mannau addoli yng Nghymru dros y flwyddyn ddiwethaf. Sut y bydd eich cynllun gweithredu twristiaeth ffydd yn gweithio i ddatblygu'r diwydiant hwnnw, a photensial y diwydiant hwnnw, gan gynnwys yr holl gredoau a groesewir gennym bellach yng Nghymru?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:31

Edwina Hart [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I was very pleased to see you and so many other Members at the launch of the faith tourism action plan, and I extend my thanks to the bishop for agreeing to host the event. The aim of the plan is to increase the number of visitors to our places of worship and sacred sites and identify significant events. When I was in the cathedral, I looked into matters such as the translation of the Bible, and it is about interpretation and the way in which we interpret some of the very wonderful stories there are about Wales. Therefore, it is not only about iconic locations, but about churches and chapels, which have a presence in every community, and the ways in which, in Wales, they have helped the language, culture and way of life to develop. Those are some of the issues that we will be taking forward.

Roedd yn bleser gennyf eich gweld chi a chymaint o Aelodau eraill yn achlysur lansio'r cynllun gweithredu twristiaeth ffydd, a hoffwn ddiolch i'r esgob am gytuno i gynnal y digwyddiad. Nod y cynllun yw cynyddu nifer yr ymwelwyr â'n mannau addoli a'n safleoedd cysegredig a nodi digwyddiadau arwyddocaol. Pan oeddwn yn yr eglwys gadeiriol, ymchwiliais i faterion fel cyfieithu'r Beibl, ac mae a wnelo â dehongli a'r ffordd rydym yn dehongli rhai o'r straeon gwych iawn sydd ar gael am Gymru. Felly, nid yw'n ymwneud â lleoliadau eiconig yn unig, ond ag eglwysi a chapeli, sydd i'w cael ymhob cymuned, a'r ffyrdd y maent wedi helpu i ddatblygu iaith, diwylliant a ffordd o fyw Cymru. Dyma rai o'r materion y byddwn yn eu datblygu.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:32

Mark Isherwood [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

There are many self-catering tourism businesses in the Vale of Clwyd and across north Wales and the rest of Wales. In June, you and your colleague the Minister for Local Government and Government Business announced that you had commissioned independent research to examine the operation of the 70-day rule and its impact on self-catering businesses that have not been able to secure 70 nights of bookings in the current climate. When do you expect the findings of that report to be made publicly available?

Mae llawer o fusnesau twristiaeth hunan-ddarpar yn Nyffryn Clwyd a ledled y gogledd a gweddill Cymru. Ym mis Mehefin, gwnaethoch chi a'ch cyd-Aelod, y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth gyhoeddi eich bod wedi comisiynu gwaith ymchwil annibynnol i ystyried sut y caiff y rheol 70 diwrnod ei rhoi ar waith a'i heffaith ar fusnesau hunan-ddarpar nad ydynt wedi llwyddo i sicrhau archebion am 70 noson yn yr hinsawdd sydd ohoni. Pryd rydych yn disgwyl i ganfyddiadau'r adroddiad hwnnw fod ar gael i'r cyhoedd?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:33

Edwina Hart [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I have yet to discuss this formally with my colleague, but I can let Members have a note later this week on when I expect to be able to share that with you.

Nid wyf wedi trafod hyn yn ffurfiol gyda'm cyd-Aelod eto, ond gallaf gyflwyno nodyn i'r Aelodau yn ddiweddarach yr wythnos hon o ran pryd y disgwyliaf allu rhannu hynny â chi.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:33	Llyr Gruffydd Bywgraffiad Biography	<p>A wnewch chi ymuno â mi, Weinidog, i longyfarch y rhai a oedd yn gyfrifol am Wyl Eirin Dinbych yn ddiweddar? Mae hynny'n enghraifft glasuro, efallai, o sut y mae modd defnyddio cynnyrch lleol mewn modd creadigol i hybu twristiaeth. Mae'r wyl ei hunan yn un peth, ac mae Bragdy Dinbych yn cynhyrchu cwrw eirin Dinbych, ac mae hyd yn oed y siop siocled wedi arloesi drwy ddefnyddio'r eirin wrth gynhyrchu siocled arbennig. Dyma enghraifft o fanteisio ar gynnyrch lleol unigryw er budd twristiaeth. Onid dyma'r math o brosiect y dylem ei hyrwyddo yng Nghymru?</p>	<p>Will you join me, Minister, in congratulating those responsible for the recent Denbigh Plum Festival? That is a classic example, perhaps, of how it is possible to use local produce in a creative way to promote tourism. The festival itself is one thing, and the Denbigh Brewery produces Denbigh plum beer, and even the chocolate shop has been innovative by using plums in the manufacturing of a special chocolate. This is an example of taking advantage of unique local produce for the benefit of tourism. Is this not the type of project that we should promote in Wales?</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:33	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	<p>Yes, I believe that it should be promoted more in Wales, because it is very important that uniqueness is promoted. It is wonderful to think of anything that involves the manufacture of chocolate. [Laughter.]</p>	<p>Ie, credaf y dylid ei hyrwyddo mwy yng Nghymru, gan ei bod yn bwysig iawn hyrwyddo elfennau unigryw. Mae'n braf meddwl am unrhyw beth sy'n gysylltiedig â gweithgynhyrchu siocled. [Chwerthin.]</p>	Senedd.tv Fideo Video
Banc Lloegr		Bank of England		
14:34	Bethan Jenkins Bywgraffiad Biography	<p>7. A yw'r Gweinidog neu ei swyddogion wedi cael unrhyw drafodaethau gyda Banc Lloegr am fynd i'r afael ag anghydbwysedd rhanbarthol o ran adferiad economaidd? OAQ(4)0331(EST)</p>	<p>7. Has the Minister or her officials had any discussions with the Bank of England about addressing regional imbalances in economic recovery? OAQ(4)0331(EST)</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:34	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	<p>The First Minister regularly meets with representatives of the Bank of England and his discussions cover all aspects of economic performance, including regional imbalances.</p>	<p>Mae'r Prif Weinidog yn cyfarfod yn rheolaidd â chynrychiolwyr Banc Lloegr ac mae ei drafodaethau yn cwmpasu pob agwedd ar berfformiad economaidd, gan gynnwys anghydbwysedd rhanbarthol.</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:34	Bethan Jenkins Bywgraffiad Biography	<p>Thank you for that answer. I was just wondering how much of the discussions with the Bank of England were informed by matters such as what has happened with regard to the Unity mine in my region. I know that many areas have been hit by job losses, but we are hearing some about worrying cases from staff at the Unity mine who are worried about their future and various things that I do not wish to mention here at the moment. Will you be talking to the Bank of England about this, because Wales is suffering more than other areas of the UK in terms of coming out of this recession?</p>	<p>Diolch ichi am yr ateb hwnnw. Meddwl yr oeddwn tybed faint o'r trafodaethau gyda Banc Lloegr a lywiwyd gan faterion megis yr hyn a ddiwyddodd o ran pwll Unity yn fy rhanbarth. Gwn fod llawer o ardaloedd wedi colli swyddi, ond rydym yn clywed am achosion difrifol gan staff ym mhwl Unity sy'n poeni am eu dyfodol ac amrywiol bethau nad wyf am sôn amdanynt yma ar hyn o bryd. A fyddwch yn trafod y mater gyda Banc Lloegr, gan fod Cymru yn dioddef mwy nag ardaloedd eraill o'r DU o ran dod allan o'r dirwasgiad hwn?</p>	Senedd.tv Fideo Video
14:35	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	<p>Obviously, we are all very disappointed with the news with regard to Unity mine. However, I do not think that it would be appropriate for me to address some of the issues around Unity mine currently, in this forum, because there are ongoing discussions. Obviously, in terms of those jobs, it has been very disappointing for the community. We recognise that the Bank of England can use its influence to help to address regional economic imbalances, but the key is that we cannot rely on it for action—we have to get on with things ourselves in Wales. Our agenda is to secure jobs and to go through recovery. We must remember that the Bank of England is there to look at issues for the whole of the UK.</p>	<p>Yn amlwg, mae pob un ohonom yn siomedig iawn o glywed y newyddion am bwl Unity. Fodd bynnag, ni chredaf y byddai'n briodol imi ymdrin â rhai o'r materion sy'n gysylltiedig â phwl Unity ar hyn o bryd, yn y fforwm hwn, gan fod trafodaethau yn mynd rhagddynt ar hyn o bryd. Yn amlwg, o ran y swyddi hynny, bu'n siom fawr i'r gymuned. Rydym yn cydnabod y gall Banc Lloegr ddefnyddio ei ddylanwad i helpu i ymdrin ag achosion o anghydbwysedd economaidd rhanbarthol, ond yn allweddol, ni allwn ddibynnu arno i weithredu—rhaid inni fwrw ati i ymdrin â'r materion hyn ein hunain yng Nghymru. Ein hagenda yw sicrhau swyddi a dechrau adfer. Rhaid inni gofio mai swyddogaeth Banc Lloegr yw ystyried materion i'r DU gyfan.</p>	Senedd.tv Fideo Video

14:35	<p>Nick Ramsay Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, when it comes to regional imbalances and economic recovery, I am sure that you will agree that providing comprehensive broadband across Wales—urban and rural—is key. We had a question earlier from Antoinette Sandbach about some flaws in BT’s approach to this. Do you share my concerns that, in a number of cases, BT is being less than transparent in terms of providing adequate, comprehensive information about the start and completion dates of certain schemes, particularly in rural areas? Until we have that sort of certainty, it will be very difficult for businesses, as well as up-and-coming businesses, to plan for the future. Will you have discussions with BT to try to resolve this?</p>	<p>Weinidog, o ran anghydwysedd rhanbarthol ac adferiad economaidd, rwy'n siŵr y cytunwch fod darparu band eang cynhwysfawr ledled Cymru—ardaloedd trefol a gwledig—yn allweddol. Cawsom gwestiwn yn gynharach gan Antoinette Sandbach am rai diffygion yn null gweithredu BT yn hyn o beth. A rannwch fy mhryderon, mewn sawl achos, nad yw BT yn bod yn ddigon tryloyw o ran darparu gwybodaeth ddigonol, gynhwysfawr am ddyddiadau dechrau a gorffen rhai cynlluniau penodol, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig? Hyd nes y cawn y math hwnnw o sicrwydd, bydd yn anodd iawn i fusnesau gynllunio ar gyfer y dyfodol, gan gynnwys busnesau newydd. A wnewch chi drafod gyda BT i geisio datrys y sefyllfa?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:36	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I think that, as an Assembly Member and Minister, I tend to hear about the complaints and not the good news stories. At the end of the day, we have successfully dealt with a number of broadband issues, across Wales. It has been a very successful programme, and we have a good relationship with BT. However, I am always happy to deal with any individual issues that Members might raise regarding any concerns to do with the contract.</p>	<p>Fel Aelod Cynulliad a Gweinidog, credaf fy mod yn tueddu i glywed am y cwynion yn hytrach na'r newyddion da. Ar ddiwedd y dydd, rydym wedi ymdrin yn llwyddiannus â nifer o faterion band eang, ledled Cymru. Bu'n rhaglen lwyddiannus iawn, ac mae gennym gydbertynas dda â BT. Fodd bynnag, rwyf bob amser yn fwy na pharod i ymdrin ag unrhyw faterion unigol y gallai Aelodau eu codi ynglŷn ag unrhyw bryderon yn ymwneud â'r contract.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
<p>Fframwaith Caffael</p>		<p>Procurement Framework</p>	
14:36	<p>Aled Roberts Bywgraffiad Biography</p> <p><i>8. Pa ddefnydd y mae'r Gweinidog wedi ei wneud o fframwaith caffael Llywodraeth y DU wrth benodi cwmnïau ymchwil? OAQ(4)0332(EST)</i></p>	<p><i>8. What use has the Minister made of the UK Government's procurement framework when appointing research companies? OAQ(4)0332(EST)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:36	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I am not aware of any instance where my department has used the procurement framework operated by the UK Government.</p>	<p>Nid wyf yn ymwybodol o unrhyw achos lle mae fy adran wedi defnyddio'r fframwaith caffael a weithredir gan Lywodraeth y DU.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:36	<p>Aled Roberts Bywgraffiad Biography</p> <p>Weinidog, mae un darn o waith ymchwil yn cael ei wneud gan eich adran chi ar hyn o bryd ynglŷn â'r defnydd o'r Gymraeg mewn busnes roeddwn yn teimlo iddo gael ei gomisiynu dan y fframwaith hwnnw. Roedd yn ofynnol, yn ôl llythyr gan Huw Lewis, y Gweinidog Addysg a Sgiliau, fod yr arolwg ar gael yn y Gymraeg a'r Saesneg. Fodd bynnag, rwy'n ymwybodol bod nifer o gwmnïau, wrth ofyn am y gwasanaeth yn Gymraeg, wedi cael ateb gan gwmni o Loegr nad oedd y gwasanaeth hwnnw ar gael. Fodd bynnag, ar ôl llythyr gennyf i, roedd yr alwad yn cael ei gwneud yn ôl yn y Gymraeg. A ydych yn teimlo bod y tendr yn ddigonol mewn achosion felly?</p>	<p>Minister, one piece of research work is currently being done by your department on the use of Welsh in business that I felt was commissioned under that framework. According to a letter from Huw Lewis, the Minister for Education and Skills, it was a requirement that the survey was available in Welsh and English. However, I am aware that a number of companies, when asking for the service in Welsh, were told by a company from England that that service was not available. However, following a letter from me, the call back was made in Welsh. Do you feel that the tender is adequate in such cases?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:37	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>To be frank, I am quite unhappy about the points that you have raised with me today. If you will allow me, I will take it back to my department, to look further into those issues. In many ways, I think that it is important that information is available bilingually.</p>	<p>A siarad yn blwmp ac yn blaen, nid wyf yn fodlon iawn ar y pwyntiau rydych wedi'u codi gyda mi heddiw. Os cytunwch imi wneud hynny, cyflwynaf y pwyntiau yn ôl i'm hadran, er mwyn ymchwilio ymhellach iddynt. Mewn sawl ffordd, credaf ei bod yn bwysig bod gwybodaeth ar gael yn ddwyieithog.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:37	<p>William Graham Bywgraffiad Biography</p> <p>Would the Minister outline the criteria in the Welsh Government procurement procedure that allow, after a lengthy tender process, a new preferred bidder to be appointed, after a preferred bidder has been appointed?</p>	<p>A wnaiff y Gweinidog amlinellu'r meini prawf yng ngweithdrefn gaffael Llywodraeth Cymru sydd, ar ôl proses dendro hirfaith, yn caniatáu i ymgeisydd newydd a ffefrir gael ei benodi, ar ôl i ymgeisydd a ffefrir gael ei benodi?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:38	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>That is a technical and detailed question, William, and I will have to respond to you in writing.</p>	<p>Mae hwnnw'n gwestiwn technegol a manwl, William, a bydd yn rhaid imi ymateb ichi yn ysgrifenedig.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:38	<p>Lindsay Whittle Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, you will no doubt be aware that the percentage of contracts awarded to Welsh companies varies widely in Wales, and across many public bodies. I am sure that you will agree that, if we could only raise the level to 75%, we would create 50,000 jobs. What efforts are you making to improve on this acceptable situation? We heard today that registered social landlords are doing a good job, and I could quote the example of National Museum Wales, which is not doing a good job. We need to really clamp down on this now.</p>	<p>Weinidog, byddwch yn ymwybodol, mae'n siŵr, bod canran y contractau a ddyfernir i gwmnïau o Gymru yn amrywio'n helaeth yng Nghymru, ac ar draws llawer o gyrff cyhoeddus. Rwy'n siŵr y byddwch yn cytuno, pe gallem ond codi'r lefel i 75%, y byddem yn creu 50,000 o swyddi. Pa ymdrechion a wnewch i wella'r sefyllfa dderbyniol hon? Clywsom heddiw fod landlordiaid cymdeithasol cofrestredig yn gwneud gwaith da, a gallwn ddyfynnu enghraifft Amgueddfa Genedlaethol Cymru, nad yw'n gwneud gwaith da. Mae angen inni wir fynd i'r afael â hyn yn awr.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:38	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>The new Sell2Wales procurement porthole went live to existing and new users on 30 June 2013. That is a key element of our efforts to improve the effectiveness and the efficiency of public sector sourcing and supply chain development. However, the Minister for Finance and I keep a very close eye on these matters, to see improvement.</p>	<p>Aeth porth caffael newydd GwerthwchiGymru yn fwy i ddefnyddwyr presennol a defnyddwyr newydd ar 30 Mehefin 2013. Mae hynny'n elfen allweddol o'n hymdrechion i wella effeithiolrwydd ac effeithlonrwydd prosesau cyrchu a datblygu cadwyn gyflenwi'r sector cyhoeddus. Fodd bynnag, mae'r Gweinidog Cyllid a minnau yn cadw llygad barcud ar y materion hyn, er mwyn sicrhau gwelliant.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
	Diwydiant	Industry	
14:39	<p>Rebecca Evans Bywgraffiad Biography</p> <p>9. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am gymorth Llywodraeth Cymru i ddiwydiant? OAQ(4)0324(EST)</p>	<p>9. Will the Minister make a statement on Welsh Government support for industry? OAQ(4)0324(EST)</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:39	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>We are supporting industry through advice from experienced staff, grant support, and our wider assistance on infrastructure, innovation and improving the business environment.</p>	<p>Rydym yn cefnogi diwydiant drwy gyngor gan staff profiadol, cymorth grant, a'n cymorth ehangach ar seilwaith, arloesi a gwella'r amgylchedd busnes.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:39	<p>Rebecca Evans Bywgraffiad Biography</p> <p>I often welcome Welsh Government investment in industry in Mid and West Wales, through various grants, to safeguard jobs and to help businesses grow. How can the Welsh Government ensure that its investment leads to quality, permanent jobs, rather than simply to an increase of agency staff, who tend to receive inferior pay and conditions for the same work?</p>	<p>Rwy'n aml yn croesawu buddsoddiad Llywodraeth Cymru mewn diwydiant yn y canolbarth a'r gorllewin, drwy amrywiol grantiau, i ddiogelu swyddi a helpu busnesau i dyfu. Sut y gall Llywodraeth Cymru sicrhau bod ei buddsoddiad yn arwain at swyddi parhaol o ansawdd, yn hytrach na dim ond at gynnydd o ran staff asiantaeth, sy'n tueddu i gael cyflog is ac amodau gwaeth am yr un gwaith?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:39	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	I would be grateful if you could give me examples of those jobs in the companies that we have supported that are only temporary jobs. There are very strict criteria in place about the creation of jobs, the value of the job, and so on.	Byddwn yn ddiolchgar pe gallech roi enghreifftiau imi o'r swyddi hynny yn y cwmnïau rydym wedi rhoi cymorth iddynt sydd ond yn swyddi dros dro. Mae meini prawf llym iawn ar waith mewn perthynas â chreu swyddi, gwerth y swydd, ac yn y blaen.	Senedd.tv Fideo Video
14:39	Russell George Bywgraffiad Biography	The Minister will be aware of the potential threat to 40 jobs at Thomas and Betts in Newtown. I am pleased that the Welsh Government has made contact with the business, to offer support and advice and I am happy to support you in any way that I can. Could you provide an update of progress in terms of what further discussions and meetings have taken place, what initial assessments you and your officials have made of the company's situation, and whether there are any potential solutions on the table?	Bydd y Gweinidog yn ymwybodol o'r bygythiad posibl i 40 o swyddi yn Thomas and Betts yn y Drenewydd. Rwy'n falch bod Llywodraeth Cymru wedi cysylltu â'r busnes, i gynnig cefnogaeth a chynghor, ac rwy'n fwy na pharod i'ch helpu mewn unrhyw ffordd. A allech roi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd o ran pa drafodaethau a chyfarfodydd pellach a gynhaliwyd, pa asesiadau cychwynnol rydych chi a'ch swyddogion wedi'u gwneud o sefyllfa'r cwmni, a pha un a gynigiwyd unrhyw atebion posibl?	Senedd.tv Fideo Video
14:40	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	Yes. I will share with all Members, by the end of the week, an update on this issue.	Gallaf. Byddaf yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am y mater hwn i bob Aelod erbyn diwedd yr wythnos.	Senedd.tv Fideo Video
14:40	Rhun ap Iorwerth Bywgraffiad Biography	Fel y mae'r Gweinidog yn ei wybod, yn anffodus, rydym wedi colli nifer o ddiwydiannau yn Ynys Môn yn ddiweddar, gan gynnwys y lladd-dy yn y Gaerwen. Mae'r safle ar werth eto, a gwn fod Gweinidogion y Llywodraeth yn eiddgar i weithredu. Mae diddordeb mawr yn Ynys Môn mewn symud ymlaen i geisio ailagor y lladd-dy fel menter gydweithredol o bosibl. A all y Gweinidog ddweud wrthym pa gymorth y gall Llywodraeth Cymru ei roi o ran cynnal astudiaeth dichonoldeb i edrych ar y posibilrwydd o agor y lladd-dy unwaith eto fel menter gydweithredol?	As the Minister knows, we have, unfortunately, lost many industries from Ynys Môn recently, including the abattoir in Gaerwen. The site is on the market once more, and I know that Government Ministers are very keen to take action. There is great interest in Ynys Môn in the idea of potentially trying to reopen the abattoir as a co-operative venture. Can the Minister tell us what assistance the Welsh Government can provide for a feasibility study on the possibility of reopening the abattoir as a co-operative venture?	Senedd.tv Fideo Video
14:41	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	Yes, I will be pleased to have any formal representations from the Member and any interested parties regarding the possibility of us assisting with a feasibility study.	Byddwn, byddwn yn falch o gael unrhyw sylwadau ffurfiol gan yr Aelod ac unrhyw bartion sydd â diddordeb ynghylch y posibilrwydd y gallem helpu i gynnal astudiaeth dichonoldeb.	Senedd.tv Fideo Video
14:41	Eluned Parrott Bywgraffiad Biography	Minister, further to the announcement on Monday from Sapa aluminium, could you give us an update on any discussions that you have had to offer support to the company, and could you tell us how confident you are that you will be able to safeguard those jobs at risk in Bedwas?	Weinidog, yn dilyn cyhoeddiad Sapa aluminium ddydd Llun, a allech roi'r wybodaeth ddiweddaraf am unrhyw drafodaethau a gawsoch i gynnig cymorth i'r cwmni, ac a allech ddweud wrthym pa mor hyderus yr ydych y byddwch yn gallu diogelu'r swyddi hynny sydd yn y fantol ym Medwas?	Senedd.tv Fideo Video
14:41	Edwina Hart Bywgraffiad Biography	I am being kept updated by my officials and will share with you, when available, what information I have.	Rwy'n cael y wybodaeth ddiweddaraf gan fy swyddogion a byddaf yn rhannu'r wybodaeth sydd gennyf â chi, pan fydd ar gael.	Senedd.tv Fideo Video

- 14:41 **Eluned Parrott** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- The potential loss of any manufacturing facility is worrying in Wales and, for the long-term health of the Welsh economy, Wales needs to be making and exporting, even if only as far as England. As the economy grows, Minister, with new opportunities maybe emerging for Welsh firms, will you agree that now is the time to be developing a Welsh manufacturing strategy, to make sure that the manufacturing industry in Wales has the opportunity now to thrive?
- Mae'r posibilrwydd o golli unrhyw gyfleuster gweithgynhyrchu yn peri pryder yng Nghymru ac, er budd iechyd hirdymor economi Cymru, mae angen i Gymru fod yn gwneud ac yn allforio, hyd yn oed os mai dim ond i Loegr y mae hynny. Wrth i'r economi dyfu, Weinidog, ac i gyfleoedd newydd o bosibl ddod i'r amlwg i gwmnïau yng Nghymru, a gytunwch mai nawr yw'r adeg i ddatblygu strategaeth gweithgynhyrchu i Gymru, er mwyn sicrhau y caiff y diwydiant gweithgynhyrchu yng Nghymru gyfle yn awr i ffynnu?
- 14:42 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I think that you will find from the sectoral approach that we have taken for a number of years with the advanced manufacturing sector, which clearly looks at these issues, that we feel that we already have a strategy in place.
- Credaf ei bod yn amlwg o'r dull sectoraidd a fu ar waith gennym ers nifer o flynyddoedd gyda'r sector gweithgynhyrchu uwch, sydd yn amlwg yn ystyried y materion hyn, ein bod o'r farn bod strategaeth ar waith eisoes.
- 14:42 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Question 10, OAQ(4)0325(EST), is withdrawn. Tynnwyd cwestiwn 10, OAQ(4)0325(EST), yn ôl.

Banciau Cymunedol

Community Banks

- 14:42 **William Powell** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- 11. Pa gynnydd y mae'r Gweinidog wedi ei wneud tuag at ddatblygu rhwydwaith o fanciau cymunedol yng Nghanolbarth a Gorllewin Cymru? OAQ(4)0330(EST)*
- 11. What progress has the Minister made towards the development of a network of community banks in Mid and West Wales? OAQ(4)0330(EST)*
- 14:42 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I commissioned Professor Colyn Gardner to consider the role of community banks for Wales. I am considering his findings. Of course, Professor Dylan Jones-Evans' further report on banking will be available next week.
- Comisiynais yr Athro Colyn Gardner i ystyried rôl banciau cymunedol i Gymru. Rwy'n ystyried ei ganfyddiadau. Wrth gwrs, bydd adroddiad pellach yr Athro Dylan Jones-Evans ar fancio ar gael yr wythnos nesaf.
- 14:42 **William Powell** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- I thank the Minister for that answer. Following your warm response to the short debate that I led earlier in the year, we still have difficulties around bank closures and we have had the recent difficulties with the Co-operative Bank as well. I am sure that the Minister would agree that the recent announcement of £1 million grant by the Big Lottery Fund to the Newtown-based Robert Owen Community Banking Fund is good news. Would the Minister consider, subject to diary commitments, coming to the bank to meet the officials and to find out more about how this could be a model of good practice that we could roll out across Wales?
- Diolch i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw. Yn dilyn eich ymateb cynnes i'r ddadl fer a arweiniais yn gynharach yn ystod y flwyddyn, rydym yn dal i gael anawsterau o ran banciau'n cau ac yn ddiweddar, cawsom anawsterau gyda Banc y Co-operative hefyd. Rwy'n siŵr y byddai'r Gweinidog yn cytuno bod y cyhoeddiad diweddar o grant o £1 filiwn gan y Gronfa Loteri Fawr i Gronfa Bancio Cymunedol Robert Owen yn y Drenewydd yn newyddion da. A wnaiff y Gweinidog ystyried, yn amodol ar ymrwymïadau ei ddyddiadur, ddod i'r banc i gwrrd â'r swyddogion ac i gael gwybod mwy am sut y gallai hyn fod yn fodel o arfer da y gallem ei gyflwyno ledled Cymru?
- 14:43 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)
- Thank you for that kind invitation. I would be delighted to meet them in Newtown or possibly here. I think that it is important that, when we look particularly at Professor Gardner's report, he concluded that to set up a new community bank in Wales we would need to look at the best practices that have been adopted in these particular areas. I think that would be an opportune discussion.
- Diolch ichi am y gwahoddiad caredig hwnnw. Byddwn yn fwy na pharod i gwrrd â hwy yn y Drenewydd neu yma o bosibl. Credaf ei bod yn bwysig, pan fyddwn yn ystyried yn benodol adroddiad yr Athro Gardner, ei fod wedi dod i'r casgliad y byddai angen inni ystyried yr arferion gorau a fabwysiadwyd yn yr ardaloedd penodol hyn er mwyn sefydlu banc cymunedol newydd yng Nghymru. Credaf y byddai hynny'n drafodaeth amserol.

14:43 **Russell George** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

The Minister will be aware that it was the Welsh Conservatives, in 'A Vision for Welsh Investment: Invest Wales', who called for the provision of more regional and community banking. In that report we set out a number of potential models that the Welsh Government could examine further, because there is no doubt that local businesses would benefit from local access to finance. Ten months on since that report publication, what assessment has the Government made of our policy proposals and what progress has been made to develop more regional community banking models in Wales?

Bydd y Gweinidog yn ymwybodol mai'r Ceidwadwyr Cymreig a alwodd am i fwy o fanciau rhanbarthol a chymunedol gael eu darparu, yn y ddogfen 'A Vision for Welsh Investment: Invest Wales'. Yn yr adroddiad hwnnw, nodwyd nifer o fodelau posibl gennym y gallai Llywodraeth Cymru eu hystyried ymhellach, oherwydd byddai mynediad lleol i gyllid yn ddiau o fudd i fusnesau lleol. Ddeng mis ers cyhoeddi'r adroddiad hwnnw, pa asesiad y mae'r Llywodraeth wedi'i wneud o'n cynigion polisi a pha gynnydd a wnaed i ddatblygu mwy o fodelau bancio cymunedol rhanbarthol yng Nghymru?

14:44 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

All reports are of interest to us when we are looking at the future or what we might do in terms of banking, irrespective of where they come from. Obviously, Professor Dylan Jones-Evans has been looking at some of the issues that we have raised across this Chamber and he will be reporting—I think that I am scheduled, looking at the Minister for business, to make a statement on this particular issue shortly.

Mae pob adroddiad o ddiddordeb inni pan fyddwn yn ystyried y dyfodol neu beth y gallem ei wneud o ran bancio, ni waeth pwy a'u lluniodd. Yn amlwg, bu'r Athro Dylan Jones-Evans yn edrych ar rai o'r materion a godwyd gennym ar draws y Siambr hon a bydd yn cyflwyno adroddiad—credaf, o edrych ar y Gweinidog busnes, fod disgwyl imi wneud datganiad ar y mater hwn cyn bo hir.

14:44 **Simon Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

Minister, I know that you take an interest in the meeting organised tonight by my colleague Elin Jones on the misselling of interest rates swap agreements. Do you agree with me that one of the reasons that businesses have unfortunately fallen into this trap and misselling—and many of my constituents will be there tonight as well—is that there is a lack of choice for small businesses in mid and west Wales of alternatives, like peer-to-peer lending, and they are being forced to look therefore at what are called 'innovative', but are actually exploitative methods of supporting their businesses? Is there anything that the Welsh Government can do to promote alternative ways that businesses can get involved as well?

Weinidog, gwn fod gennych ddiddordeb yn y cyfarfod a drefnwyd heno gan fy nghyd-Aelod Elin Jones ar y cytundebau cyfnewid cyfraddau llog a gam-werthwyd. A gytunwch â mi mai un o'r rhesymau pam bod busnesau yn anffodus wedi syrthio i'r fagl hon ac wedi camwerthu—a bydd llawer o'n hetholwyr yno heno hefyd—yw bod diffyg dewisiadau amgen i fusnesau bach yn y canolbarth a'r gorllewin, megis benthycia gan gyfoedion, a'u bod yn cael eu gorfodi i edrych felly ar ddulliau y cyfeirir atynt fel dulliau 'arloesol', ond sydd mewn gwirionedd yn ddulliau manteisiol o helpu eu busnesau? A oes unrhyw beth y gall Llywodraeth Cymru ei wneud i hyrwyddo ffyrdd amgen y gall busnesau hefyd gymryd rhan?

14:45 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

I think it is very important that we look at alternative ways of lending money. What is coming through, through the strand of reports I have commissioned, is that we have to be more proactive in that area. I look forward very much to meeting with Elin Jones and some of her constituents to discuss this particular issue later.

Credaf ei bod yn bwysig iawn ein bod yn edrych ar ffyrdd amgen o fenthycia arian. Yr hyn sy'n dod i'r amlwg, drwy'r gyfres o adroddiadau a gomisiynwyd gennyf, yw bod yn rhaid inni fod yn fwy rhagweithiol yn y maes hwnnw. Edrychaf ymlaen yn fawr at gwrdd ag Elin Jones a rhai o'i hetholwyr i drafod y mater penodol hwn yn ddiweddarach.

Dydd Sadwrn Busnesau Bach

Small Business Saturday

14:45 **Julie Morgan** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

12. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am gynlluniau Llywodraeth Cymru i gefnogi Dydd Sadwrn Busnesau Bach ar 7 Rhagfyr? OAQ(4)0323(EST)

12. Will the Minister make a statement on Welsh Government plans to support Small Business Saturday on 7 December? OAQ(4)0323(EST)

14:45 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#) [Senedd.tv](#)
[Fideo](#) [Video](#)

We will be supporting the Small Business Saturday initiative and dedicated social media campaign on supporting small and local businesses in Wales that will lead up to 7 December.

Byddwn yn cefnogi'r fenter Dydd Sadwrn Busnesau Bach a'r ymgyrch benodedig yn y cyfryngau cymdeithasol i helpu busnesau bach a lleol yng Nghymru yn ystod y cyfnod hyd at 7 Rhagfyr.

14:46

Julie Morgan [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you, Minister, for that response. Does the Minister agree that activities around Wales's first Small Business Saturday on 7 December can be a boost to the local economy, and would she congratulate the efforts of the traders on Whitchurch high street in my constituency of Cardiff North, where local businesses and the community have come together and plan to hold a Christmas market on that day, to create special Small Business Saturday shop window displays, and to offer local discounts to shoppers to help raise awareness around this very important event and to emphasise the importance of small businesses?

Diolch, Weinidog, am yr ymateb hwnnw. A yw'r Gweinidog yn cytuno y gall gweithgareddau sy'n gysylltiedig â digwyddiad cyntaf Dydd Sadwrn Busnesau Bach Cymru ar 7 Rhagfyr hybu'r economi leol, ac a wnaiff longyfarch ymdrechion masnachwyr ar stryd fawr yr Eglwys Newydd yn fy etholaeth yng Ngogledd Caerdydd, lle mae busnesau lleol a'r gymuned wedi dod at ei gilydd ac yn bwriadu cynnal marchnad Nadolig ar y diwrnod hwnnw, creu arddangosfeydd arbennig Dydd Sadwrn Busnesau Bach mewn ffenestri siopau a chynnig disgowntiau lleol i siopwyr er mwyn helpu i godi ymwybyddiaeth o'r digwyddiad pwysig iawn hwn a phwysleisio pwysigrwydd busnesau bach?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:46

Edwina Hart [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am very happy to be nice about Whitchurch, but I am also very happy to congratulate all those who are doing what they can to boost the local economy. It is very important that we see traders and the community coming together to raise awareness around this campaign. It is also very important that people who shop and who go into shops and so on recognise that we need to use these small businesses, because if we do not use them, we will lose them.

Rwy'n falch o gael canmol yr Eglwys Newydd, ond rwyf hefyd yn falch o gael llongyfarch y rheini sy'n gwneud yr hyn y gallant i hybu'r economi leol. Mae'n bwysig iawn ein bod yn gweld masnachwyr a'r gymuned yn dod ynghyd i godi ymwybyddiaeth o'r ymgyrch hon. Mae hefyd yn bwysig iawn bod pobl sy'n siopa ac sy'n mynd i siopau ac ati yn cydnabod bod angen inni ddefnyddio'r busnesau bach hynny, oherwydd os na fyddwn yn eu defnyddio, byddwn yn eu colli.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:47

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

That is heartening to hear. The recently formed cross-party group on small shops is working with Small Business Saturday in order to publicise the importance of our small businesses, of which our small shops and independent retailers are a large part, employing 22,000 people, and it is an industry that is growing at a rate of 4.6%. However, the Association of Convenience Stores 2013 Local Shop Report shows that Welsh retailers are far less optimistic about the year ahead than the UK average. So, in real terms, what is the Welsh Government doing to support our independent retail sector?

Mae hynny'n galonogol i glywed. Mae'r grŵp trawsbleidiol a ffurfiwyd yn ddiweddar ar siopau bach yn gweithio gyda Dydd Sadwrn Busnesau Bach i roi cyhoeddusrwydd i bwysigrwydd ein busnesau bach, y mae rhan helaeth ohonynt yn siopau bach ac yn fanwerthwyr annibynnol, sy'n cyflogi 22,000 o bobl, ac mae'n ddiwydiant sy'n tyfu ar gyfradd o 4.6%. Fodd bynnag, dengys Adroddiad Siopau Lleol 2013 y Gymdeithas Siopau Cyfleustra fod manwerthwyr yng Nghymru yn llawer llai optimistaidd am y flwyddyn sydd i ddod na chyfartaledd y DU. Felly, mewn termau real, beth y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud i gefnogi ein sector manwerthu annibynnol?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

14:47

Edwina Hart [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We are doing quite a lot, I think, in terms of assisting with marketing. What we are doing in terms of the digital campaign, which will be delivered with the marketplace in Wales, will be very successful. It does provide a platform for small businesses across Wales to receive business support through the Welsh Government's start-up service and Business Wales to showcase their products and businesses. However, you are right; perhaps we need to look at what we are currently doing and whether there is anything further we can do to promote small, innovative businesses. When you see new businesses on the high street, they do not half boost the trade for other traders. When you see something new and a nice shop window that is selling something different, it draws people in.

Rydym yn gwneud cryn dipyn, fe gredaf, o ran helpu i farchnata. Bydd yr hyn rydym yn ei wneud o ran yr ymgyrch ddigidol, a gaiff ei rhoi ar waith gyda'r farchnad yng Nghymru, yn llwyddiannus iawn. Mae'n rhoi llwyfan i fusnesau bach ledled Cymru gael cymorth busnes drwy wasanaeth dechrau busnes Llywodraeth Cymru a Busnes Cymru i arddangos eu cynnyrch a'u busnesau. Fodd bynnag, rydych yn llygad eich lle; efallai bod angen inni edrych ar yr hyn rydym yn ei wneud ar hyn o bryd ac a oes unrhyw beth arall y gallwn ei wneud i hyrwyddo busnesau bach, arloesol. Pan fyddwch yn gweld busnesau newydd ar y stryd fawr, maent yn rhoi hwb aruthrol i fasnach masnachwyr eraill. Pan fyddwch yn gweld rhywbeth newydd a ffenestr siop hyfryd sy'n gwerthu rhywbeth gwahanol, mae'n denu pobl i mewn.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Twf Economaidd

Economic Growth

14:48	<p>Janet Finch-Saunders Bywgraffiad Biography</p> <p><i>13. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am dwf economaidd yng Nghymru? OAQ(4)0327(EST)</i></p>	<p><i>13. Will the Minister make a statement on economic growth in Wales? OAQ(4)0327(EST)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:48	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>Thank you for that question. We have taken a wide range of actions to support jobs and growth across Wales. Since devolution, we have seen a greater growth in employment in Wales than in England.</p>	<p>Diolch am y cwestiwn hwnnw. Rydym wedi cymryd amrywiaeth eang o gamau gweithredu i gefnogi swyddi a thwf ledled Cymru. Ers datganoli, rydym wedi gweld cyfradd twf uwch o ran cyflogaeth yng Nghymru nag yn Lloegr.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:48	<p>Janet Finch-Saunders Bywgraffiad Biography</p> <p>Capital Economics projected in October that the Welsh economy will experience a growth rate of 2.7% up to 2020, but that is far behind the 3.8% comparable to the UK as a whole. Further to this, just last week, the new governor of the Bank of England highlighted how Wales continues to lag behind other parts of the UK. What lessons could you and your Government learn from the UK Government in getting our economy growing?</p>	<p>Rhagfynegodd Capital Economics ym mis Hydref y bydd economi Cymru yn profi cyfradd twf o 2.7% hyd at 2020, ond mae hynny yn llawer is na'r gyfradd ar gyfer y DU yn gyffredinol, sef 3.8%. Yn ogystal, dim ond yr wythnos diwethaf, tynnodd llywodraethwr newydd Banc Lloegr sylw at y ffaith bod Cymru yn dal ar ei hôl hi o gymharu â rhannau eraill y DU. Pa wersi y gallech chi a'ch Llywodraeth eu dysgu gan Lywodraeth y DU o ran sbarduno twf ein heconomi?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I am always happy to take help and advice from any source. However, in terms of what we are doing with the economy, with all the schemes we have to offer business and the support we give to business, I think we are doing a very good job.</p>	<p>Rwyf bob amser yn fodlon derbyn help a chynghor o unrhyw ffynhonnell. Fodd bynnag, o ran yr hyn rydym yn ei wneud gyda'r economi, gyda'r holl gynlluniau sydd gennym i'w cynnig i fusnesau a'r cymorth rydym yn ei roi i fusnesau, credaf ein bod yn gwneud gwaith da iawn.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
	Diwydiant Hedfan	Aviation Industry	
14:49	<p>Byron Davies Bywgraffiad Biography</p> <p><i>14. A wnaiff y Gweinidog amlinellu ei strategaeth i gefnogi'r diwydiant hedfan yng Nghymru? OAQ(4)0320(EST)</i></p>	<p><i>14. Will the Minister outline her strategy to support the aviation industry in Wales? OAQ(4)0320(EST)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I intend to publish the draft strategy at the end of this year.</p>	<p>Rwy'n bwriadu cyhoeddi'r strategaeth ddrafft ar ddiwedd y flwyddyn hon.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:49	<p>Byron Davies Bywgraffiad Biography</p> <p>West Wales Airport at Aberporth is the heart and technical cornerstone of the already established National Aeronautical Centre. This is a partnership between West Wales Airport and Newquay Cornwall Airport, where the combined capabilities of the two facilities are able to deliver all that is required for the development and testing of unmanned aerial vehicles for the next 20 years in the UK. Given that, Minister, what business case exists for the Welsh Government to invest in new infrastructure at Llanbedr airfield for the same purpose? The owners have previously reported that UAV operations will not create any additional employment. Also, £17 million of taxpayers' money has already been invested in Parc Aberporth, but there has only been a 60% uptake in the technical buildings there.</p>	<p>Maes Awyr Gorllewin Cymru yn Aberporth yw calon a chonglfaen technegol y Ganolfan Awyrennol Genedlaethol a sefydlwyd eisoes. Mae hon yn bartneriaeth rhwng Maes Awyr Gorllewin Cymru a Maes Awyr Newquay yng Nghernyw, lle y gall galluoedd cyfunol y ddau gyfleuster ddarparu popeth sydd ei angen ar gyfer datblygu a phrofi cerbydau awyr di-griw ar gyfer yr 20 mlynedd nesaf yn y DU. O ystyried hynny, Weinidog, pa achos busnes sy'n bodoli i Lywodraeth Cymru fuddsoddi mewn seilwaith newydd ym maes awyr Llanbedr at yr un diben? Nododd y perchnogion eisoes na fydd gweithrediadau UAV yn creu unrhyw swyddi ychwanegol. Hefyd, buddsoddiwyd £17 miliwn o arian trethdalwyr eisoes ym Mharc Aberporth, ond dim ond 60% o'r adeiladau technegol yno sy'n cael eu defnyddio.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:50	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I am currently looking at some of these issues around UAVs and development in terms of what we have available in Wales and what the market is. I would be more than happy to come back to Members in due course when we finish our analysis of how we are taking business forward in that area.</p>	<p>Rwyf wrthi'n ystyried rhai o'r materion hyn o ran UAVs a datblygiad o ran yr hyn sydd ar gael genym yng Nghymru a'r farchnad ei hun. Byddwn yn fwy na pharod i ymateb i'r Aelodau maes o law ar ôl inni orffen ein dadansoddiad o sut rydym yn datblygu busnes yn y maes hwnnw.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
<p>Llwybrau Bysiau Strategol</p>		<p>Strategic Bus Transport Routes</p>	
14:50	<p>Elin Jones Bywgraffiad Biography</p> <p><i>15. A wnaiff y Gweinidog ddatganiad am flaenoriaethau Llywodraeth Cymru ar gyfer llwybrau bysiau strategol? OAQ(4)0328(EST)</i></p>	<p><i>15. Will the Minister make a statement on the Welsh Government's priorities for strategic bus transport routes? OAQ(4)0328(EST)</i></p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:50	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>Local authorities are producing regional bus and community transport strategies to identify key strategic bus routes. I will review the support for the key bus routes once I have considered all these strategies. However, as I indicated in response to a question on tourism, I am minded to move ahead with some of the strategic bus routes.</p>	<p>Mae awdurdodau lleol yn llunio strategaethau bysiau a thrafnidiaeth gymunedol rhanbarthol i nodi llwybrau bysiau strategol allweddol. Byddaf yn adolygu'r cymorth ar gyfer y llwybrau bysiau allweddol ar ôl ystyried yr holl strategaethau hyn. Fodd bynnag, fel y nodais mewn ymateb i gwestiwn ar dwristiaeth, rwy'n ystyried bwrw ati gyda rhai o'r llwybrau bysiau strategol.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:51	<p>Elin Jones Bywgraffiad Biography</p> <p>Diolch i'r Gweinidog am yr ateb hwnnw, a'r un yn gynharach, a oedd yn cadarnhau ei bwriad i gynnwys y linc bwysig yn fy etholaeth i rhwng Aberystwyth a Chaerfyrddin yn rhan o'r llwybrau strategol cenedlaethol. Mae'r linc honno'n cysylltu dwy reilffordd—yn Aberystwyth ac yng Nghaerfyrddin—ac mae'n rhan o'r llwybr ar hyd y gorllewin, o'r gogledd, o Fangor, i lawr i Gaerfyrddin ac ymhellach i Gaerdydd. Felly, a wnewch chi sicrhau eich bod chi fel Llywodraeth yn rhoi arweiniad clir i awdurdodau lleol fod angen iddynt feddwl yn strategol a gweithio gyda chi i ddarparu bysys a fydd yn fodd o sicrhau cysylltiadau cenedlaethol dros bellter, yn ogystal â'r gwasanaethau lleol pwysig y maent yn eu darparu?</p>	<p>I thank the Minister for that response, and the earlier response, which confirmed her intention to include that important link in my constituency between Aberystwyth and Carmarthen as part of the national strategic routes. That link connects two railways—in Aberystwyth and Carmarthen—and is part of the path across west Wales, from north Wales, from Bangor, down to Carmarthen and then on to Cardiff. So, will you ensure that you as a Government are giving clear guidance to local authorities that they need to think strategically and to work with you to provide buses that will be a means of ensuring national long-distance links, as well as the important local services that they provide?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:52	<p>Edwina Hart Bywgraffiad Biography</p> <p>I concur with your comments. In the department, we are currently going through all the issues regarding bus services, national routes and how things are dealt with on a local and regional basis. I dare say that I will be announcing some changes in due course.</p>	<p>Cytunaf â'ch sylwadau. Yn yr adran, rydym wrthi ar hyn o bryd yn trafod yr holl faterion sy'n ymwneud â gwasanaethau bysiau, llwybrau cenedlaethol a sut yr ymdrinnir â hwy ar lefel leol a rhanbarthol. Mae'n siŵr y byddaf yn cyhoeddi rhai newidiadau maes o law.</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>
14:52	<p>Andrew R.T. Davies Bywgraffiad Biography</p> <p>Minister, I recently attended an open meeting in the village of Rhoose, which my colleague Alun Cairns, the constituency Member of Parliament, held. It was quickly pointed out to members of the community there that the Welsh Government spends £600,000 on bus services to the village of Rhoose—£475,000 for the airport bus and £125,000 for the shuttle bus between the station and the airport—yet the village does not benefit from one single service bus operation for the general community to use. Are you committed to trying to alleviate the problems that many of those villagers find? Will you be putting forward proposals shortly that will address some of the problems that the community of Rhoose faces?</p>	<p>Weinidog, yn ddiweddar euthum i gyfarfod agored ym mhentref y Rhws, a gynhaliwyd gan fy nghyd-Aelod, Alun Cairns, Aelod Seneddol yr etholaeth. Hysbyswyd aelodau'r gymuned yn y cyfarfod hwnnw yn ddi-oed bod Llywodraeth Cymru yn gwario £600,000 ar wasanaethau bws i bentref y Rhws—£475,000 ar fws y maes awyr a £125,000 ar y bws gwennol rhwng yr orsaf a'r maes awyr—ond eto nid oes unrhyw wasanaeth bws yn gweithredu er budd cymuned gyffredinol y pentref. A ydych yn ymrwymedig i geisio lleddfu'r problemau y mae llawer o'r pentrefwyr hynny yn eu hwynebu? A fyddwch yn cyflwyno cynigion cyn bo hir a fydd yn ymdrin â rhai o'r problemau y mae cymuned y Rhws yn eu hwynebu?</p>	<p>Senedd.tv Fideo Video</p>

14:53

Edwina Hart [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am aware of the issues that you raise. They have already been raised with me by my colleague Jane Hutt, as has the whole issue of rural services in the Chamber. I think that what the issues in west Wales have highlighted for me is the problems elsewhere. We are undertaking a comprehensive look at some of these issues now and I hope very much to be in a position to make announcements before Christmas.

Rwy'n ymwybodol o'r materion a godwyd gennych. Fe'u codwyd eisoes gyda mi gan fy nghyd-Aelod, Jane Hutt, a chodwyd mater cyffredinol gwasanaethau gwledig hefyd yn y Siambr. Credaf mai'r hyn y mae'r problemau yn y gorllewin wedi tynnu fy sylw atynt yw'r problemau mewn mannau eraill. Rydym yn cynnal ymchwiliad cynhwysfawr i rai o'r materion hyn yn awr a gobeithio'n fawr y byddaf mewn sefyllfa i wneud cyhoeddiadau cyn y Nadolig.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:53

**Dadl ar Adroddiad y Pwyllgor
Cyllid ar Reoli Asedau yn y Sector
Cyhoeddus**

Llywydd / The Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I understand that Paul Davies will be moving the motion on behalf of the committee.

Cynnig NDM5345 Jocelyn Davies

Mae Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

Yn nodi adroddiad y Pwyllgor Cyllid ar ei ymchwiliad i Reoli Asedau yn y Sector Cyhoeddus, a osodwyd yn y Swyddfa Gyflwyno ar 23 Awst 2013.

**Debate on the Finance
Committee's Report on Asset
Management in the Public Sector**

Caf ar ddeall y bydd Paul Davies yn cyflwyno'r cynnig ar ran y pwyllgor.

Motion NDM5345 Jocelyn Davies

The National Assembly for Wales:

Notes the report of the Finance Committee on its inquiry into Asset Management in the Public Sector, which was laid in the Table Office on 23 August 2013.

Y Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

14:53

Paul Davies [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I move the motion.

Thank you, Presiding Officer. I rise to open this debate on behalf of the Finance Committee Chair, who cannot take part in this debate due to other Assembly business. I pay tribute to the Chair and thank her for her leadership on this issue. I also thank the clerk and his team for their efforts throughout this inquiry.

Asset management is becoming an increasingly important tool in the current challenging economic climate. With less money available, the more efficiently assets can be managed, the more money there is to spend on delivering services. Through the Finance Committee's previous inquiries into borrowing powers and innovative approaches to capital funding and the invest-to-save scheme, as committee members we saw examples of millions being saved by simply rationalising office space or installing solar panels. So, we conducted this inquiry to ensure that the Welsh Government is effectively managing its own assets and providing strong, clear guidance and support in this area to the wider public sector. On behalf of the committee, I would like to thank all those who gave evidence to the inquiry. As always, the contributions helped us to reach the conclusions and recommendations in our report. I would also like to thank the Members and everybody who supported the committee for their work on this report.

Cynigiau y cynnig.

Diolch ichi, Lywydd. Codaf i agor y ddadl hon ar ran Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid, na all gymryd rhan yn y ddadl hon oherwydd busnes arall y Cynulliad. Talaf deyrnged i'r Cadeirydd a diolchaf iddi am ei harweiniad ar y mater hwn. Hoffwn ddiolch hefyd i'r clerc a'i dîm am eu hymdrechion drwy gydol yr ymchwiliad hwn.

Daw'r gwaith o reoli asedau yn adnodd cynyddol bwysig yn yr hinsawdd economaidd heriol sydd ohoni. Gyda llai o arian ar gael, po fwyaf effeithlon y gellir rheoli asedau, y mwyaf o arian fydd ar gael i'w wario ar ddarparu gwasanaethau. Drwy ymchwiliadau blaenorol y Pwyllgor Cyllid i bwerau benthyca a dulliau arloesol o ariannu cyfalaf a'r cynllun buddsoddi i arbed, gwelsom, fel aelodau o'r pwyllgor, enghreifftiau o filiynau yn cael eu harbed drwy resymoli gofod swyddfa neu osod paneli solar. Felly, cynhaliwyd yr ymchwiliad hwn er mwyn sicrhau bod Llywodraeth Cymru yn rheoli ei hasedau ei hun yn effeithiol ac yn rhoi arweiniad cadarn a chlr yn y maes i'r sector cyhoeddus ehangach. Ar ran y pwyllgor, hoffwn ddiolch i bawb a roddodd dystiolaeth i'r ymchwiliad. Fel bob amser, gwnaeth y cyfraniadau ein helpu i ddod i'r casgliadau a'r argymhellion yn ein hadroddiad. Hoffwn hefyd ddiolch i'r Aelodau a phawb a gynorthwyodd y pwyllgor am eu gwaith ar yr adroddiad hwn.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

So, what did we find? We found some positive examples, which suggested that Wales was ahead of the game in asset management, and that other parts of the UK were looking to us and our lead. However, the picture is not consistently rosy.

Within the Welsh Government, we found a confusing subdivision of assets, where individual ministerial fiefdoms take priority over an integrated whole. Across the wider public sector, it is clear that, where there is advice, it is not always being followed and inconsistent data makes effective monitoring practically impossible. As a committee, we have made 14 recommendations, which we hope will achieve the necessary step change in asset management, and ensure that Wales maximises the potential for savings in this area.

Our first two recommendations ask the Government to get its own house in order by producing an asset management plan for its entire administrative estate and an overarching asset management strategy to cover all of its assets. We felt that it was difficult for the Government to be setting standards for and having expectations of the wider public sector that it does not achieve itself.

One of the key tensions throughout our inquiry has arisen from the fact that the Welsh Government's 'State of the Estate' report is not an asset management plan for the administrative estate. In general, there appeared to be a lack of interest and engagement with regard to asset management from across the public sector, although the economic climate has pushed it up the agenda. In response, we have made a series of recommendations. Recommendations 3, 4, 5, 6 and 10 are aimed at the Welsh Government working with the public sector to raise the profile of asset management and to ensure that it is incorporated into projects at an appropriate stage.

The evidence that we received raised serious questions about the priority given to asset management, particularly at the most senior levels, and there seems to be a near universal recognition that, while tough economic times have driven a greater interest in this field, there remains more to be done. That is why we have recommended that the Welsh Government report back annually on how it is working with senior leaders across the public sector to highlight the importance of, and benefits that can be derived from, sound asset management, as outlined in recommendation 3.

We have also recommended that consideration be given to asset management plans for all public sector bodies and the development of indicators for monitoring the condition and performance of assets. The correct incentives are necessary to achieve the potential savings available through asset management, both in the Welsh Government and the wider public sector. However, we found that the limited value that health bodies can keep of disposed assets has discouraged large-scale activity, and that Ministers were reluctant to transfer assets due to the potential negative impact on their own departmental budgets. To this end, we made recommendations 7, 8 and 9, aimed at ensuring that all public bodies are able to keep an appropriate proportion of any cash generated by transfer and disposal of assets.

Felly, beth a ganfuwyd? Canfuwyd rhai enghreifftiau cadarnhaol, a awgrymodd fod Cymru ar y blaen o ran rheoli asedau, a bod rhannau eraill o'r DU yn edrych arnom ni ac yn dilyn ein hesiampl. Fodd bynnag, nid yw popeth yn fêl i gyd.

O fewn Llywodraeth Cymru, canfuwyd is-raniad dryslyd o asedau, lle mae meysydd gweinidogol unigol yn cael y flaenoriaeth dros gyfanwaith integredig. Yn y sector cyhoeddus ehangach, mae'n amlwg, lle y rhoddir cyngor, nad yw bob amser yn cael ei ddilyn ac mae data anghyson yn golygu ei bod bron yn amhosibl monitro'n effeithiol. Fel pwyllgor, rydym wedi gwneud 14 o argymhellion, a fydd, gobeithio, yn cyflawni'r newid sylweddol angenrheidiol o ran rheoli asedau, ac yn sicrhau bod Cymru'n manteisio i'r eithaf ar y potensial i sicrhau arbedion yn y maes hwn.

Mae ein dau argymhelliad cyntaf yn gofyn i'r Llywodraeth roi trefn ar bethau drwy lunio cynllun rheoli asedau ar gyfer ei hystad weinyddol gyfan a strategaeth rheoli asedau gyffredinol i gwmpasu pob un o'i hasedau. Teimlwyd ei bod yn anodd i'r Llywodraeth bennu safonau ar gyfer y sector cyhoeddus ehangach a disgwyl pethau ganddo nad yw'n cyflawni ei hun.

Mae un o'r tensiynau allweddol drwy gydol ein hymchwiliad wedi codi o'r ffaith nad yw adroddiad Llywodraeth Cymru 'Cyflwr yr Ystad' yn gynllun rheoli asedau ar gyfer yr ystad weinyddol. Yn gyffredinol, ymddangosai fod diffyg diddordeb ac ymgysylltu o ran rheoli asedau ym mhob rhan o'r sector cyhoeddus, er bod yr hinsawdd economaidd wedi ei godi'n uwch ar yr agenda. Mewn ymateb, rydym wedi gwneud cyfres o argymhellion. Mae argymhellion 3, 4, 5, 6 a 10 wedi'u hanelu at Lywodraeth Cymru, yn gweithio gyda'r sector cyhoeddus i godi proffil rheoli asedau a sicrhau ei fod yn cael ei ymgorffori mewn prosiectau ar gam priodol.

Mae'r dystiolaeth a gafwyd yn codi cwestiynau difrifol am y flaenoriaeth a roddir i reoli asedau, yn enwedig ar y lefelau uchaf posibl, ac mae'n ymddangos bod pawb bron yn cydnabod, er bod cyfnod economaidd anodd wedi ysgogi mwy o ddiddordeb yn y maes hwn, fod mwy i'w wneud o hyd. Dyna pam rydym wedi argymhell y dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno adroddiad blynyddol ar sut y mae'n gweithio gydag uwch arweinwyr yn y sector cyhoeddus i dynnu sylw at bwysigrwydd rheoli asedau mewn modd cadarn, a'r buddiannau a all ddeillio o wneud hynny, fel y nodir yn argymhelliad 3.

Rydym hefyd wedi argymhell y dylid rhoi ystyriaeth i gynlluniau rheoli asedau ar gyfer holl gyrff y sector cyhoeddus a datblygu dangosyddion ar gyfer monitro cyflwr a pherfformiad asedau. Mae angen y cymhellion cywir er mwyn cyflawni'r arbedion posibl sydd ar gael drwy reoli asedau, yn Llywodraeth Cymru a'r sector cyhoeddus ehangach. Fodd bynnag, canfuwyd bod y gwerth cyfyngedig y gall gyrff iechyd ei gadw o asedau a waredwyd wedi atal gweithgarwch ar raddfa fawr, a bod Gweinidogion yn amharod i drosglwyddo asedau oherwydd yr effaith negyddol bosibl ar eu cyllidebau adrannol eu hunain. I'r perwyl hwn, gwnaethom argymhellion 7, 8 a 9, gyda'r nod o sicrhau bod pob corff cyhoeddus yn gallu cadw cyfran briodol o unrhyw arian a gynhyrchir wrth drosglwyddo a gwaredu asedau.

During the course of our inquiry, the committee took evidence on the use of the Welsh Government's land transfer protocol and the disposal of land for affordable housing protocol. We looked at the transfer of land assets within the Welsh public sector and how the protocols are being developed to improve the current arrangements. Therefore, we have recommended that public bodies be given greater incentives to effectively manage their assets by ensuring that they keep an appropriate proportion of any value accrued by transfer or disposal, as noted in recommendation 8.

To conclude, Presiding Officer, asset management is an area that needs to be given a greater priority. It is essential to get this right in order to ensure that frontline services are delivered in the most efficient and effective way. We hope that, if nothing else, this inquiry has raised the profile of asset management and highlighted the benefits available to the Welsh Government and the wider public sector. I look forward to listening to Members' contributions in this debate, which, I am sure, will be very constructive and useful.

14:59

Mike Hedges [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

In times of reducing public expenditure, the best use of assets is one area that can be used to support the public sector without affecting services to the public. I wish to concentrate on four of the committee's recommendations and end with a general overview.

The first recommendation is that:

'the Welsh Government draws up an Asset Management Plan for its entire administrative estate, (or revises the content of the State of the Estates Report) with appropriate targets, and reports regularly on performance against those targets.'

Assets exist for a reason. However, sometimes the reasons for holding those assets change. I am well aware—as probably most people here are—of houses that have been bought by councils or by the old Welsh Development Agency for road schemes that never actually took place. Therefore, we have a lot of examples of this happening, where people buy things because they need them at one time and then things move on, not through anybody's fault, and they find that they are no longer necessary.

When the reason an asset was needed disappears—as I said, often due to unforeseen events—it is important to realise the value of that asset. At the heart of asset management is knowing what you have, why you have it, reviewing whether you need it on a regular basis and if you do not need it, selling it and saving the costs of keeping that asset and realising a capital receipt.

Yn ystod ein hymchwiliad, cafodd y pwyllgor dystiolaeth o'r defnydd o brotocol trosglwyddo tir Llywodraeth Cymru a phrotocol gwaredu tir ar gyfer tai fforddiadwy. Edrychwyd ar drosglwyddo asedau tir o fewn y sector cyhoeddus yng Nghymru a sut y mae'r protocolau yn cael eu datblygu i wella'r trefniadau presennol. Felly, rydym wedi argymhell y dylai cyrff cyhoeddus gael mwy o gymhellion i reoli eu hasedau yn effeithiol drwy sicrhau eu bod yn cadw cyfran briodol o unrhyw werth a gronwyd wrth drosglwyddo neu waredu, fel y nodwyd yn argymhelliad 8.

I gloi, Lywydd, mae rheoli asedau yn faes y mae angen rhoi mwy o flaenoriaeth iddo. Mae'n hanfodol cael hyn yn iawn er mwyn sicrhau bod gwasanaethau rheng flaen yn cael eu darparu yn y ffordd fwyaf effeithlon ac effeithiol. Rydym yn gobeithio bod yr ymchwiliad hwn wedi codi proffil rheoli asedau o leiaf ac wedi tynnu sylw at y buddiannau sydd ar gael i Lywodraeth Cymru a'r sector cyhoeddus ehangach. Edrychaf ymlaen at wrando ar gyfraniadau Aelodau yn y ddadl hon, a fydd, rwy'n siŵr, yn adeiladol ac yn ddefnyddiol iawn.

Mewn cyfnodau o gwtogi ar wariant cyhoeddus, mae'r defnydd gorau o asedau yn un maes y gellir ei ddefnyddio i gefnogi'r sector cyhoeddus heb effeithio ar wasanaethau i'r cyhoedd. Rwyf am ganolbwyntio ar bedwar o argymhellion y pwyllgor a gorffen gyda throsolwg cyffredinol.

Yr argymhelliad cyntaf yw:

bod Llywodraeth Cymru yn llunio Cynllun Rheoli Asedau ar gyfer ei hystad weinyddol gyfan, (neu'n adolygu cynnwys yr Adroddiad ar Gyflwr yr Ystad) gyda thargedau priodol, ac yn cyflwyno adroddiadau yn rheolaidd ar berfformiad yn erbyn y targedau hynny.

Mae asedau yn bodoli am reswm. Fodd bynnag, weithiau bydd y rhesymau dros gynnal yr asedau hynny yn newid. Rwy'n ymwybodol iawn—fel y mae'r rhan fwyaf o bobl yma mae'n debyg—o dai a gafodd eu prynu gan gynghorau neu gan Awdurdod Datblygu Cymru gynt ar gyfer cynlluniau ffyrdd na chafodd eu cyflawni erioed. Felly, mae llawer o enghreifftiau o hyn yn codi, lle mae pobl yn prynu pethau am fod angen y pethau hynny arnynt ar ryw adeg ac yna mae pethau'n newid, ac nid oes unrhyw un ar fai, a gwelant nad oes eu hangen arnynt mwyach.

Pan fydd y rheswm dros fod angen ased yn diflannu—fel y dywedais, yn aml o ganlyniad i ddigwyddiadau annisgwyl—mae'n bwysig gwireddu gwerth yr ased hwnnw. Wrth wraidd rheoli asedau mae gwybod beth sydd gennych, pam ei fod gennych, adolygu a oes ei angen arnoch yn rheolaidd ac os nad oes ei angen, ei werthu ac arbed costau cadw'r ased hwnnw a gwneud elw cyfalaf.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

We also note that local government, which is required to have asset management plans, is widely acknowledged to be stronger in this area than other areas of the public sector. We recommended that the Welsh Government considers whether the requirement to have an asset management plan should be extended to other parts of the public sector. I am very pleased to see that it is an area where local government is in the lead, and I believe that all areas of the public sector should have an asset management plan. People need to know what they own and why. They should have a five-year plan for all assets, which would include disposal if no longer needed, because that could be used to reduce fixed costs for rates, rent and heating, or for security. Those costs are down there, they are hidden and they have got to be paid, so people tell you that if you get rid of the assets they do not have to be paid and it produces money to be spent on providing services. A simple mantra is this: if you do not need it, have no immediate plans for it and see no use for it in the future, get rid of it. Reducing the fixed costs of rent, rates and security or gaining a rental income should be key areas that the public sector organisations look at in order to reduce fixed costs and to treat fixed costs as something that they can deal with, and not just look at variable costs and see what they can reduce. Asset management can actually generate money for use in services.

We further recommend that the Welsh Government makes a thorough review of the incentives and disincentives that exist to asset transfers within both the Welsh Government and the wider Welsh public sector. In particular, we believe that the fact that health bodies can keep only the first £500,000 of any asset deal is discouraging large-scale activity. We recommend that it should be replaced with an agreed proportion of the total value of the asset to encourage large-scale strategic transfers where they represent appropriate management of property. What a perverse incentive exists, if you parcel something up in 10 plots and you can get the first £500,000 for each one of those, whereas if you sell it for twice as much, you will still only get £500,000. It really is a perverse incentive for health bodies to get rid of land in small chunks rather than the large blocks that would bring greater income. Such perverse incentives, I believe, have no role in twenty-first century Wales and certainly not at a time of massively reducing public sector capital allocations.

The last recommendation that I wish to comment on is recommendation 9, which recommends that

‘the Welsh Government’s Asset Management Strategy...is used to aid in identifying assets and property available for transfer, either between departments, or to other organisations, to tackle the perception’—

is it only a perception?—

‘of silo working in departments. It should be ensured that such transfers contribute to the wider strategic goals and objectives of the Welsh Government’.

Nodwn hefyd y cydnabyddir yn gyffredinol bod llywodraeth leol, y mae'n ofynnol iddi baratoi cynlluniau rheoli asedau, yn gryfach yn y maes hwn na rhannau eraill o'r sector cyhoeddus. Gwnaethom argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried a ddylai'r gofyniad i baratoi cynllun rheoli asedau gael ei ymestyn i rannau eraill o'r sector cyhoeddus. Rwy'n falch iawn o weld bod hwn yn faes lle mae llywodraeth leol yn arwain y blaen, a chredaf y dylai pob un o feysydd y sector cyhoeddus baratoi cynllun rheoli asedau. Mae angen i bobl wybod beth y maent yn berchen arno a pham. Dylent feddu ar gynllun pum mlynedd ar gyfer pob ased, a fyddai'n cynnwys gwaredu pe na bai ei angen mwyach, oherwydd gellid defnyddio hynny i leihau costau sefydlog ar gyfer trethi, rhent a gwres, neu ar gyfer diogelwch. Mae'r costau hynny yn ddwfn, wedi'u cuddio a rhaid eu talu, felly dywed pobl wrthyhych nad oes rhaid ichi dalu am yr asedau os ceuwch wared â hwy a bod hyn yn cynhyrchu arian i'w wario ar ddarparu gwasanaethau. Mantra syml yw hyn: os nad oes ei angen arnoch, os nad oes gennych gynlluniau uniongyrchol ar ei gyfer, ac os nad ydych yn gweld unrhyw ddefnydd iddo yn y dyfodol, yna gwaredwch ef. Dylai cwtogi ar gostau sefydlog rhent, trethi a diogelwch neu gael incwm rhentu fod yn feysydd allweddol y mae'r sefydliadau yn y sector cyhoeddus yn eu hystyried i leihau costau sefydlog a thrin costau sefydlog fel rhywbeth y gallant ymdrin ag ef, a pheidio ag edrych ar gostau amrywiol yn unig a gweld beth y gallant hwy ei gynhyrchu. Gall rheoli asedau gynhyrchu arian mewn gwirionedd i'w ddefnyddio mewn gwasanaethau.

Argymhellwn hefyd fod Llywodraeth Cymru yn cynnal adolygiad trylwyr o'r cymhellion a'r anghymhellion sy'n bodoli i drosglwyddo asedau o fewn Llywodraeth Cymru a'r sector cyhoeddus ehangach yng Nghymru. Yn benodol, mae'r ffaith na all cyrff iechyd ond gadw'r £500,000 cyntaf o unrhyw gytundeb i werthu asedau yn atal gweithgarwch ar raddfa fawr yn ein barn ni. Argymhellwn y dylid cyflwyno cyfran gytûn o gyfanswm gwerth yr ased i annog trosglwyddiadau strategol ar raddfa fawr lle maent yn ffordd briodol o reoli eiddo. Cymhelliant croes ydyw yn sicr, os ydych yn rhannu rhywbeth yn 10 llain ac yn cael y £500,000 cyntaf am bob un ohonynt, ond os ydych yn ei werthu am ddwywaith y pris hwnnw, dim ond £500,00 a gewch o hyd. Mae'n gymhelliant croes go iawn i gyrrff iechyd waredu tir mewn darnau bach yn hytrach na'r blociau mawr a fyddai'n cynhyrchu mwy o incwm. Nid oes lle i gymhellion croes o'r fath, yn fy marn i, yng Nghymru'r unfed ganrif ar hugain ac yn sicr nid ar adeg pan gaiff dyraniadau cyfalaf y sector cyhoeddus eu cwtogi'n aruthrol.

Yr argymhelliad olaf yr hoffwn wneud sylwadau yn ei gylch yw argymhelliad 9, sy'n argymhell

y dylai Strategaeth Rheoli Asedau Llywodraeth Cymru ... gael ei defnyddio i helpu i nodi asedau ac eiddo sydd ar gael i'w trosglwyddo, naill ai rhwng adrannau, neu i sefydliadau eraill, i fynd i'r afael â'r canfyddiad—

ai dim ond canfyddiad? —

o weithio digyswllt rhwng adrannau. Dylid sicrhau bod trosglwyddiadau o'r fath yn cyfrannu at nodau ac amcanion strategol ehangach Llywodraeth Cymru.

This is key, and while the committee did not recommend the central holding of all Government assets, I would urge the Welsh Government to at least consider such a move if the transfer of assets unused by one department to another cannot be achieved easily. There is an awful lot of land that could be used for an awful lot of good that would only need to be transferred from one department to another.

My final, general, comment is that departments do not own assets, the Welsh Government does not own assets and the National Assembly does not own assets, it is the Welsh people who own these assets, and it is the duty of the Welsh Government to maximise the use of those assets for the people of Wales, especially at a time, like now, of reducing capital expenditure.

15:04

Peter Black [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am heartened to follow that contribution by Mike Hedges, who reflected the old Liberal song, 'God gave the land to the people'. Clearly, that is the case here, but I think that the important part of this report is making sure that the Welsh Government uses the assets that it has effectively and efficiently, given the economic climate that we find ourselves in and given the fact that we have a shortage of capital resources, and that we realise those assets and use them in an intelligent and effective way to deliver the services that the people of Wales require of us. I think that that is the target and the objective of this report, and I hope, given that the Minister has accepted the vast majority of the recommendations outright and just two in principle, that that indicates that the Government recognises the importance of this subject and the need to take some action to improve its past performance in managing assets. In a sense, local government is required to have an asset plan. Local authorities do have asset plans, and they have guidance from the Welsh Government on how to manage their assets. If that guidance applies to the Welsh Government, this report would not have been necessary. The fact is that the Welsh Government was not acting on its own guidance as it delivered to local government. In a sense, that reflects the silo working within the Welsh Government in this respect because, obviously, that guidance was issued by the Minister for Local Government and Government Business, whereas the assets are being managed by the Minister for Finance. I think that that silo working is very much highlighted in this report, as is how we need to make sure that the Welsh Government is working in a joined-up way to realise the assets that it has and to use them in a way that delivers those services.

The Welsh public sector spends £500 million on running land and buildings worth £12 billion. It is prudent for the Welsh Government to use that property portfolio not only in terms of generating new capital but also to achieve other objectives, which are often stated in the Chamber in fact, for example making sure that we have land available for affordable housing, which I think was my initial motive in asking the committee for this review and report to be carried out.

Mae hyn yn allweddol, ac er nad oedd y pwyllgor yn argymhell dal holl asedau'r Llywodraeth yn ganolog, byddwn yn annog Llywodraeth Cymru i o leiaf ystyried cam o'r fath os na ellir trosglwyddo asedau nas defnyddiwyd gan un adran i un arall yn hawdd. Mae llawer iawn o dir y gellid ei ddefnyddio mewn ffordd fuddiol iawn y byddai ond angen ei drosglwyddo o un adran i un arall.

Fy sylw olaf, cyffredinol yw nad yw adrannau yn berchen ar eu hasedau eu hunain, nid yw Llywodraeth Cymru yn berchen ar ei hasedau ei hun ac nid yw'r Cynulliad Cenedlaethol yn berchen ar ei asedau ei hun, pobl Cymru sy'n berchen ar yr asedau hyn, a dyletswydd Llywodraeth Cymru yw gwneud y defnydd gorau posibl o'r asedau hynny er budd pobl Cymru, yn enwedig ar adeg, fel nawr, pan fo gwariant cyfalaf yn lleihau.

Rwy'n falch o ddilyn y cyfraniad hwnnw gan Mike Hedges, a ategodd yr hen gân Ryddfrydol honno, 'God gave the land to the people'. Yn amlwg, mae hynny'n wir yma, ond credaf mai'r rhan bwysig o'r adroddiad hwn yw sicrhau bod Llywodraeth Cymru yn defnyddio'r asedau sydd ganddi yn effeithiol ac yn effeithlon, o gofio'r hinsawdd economaidd yr ydym ynddi ac o gofio'r ffaith bod prinder adnoddau cyfalaf a'n bod yn gwireddu'r asedau hynny ac yn eu defnyddio mewn ffordd ddeallus ac effeithiol i ddarparu'r gwasanaethau y mae pobl Cymru yn disgwyl inni eu darparu. Credaf mai dyna yw targed ac amcan yr adroddiad hwn, a gobeithio, o gofio bod y Gweinidog wedi derbyn y rhan fwyaf o'r argymhellion yn llwyr a dim ond dau mewn egwyddor, fod hynny'n dangos bod y Llywodraeth yn cydnabod pwysigrwydd y pwnc hwn a'r angen i gymryd rhai camau i wella ei pherfformiad yn y gorffennol o ran rheoli asedau. Ar un olwg, mae'n ofynnol i lywodraeth leol gael cynllun asedau. Mae gan awdurdodau lleol gynlluniau asedau, a chânt ganllawiau gan Lywodraeth Cymru ar sut i reoli eu hasedau. Pe bai'r canllawiau hynny yn gymwys i Lywodraeth Cymru, ni fyddai wedi bod angen yr adroddiad hwn. Y gwir yw nad oedd Llywodraeth Cymru yn gweithredu yn unol â'i chanllawiau ei hun a roddwyd i lywodraeth leol. Ar un olwg, mae hynny'n adlewyrchu'r dull gweithio digyswllt yn Llywodraeth Cymru yn hyn o beth oherwydd, yn amlwg, cyhoeddwyd y canllawiau hynny gan y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth, ond mae'r asedau'n cael eu rheoli gan y Gweinidog Cyllid. Credaf fod gweithio digyswllt yn cael llawer o sylw yn yr adroddiad hwn, yn yr un modd ag y mae'r angen i sicrhau bod Llywodraeth Cymru yn gweithio mewn ffordd gydgyssylltiedig i wireddu'r asedau sydd ganddi a'u defnyddio mewn ffordd sy'n darparu'r gwasanaethau hynny.

Mae sector cyhoeddus Cymru yn gwario £500 miliwn ar gynnal tir ac adeiladau gwerth £12 biliwn. Mae'n ddoeth bod Llywodraeth Cymru yn defnyddio'r portffolio eiddo hwnnw, nid yn unig o ran cynhyrchu cyfalaf newydd ond hefyd i gyflawni amcanion eraill, a nodir yn aml yn y Siambur mewn gwirionedd, er enghraifft, sicrhau bod gennym dir ar gael ar gyfer tai fforddiadwy, sef fy nghymhelliad gwreiddiol wrth ofyn i'r pwyllgor gynnal yr adolygiad hwn a chyflwyno'r adroddiad hwn.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I noticed that the committee noted CIPFA's criticism regarding the absence of targets in 'The State of the Estate' report. While there is a need to be flexible regarding asset management we need to have those targets if the Welsh Government is to meet its aims. I am pleased that the Welsh Government has accepted that and that it will be introducing specific performance targets for the future. However, 'The State of the Estate' report is not an asset management plan in itself. It is a snapshot of where we are at the moment. It is not a plan for the future. With regard to whether the Welsh Government actually had a plan, evidence was given to us that the four large landholding departments, namely BETS, Cadw, transport and the national assets working group, were operating independently in terms of asset management and did not have that overarching plan. Instead, they were relying on one produced five years ago. Frankly, that is not good enough and I am pleased that the Minister has now agreed to address that.

The absence of transfer protocols was also of concern. Obviously, the development of e-PIMS to allow public access portals to be available to third-sector groups, such as housing associations and other public sector bodies, was welcome. However, evidence presented to the committee suggested that only two or three housing associations had been engaged with regard to the release of Welsh Government-owned land for development and the e-PIMS system. The committee also reported that there was no single protocol for land transfers between Government departments—that is clearly something that needs to be addressed, particularly as Ministers obviously have their own objectives. I think that the Minister for economic development gave some very compelling evidence about how she needs to maintain a land bank to pursue her own aims, and that when she is asked to give that land over to another department, she clearly needs some incentive to do that because, otherwise, that land is no longer available for the economy and to develop the economic wellbeing of Wales. I think that those protocols have to be put in place to make sure that we are delivering in that way.

The committee noted from its evidence during this inquiry that there is an issue of information and that there is a lack of available data. I think that that was also concerning. Of course, the issue, which I think Mike Hedges referred to, about the incentive for health bodies in particular to give up land, and the fact that they are only able to retain the first £500,000 of any asset deal, has discouraged any large-scale activity.

So, in conclusion, I think that we need much more joined-up working; we need incentives for public bodies to be able to dispose of land and to give up land for other uses; and we need to have a proper target and a proper asset plan so that we can ensure, and be confident, that the land and the assets that the Welsh Government has at its disposal is being used to meet the Welsh Government's aim and the needs of Wales.

Sylwais i'r pwyllgor nodi beirniadaeth y Sefydliad Siantredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth ynghylch absenoldeb targedau yn adroddiad 'Cyflwr yr Ystad'. Er bod angen bod yn hyblyg o ran rheoli asedau mae angen inni bennu'r targedau hynny er mwyn i Lywodraeth Cymru gyflawni ei hamcanion. Rwy'n falch bod Llywodraeth Cymru wedi derbyn hynny ac y bydd yn cyflwyno targedau perfformiad penodol yn y dyfodol. Fodd bynnag, nid yw adroddiad 'Cyflwr yr Ystad' yn gynllun rheoli asedau ynddo'i hun. Ciplun ydyw o'n sefyllfa ar hyn o bryd. Nid yw'n gynllun ar gyfer y dyfodol. O ran p'un a oedd gan Lywodraeth Cymru gynllun ai peidio, cawsom dystiolaeth fod y pedair adran dirfeddiannol fawr, sef yr Adran Busnes, Menter, Technoleg a Gwyddoniaeth, Cadw, trafndiaeth a'r gweithgor asedau cenedlaethol, yn gweithredu'n annibynnol o ran rheoli asedau ac nad oedd ganddynt gynllun cyffredinol o'r fath. Yn lle hynny, roeddent yn dibynnu ar un a baratowyd bum mlynedd yn ôl. A dweud y gwir, nid yw hynny'n ddigon da ac rwy'n falch bod y Gweinidog bellach wedi cytuno i fynd i'r afael â hynny.

Mae diffyg protocolau trosglwyddo hefyd yn destun pryder. Yn amlwg, mae datblygu e-PIMS er mwyn caniatáu i byrth mynediad cyhoeddus fod ar gael i grwpiau trydydd sector, megis cymdeithasau tai a chyrrff eraill yn y sector cyhoeddus, i'w groesawu. Fodd bynnag, mae dystiolaeth a gyflwynwyd i'r pwyllgor yn awgrymu mai dim ond dwy neu dair cymdeithas dai fu'n rhan o'r broses o ryddhau tir sy'n eiddo i Lywodraeth Cymru er mwyn ei ddatblygu a'r system e-PIMS. Nododd y pwyllgor hefyd nad oedd un protocol ar gyfer trosglwyddo tir rhwng adrannau'r Llywodraeth—mae hynny'n amlwg yn rhywbeth y mae angen mynd i'r afael ag ef, yn enwedig gan fod gan Weiniogion eu hamcanion eu hunain. Credaf i'r Gweinidog datblygu economaidd roi rhywfaint o dystiolaeth gymhellol ynglŷn â sut mae angen iddi gynnal banc tir er mwyn cyflawni ei nodau ei hun, a phan ofynnir iddi drosglwyddo'r tir hwnnw i adran arall, fod angen rhywfaint o gymhelliant arni'n amlwg i wneud hynny oherwydd, fel arall, nid yw'r tir hwnnw ar gael mwyach i'r economi nac i ddatblygu lles economaidd Cymru. Credaf fod yn rhaid rhoi'r protocolau hynny ar waith er mwyn sicrhau ein bod yn cyflawni yn hynny o beth.

Nododd y pwyllgor, o'r dystiolaeth a gyflwynwyd iddo yn ystod yr ymchwiliad hwn, fod problem o ran gwybodaeth ac nad oes digon o ddata ar gael. Credaf fod hynny hefyd yn destun pryder. Wrth gwrs, mae'r broblem, y cyfeiriodd Mike Hedges ati, ynglŷn â'r cymhelliad i gyrrff iechyd yn arbennig ildio tir, a'r ffaith na allant ond gadw'r £500,000 cyntaf mewn unrhyw gytundeb i werthu asedau, wedi atal unrhyw weithgarwch ar raddfa fawr.

Felly, i gloi, credaf fod angen inni sicrhau gwaith mwy cydgysylltiedig o lawer; mae angen cymhellion i gyrrff cyhoeddus allu gwaredu tir ac ildio tir at ddefnyddiau eraill; ac mae angen inni bennu targed priodol a pharatoi cynllun asedau priodol fel y gallwn sicrhau, a bod yn hyderus, bod y tir a'r asedau sydd gan Lywodraeth Cymru yn cael eu defnyddio i gyflawni nod Llywodraeth Cymru a diwallu anghenion Cymru.

I am pleased to make a contribution to this debate. The previous speakers have gone through most of the recommendations in some detail, but I do think that we have some very important lessons to learn from this inquiry. First, there is the key issue about how the public sector must learn to work together. I know that we hear that time and again—we talk about collaboration—but I think that this came clearly out of this inquiry. I think that we all know that it is not easy to collaborate when different bodies have different structures. However, certainly, in this inquiry into asset management, this emerged as one of the key things.

In 2010, the Wales audit office said that the Welsh public sector spends over £500 million per annum running lands and buildings worth some £12 billion, which is an absolutely huge resource for the public in Wales. However, the conclusion was that it could be managed better.

We learned how important it is not to work in silos, and previous speakers have referred to that. There is only a small pool of expertise, and it must be shared. I think that the recommendation was that good practice can be shared through the public service leadership group, because we concluded that the Scottish way of dealing with this, through the Scottish Futures Trust, was a centralised way of dealing with it that was not necessarily what we would want to follow here in Wales.

I think that the previous speakers have spoken about the fact that each local authority is required to have asset management plans, but that there is no requirement for the Welsh Government to have an overall asset management plan. That is one of the points that I would like to highlight in terms of our recommendations, namely that there should be an overall plan for the whole of the estate, and not just for the Welsh administrative Government estate—one that would cover the business portfolio, Cadw and all the assets of the Welsh Government. The committee thought that this was important.

Rwy'n falch o gyfrannu at y ddatl hon. Mae'r siaradwyr blaenorol wedi mynd drwy'r rhan fwyaf o'r argymhellion yn fanwl, ond credaf fod rhai gwersi pwysig iawn i'w dysgu o'r ymchwiliad hwn. Yn gyntaf, ceir y mater allweddol ynghylch sut y mae'n rhaid i'r sector cyhoeddus ddysgu gweithio gyda'i gilydd. Gwn ein bod yn clywed hynny dro ar ôl tro—siaradwn am gydweithio—ond credaf i hyn ddod i'r amlwg yn yr ymchwiliad hwn. Credaf ein bod i gyd yn gwybod nad yw'n hawdd cydweithio pan fydd gan gyrff gwahanol strwythurau gwahanol. Fodd bynnag, yn sicr, yn yr ymchwiliad hwn i reoli asedau, daeth hyn i'r golwg fel un o'r pethau allweddol.

Yn 2010, dywedodd Swyddfa Archwilio Cymru fod y sector cyhoeddus yng Nghymru yn gwario dros £500 miliwn y flwyddyn ar gynnal tiroedd ac adeiladau gwerth tua £12 biliwn, sy'n adnodd enfawr i'r cyhoedd yng Nghymru. Fodd bynnag, y casgliad oedd y gellid ei reoli'n well.

Dysgwyd pa mor bwysig yw peidio â gweithio'n ddigyswllt, ac mae siaradwyr blaenorol wedi cyfeirio at hynny. Dim ond cronfa fach o arbenigedd sydd ar gael, a rhaid iddi gael ei rhannu. Credaf mai'r argymhelliad oedd y gall arfer da gael ei rannu drwy grŵp arwain y gwasanaeth cyhoeddus, oherwydd daethom i'r casgliad fod ffordd yr Alban o ymdrin â hyn, drwy Scottish Futures Trust, yn ffordd ganolog o ymdrin â hynny nad oedd o reidrwydd yn rhywbeth â'r hyn y byddem am ei ddilyn yma yng Nghymru.

Credaf fod y siaradwyr blaenorol wedi sôn am y ffaith ei bod yn ofynnol i bob awdurdod lleol baratoi cynlluniau rheoli asedau, ond nad oes angen i Lywodraeth Cymru baratoi cynllun rheoli asedau cyffredinol. Dyna un o'r pwyntiau yr hoffwn dynnu sylw ato o ran ein hargymhellion, sef y dylid cael cynllun cyffredinol ar gyfer yr ystad gyfan, ac nid ar gyfer ystad Llywodraeth weinyddol Cymru yn unig—un a fyddai'n cwmpasu'r portffolio busnes, Cadw a holl asedau Llywodraeth Cymru. Roedd hyn yn bwysig ym marn y pwyllgor.

I was trying to think of examples in my constituency of where there had been good asset management or not. I have a lot of hospitals in my constituency. Whitchurch Hospital is next door to Velindre hospital—they actually overlap. Whitchurch has a lot of buildings and a lot of land, but the move is towards more community-based mental health services. Velindre is crammed onto a small site, with more and more needs for equipment as more patients need to be treated for cancer. For many years, it was not possible to make sense of this, because they were managed by two different trusts. It seemed to me, representing that area for many years, that there ought to be some way of rationalising the situation, of sharing the assets and of working together to ensure that the needs of one hospital could be promoted for the good of both. That seems to me an example of where we work in silos in managing our assets. Fortunately, the situation has moved on a lot; there is now an LHB and a trust, and progress has been made in looking at the assets of both hospitals. I think that that was an example of where, if you have good asset management in the public sector, you collaborate and you make sure that it works for the benefit of all the agencies involved.

The last point I want to make is that I think it is very important to bring in the voluntary sector. We did take evidence on this during the course of the inquiry, but we felt that not much progress had been made in bringing the voluntary sector in. Given its very close links to the public sector and the fact that it is often delivering public services, we thought that it was important that the voluntary sector should be part of the asset management development.

15:13

Jane Hutt [Bywgraffiad Biography](#)

Y Gweinidog Cyllid / The Minister for Finance

I welcome the Finance Committee's inquiry report on asset management in the public sector; I consider it to be helpful and relevant, and it will assist in raising the importance of effective asset management in these difficult financial times. I am pleased to say from the start that I accept all of the committee's recommendations, in full or in principle, and I want to put on record my appreciation of the hard work of the Finance Committee in gathering the evidence and in presenting its findings. As the Chair, Jocelyn Davies, said in her foreword, this raises the profile of asset management. Also, I thank Paul Davies for presenting the report this afternoon.

I can assure Members that continuously driving forward the efficiency and effectiveness of our public services in Wales is a main concern for the Welsh Government. We need to make optimum use of the resources that we have at our disposal, and all those who have contributed this afternoon have made that very clear point. We have an obligation to find different ways to deliver services more cost effectively, maintaining or improving on quality. The challenge has never been so great, as Mike Hedges said. Innovative and effective management of public assets is vital to achieving that.

Roeddwn yn ceisio meddwl am enghreifftiau yn fy etholaeth i, lle y cafodd asedau eu rheoli'n dda neu fel arall. Mae gennyf lawer o ysbytai yn fy etholaeth. Mae Ysbyty'r Eglwys Newydd drws nesaf i Ysbyty Felindre—maent yn gorgyffwrdd a dweud y gwir. Mae gan ysbyty'r Eglwys Newydd lawer o adeiladau a llawer o dir, ond mae'n symud tuag at fwy o wasanaethau iechyd meddwl yn y gymuned. Mae Felindre'n cael ei wasgu ar safle bychan, gyda mwy a mwy o anghenion o ran cyfarpar wrth i fwy o gleifion orfod cael eu trin am ganser. Ers blynyddoedd lawer, ni fu'n bosibl gwneud synnwyr o hyn, am eu bod yn cael eu rheoli gan ddwy ymddiriedolaeth wahanol. Yn fy marn i, fel rhywun a oedd wedi cynrychioli'r ardal honno ers blynyddoedd lawer, dylai fod rhyw ffordd o symleiddio'r sefyllfa, o rannu'r asedau ac o gydweithio er mwyn sicrhau y gallai anghenion un ysbyty gael eu hyrwyddo er budd y ddau. I mi, mae hynny'n ymddangos yn enghraifft o weithio'n ddigyswllt wrth reoli ein hasedau. Diolch byth, mae'r sefyllfa wedi newid llawer; bellach ceir BILL ac ymddiriedolaeth, a gwnaed cynnydd o ran edrych ar asedau'r ddau ysbyty. Yn fy marn i, roedd hynny'n enghraifft, os oes gennych ddull da o reoli asedau yn y sector cyhoeddus, o gydweithio a sicrhau ei fod yn gweithio er budd pob asiantaeth dan sylw.

Y pwynt olaf yr hoffwn ei wneud yw fy mod yn credu ei bod yn bwysig iawn cynnwys y sector gwirfoddol. Cawsom dystiolaeth o hyn yn ystod yr ymchwiliad, ond teimlwyd nad oedd llawer o gynnydd wedi'i wneud o ran cynnwys y sector gwirfoddol. O ystyried ei gysylltiadau agos iawn â'r sector cyhoeddus a'r ffaith ei fod yn aml yn darparu gwasanaethau cyhoeddus, teimlwyd ei bod yn bwysig y dylai'r sector gwirfoddol fod yn rhan o ddatblygiad rheoli asedau.

Croesawaf adroddiad ymchwiliad y Pwyllgor Cyllid ar reoli asedau yn y sector cyhoeddus; ystyriaif ei fod o gymorth ac yn berthnasol, ac y bydd yn helpu i godi pwysigrwydd rheoli asedau yn effeithiol ar yr adeg anodd hon yn ariannol. Rwy'n falch o ddweud o'r dechrau fy mod yn derbyn pob un o argymhellion y pwyllgor, yn llawn neu mewn egwyddor, a hoffwn gofnodi fy ngwerthfawrogiad o waith caled y Pwyllgor Cyllid wrth gasglu'r dystiolaeth a chyflwyno ei ganfyddidau. Fel y dywedodd y Cadeirydd, Jocelyn Davies, yn ei rhagair, mae hyn hefyd yn codi proffil rheoli asedau. Hefyd, diolch i Paul Davies am gyflwyno'r adroddiad y prynhawn yma.

Gallaf sicrhau'r Aelodau bod hyrwyddo effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ein gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru yn barhaus o bwys mawr i Lywodraeth Cymru. Mae angen inni wneud y defnydd gorau o'r adnoddau sydd ar gael inni, ac mae pawb sydd wedi cyfrannu y prynhawn yma wedi gwneud y pwynt hwnnw yn glir iawn. Mae rhwymedigaeth arnom i ddod o hyd i wahanol ffyrdd o ddarparu gwasanaethau yn fwy costeffeithiol, gan gynnal neu ragori ar ansawdd. Nid yw'r her erioed wedi bod mor fawr, fel y dywedodd Mike Hedges. Mae rheoli asedau cyhoeddus yn arloesol ac yn effeithiol yn hanfodol i gyflawni hynny.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

It was good to see that the committee responded positively to the work that has been taken through the national asset working group. That is a work stream for the public service leadership group, which you also acknowledged, and which is chaired by the Minister for Local Government and Government Business. I accept the committee's findings that there are areas relating to the Welsh Government's own estate that need looking at. I accept that. There are important lessons to be learnt, and I have written to the committee Chair, Jocelyn Davies, with my detailed responses. Members will see those, in terms of the recommendations.

Just drawing out some of the key points that have been made this afternoon, the committee identified the need for the Welsh Government to draw up a corporate asset management plan for its entire estate, which would set out a clear strategy for the management of assets linked to wider objectives. It is crucial that the Welsh Government demonstrates strong leadership in this area, and I quite accept the challenge from Peter Black on this point—if we are going to take that leadership, we have to be clear that we do lead by example in making the most efficient and effective use of our own assets. I am responding positively on this. I accept the recommendation. Work has begun on developing an asset register and a corporate asset management plan, and that will, of course, importantly, inform and support housing and economic regeneration priorities.

Paul Davies drew attention to the 'State of the Estate' report, which, of course, is not an asset management plan, as he quite rightly said. In fact, an update will be published very shortly, and we are again going to provide a snapshot of our property performance during the last financial year; that in itself is important in terms of, as it says, the state of the estate. However, it is not the corporate asset management plan that we are now developing. The importance of aligning the asset base to support Government services and business, pushing hard for efficiency services, is clear, and that is where the 'State of the Estate' report will provide valuable information. It will be available not only on our website, but in an executive summary as well.

Roedd yn braf gweld i'r pwyllgor ymateb yn gadarnhaol i'r gwaith sydd wedi cael ei wneud drwy'r gweithgor asedau cenedlaethol. Mae hynny'n ffrwd waith ar gyfer grŵp arwain y gwasanaeth cyhoeddus, y gwnaethoch ei gydnabod hefyd, ac a gadeirir gan y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth. Derbyniaf ganfyddiadau'r pwyllgor fod meysydd yn ymwneud ag ystad Llywodraeth Cymru ei hun y mae angen eu hystyried. Derbyniaf hynny. Mae gwersi pwysig i'w dysgu, ac rwyf wedi ysgrifennu at Gadeirydd y pwyllgor, Jocelyn Davies, gyda'm hymatebion manwl. Caiff yr Aelodau weld y rheini, o ran yr argymhellion.

Drwy dynnu sylw at rai o'r pwyntiau allweddol sydd wedi'u gwneud y prynhawn yma, nododd y pwyllgor fod angen i Lywodraeth Cymru lunio cynllun rheoli asedau corfforaethol ar gyfer ei hystad gyfan, a fyddai'n amlinellu strategaeth glir ar gyfer rheoli asedau sy'n gysylltiedig ag amcanion ehangach. Mae'n hollbwysig bod Llywodraeth Cymru yn dangos arweinyddiaeth gref yn y maes hwn, a derbyniaf yr her gan Peter Black ar y pwynt hwn—er mwyn cymryd yr arweinyddiaeth honno, rhaid inni fod yn glir ein bod yn harwain drwy esiampl drwy wneud y defnydd mwyaf effeithlon ac effeithiol o'n hasedau ein hunain. Rwy'n ymateb yn gadarnhaol i hyn. Derbyniaf yr argymhelliad. Mae gwaith wedi dechrau ar ddatblygu cofrestr asedau a chynllun rheoli asedau corfforaethol, a bydd hwnnw, wrth gwrs, yn hollbwysig, yn llywio ac yn cefnogi blaenoriaethau tai ac adfywio economaidd.

Tynnodd Paul Davies sylw at adroddiad 'Cyflwr yr Ystad' nad yw, wrth gwrs, yn gynllun rheoli asedau, fel y dywedodd a hynny'n hollol briodol. Mewn gwirionedd, caiff diweddariad ei gyhoeddi maes o law, a byddwn unwaith eto yn rhoi ciplun o'n perfformiad eiddo yn ystod y flwyddyn aiannol ddiwethaf; mae hynny ynddo'i hun yn bwysig o ran, fel y dywed, gyflwr yr ystad. Fodd bynnag, nid y cynllun rheoli asedau corfforaethol yr ydym yn ei ddatblygu ar hyn o bryd ydyw. Mae pwysigrwydd cysoni'r sail asedau er mwyn cefnogi gwasanaethau a busnes y Llywodraeth, gan bwysu'n galed am wasanaethau effeithlonrwydd, yn glir, a dyna lle y bydd adroddiad 'Cyflwr yr Ystad' yn rhoi gwybodaeth werthfawr. Bydd ar gael nid yn unig ar ein gwefan ond hefyd ar ffurf crynodeb gweithredol hefyd.

Again, the point was made about the public estate being estimated to be worth £12 billion, and annual running costs of around £500 million. There are clear savings to be made, and it is now the time for organisations to work together more collaboratively, to be more innovative in the ways in which public land and property assets are used to drive savings. I think the approach does work. Julie Morgan referred to her own constituency in terms of the considerable health service assets in that part of Cardiff. It is interesting that Cardiff Council has run its own asset review, which included 11 other public sector organisations, including the health service, and which identified potential capital receipts from surplus property of £174 million, and annual running cost savings of approximately £7.25 million per year. The Minister for local government has drawn the attention of political leaders in local government and at the partnership council to the opportunities to share that good practice. It is about learning from the new approaches that have been adopted and recognising that the work of the national asset working group is of course Wales-wide work. That group can influence organisations in taking this forward. We also had the launch of the Asset Cymru website in July, with its strapline of 'making better use of our public assets'. That provides a central point of information for anyone with an interest in managing public land and assets.

Members have also brought to the fore this afternoon the issue of our land transfer protocol, and I can assure Members that we are revising this. We are looking at ways to make the transfer of land or property across Welsh Government and between public sector organisations easier, and without those adverse effects in terms of transferring departments' or organisations' budgets. It was good that you looked at these issues in your inquiry. Mike Hedges referred to the recommendation on incentives and disincentives, and issues were raised by Peter Black as well. We are developing a Wales public sector estates co-ordination protocol. That is the kind of joined-up route we want to take. So, again, I have to say that this report and inquiry has been extremely valuable and we need to take this report forward as a Government to enable us to get that engagement and improve collaboration across the public sector.

Finally, I think the outward-facing work will be supported through the Welsh Government through the public service leadership group and the reform delivery group chaired by the Minister for local government. I believe that greater engagement across the public sector, the third sector and the voluntary sector in Wales, as Julie Morgan says, is crucial and that they are part of this in terms of their assets. That will result in transformed services being delivered more efficiently. The Welsh Government is committed to keeping the profile of this work high on the agenda, and it is in the interests of not just me as the Minister for Finance, but all Government Ministers to engage with this.

The committee's report and the evidence gathered during the inquiry provides that valuable information and evidence to assist us in prioritising and planning how we manage the land, as has been said, and which is so important to the people and the economy of Wales.

Unwaith eto, gwnaed y pwynt yr amcangyfrifir bod yr ystad gyhoeddus yn werth £12 biliwn, a bod costau rhedeg blynyddol o tua £500 miliwn. Mae arbedion clir i'w gwneud, a dyma'r adeg bellach i sefydliadau gydweithio'n well, bod yn fwy arloesol yn y ffyrdd y caiff asedau tir cyhoeddus ac eiddo eu defnyddio i sicrhau arbedion. Cyfeiriodd Julie Morgan at ei hetholaeth ei hun o ran yr asedau gwasanaeth iechyd sylweddol yn y rhan honno o Gaerdydd. Mae'n ddiddorol bod Cyngor Caerdydd wedi cynnal ei adolygiad ei hun o asedau, a oedd yn cynnwys 11 o sefydliadau eraill yn y sector cyhoeddus, gan gynnwys y gwasanaeth iechyd, a bod hyn wedi nodi derbyniadau cyfalaf posibl o eiddo dros ben o £174 miliwn, ac arbedion costau rhedeg blynyddol o tua £7.25 miliwn y flwyddyn. Mae'r Gweinidog llywodraeth leol wedi tynnu sylw arweinwyr gwleidyddol mewn llywodraeth leol ac yn y cyngor partneriaeth at y cyfleoedd i rannu'r arfer da hwnnw. Mae a wnelo â dysgu o'r dulliau newydd a fabwysiadwyd a chydnabod bod gwaith y gweithgor asedau cenedlaethol yn waith i Gymru gyfan wrth gwrs. Gall y grŵp hwnnw ddylanwadu ar sefydliadau sy'n datblygu hyn. Lanswyd hefyd wefan Assets Cymru ym mis Gorffennaf, gyda'i phennawd 'gwneud defnydd gwell o'n hasedau cyhoeddus'. Mae'r wefan yn darparu man canolog am wybodaeth i unrhyw un sydd â diddordeb mewn rheoli tir cyhoeddus ac asedau.

Mae Aelodau hefyd wedi tynnu sylw y prynhawn yma at fater ein protocol trosglwyddo tir, a gallaf sicrhau Aelodau ein bod yn ailystyried hyn. Rydym yn edrych ar ffyrdd o wneud y broses o drosglwyddo tir neu eiddo ar draws Llywodraeth Leol a rhwng sefydliadau'r sector cyhoeddus yn haws, a heb yr effeithiau andwyol hynny o ran trosglwyddo cyllidebau adrannau neu sefydliadau. Roedd yn braf gweld ichi edrych ar y materion hyn yn eich ymchwiliad. Cyfeiriodd Mike Hedges at yr argymhellid ar gymhellion a anghymhellion, a chodwyd materion gan Peter Black hefyd. Rydym yn datblygu protocol cydgysylltu ystadau'r sector cyhoeddus yng Nghymru. Dyna'r math o lwybr cydgysylltiedig yr ydym am ei ddiilyn. Felly, unwaith eto, rhaid imi ddweud bod yr adroddiad hwn a'r ymchwiliad wedi bod yn hynod werthfawr ac mae angen inni weithredu ar yr adroddiad hwn fel Llywodraeth i'n galluogi i sicrhau'r ymgysylltu hwnnw a gwella cydweithredu ar draws y sector cyhoeddus.

Yn olaf, credaf y caiff y gwaith i'r tu allan ei gefnogi drwy Lywodraeth Cymru drwy grŵp arwain y gwasanaeth cyhoeddus a'r grŵp cyflawni diwygio a gadeirir gan y Gweinidog llywodraeth leol. Credaf fod ymgysylltu'n well ar draws y sector cyhoeddus, y trydydd sector a'r sector gwirfoddol yng Nghymru, fel y dywedodd Julie Morgan, yn hollbwysig a'u bod yn rhan o hyn o ran eu hasedau. Bydd hynny'n golygu y caiff y gwasanaethau a drawsnewidir eu darparu'n fwy effeithlon. Mae Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i gadw proffil y gwaith hwn yn uchel ar yr agenda, a byddai'n fuddiol nid yn unig i mi a'r Gweinidog Cyllid ymwneud â hyn, ond i bob un o Weinidogion y Llywodraeth ymwneud ag ef.

Mae adroddiad y pwyllgor a'r dystiolaeth a gasglwyd yn ystod yr ymchwiliad yn darparu'r wybodaeth a'r dystiolaeth werthfawr honno i'n helpu i flaenoriaethu a chynllunio sut rydym yn rheoli'r tir, fel y dywedwyd, ac sydd mor bwysig i bobl ac economi Cymru.

I call on Paul Davies to reply to the debate.

Galwaf ar Paul Davies i ymateb i'r ddadl.

Thank you, Presiding Officer. I thank Members for taking part in this debate this afternoon. I think that we have heard very useful and thoughtful contributions on an issue, which is very important—given the substantial sums of money invested in managing public assets in Wales.

Diolch ichi, Lywydd. Diolchaf i'r Aelodau am gymryd rhan yn y ddadl hon y prynhawn yma. Credaf ein bod wedi clywed cyfraniadau defnyddiol ac ystyriol iawn ar fater, sy'n bwysig iawn—o ystyried y symiau sylweddol o arian a fuddsodwyd er mwyn rheoli asedau cyhoeddus yng Nghymru.

The first contribution we heard was from the member for Swansea East, who concentrated on four recommendations in our report. Quite rightly, he focused on the value of an asset, which is critical. He is spot on to say that if the asset is no longer generating money, then, in the interest of value for money, that asset should be disposed of. I think that he also turned to recommendation 9, and it is absolutely essential to use an asset management strategy to identify assets and property available for transfer between departments to tackle the perception of silo working in departments.

Y cyfraniad cyntaf a glywsom oedd yr un gan yr aelod dros Ddwyrain Abertawe, a ganolbwyntiodd ar bedwar argymhelliad yn ein hadroddiad. Yn gwbl briodol, canolbwyntiodd ar werth ased, sy'n hollbwysig. Mae'n llygad ei le i ddweud os nad yw'r ased mwyach yn cynhyrchu arian, yna, er mwyn sicrhau gwerth am arian, y dylai'r ased hwnnw gael ei waredu. Credaf iddo hefyd droi at argymhelliad 9, ac mae'n hollol hanfodol defnyddio strategaeth rheoli asedau i nodi asedau ac eiddo sydd ar gael i'w trosglwyddo rhwng adrannau i fynd i'r afael â chanfyddiad gweithio digyswllt rhwng adrannau.

The Member for South Wales West concentrated on the Welsh Government's need to use its assets in an intelligent and efficient way. I think that he is absolutely right in saying that local government is required to introduce asset management plans. If the Welsh Government was required to produce an asset management plan, then this report would not have been produced in the first place.

Canolbwyntiodd yr Aelod dros Orllewin De Cymru ar angen Llywodraeth Cymru i ddefnyddio ei hasedau mewn modd deallus ac effeithlon. Yn fy marn i, mae'n hollol iawn i ddweud bod angen i lywodraeth leol gyflwyno cynlluniau rheoli asedau. Pe bai angen i Lywodraeth Cymru baratoi cynllun rheoli asedau, yna ni fyddai'r adroddiad hwn wedi cael ei lunio yn y lle cyntaf.

The Member for South Wales West was also right in highlighting the lack of available data with regard to asset management planning, and how information is crucial, so that we can improve the way that we manage our public assets.

Roedd yr Aelod dros Orllewin De Cymru hefyd yn iawn i dynnu sylw at y diffyg data sydd ar gael mewn perthynas â chynllunio rheoli asedau, a pha mor hanfodol yw gwybodaeth, fel y gallwn wella'r modd y rheolwn ein hasedau cyhoeddus.

The Member for Cardiff North rightly focused on how important it is to see all of the public sector working together, so that we see a real improvement in asset management. She also highlighted the fact that the Welsh Government has no asset management plan currently in place. I think she also touched upon the fact that it was important to engage with the third sector, to help develop asset management plans in the future, as this sector plays a vital role in managing public assets.

Canolbwyntiodd yr Aelod dros Ogledd Caerdydd yn briodol ar ba mor bwysig ydyw i weld pob rhan o'r sector cyhoeddus yn gweithio gyda'i gilydd, fel y gallwn weld gwelliant gwirioneddol o ran rheoli asedau. Tynnodd sylw hefyd at y ffaith nad oedd gan Lywodraeth Cymru unrhyw gynllun rheoli asedau ar waith ar hyn o bryd. Credaf iddi hefyd grybwyll y ffaith ei bod yn bwysig ymgysylltu â'r trydydd sector, er mwyn helpu i ddatblygu cynlluniau rheoli asedau yn y dyfodol, gan fod y sector hwn yn chwarae rhan hollbwysig o ran rheoli asedau cyhoeddus.

It is essential that the Welsh Government is committed to making better use of its existing assets, as careful management of assets can save the Government money, which can then be redirected to front-line services to improve the lives of the people of Wales. The Wales Audit Office tells us that the Welsh public sector spends over £500 million per annum running land and buildings worth some £12 billion. Therefore, it is crucial that we see value for money for the Welsh taxpayer. The Welsh Government correctly points out that there is a responsibility on public sector leaders to engage with this agenda. Therefore, I hope that the Minister and her officials will continue to work closely with public service leaders on this issue and that the Welsh Government does all that it can to promote further engagement in this area.

Mae'n hanfodol bod Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i wneud gwell defnydd o'i hasedau presennol, gan y gall rheolaeth ofalus o asedau arbed arian y Llywodraeth, a all wedyn gael ei ailgyfeirio i wasanaethau rheng flaen i wella bywydau pobl Cymru. Dywed Swyddfa Archwilio Cymru wrthym fod y sector cyhoeddus yng Nghymru yn gwario dros £500 miliwn y flwyddyn yn cynnal tir ac adeiladau gwerth tua £12 biliwn. Felly mae'n hollbwysig ein bod yn gweld gwerth am arian i drethdalwyr yng Nghymru. Mae Llywodraeth Cymru yn llygad ei lle i nodi bod cyfrifoldeb ar arweinwyr y sector cyhoeddus i ymwneud â'r agenda hon. Felly, gobeithio y bydd y Gweinidog a'i swyddogion yn parhau i weithio'n agos gydag arweinwyr y gwasanaeth cyhoeddus ar y mater hwn ac y bydd Llywodraeth Cymru yn gwneud popeth o fewn ei gallu i hyrwyddo mwy o ymgysylltiad yn y maes hwn.

I am pleased that the Minister has accepted in principle all of the recommendations in this report. I am also pleased that the Minister recognises that work needs to be done, and that an asset register is now being developed. I am also delighted that lessons need to be learned, and that those lessons learnt will be used to improve the current situation.

Members may already know that the Welsh Government's latest 'State of the Estate' report was published last November. It was the fourth annual report on the Welsh Government's administrative estate. Despite the focus on efficiencies, 'State of the Estate' reports, as the Minister quite rightly said earlier, are not asset management plans, but they simply show the performance of the administrative estate at a single point in time. These reports only cover specific office accommodation, and estates such as the Royal Welsh showground pavilion and estates outside of Wales are not included. It is crucial, therefore, that the Welsh Government develops a robust asset management plan for all of its properties, including the ones I have just mentioned. Therefore, I am pleased that the Minister has accepted recommendations 1 and 2, and I look forward to seeing the Welsh Government's asset management plan and its targets being introduced.

In closing, it is essential that the Welsh Government is effective in managing its own assets. It is also essential that the guidance it issues is effective and that the support it gives to the wider public sector in Wales is robust. I think that this has been a good debate, which has highlighted the importance of having a robust framework in place to manage public assets. Clearly, making sure that efficient and effective asset management plans are in place is crucial, because it will lead to efficiency savings and ensure value for money for the Welsh taxpayer. Therefore, in the light of this debate, given that the Government has accepted, or accepted in principle, all of the recommendations, I hope that it will now proceed to implement them as soon as possible.

Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn mewn egwyddor yr holl argymhellion yn yr adroddiad hwn. Rwyf hefyd yn falch bod y Gweinidog yn cydnabod bod angen gwneud gwaith, a bod cofrestr asedau bellach yn cael ei datblygu. Rwyf wrth fy modd hefyd fod angen dysgu gwersi, ac y chaiff y gwersi hynny a ddysgir eu defnyddio i wella'r sefyllfa bresennol.

Efallai fod Aelodau eisoes yn gwybod i adroddiad 'Cyflwr yr Ystad' diweddaraf Llywodraeth Cymru gael ei gyhoeddi fis Tachwedd diwethaf. Hwn oedd y pedwerydd adroddiad blynyddol ar ystad weinyddol Llywodraeth Cymru. Er gwaethaf y ffocws ar arbedion effeithlonrwydd, nid yw adroddiadau 'Cyflwr yr Ystad', fel y dywedodd y Gweinidog yn gynharach, a hynny'n briodol, yn gynlluniau rheoli asedau, ond maent ond yn dangos perfformiad yr ystad weinyddol ar un adeg mewn amser. Dim ond adeiladau swyddfeydd penodol y mae'r adroddiadau hyn yn ymdrin â hwy ac ni chaiff ystadau megis pafliwn maes sioe Frenhinol Cymru nac ystadau y tu allan i Gymru eu cynnwys. Mae'n hollbwysig, felly, bod Llywodraeth Cymru yn datblygu cynllun rheoli asedau cadarn ar gyfer pob eiddo sydd ganddi, gan gynnwys y rhai yr wyf newydd eu crybwyll. Felly, rwy'n falch bod y Gweinidog wedi derbyn argymhellion 1 a 2, ac edrychaf ymlaen at weld cynllun rheoli asedau Llywodraeth Cymru a'i dargedau yn cael eu cyflwyno.

Wrth gloi, mae'n hanfodol bod Llywodraeth Cymru yn rheoli ei hasedau ei hun mewn modd effeithiol. Mae hefyd yn hanfodol bod y canllawiau a rydd yn effeithiol a bod y cymorth a rydd i'r sector cyhoeddus ehangach yng Nghymru yn gadarn. Credaf i hon fod yn ddadl dda, sydd wedi tynnu sylw at ba mor bwysig yw cael fframwaith cadarn ar waith i reoli asedau cyhoeddus. Yn amlwg, mae sicrhau bod cynlluniau rheoli asedau effeithlon ac effeithiol ar waith yn hollbwysig, oherwydd bydd yn arwain at arbedion effeithlonrwydd ac yn sicrhau gwerth am arian i drethdalwyr yng Nghymru. Felly, yng ngoleuni'r ddadl hon, o gofio bod y Llywodraeth wedi derbyn, neu wedi derbyn mewn egwyddor, yr holl argymhellion, gobeithio yr aiff yn ei blaen yn awr i'w gweithredu cyn gynted â phosibl.

15:26 **Y Llywydd / The Presiding Officer** [Bywgraffiad Biography](#)

The proposal is to note the Finance Committee's report. Does any Member object? There are no objections. Therefore, the motion is agreed in accordance with Standing Order 12.36.

Derbyniwyd y cynnig yn unol â Rheol Sefydlog 12.36.

Daeth y Dirprwy Lywydd (David Melding) i'r Gadair am 15:26.

Dadl y Ceidwadwyr Cymreig: Ansawdd Gofal yn GIG Cymru

Detolwyd y gwelliannau canlynol: gwelliant 1 yn enw Elin Jones, a gwelliannau 2, 3 a 4 yn enw Aled Roberts.

Cynnig NDM5346 William Graham

Y cynnig yw y dylid nodi adroddiad y Pwyllgor Cyllid. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Nid oes gwrthwynebiadau. Mae'r cynnig, felly, wedi'i dderbyn, yn unol â Rheol Sefydlog Rhif 12.36.

Motion agreed in accordance with Standing Order 12.36.

The Deputy Presiding Officer (David Melding) took the Chair at 15:26.

Welsh Conservatives Debate: The Quality of Care in the Welsh NHS

The following amendments have been selected: amendment 1 in the name of Elin Jones, and amendments 2, 3 and 4 in the name of Aled Roberts.

Motion NDM5346 William Graham

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. Yn credu bod gofal a thriniaeth o ansawdd uchel yn GIG Cymru yn allweddol i ddileu marwolaethau y gellir eu hosgoi.

2. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i gomisiynu adolygiad annibynnol o ysbytai Cymru a chanddynt gyfraddau marwolaethau uwch na'r cyfartaledd i benderfynu a yw methiannau o ran ansawdd gofal a thriniaeth yn ffactor.

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Believes that high quality care and treatment within the Welsh NHS is integral to eliminating avoidable deaths.

2. Calls upon the Welsh Government to commission an independent review into Welsh hospitals with higher than average mortality rates to determine whether failings in the quality of care and treatment are a factor.

15:26

Darren Millar [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I move the motion tabled in the name of my colleague William Graham.

I am grateful for the opportunity to bring this important debate forward this afternoon. I want to begin my contribution by paying tribute to the hard work, professionalism and commitment of the medical and nursing staff in the Welsh NHS. There is no doubt that debating a topic of this kind can sometimes lead to criticism of politicians for, perhaps, focusing on the negative in the NHS. Therefore, it is important to recognise at the start of this debate the excellent care that is given throughout the NHS on a day-to-day basis, 365 days a year. I want to focus on that right at the start of this debate.

Most people receive high-quality care in the NHS, and they far outweigh the number of people who have a poor patient experience. However, there are some indicators that we believe as a party suggest that things are not as they should be. As Professor Marcus Longley has said:

'Outcomes [in Wales] seem to be poorer than elsewhere.'

The British Medical Association and others have regularly highlighted the difficulties in recruitment in Wales, which appear to be more acute here than in some other parts of the UK. The Royal College of Nursing has warned that staff do not always have the time for training and development. These issues, alongside the decisions made by managers in the face of unprecedented financial cuts to NHS budgets, have made it increasingly difficult to work in the NHS environment. Clinical staff need to be given the time and the tools to provide the high-quality care that they aim to deliver. While the Welsh Government may gloat that Wales has not seen a scandal like that of Mid Staffordshire, that does not mean that there is not one out there, lurking beneath the surface. In the words of Ann Clwyd, high mortality rates are

'a smoke signal for something that's wrong'.

Cynigiaf y cynnig a gyflwynwyd yn enw fy nghyd-Aelod William Graham.

Rwy'n ddiolchgar am y cyfle i gyflwyno'r ddadl bwysig hon y prynhawn yma. Hoffwn ddechrau fy nghyfraniad drwy dalu teyrnged i waith caled, proffesiynoldeb ac ymrwymiad y staff meddygol a nyrsio yn y GIG yng Nghymru. Nid oes amheuaeth y gall cynnal dadl ar bwnc o'r fath arwain at feirniadaeth bod gwleidyddion weithiau, am ganolbwyntio ar y nodweddion negyddol yn y GIG o bosibl. Felly, ar ddechrau'r ddadl hon, mae'n bwysig ein bod yn cydnabod y gofal rhagorol a roddir ym mhob rhan o'r GIG o ddydd i ddydd, bob dydd. Rwyf am ganolbwyntio ar hynny ar ddechrau'r ddadl hon.

Mae'r rhan fwyaf o bobl yn cael gofal o ansawdd uchel yn y GIG, ac maent yn llawer mwy niferus na'r bobl sy'n cael profiad gwael fel claf. Fodd bynnag, credwn fel plaid fod rhai dangosyddion sy'n awgrymu nad yw pethau fel y dylent fod. Fel y dywedodd yr Athro Marcus Longley:

Mae'n ymddangos bod canlyniadau [yng Nghymru] yn waeth nag mewn mannau eraill.

Mae Cymdeithas Feddygol Prydain ac eraill wedi tynnu sylw'n rheolaidd at yr anawsterau i recriwtio yng Nghymru, yr ymddengys eu bod yn waeth yma nag mewn rhannau eraill o'r DU. Mae'r Coleg Nyrsio Brenhinol wedi rhybuddio nad oes gan staff amser i hyfforddi a datblygu bob amser. Mae'r materion hyn, ochr yn ochr â'r penderfyniadau a wneir gan reolwyr yn wyneb y toriadau ariannol i gyllidebau'r GIG na welwyd eu tebyg o'r blaen, yn golygu ei bod yn gynyddol anodd gweithio yn amgylchedd y GIG. Mae angen i staff clinigol gael yr amser a'r offer i ddarparu'r gofal o ansawdd uchel y maent am ei ddarparu. Er y gall Llywodraeth Cymru frolio nad yw Cymru wedi gweld sgandal fel yr un a gafwyd yng Nghanolbarth Swydd Stafford, nid yw hynny'n golygu nad oes un yn bodoli, yn llechu dan yr wyneb. Yng ngeiriau Ann Clwyd, mae cyfraddau marwolaethau uchel yn

arwydd bod rhywbeth o'i le.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

That was certainly the case in Mid Staffs, where the mortality data helped to expose the scandal and triggered the Francis review and subsequent wider Keogh review. When five health boards and 10 hospitals in Wales have higher death rates than should be expected, this should be a cause of great concern. We know that mortality figures appear to show that death rates in hospitals in north Wales, for example, have risen over the past 12 months. However, as yet, we have no clear explanation as to why these differences exist, but the quality of care could be an issue. Peter Watkin Jones, a lead lawyer in the Mid Staffs inquiry, has said that a culture change is needed in the NHS in Wales and that there is no room for complacency. Statements like this from such a senior figure must be extremely worrying to patients across the country.

However, there is more than just mortality data that prompts us to call for an independent review into Welsh hospitals. Before I go on to some of the other issues that have led us to conclude that we need an independent review, I want to confirm that we will be supporting all of the amendments that have been tabled to the motion today. There is simply no point in collecting data if they are only to sit in a filing cabinet, when they could be utilised to improve services. Data should be accessible, digestible and comparable, and they should lead to action where they identify or indicate a problem.

In recent months, there has been a catalogue of failures in NHS Wales that have contributed to avoidable deaths. In north Wales, the recent C. difficile outbreak shocked many people, as did the revelation that the Welsh Government simply accepts the data that are provided to it by health boards, without those data being quality assured. We know that hospital-acquired infections are linked to avoidable deaths. Yet the sad truth is that we now know that these have been far more prevalent than had previously been suggested in north Wales, and we cannot be confident that the published data have been of sufficient quality elsewhere. In his report on the north Wales outbreak, Professor Duerden concluded that more must be done to improve infection prevention and control. The tragedy is that we still do not really know how many people have died prematurely during the C. difficile outbreak. However, what we do know is that C. difficile was mentioned as a contributory cause of death, or on death certificates, in 211 cases in north Wales between 2008 and 2012.

However, sadly, it is not only infections that are contributing to avoidable deaths here in Wales. Just weeks after severe criticism of cardiac surgery delays in Cardiff—

Roedd hynny'n sicr yn wir yng Nghanolbarth Swydd Stafford, lle y bu'r data marwolaethau yn fodd i amlygu'r sgandal a sbarduno adolygiad Francis ac adolygiad dilynol ehangach Keogh. Pan fydd gan bum bwrdd iechyd a 10 ysbyty yng Nghymru gyfraddau marwolaethau uwch na'r disgwyl, dylai hyn fod yn destun pryder mawr. Gwyddom ei bod yn ymddangos bod ffigurau marwolaethau yn dangos bod y cyfraddau marwolaethau mewn ysbytai yn y gogledd, er enghraifft, wedi codi dros y 12 mis diwethaf. Fodd bynnag, hyd yma, nid oes gennym esboniad clir ynghylch pam mae'r gwahaniaethau hyn yn bodoli, ond gallai ansawdd y gofal fod yn broblem. Dywedodd Peter Watkin Jones, cyfreithiwr arweiniol yn ymchwiliad Canolbarth Swydd Stafford, fod angen newid diwylliant yn y GIG yng Nghymru ac nad oes lle i fod yn hunanfodlon. Rhaid bod datganiadau fel hyn gan ffigwr mor uchel yn destun pryder mawr i gleifion ledled y wlad.

Fodd bynnag, nid dim ond data marwolaethau sy'n peri inni alw am adolygiad annibynnol o ysbytai Cymru. Cyn imi fynd ymlaen at rai o'r materion eraill sydd wedi ein harwain i'r casgliad bod angen adolygiad annibynnol arnom, rwyf am gadarnhau y byddwn yn cefnogi pob un o'r gwelliannau sydd wedi'u cyflwyno i'r cynnig heddiw. Nid oes unrhyw bwynt casglu data dim ond iddynt gael eu cadw mewn cwpwrdd ffeilio, pan allent gael eu defnyddio i wella gwasanaethau. Dylai data fod ar gael yn rhwydd, yn hawdd eu deall ac yn gymaradwy, a dylent arwain at gamau gweithredu pan fyddant yn nodi neu'n dangos problem.

Yn ystod y misoedd diwethaf, bu methiannau lu yn GIG Cymru sydd wedi cyfrannu at farwolaethau y gellir eu hosgoi. Yn y gogledd, cafodd llawer o bobl fraw yn sgil yr achosion diweddar o C. difficile, ynghyd â'r datguddiad bod Llywodraeth Cymru yn syml yn derbyn y data a gaiff gan fyrddau iechyd, heb sicrhau ansawdd y data hynny. Gwyddom fod heintiau a gafwyd yn yr ysbyty yn gysylltiedig â marwolaethau y gellir eu hosgoi. Eto, y gwir trist yw ein bod bellach yn gwybod bod y rhain wedi bod yn llawer mwy cyffredin nag a awgrymwyd yn gynt yn y gogledd, ac ni allwn fod yn hyderus bod y data a gyhoeddwyd wedi bod o ansawdd digonol mewn manau eraill. Yn ei adroddiad ar yr achosion yn y gogledd, daeth yr Athro Duerden i'r casgliad bod yn rhaid gwneud mwy i wella prosesau i atal a rheoli heintiau. Y drasiedi yw na wyddom o hyd faint o bobl a fu farw cyn pryd yn ystod yr achosion o C. difficile. Fodd bynnag, gwyddom i C. difficile gael ei grybwyll fel ffactor a gyfrannodd at farwolaeth, neu ar dystysgrifau marwolaeth, mewn 211 o achosion yn y gogledd rhwng 2008 a 2012.

Fodd bynnag, yn anffodus, nid heintiau yn unig sy'n cyfrannu at farwolaethau y gellir eu hosgoi yma yng Nghymru. Dim ond ychydig wythnosau ar ôl y feirniadaeth lem a gafwyd o'r oedi cyn cynnal llawdriniaethau cardiaidd yng Nghaerdydd—

15:31

Julie Morgan [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Would Darren Millar not agree that infection rates generally, throughout Wales, are falling?

Oni fyddai Darren Millar yn cytuno bod cyfraddau heintiau yn gostwng yn gyffredinol ledled Cymru?

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

That certainly appears to be the case on some of the latest data that have been released for RAMI. However, they are still higher than elsewhere and, of course, they are going up, unfortunately, in some parts of Wales.

Just weeks after the severe criticism of cardiac surgery delays in Cardiff, a report confirmed that patients have died while waiting for cardiac surgery. Speaking of delays at Cardiff, the Royal College of Surgeons said that the current situation represents a severe risk to patients, and that urgent action is required. It found that more than 2,000 operations were either not scheduled, or were cancelled, between January and March of this year, and that 152 patients had died in the past five years while waiting for cardiac surgery in either Cardiff or Swansea. Postponed and cancelled operations, along with low staff morale, are deep-rooted problems faced by large parts of the NHS, and not just in hospitals in Cardiff and Swansea. There can be no coincidence that these cancelled operations, and insufficient attention to infection control, are going hand in hand with desperate attempts by health boards to break even. I know that that is something that the Minister is trying to address through his finance Bill, but it does not take away from the gravity of the problem that is currently out there.

As well as the shocking large-scale problems in care, we have seen some deplorable individual cases. We have been speaking this week in the Chamber of the mistreatment and neglect of Lillian Williams in Abertawe Bro Morgannwg University Local Health Board, which was wholly unacceptable. It is very welcome that the Minister has announced an investigation as a result of that particular case. However, we must remember that, initially, the Welsh Government was saying that no investigation was required. It was only pressure that was brought to bear by this party, the media, and others, that eventually turned that situation around. That investigation falls far short of a full, independent review into care standards across the country.

We know that Lillian Williams's situation is not necessarily unique. Ann Clwyd, again, in July of this year, cited a number of cases in the House of Commons of people who had suffered brain damage as a result of a lack of quality care. A lady testified that her father said that the conditions in the hospital in which he was treated were worse than they were in the second world war. Another person said:

'I left my wife with the assurance from nursing staff that she would be given a bath. I found her the next day, some 15 hours later, in her own excreta and vomit. Her face had been wiped clean, nothing else. I was told that the hoist was not working, and that the bath was not plumbed in, and, in any event, nursing staff did not have the time to bathe her.'

Yn sicr, ymddengys fod hynny'n wir mewn perthynas â rhai o'r data diweddaraf a ryddhawyd ar gyfer RAMI. Fodd bynnag, maent yn dal yn uwch nag mewn mannau eraill ac, wrth gwrs, maent yn codi, yn anffodus, mewn rhai rhannau o Gymru.

Dim ond rai wythnosau ar ôl y feirniadaeth lem o'r oedi cyn cynnal llawdriniaethau cardiaidd yng Nghaerdydd, cadarnhaodd adroddiad fod cleifion wedi marw tra'n aros am llawdriniaethau cardiaidd. Wrth siarad am oedi yng Nghaerdydd, dywedodd Coleg Brenhinol y Llawfeddygon fod y sefyllfa bresennol yn peri risg ddifrifol i gleifion, a bod angen gweithredu ar frys. Canfu fod mwy na 2,000 o llawdriniaethau naill ai heb eu trefnu, neu wedi cael eu canslo, rhwng mis Ionawr a mis Mawrth eleni, a bod 152 o gleifion wedi marw yn y pum mlynedd diwethaf tra'n aros am llawdriniaeth gardiaidd yng Nghaerdydd neu Abertawe. Mae llawdriniaethau a gaiff eu gohirio a'u canslo, ynghyd â morâl isel ymysg staff, yn broblemau sylfaenol a wynebir mewn rhannau helaeth o'r GIG, ac nid dim ond mewn ysbytai yng Nghaerdydd ac Abertawe. Nid yw'n gyd-ddigwyddiad bod y llawdriniaethau hyn a ganslwyd, a'r ffaith na roddir digon o sylw i reoli heintiau, yn mynd law yn llaw ag ymdrechion ofer gan fyrddau iechyd i adennill costau. Gwn fod hynny'n rhywbeth y mae'r Gweinidog yn ceisio mynd i'r afael ag ef drwy ei Fil cyllid, ond nid yw'n lleihau difrifoldeb y broblem sy'n bodoli ar hyn o bryd.

Yn ogystal â'r problemau mawr brawychus ym maes gofal, rydym wedi gweld rhai achosion unigol truenus. Buom yn siarad yr wythnos hon yn y Siambr am yr achos o gam-drin ac esgeuluso Lillian Williams ym Mwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg, a oedd yn gwbl annerbyniol. Croesawaf y ffaith fod y Gweinidog wedi cyhoeddi ymchwiliad o ganlyniad i'r achos penodol hwnnw. Fodd bynnag, rhaid inni gofio, bod Llywodraeth Cymru yn dweud nad oedd angen unrhyw ymchwiliad i ddechrau. Dim ond pwysau a ddygwyd gan y blaid hon, y cyfryngau, ac eraill, a arweiniodd at ddatrys y sefyllfa honno yn y pen draw. Roedd yr ymchwiliad hwnnw ymhell o fod yn adolygiad llawn, annibynnol i safonau gofal ledled y wlad.

Gwyddom nad yw sefyllfa Lillian Williams yn unigryw o reidrwydd. Nododd Ann Clwyd, eto ym mis Gorffennaf eleni, nifer o achosion yn Nhŷ'r Cyffredin o bobl a oedd wedi cael niwed i'r ymennydd o ganlyniad i ddiffyg gofal o ansawdd. Tystiodd gwraig fod ei thad wedi dweud bod yr amodau yn yr ysbyty lle cafodd ei drin yn waeth na'r amodau yn yr ail ryfel byd. Dywedodd unigolyn arall:

Gadewais fy ngwraig gyda'r sicrwydd gan y staff nyrsio y byddai'n cael bath. Fe'i gwelais y diwrnod canlynol, tua 15 awr yn ddiweddarach, yn ei baw a'i chyfog ei hun. Roedd ei hwyneb wedi cael ei sychu'n lân, ond dim byd arall. Dywedwyd wrthyf nad oedd y teclyn codi yn gweithio, ac nad oedd y bath wedi'i blymio i mewn, a, beth bynnag, nid oedd gan y staff nyrsio amser i'w golchi.

This gentleman then went on to find the equipment in full working order. You just could not make it up. That is why we are calling for an inquiry. We are not calling for an inquiry simply to draw attention to worrying failures in care. We want to see solutions. We want to see triggers being put in place, in terms of mortality rates, that trigger independent reviews. We are not alone in our calls. The north Wales community health council has supported our calls and written to the Minister saying it strongly recommends that he commissions an independent review. We have already cited Ann Clwyd, who has also said:

'You cannot bury your head in the sand and pretend that everything is well because it isn't.'

The Royal College of Surgeons has admitted and said that there is merit in reviewing hospitals in Wales. I believe that an independent review would help us to get to the cause of these problems and failures in care, and determine what action we can take in order to put it right.

Carwyn Jones has claimed that a Keogh-style inquiry would cost about £1 million to undertake and that that is a price that is not worth paying. This is the same First Minister who found £52 million in unplanned expenditure to nationalise an airport in south Wales and £3.2 million to refurbish Welsh Government offices in Cardiff bay. How he can put a price of £1 million and say that it is too expensive for the Welsh public sector to fund at a time when people have died as a result of poor care is beyond belief. We have seen these reviews. Communities the length and breadth of Wales deserve to have confidence that their relatives are getting the best quality of care possible. We believe that it is time for an independent review to ensure that that is the case. I urge Members to support this.

Yna canfu'r gŵr bonheddig hwn bod y cyfarpar yn gweithio'n iawn. Mae'r peth yn anghredadwy. Dyna pam ein bod yn galw am ymchwiliad. Nid ydym yn galw am ymchwiliad dim ond i dynnu sylw at fethiannau sy'n peri pryder mewn gofal. Rydym am weld atebion. Rydym am weld ffactorau ysgogi yn cael eu rhoi ar waith, o ran cyfraddau marwolaethau, sy'n sbarduno adolygiadau annibynnol. Nid dim ond ni sy'n galw am hyn. Mae cyngor iechyd cymuned y gogledd wedi cefnogi ein galwadau ac wedi ysgrifennu at y Gweinidog yn dweud ei fod yn argymhell yn gryf y dylai gomisiynu adolygiad annibynnol. Rydym eisoes wedi crybwyll Ann Clwyd, sydd hefyd wedi dweud:

Ni allwch gladdu eich pen yn y tywod ac esgus bod popeth yn iawn oherwydd nid yw hynny'n wir.

Mae Coleg Brenhinol y Llawfeddygon wedi cyfaddef ac wedi dweud y byddai'n werth adolygu ysbytai yng Nghymru. Credaf y byddai adolygiad annibynnol yn ein helpu i fynd at wraidd y problemau hyn a'r methiannau mewn gofal, a phenderfynu pa gamau y gallwn eu cymryd er mwyn unioni pethau.

Mae Carwyn Jones wedi honni y byddai'n costio tua £1 filiwn i gynnal ymchwiliad o'r math a gynhaliwyd gan Keogh a'i fod yn bris nad yw'n werth ei dalu. Dyma'r un Prif Weinidog a ddaeth o hyd i £52 miliwn mewn gwariant heb ei gynllunio i wladoli maes awyr yn y de a £3.2 miliwn i adnewyddu swyddfeydd Llywodraeth Cymru ym mae Caerdydd. Ni wn ar y ddaear sut y gall roi pris o £1 filiwn a dweud ei bod yn rhy ddrud i'r sector cyhoeddus yng Nghymru ei ariannu ar adeg pan fo pobl wedi marw o ganlyniad i ofal gwael. Rydym wedi gweld yr adolygiadau hyn. Mae cymunedau ar hyd a lled Cymru yn haeddu cael hyder bod eu perthnasau yn cael gofal o'r ansawdd gorau posibl. Credwn ei bod yn amser cynnal adolygiad annibynnol i sicrhau bod hynny'n digwydd. Anogaf yr Aelodau i gefnogi'r cynnig hwn.

15:36

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I have selected the four amendments to the motion and I call on Elin Jones to move amendment 1 tabled in her name.

Gwelliant 1—Elin Jones

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn galw ar Lywodraeth Cymru i gyhoeddi cyfraddau marwolaeth ar gyfer pob safle ysbyty ar wefan 'Fy Ngwasanaeth Iechyd Lleol'.

Rwyf wedi dewis y pedwar gwelliant i'r cynnig a galwaf ar Elin Jones i gynnig gwelliant 1 a gyflwynwyd yn ei henw.

Amendment 1—Elin Jones

Add as a new point at end of motion:

Calls on the Welsh Government to publish mortality rates for each hospital site on the 'My Local Health Service' website.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

15:36

Elin Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Cynigiad welliant 1.

I move amendment 1.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

Rwy'n croesawu'r cynnig heddiw. Mewn egwyddor, rydym fel plaid yn gefnogol i'r syniad o gomisiynu adolygiad o'r gofal mewn ysbytai lle mae'r cyfraddau marwolaeth yn uwch na'r cyfartaledd. Rwy'n cyflwyno'r gwelliant yn enw Plaid Cymru. Mae'n bwysig yn awr i symud yn gyflym i gyhoeddi cyfraddau marwolaeth ar gyfer pob ysbyty yn unigol a'u cyhoeddi, byddwn i'n dweud, ar wefan newydd y Llywodraeth, 'Fy Ngwasanaeth Iechyd Lleol'. Nid yw ystadegau ar lefel bwrrd iechyd yn ddigon manwl i adnabod problemau posibl mewn gofal. Yn wir, efallai y dylid edrych ar gyhoeddi ystadegau ar gyfer wardiau unigol o fewn ysbytai hyd yn oed os yw'r ystadegau hynny'n caniatáu, a bod y data, wrth gwrs, yn ystadegol gywir.

Gwybodaeth a data a thryloywder am yr wybodaeth a'r data hynny yw rhai o'r gwersi pwysig sydd i'w dysgu o drychineb Mid Staffordshire. Rwy'n credu bod y wefan fyngwasanaethiechyd lleol yn fodd o greu plattform ar gyfer cynyddu tryloywder o berfformiad y gwasanaeth iechyd, a dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth cleifion, a phobl yn gyffredinol, o berfformiad o fewn y gwasanaeth iechyd ac yn benodol iawn yr ysbytai y maent yn eu defnyddio. Rwy'n falch bod y Gweinidog wedi cymryd y syniad hwn o'r wefan benodol hon a gweithredu arno yn dilyn trafodaeth a gawsom yn gychwynnol yn y Siambr hon ychydig fisoedd yn ôl.

Mae'r angen i adolygu gofal yn bwysig ond mae hefyd yn bwysig bod yn glir pryd a pham y dylid cynnal adolygiadau penodol. Rwy'n gobeithio bydd y Gweinidog yn ei gyfraniad y prynhawn yma yn amlinellu'r criteria ar gyfer comisiynu adolygiadau annibynnol yn dilyn y cyhoeddiad, rwy'n ei groesawu, wrth gwrs, yr wythnos diwethaf am gomisiynu adolygiad ar ofal ysbyty ym Abertawe Bro Morgannwg. Er hyn, wrth gwrs, mae nifer o adroddiadau ombwdsmon beirniadol iawn o ofal ysbyty ar gyfer nifer o gleifion mewn nifer o ardaloedd yng Nghymru—gallaf feddwl am rai sydd wedieffeithio ar fy etholwyr yng Ngheredigion—ond nid oes un Gweinidog yn flaenorol wedi comisiynu adolygiadau annibynnol o ofal yn yr achosion hynny. Felly, mae angen eglurder oddi wrth y Gweinidog ynglŷn â'r criteria sy'n arwain at adolygiadau annibynnol o'r math hwn.

I welcome today's motion. In principle, we as a party are supportive of the idea of commissioning a review of care in hospitals where mortality rates are higher than the average. I move the amendments in the name of Plaid Cymru. It is now important that we should move quickly to publish mortality rates for each hospital individually. I say that they should be published on the Government's new website, 'My Local Health Service'. Statistics at a health-board level are not detailed enough to identify potential problems in care. Indeed, perhaps we should look at publishing statistics on an individual ward basis within hospitals if those statistics allow that level of detail and if the data are statistically correct.

Information, data and transparency are some of the important lessons to be learned from the Mid Staffordshire disaster. I think that the mylocalhealthservice website is a means of creating a platform for enhancing transparency in terms of the performance of the health service and understanding and awareness among patients and people more generally of the performance of the health service and, very specifically, the hospitals that they use. I am pleased that the Minister has taken on board the concept of the website and has implemented that, following a debate that we initially had in this Chamber some months ago.

The need to review care is important, but it is also important that we should be clear as to when and why specific reviews should be conducted. I hope that the Minister, in his contribution this afternoon, will outline the criteria for commissioning independent reviews following the announcement, which I welcome, of course, last week on the commissioning of a report on hospital care in Abertawe Bro Morgannwg. However, of course, a number of very critical ombudsman reports have been published on hospital care in many parts of Wales—I can think of some that have affected my constituents in Ceredigion—but no Minister has previously commissioned an independent review of care in those cases. So, we need clarity from the Minister on the criteria that trigger such an independent review.

Mae'r un peth yn wir hefyd am yr adolygiadau sy'n cael eu cynnal gan gyrff eraill o ofal a phenderfyniadau o fewn ein byrddau iechyd. Cadarnhaodd Archwilydd Cyffredinol Cymru yn y Pwyllgor Iechyd a Gofal Cymdeithasol ychydig wythnosau yn ôl mai ar sail risg yr oedd ef a'r arolygiaeth iechyd yn gwneud unrhyw benderfyniad i gynnal adolygiadau ar y cyd, fel yr adolygiad i Fwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr. Er hynny, ni chawsom eglurder bryd hynny ganddo o'r criteria risg yr oedd yn eu defnyddio. Rwyf i o'r farn bod angen i'r archwilydd cyffredinol adolygu penderfyniad diweddar Bwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda i ohirio'i holl lawdriniaethau orthopaedig am bum mis o'r flwyddyn. Yn sicr, mae cynnydd risg i rai o'r cleifion yr effeithir arnynt gan hyn, yn enwedig o gyflyrau eraill yn ogystal â'r angen am glun newydd neu ben-glin newydd. Ond yn ychwanegol i'r risg i'r cleifion, mae'r penderfyniad diweddar hwn gan Fwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda yn codi cwestiynau difrifol am y defnydd gorau o arian ac adnoddau cyhoeddus. Bydd clinigwyr, heb amheuaeth, heb restrau llawdriniaethau yn ystod y misoedd nesaf hyn, a theatrau yn yr ysbytai hyn yn cael eu tanddefnyddio. Mae'n amlwg i ni gyd bod rhaid i fwrdd iechyd Hywel Dda arbed arian, ac mai dyna gwir gymhelliad penderfyniad y bwrdd iechyd, ond mae cwestiwn mawr iawn a yw'r penderfyniad hwn yn un cywir i'w gymryd yn yr amgylchiadau hyn.

Rwyf am orffen fy nghyfraniad drwy nodi ein bod yn canolbwyntio ar ofal gwael i gleifion ac unigolion yn y ddad hon heddiw, ond mae'n bwysig iawn inni beidio â cholli golwg ar y ffaith bod y rhan fwyaf o bobl Cymru yn cael gofal gwych, bendigedig gan ein NHS. Felly, rwy'n gorffen yn yr un modd ag y dechreuodd Darren Millar, drwy ganmol y gwaith sy'n cael ei wneud yn ein NHS ni bob dydd o'r flwyddyn.

Gwelliant 2—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddarparu'r wybodaeth ddiweddaraf am y camau a gymerir gan Lywodraeth Cymru i gefnogi Byrddau Iechyd Lleol i fynd i'r afael â'r gwaith sydd wedi pentyrru ym maes codio clinigol.

Gwelliant 3—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddarparu'r wybodaeth ddiweddaraf am y camau a gymerir i sefydlu dull o ymchwilio i ysbytai neu Fyrddau Iechyd Lleol sy'n mynd dros drothwy penodol RAMI yn gyson dros gyfnod o amser.

Gwelliant 4—Aled Roberts

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn galw ar Lywodraeth Cymru i weithio gyda gweinyddiaethau eraill y DU i sicrhau bod data tebyg ar gael ar farwolaethau.

The same is also true of the reviews conducted by other bodies of care and decisions taken within our health boards. The Auditor General for Wales confirmed in the Health and Social Care Committee a few weeks ago that it was on the basis of risk that he and the health inspectorate made any decision to hold a joint review, such as the review into the Betsi Cadwaladr University Local Health board. However, we were not given an explanation at that point by the auditor general of the risk criteria used. I am of the opinion that the auditor general needs to review the recent decision of the Hywel Dda Local Health Board to postpone all orthopaedic operations for five months of the year. Certainly, there is an enhanced risk for some of the patients affected by this decision, particularly those who have contacted me and who also suffer other conditions as well as the need for a new hip or knee. However, in addition to the risk to patients, the recent decision by Hywel Dda Local Health Board raises some serious questions on best use of public money and resources. Without doubt, there will be clinicians who will not have surgery lists over the next few months, and theatres will be underused during this period. It is clear to us all that Hywel Dda health board has to save money, and that that is the real incentive behind its decision, but there is a major question as to whether this decision is the right one to have taken in these circumstances.

I want to conclude my contribution by noting that we are concentrating on poor care for patients and individuals in this debate today, but it is very important that we should not lose sight of the fact that the vast majority of people in Wales are given excellent, wonderful care by our NHS. So, I conclude as Darren Millar began his comments, by praising the work done in our NHS every day of the year.

Amendment 2—Aled Roberts

Add as new point at end of motion:

Calls on the Welsh Government to provide an update on action taken by the Welsh Government to support Local Health Boards to address the backlogs in clinical coding.

Amendment 3—Aled Roberts

Add as new point at end of motion:

Calls on the Welsh Government to provide an update on action taken to establish a mechanism to investigate hospitals or Local Health boards who consistently exceed a specific RAMI threshold over a period of time.

Amendment 4—Aled Roberts

Add as new point at end of motion:

Calls on the Welsh Government to work with other UK administrations to ensure the availability of comparable mortality data.

I move amendments 2, 3 and 4.

Cynigiau welliannau 2, 3 a 4.

I feel so very strongly that the Welsh Government cannot afford to be complacent on these issues or to pretend that we could never have a problem here in the Welsh NHS. The First Minister's answers to questions in this Chamber are somewhat predictable, but I think that it would be more helpful if we could all acknowledge that it could happen here and then identify and take the steps needed to drive up improvement and quality and to eliminate risk wherever possible.

Rwy'n teimlo'n gryf iawn na all Llywodraeth Cymru fforddio bod yn hunanfodlon ynghylch y materion hyn nac esgus na allem fyth gael problem yma yn y GIG yng Nghymru. Mae atebion y Prif Weinidog i gwestiynau yn y Siambr hon braidd yn rhagweladwy, ond credaf y byddai'n fwy defnyddiol inni gydnabod y gallai ddigwydd yma ac yna nodi a chymryd y camau sydd eu hangen i roi hwb i welliant ac ansawdd ac i ddileu risg lle bynnag y bo'n bosibl.

The issue of mortality data figures very heavily in the motion and in the amendments. However, we need to explore the importance of mortality data. They can only exist if cases are coded. We know from previous debates in this Chamber that consistency of clinical coding and backlogs in clinical coding have been a big problem; hence our amendment 2. I hope this afternoon that the Minister will be able to give an update on the work that has happened since we last debated this in July and on what is being done to address inconsistencies and backlogs in clinical coding.

Mae data marwolaethau yn ffactor pwysig iawn yn y cynnig ac yn y gwelliannau. Fodd bynnag, mae angen inni edrych ar bwysigrwydd data marwolaethau. Dim ond os caiff achosion eu codio y gallant fodoli. Gwyddom o ddadleuon blaenorol yn y Siambr hon fod cysondeb codio clinigol ac ôl-groniad mewn codio clinigol wedi bod yn broblem fawr; gweler gwelliant 2. Gobeithiaf y prynhawn yma y gall y Gweinidog roi'r wybodaeth ddiweddaraf am y gwaith sydd wedi digwydd ers inni drafod hyn ddiwethaf ym mis Gorffennaf a'r hyn sy'n cael ei wneud i fynd i'r afael ag anghysondebau ac ôl-groniadau mewn codio clinigol.

We must then ask ourselves what is the nature of mortality data and what can we usefully do with them. At present in Wales, we use RAMI. I want to make it plain that mortality data should not be the unequivocal markers of hospital quality; no single indicator ever could be. However, what mortality data can be are the smoke alarm. If your smoke alarm goes off, it does not mean that your kitchen is on fire, but it does mean that you should take a look to see if anything is wrong. Hence our amendment 3. We discussed back in July that 11 out of the 17 district general hospitals in Wales had RAMI data that were higher than average. In that debate, the Government accepted and passed the Liberal Democrat amendment to support LHBs in identifying why that was the case and what they were going to do about it. I would like to know from the Minister this afternoon what has happened since he supported those amendments in that debate back in July.

Yna rhaid inni ofyn i ni'n hunain beth yw natur y data marwolaethau a'r defnydd y gallwn ei wneud ohonynt. Ar hyn o bryd yng Nghymru, rydym yn defnyddio RAMI. Rwyf am egluro na ddylai data marwolaethau fod yn arwyddion diamwys o ran ansawdd ysbyty; ni allai'r un dangosydd wneud hyn. Fodd bynnag, gall data marwolaethau seinio rhybudd. Os bydd eich larwm mwg yn seinio, nid yw'n golygu bod eich cegin ar dân, ond mae'n golygu y dylech edrych i weld a oes unrhyw beth o'i le. Dyna pam y cyflwynir gwelliant 3 gennym. Buom yn trafod yn ôl ym mis Gorffennaf bod gan 11 allan o'r 17 o ysbytai cyffredinol dosbarth yng Nghymru ddata RAMI a oedd yn uwch na'r cyfartaledd. Yn y ddadl honno, derbyniodd y Llywodraeth welliant y Democratiaid Rhyddfrydol i helpu Byrddau Iechyd Lleol i nodi pam roedd hynny'n wir a'r hyn roeddent am ei wneud am y peth. Hoffwn wybod gan y Gweinidog y prynhawn yma beth sydd wedi digwydd ers iddo gefnogi'r gwelliannau hynny yn y ddadl honno yn ôl ym mis Gorffennaf.

I move on to the issue of the nature of the data that are collected. As I said, at present, we use RAMI. England has moved to a system of summary hospital level mortality indicators that focus not just on patients who have died within the hospital, but also include deaths out of hospital within 30 days of discharge. I think that that is a more comprehensive look at how quality of care is being delivered. What is really important to give Welsh patients confidence is to work with other administrations to work on a common set of indicators so that we can benchmark ourselves against providers in England and Scotland, so that we have a common understanding of what good data include, do not include, and whether we are performing in a comparable way. However, as I said, we need to look at what kinds of data we are collecting. It is acknowledged that national clinical audit data provide a more robust basis for informing healthcare professionals, patients and, dare I say, politicians, about the quality of care delivered by an organisation. We need to look at developing clinical indicators that are condition or procedure-specific if we are to have a true understanding of what is going on in our hospitals. However we decide to do it, the methodology needs to be in the public domain, and there needs to be a clear understanding of how those data can be used by patients and professionals in making informed choices about future healthcare delivery.

We cannot close our eyes to these problems. We need a robust system within Wales if we are to attract high-quality medical professionals to work in our service. We need to begin to repair the undoubted damage across the NHS—not just in Wales, but in other places—that recent scandals have created. The Welsh public wants to have confidence in skilled professionals working in our hospitals. Those professionals want to be able to demonstrate that they are delivering a good service, and it is the job of the Welsh Government to provide the framework for that to happen.

Symudaf ymlaen at natur y data a gesglir. Fel y dywedais, ar hyn o bryd, rydym yn defnyddio RAMI. Mae Lloegr wedi symud i system o ddangosyddion marwolaethau cryno ar lefel ysbyty sy'n canolbwyntio ar gleifion sydd wedi marw yn yr ysbyty, yn ogystal â chynnwys marwolaethau y tu allan i'r ysbyty o fewn 30 diwrnod i gael eu rhyddhau. Credaf fod honno'n ffordd fwy cynhwysfawr o edrych ar sut y mae ansawdd y gofal yn cael ei ddarparu. Yr hyn sy'n wirioneddol bwysig i roi hyder i gleifion Cymru yw gweithio gyda gweinyddiaethau eraill ar gyfres gyffredin o ddangosyddion er mwyn inni allu meincodi ein hunain yn erbyn darparwyr yn Lloegr a'r Alban, fel bod gennym ddealltwriaeth gyffredin o'r hyn y mae data da yn ei gynnwys, yr hyn nad yw'n ei gynnwys, ac a ydym yn perfformio mewn ffordd debyg. Fodd bynnag, fel y dywedais, mae angen inni edrych ar y math o ddata yr ydym yn ei gasglu. Cydnabyddir bod data archwilio clinigol cenedlaethol yn rhoi sail fwy cadarn ar gyfer hysbysu gweithwyr gofal iechyd proffesiynol, cleifion ac, os mentraf ddweud, gwleidyddion, am ansawdd y gofal a ddarperir gan sefydliad. Mae angen inni ystyried datblygu dangosyddion clinigol ar gyfer cyflwr neu driniaeth benodol os ydym am gael gwir ddealltwriaeth o'r hyn sy'n digwydd yn ein hysbytai. Sut bynnag y byddwn yn penderfynu gwneud hynny, mae angen i'r fethodoleg fod yn y parth cyhoeddus, ac mae angen dealltwriaeth glir o'r ffordd y gall y data hynny gael eu defnyddio gan gleifion a gweithwyr proffesiynol i wneud dewisiadau ar sail gwybodaeth am y gofal iechyd a ddarperir yn y dyfodol.

Ni allwn anwybyddu'r problemau hyn. Mae angen inni gael system gadarn yng Nghymru os ydym am ddenu gweithwyr meddygol proffesiynol o safon uchel i weithio yn ein gwasanaeth. Mae angen inni ddechrau unioni'r difrod diamheuol ym mhob rhan o'r GIG—nid dim ond yng Nghymru, ond mewn mannau eraill—y mae'r sgandalau diweddar wedi'i greu. Mae'r cyhoedd yng Nghymru am gael hyder mewn gweithwyr proffesiynol medrus sy'n gweithio yn ein hysbytai. Mae'r gweithwyr proffesiynol hynny am allu dangos eu bod yn darparu gwasanaeth da, a gwaith Llywodraeth Cymru yw darparu'r fframwaith er mwyn i hynny ddigwydd.

15:46

Janet Finch-Saunders [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Barely a day goes by without some new shocking health statistic or sad story making the headlines, such as over 13,000 patients waiting more than nine months to start any treatment, a 19% fall in the number of beds, ambulance response targets routinely missed, and, ominously, the vast majority of local health boards—11 out of 17 district general hospitals—reporting high mortality rates on RAMI, some as high as 115. Ann Clwyd MP in her report said that high mortality rates are a smoke signal that something that is wrong. These figures alone are or should be a tipping point in this debate.

Prin y bydd diwrnod yn mynd heibio heb i ryw ystadegyn brawychus newydd ym myd iechyd neu stori drist gael sylw yn y cyfryngau, megis bod dros 13,000 o gleifion yn aros mwy na naw mis i ddechrau unrhyw driniaeth, gostyngiad o 19% yn nifer y gwelyau, methu â chyrraedd targedau ymateb y gwasanaeth ambiwlans fel mater o drefn, ac, yn anffodus, bod y mwyafrif helaeth o fyrddau iechyd lleol—11 allan o 17 o ysbytai cyffredinol dosbarth—yn nodi cyfraddau marwolaethau uchel ar RAMI, rhai mor uchel â 115. Yn ei hadroddiad, dywedodd Ann Clwyd AS fod cyfraddau marwolaethau uchel yn arwydd bod rhywbeth o'i le. Mae'r ffigurau hyn yn ddynt eu hunain yn bwynt tyngedfennol yn y ddadl hon neu dylent fod felly.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

I would, at this stage, like to endorse the recognition of our superb medical and nursing staff across Wales, and, as Elin Jones AM said, the vast majority of good care that is available. However, an inquiry would support this dedicated team of staff that we have across Wales. Minister, with 30 deaths from *Clostridium difficile* in four months in just one hospital, 61 cases of *C. difficile* per 100,000 patients in Wales compared with 27 in England, with 152 patients in south Wales dying while waiting for cardiac surgery, and a 72% rise in cancelled operations, I ask you, in all honesty: if you do not agree with our call for an inquiry, would you tell me and this Chamber what would be the catalyst that would persuade you to hold an inquiry? Can you please state today how low the bar needs to be before you acknowledge that something is wrong?

The Welsh Conservatives are in no way laying blame on our front-line staff. We must all pay tribute to our nurses, healthcare assistants, consultants and staff for the wonderful work that they do. However, there is a catalogue of failure across our health boards in Wales, and, where there is blame and where there is failure, it must be addressed. The Keogh inquiry identified that high mortality rates were not usually attributed to a rogue surgeon or a single speciality, but rather usually stemmed from a combination of failings likely to be experienced in all hospitals.

The Wales Audit Office report into Betsi Cadwaladr University Local Health Board's management structure resonated with me in highlighting a fundamental disconnect between the ward and the board. One of the significant findings of the report involved detecting a number of quality issues of which the board was simply unaware. The Keogh inquiry also found that financial pressures, where hospitals and trusts needed to make large savings, were an area in need of dramatic improvement. This parallels the situation in Wales, where the Auditor General for Wales identified that many boards were relying on unsustainable one-off savings to meet targets. Local health boards operate in Wales with one nurse for every seven patients on average during day shifts, which echoes the Keogh inquiry's identification of the positive correlation between in-patient to staff ratios and patient mortality. Further to this, the Royal College of Nursing highlighted the urgent need for recruitment challenges in the Welsh NHS to be addressed, mirroring once again Keogh's findings of high rates of sickness absence and a reliance on agency staff—another direct correlation. The evidence is unambiguous. The failings identified by Professor Sir Bruce Keogh are many of those that we face in Wales. It is not enough to continue addressing these failings on an ad hoc basis. Decisive action must be taken now to root out aspects in need of desperate attention.

Hoffwn, ar y cam hwn, gymeradwyo'r broses o gydnabod ein staff meddygol a nyrsio gwych ledled Cymru, ac, fel y dywedodd Elin Jones AC, y mwyafrif helaeth o ofal da sydd ar gael. Fodd bynnag, byddai ymchwiliad yn cefnogi'r tîm ymroddedig hwn o staff sydd gennym ledled Cymru. Weinidog, gyda 30 o farwolaethau o *Clostridium difficile* mewn pedwar mis mewn un ysbyty yn unig, 61 o achosion o *C. difficile* fesul 100,000 o gleifion yng Nghymru o'i gymharu â 27 yn Lloegr, gyda 152 o gleifion yn y de yn marw wrth aros am lawdriniaeth gardiaidd, a chynnydd o 72% mewn llawdriniaethau a gaiff eu canslo, gofynnaf ichi, yn onest: os nad ydych yn cytuno â'n galwad am ymchwiliad, a ddywedwch wrthyf fi a'r Siambr hon beth fyddai'r sbardun a fyddai'n eich darbwyllo i gynnal ymchwiliad? A allwch nodi heddiw pa mor ddybryd y mae angen i'r sefyllfa fod cyn ichi gydnabod bod rhywbeth o'i le?

Nid yw'r Ceidwadwyr Cymreig yn beio ein staff rheng flaen. Rhaid i bob un ohonom dalu teyrnged i'n nyrsys, ein cynorthwywyr gofal iechyd, ein meddygon ymgynghorol a'n staff am y gwaith gwych y maent yn ei wneud. Fodd bynnag, ceir methiannau lu ar draws ein byrddau iechyd yng Nghymru, a, lle y ceir bai a lle y ceir methiant, rhaid mynd i'r afael â hynny. Nododd ymchwiliad Keogh nad yw cyfraddau marwolaethau uchel yn cael eu priodoli fel arfer i lawfeddyg twyllodrus nac arbenigedd unigol, ond yn hytrach maent fel arfer yn deillio o gyfuniad o fethiannau sy'n debygol o godi ym mhob ysbyty.

Creodd adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru ar strwythur rheoli Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr argraff arnaf wrth dynnu sylw at ddiffyg cysylltiad sylfaenol rhwng y ward a'r bwrdd. Un o ganfyddiadau arwyddocaol yr adroddiad oedd y canfuwyd nifer o broblemau o ran ansawdd nad oedd y bwrdd yn ymwybodol ohonynt. Canfu ymchwiliad Keogh hefyd fod pwysau ariannol, lle'r oedd angen i ysbytai ac ymddiriedolaethau wneud arbedion mawr, yn faes lle roedd angen gwelliant dramatig. Mae hyn yn cyfateb i'r sefyllfa yng Nghymru, lle y nododd Archwilydd Cyffredinol Cymru fod llawer o fyrddau yn dibynnu ar arbedion unigol anghynaliadwy i gyflawni targedau. Mae byrddau iechyd lleol yn gweithredu yng Nghymru gydag un nyrs ar gyfer pob saith claf ar gyfartaledd yn ystod sifftiau dydd, sy'n adleisio'r gydberthynas gadarnhaol a nodwyd yn ymchwiliad Keogh rhwng cymarebau cleifion mewnol i staff a marwolaeth cleifion. Yn ychwanegol at hyn, amlygodd y Coleg Nyrsio Brenhinol yr angen dybryd i fynd i'r afael â heriau recriwtio yn y GIG yng Nghymru, gan adlewyrchu unwaith eto ganfyddiadau Keogh bod cyfraddau uchel o absenoldeb oherwydd salwch a dibyniaeth ar staff asiantaeth—cydberthynas uniongyrchol arall. Mae'r dystiolaeth yn ddiamwys. Mae'r diffygion a nodwyd gan yr Athro Syr Bruce Keogh yr un fath â llawer o'r rhai yr ydym yn eu hwynebu yng Nghymru. Nid yw'n ddigon parhau i fynd i'r afael â'r methiannau hyn ar sail ad hoc. Rhaid cymryd camau pendant yn awr i nodi agweddau y mae angen rhoi sylw dybryd iddynt.

I find it rather troubling that the First Minister can cite costs as reasons not to act, yet can sanction burning through £1.6 million for a martial arts centre that never opened, £1.2 million on the failed Tŷ Siamas, £36 million on the redundant Genesis 2, or an eye-watering £32 million on an airport. Minister—and First Minister, wherever you are—you cannot seriously put a price on people's health and, ultimately, their lives. The Welsh Conservatives' call for a Keogh-style inquiry is not a matter of bluster, not a matter of partisanship and not a matter of point scoring. It is a recognition that there is something wrong with our Welsh NHS. Please, rise above party politics and listen, all Members, irrespective of party affiliation, to our call, and to the call of the highly-respected Ann Clwyd MP, who recently has bared her own soul to point out the failings and has echoed our calls. You owe it to the people of Wales, you owe it to this Chamber and, most of all, you owe it to those working day in, day out, in your failed health service.

Mae'n destun pryder mawr imi y gall y Prif Weinidog ddyfynnu costau fel rhesymau dros beidio â gweithredu, ond eto gytuno i wario £1.6 miliwn ar gyfer canolfan crefftau ymladd na wnaeth agor fyth, £1.2 ar Dŷ Siamas a fu'n fethiant, £36 miliwn ar y Genesis 2 afraid, neu £32 miliwn ar faes awyr sy'n swm anhygoel. Weinidog—a Phrif Weinidog, ble bynnag yr ydych—ni allwch o ddirif roi pris ar iechyd pobl ac, yn y pen draw, ar eu bywydau. Nid oes a wnelo galwad y Ceidwadwyr Cymreig am ymchwiliad o'r math a gynhaliwyd gan Keogh â bygythiadau gwag, pleidgarwch nac ymgecru. Mae'n cydnabod bod rhywbeth o'i le ar ein GIG yng Nghymru. Galwaf arnoch i godi uwchlaw gwleidyddiaeth plaid a gwrando, bob Aelod, waeth beth fo'ch ymlyniad gwleidyddol, ar ein galwad ni, ac ar alwad Ann Clwyd AS, sy'n uchel ei pharch, sydd yn ddiweddar wedi agor ei chalon er mwyn tynnu sylw at y diffygion ac mae wedi ategu ein galwadau. Gwnewch hyn er mwyn pobl Cymru, er mwyn y Siambur hon, ac yn bennaf oll, er mwyn y rhai hynny sy'n gweithio bob dydd yn eich gwasanaeth iechyd sydd wedi methu.

15:51 **Jenny Rathbone** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

It is our job as Assembly Members to be critical friends of the NHS, and that means that we have to have a balanced relationship with our colleagues in the health service. The NHS is a very complex organisation and many things can, and do, go wrong, but, most of time, things are going absolutely right. We do not hear often enough about that. I disagree with the Conservative motion's proposed diverting of resources to unnecessary independent reviews. We are a small nation in Wales, so we already have the mechanisms in place to do what the Keogh inquiry in England did. I find that the arguments put forward by Darren Millar and Janet Finch-Saunders are out of date. The Longley report was published in July 2012 and a great deal has happened to improve the health service—

Mae'n ddyletswydd arnom ni fel Aelodau Cynulliad i fod yn ffrindiau beirniadol i'r GIG, ac mae hynny'n golygu bod yn rhaid inni gael perthynas gytbwys â staff yn y gwasanaeth iechyd. Mae'r GIG yn sefydliad cymhleth iawn a gall llawer o bethau fynd o'i le, ac mae hynny'n digwydd, ond, y rhan fwyaf o'r amser, mae pethau'n mynd yn esmwyth iawn. Nid ydym yn clywed yn ddigon aml am hynny. Anghytunaf â chynnig y Ceidwadwyr i ddargyfeirio adnoddau i adolygiadau annibynnol diangen. Rydym yn genedl fach yng Nghymru, felly mae'r dulliau gennym ar waith eisoes i wneud yr hyn a wnaeth ymchwiliad Keogh yn Lloegr. Nid yw'r dadleuon a gyflwynwyd gan Darren Millar a Janet Finch-Saunders yn gyfredol yn fy marn i. Cyhoeddwyd adroddiad Longley ym mis Gorffennaf 2012 ac mae llawer iawn wedi digwydd i wella'r gwasanaeth iechyd—

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:51 **Janet Finch-Saunders** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Will the Member take an intervention?

A wnaiff yr Aelod dderbyn ymyriad?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:51 **Jenny Rathbone** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

No, I will not. You have already had your piece.

Na wna. Rydych eisoes wedi dweud eich dweud.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

We know that there is a lot of resistance from some of our colleagues on the other benches to some of the reorganisation of the health service that Professor Longley's report indicated. Nevertheless, there is progress in that regard to improve the quality of the services across Wales. Shroud waving is no substitute for careful and up-to-date analysis of what is going on and the use of resources that is required. As Kirsty Williams has said, the RAMI data cannot be looked in isolation. We can all agree that a hospital exceeding 100 RAMI requires our attention, but that should be read in the context of many other things and in terms of whether or not things are improving. Other people have mentioned Mid Staffs, but we have very clear leadership here, in our Minister for health, to ensure that we do not have the same things going wrong here in Wales. We have to acknowledge the progress that has been made. For the fourth year running, there has been a fall in the number of deaths in Wales associated with MRSA and C. difficile.

Gwyddom fod llawer o wrthwynebiad gan rai o'n cyd-Aelodau ar y meinciau eraill i rywfaint o'r gwaith i ad-drefnu'r gwasanaeth iechyd a nodwyd yn adroddiad yr Athro Longley. Serch hynny, gwneir cynnydd yn hynny o beth i wella ansawdd y gwasanaethau ledled Cymru. Yn hytrach na chodi bwganod, dylid cynnal dadansoddiad gofalus a chyfredol o'r hyn sy'n digwydd a'r defnydd o adnoddau sydd ei angen. Fel y dywedodd Kirsty Williams, ni ddylid edrych ar ddata RAMI ar eu pennau eu hunain. Gallwn i gyd gytuno bod angen rhoi sylw i ysbty sy'n mynd y tu hwnt i 100 RAMI, ond dylid ystyried hynny yng nghyd-destun llawer o bethau eraill ac o ran a yw pethau'n gwella ai peidio. Mae pobl eraill wedi sôn am Ganolbarth Swydd Stafford, ond mae gennym arweinyddiaeth glir iawn yma, gan ein Gweinidog iechyd, i sicrhau nad yw'r un pethau yn mynd o'i le yma yng Nghymru. Rhaid inni gydnabod y cynnydd a wnaed. Am y bedwaredd flwyddyn yn olynol, bu gostyngiad yn nifer y marwolaethau yng Nghymru sy'n gysylltiedig ag MRSA a C. difficile.

15:54 **Darren Millar** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Will you take an intervention?

A wnewch chi dderbyn ymyriad?

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

15:54 **Jenny Rathbone** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

No.

Na wnaif.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

There was a 10% reduction last year and, since 2008-09, there has been a reduction of 50%. Is that going in the right direction? Absolutely. We know that 71% of the 2012 cases were in those over 65, who make up 85% of in-patients. Of course, the risk of infection increases the longer a patient is in hospital. I agree with Elin Jones that the Auditor General for Wales might usefully look at orthopaedics at Hywel Dda Local Health Board, and action that might need to be taken as a result of its response to unscheduled admissions. I am not familiar with the detail there, but I suggest that the Conservatives study carefully what has been achieved at Cardiff and Vale University Local Health Board. Darren Millar is familiar with this, as he chaired the Public Accounts Committee meeting yesterday in which the chief executive outlined the progress that has been made, but he has chosen not to mention it because it undermines the Conservatives' case.

Cafwyd gostyngiad o 10% y llynedd ac, ers 2008-09, bu gostyngiad o 50%. A yw hynny'n mynd i'r cyfeiriad cywir? Ydy, yn sicr. Gwyddom fod 71% o'r achosion yn 2012 ymysg pobl dros 65 oed, sy'n cyfrif am 85% o gleifion mewnol. Wrth gwrs, mae'r risg o haint yn cynyddu po hiraf y bydd claf yn yr ysbyty. Cytunaf ag Elin Jones y gallai fod yn ddefnyddiol pe bai Archwilydd Cyffredinol Cymru yn edrych ar orthopaedeg ym Mwrdd Iechyd Lleol Hywel Dda, a'r camau y gallai fod angen eu cymryd o ganlyniad i'w ymateb i achosion o dderbyn cleifion heb eu trefnu. Nid wyf yn gyfarwydd â'r manylion yno, ond awgrymaf fod y Ceidwadwyr yn edrych yn ofalus ar yr hyn a gyflawnwyd ym Mwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Caerdydd a'r Fro. Mae Darren Millar yn gyfarwydd â hyn, gan iddo gadeirio cyfarfod y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ddoe pan amlinellodd y prif weithredwr y cynnydd a wnaed, ond mae wedi dewis peidio â sôn amdano gan ei fod yn tanseilio achos y Ceidwadwyr.

Following a very critical Royal College of Surgeons visit in April 2013, Cardiff and Vale LHB has reviewed the effectiveness of what it is doing with its in-patient beds and has taken very effective action to improve the way it is using its resources. So, despite having to cancel 2,600 non-emergency operations last winter, Cardiff and Vale now has 100 more patients being admitted every day than this time last year, and that is into fewer beds. How did it do that? In-patient stays are two days less, on average, than they were before. How did it do that? It does not have people waiting to leave hospital after their clinical care in secondary settings is complete. How? By having a good relationship with its two local authorities, it is tackling the roadblock that is described so accurately in the Royal College of Emergency Medicine report that was published last week. That includes the co-location of staff.

Yn dilyn ymweliad beirniadol iawn gan Goleg Brenhinol y Llawfeddygon ym mis Ebrill 2013, mae BILI Caerdydd a'r Fro wedi adolygu effeithiolrwydd yr hyn y mae'n ei wneud gyda'i welyau i gleifion mewnol ac mae wedi cymryd camau effeithiol iawn i wella'r ffordd y mae'n defnyddio ei adnoddau. Felly, er gwaethaf y ffaith i 2,600 o lawdriniaethau nad oeddent yn rhai brys gael eu canslo y gaeaf diwethaf, mae Caerdydd a'r Fro erbyn hyn yn derbyn 100 yn fwy o gleifion bob dydd o gymharu â'r adeg hon y llynedd, a hynny gyda llai o welyau. Sut y llwyddodd i wneud hynny? Mae cleifion mewnol yn aros yn yr ysbyty am ddau ddiwrnod yn llai, ar gyfartaledd, nag o'r blaen. Sut y llwyddodd i wneud hynny? Nid oes pobl yn aros i adael yr ysbyty ar ôl i'w gofal clinigol mewn lleoliadau eilaidd gael ei gwblhau. Sut? Drwy gael cydberthynas dda â'i dau awdurdod lleol, mae'n mynd i'r afael â'r rhwystr a ddisgrifir mor gywir yn adroddiad y Coleg Brenhinol Meddygaeth Frys a gyhoeddwyd yr wythnos diwethaf. Mae hynny'n cynnwys cyd-leoli staff.

Fewer beds means more money invested in the ones that it retains, which means better care, responding to the Francis report. That requires leadership, and that leadership by the board to get everybody working together is something that was obviously absent in Betsi Cadwaladr LHB, but is entirely present with the Minister for Health and Social Services, who is on top of what is going on.

Mae llai o welyau yn golygu bod mwy o arian yn cael ei fuddsoddi yn y rhai sy'n weddill, sy'n golygu gwell gofal, gan ymateb i adroddiad Francis. Mae hwnnw'n galw am arweiniad, ac roedd yr arweiniad hwnnw gan y bwrdd i gael pawb i gydweithio yn rhywbeth a oedd yn amlwg yn absennol yn BILI Betsi Cadwaladr, ond yn gwbl bresennol gyda'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, sydd â rheolaeth dros yr hyn sy'n digwydd.

15:57 **Antoinette Sandbach** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

We have just had a dramatic demonstration of the ostrich-like abilities of Welsh Labour to stick their heads in the sand. In July of this year, a report by the Royal College of Surgeons highlighted major concerns with cardiac surgical provision and waiting times and said that patients were dying regularly while waiting for heart operations.

Rydym newydd weld enghraifft ddramatig o allu Llafur Cymru i ymddwyn fel estrys yn claddu ei ben yn y tywod. Ym mis Gorffennaf eleni, amlygodd adroddiad gan Goleg Brenhinol y Llawfeddygon bryderon mawr gyda darpariaeth llawfeddygaeth gardiaidd ac amseroedd aros a dywedodd fod cleifion yn marw yn rheolaidd tra'n aros am lawdriniaethau ar y galon.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

A Wales Audit Office report on Betsi Cadwaladr LHB found that there were serious concerns about the governance arrangements at Betsi Cadwaladr. In fact, C.difficile problems there have been in the news very recently, and the failures that are there. Healthcare in Wales is an issue that has the capacity to affect every one of us. Through refusing to undertake a Keogh-style inquiry into the Welsh NHS, what the First Minister and the Minister for Health and Social Services are doing is ignoring those problems and demonstrating their fantastic ostrich-like qualities of 'Let us sweep them under the carpet; let us stick our heads in the sand, and we will just tell everyone that everything is okay'.

Over 2,000 responses were received to Ann Clwyd's request for information, and 25% of those letters related to care in Wales. Wake up, Minister. Ann Clwyd is a member of Welsh Labour. She supports our call for this independent review and she recognises the dire need for it. Despite the focus of her report on England, the strength of feelings among Welsh people who wrote to her led to her reading and putting onto Hansard some of the truly shocking findings and patient experiences in Wales.

One family of an 89-year-old patient wrote to her saying that she was not eating, was not given enough fluids and was severely dehydrated, and, while she was in bed, the staff neglected to move her regularly, which resulted in circulatory problems and ultimately necrosis of both feet. She also developed many infections, and the wound on one heel was so advanced that the bone was visible.

There was a man whose son suffered further brain damage due to a lack of care. These are Welsh cases, Minister:

'He was left lying in his own urine, faeces, etc. He was left without fluids for over 12 hours then he had a huge seizure. The doctor would turn up at 5 o'clock stating 'What's the plan for today?' when the day was clearly over...I witnessed nurses allowing drugs and feed to go to the floor...the floor was in such a state my feet were sticking to it. You can't blame the cleaners for MRSA!'

Minister, may I suggest that you have a look at Hansard for 17 July 2013 and have a look at what real patients are writing about their experiences in the NHS here?

Canfu adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru ar Fyrddau Iechyd Lleol Betsi Cadwaladr fod pryderon difrifol ynghylch y trefniadau llywodraethu yn Betsi Cadwaladr. Yn wir, mae problemau C.difficile wedi bod yn y newyddion yn ddiweddar iawn, ynghyd â'r methiannau a geir yno. Mae gofaliad iechyd yng Nghymru yn fater a all effeithio ar bob un ohonom. Drwy wrthod ymgymryd ag ymchwiliad o'r math a gynhaliwyd gan Keogh i'r GIG yng Nghymru, yr hyn y mae'r Prif Weinidog a'r Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol yn ei wneud yw anwybyddu'r problemau hynny a dangos eu gallu gwych i ymddwyn fel estrys gan ddweud 'Gadewch inni eu hysgubo o dan y carped; gadewch inni gladdu ein pennau yn y tywod, a byddwn yn dweud wrth bawb bod popeth yn iawn'.

Derbyniwyd dros 2,000 o ymatebion i gais Ann Clwyd am wybodaeth, ac roedd 25% o'r llythyrau hynny yn ymwneud â gofaliad yng Nghymru. Deffrwch, Weinidog. Mae Ann Clwyd yn aelod o Lafur Cymru. Mae'n cefnogi ein galwad am yr adolygiad annibynnol hwn ac mae'n cydnabod yr angen dybryd amdano. Er gwaethaf y ffaith bod ei hadroddiad yn canolbwyntio ar Loegr, oherwydd cryfder y teimladau ymhlith pobl Cymru a ysgrifennodd ati, aeth ati i ddarllen a chofnodi ar Hansard rai o'r canfyddiadau a phrofiadau gwirioneddol frawychus cleifion yng Nghymru.

Ysgrifennodd teulu claf 89 oed ati gan ddweud nad oedd yn bwyta, na roddwyd digon o hylif iddi a'i bod wedi dadhydradu'n ddifrifol, a, phan oedd yn y gwely, nid oedd y staff yn sicrhau ei bod yn ei symud yn rheolaidd, a arweiniodd at broblemau gyda chylchrediad y gwaed ac yn y pen draw at necrosis yn y ddwy droed. Datblygodd sawl haint hefyd, ac roedd y clwyf ar un sawdl mor wael nes bod yr asgwrn yn weladwy.

Roedd dyn y cafodd ei fab niwed pellach i'r ymennydd oherwydd diffyg gofaliad. Mae'r rhain yn achosion yng Nghymru, Weinidog:

Cafodd ei adael yn gorwedd yn ei wrin a'i faw ac ati ei hun. Cafodd ei adael heb hylifau am dros 12 awr ac yna cafodd drawiad enfawr. Byddai'r meddyg yn troi i fyny am 5 o'r gloch ac yn gofyn 'Beth yw'r cynllun ar gyfer heddiw?' pan fyddai'r dydd ar ben yn amlwg ... gwelais nyrsys yn gadael i gyffuriau a bwyd ollwng ar y llawr ... y llawr oedd mewn cyflwr mor ddrwg fel bod fy nhraed yn glynu ato. Ni allwch feio'r glanhawyr am MRSA!

Weinidog, hoffwn awgrymu eich bod yn edrych ar Hansard ar gyfer 17 Gorffennaf 2013 er mwyn gweld yr hyn y mae cleifion go iawn yn ei ysgrifennu am eu profiadau yn y GIG yma.

There are a number of recommendations that Ann Clwyd has made, but, Minister, I would urge you not to stick your head in the sand and to have some political courage to face up to some of the problems that are clearly present and being indicated through the above-average number of deaths in our hospitals. In relation to Ann Clwyd's inquiry and what she has come forward with, she has made the point that complaints often go unheard as patients or relatives are too traumatised and stressed from the poor experience that they have received at a difficult time to be able to face formally lodging a complaint and all the stresses that accompany that as well. It found the public unwilling to complain despite bad standards and that 48% of the public felt that their complaints would not be dealt with anyway.

I would like to give you a quote from Sir Bruce Keogh:

'Transparency has been key to this process.... For these hospitals the public have now become not just informed participants in the process, but active assessors and regulators of the NHS. This represents a turning point for our health service from which there is no return.'

That is a turning point that has been reached in England, Minister, and I would like to know why you do not want that turning point to be reached in Wales by having a similar inquiry?

Mae Ann Clwyd wedi gwneud nifer o argymhellion, ond, Weinidog, byddwn yn eich annog i beidio â chladdu eich pen yn y tywod, ac i fagu rhywfaint o ddewrder gwleidyddol i wynebu rhai o'r problemau sydd yn amlwg yn bodoli ac yn cael eu nodi drwy'r nifer uwch na'r cyfartaledd o farwolaethau yn ein hysbytai. Mewn perthynas ag ymchwiliad Ann Clwyd a'r hyn y mae wedi'i gyflwyno, mae wedi nodi nad yw cwynion yn cael eu clywed yn aml am fod cleifion neu berthnasau mewn cymaint o drallod neu bryder oherwydd y profiad gwael y maent wedi'i gael ar adeg anodd fel na allant wynebu cyflwyno cwyn swyddogol a'r holl straen a ddaw yn sgil hynny hefyd. Canfu fod y cyhoedd yn amharod i gwyno er gwaethaf y safonau gwael a bod 48% o'r cyhoedd o'r farn nad ymdrinnid â'u cwynion beth bynnag.

Hoffwn roi dyfyniad gan Syr Bruce Keogh ichi:

Mae tryloywder wedi bod yn allweddol i'r broses hon .... Ar gyfer yr ysbytai hyn, nid yn unig y mae'r cyhoedd bellach yn gyfranogwyr hyddysg yn y broses, ond maent hefyd yn aseswyr ac yn rheoleiddwyr gweithredol ar y GIG. Mae hyn yn drobynt na ellir dychwelyd ohono i'n gwasanaeth iechyd.

Mae hwnnw'n drobynt sydd wedi ei gyrraedd yn Lloegr, Weinidog, a hoffwn wybod pam nad ydych am i'r trobynt hwnnw gael ei gyrraedd yng Nghymru drwy gael ymchwiliad tebyg?

16:02

Bethan Jenkins [Bywgraffiad Biography](#)

I wanted to take part in this debate to talk specifically about the independent review that has been announced with regard to Abertawe Bro Morgannwg University Local Health Board. As you will know, Lilian Williams was a resident of Porthcawl, and her family has been calling for an inquiry for a long time. I know that it is an emotive issue, but having since spoken to the family, I remain concerned by the relationships that lie at the heart of this issue. The concern of family members over the inquiry into Abertawe Bro Morgannwg is that it must cover the period when their mother was receiving treatment, when the current director general of health and social services in Wales was chief executive of this health board. At the moment, we do not know, still, the detail of the terms of reference of that inquiry. It is essential, in many people's view, that the complaints about Lilian Williams's treatment made by the family are included.

Roeddwn am gymryd rhan yn y ddadl hon i sôn yn benodol am yr adolygiad annibynnol a gyhoeddwyd o ran Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg. Fel y gwyddoch, roedd Lilian Williams yn un o drigolion Porthcawl, ac mae ei theulu wedi bod yn galw am ymchwiliad ers amser maith. Gwn ei fod yn fater emosïynol, ond ers imi siarad â'r teulu wedyn, rwyf dal yn bryderus ynghylch y cydberthnasau sydd wrth wraidd y mater hwn. Pryder aelodau'r teulu ynghylch yr ymchwiliad i Abertawe Bro Morgannwg yw bod yn rhaid iddo gwmpasu'r cyfnod pan oedd eu mam yn cael triniaeth, pan mai cyfarwyddwr cyffredinol iechyd a gwasanaethau cymdeithasol yng Nghymru oedd prif weithredwr y bwrdd iechyd hwn. Ar hyn o bryd, ni wyddom o hyd beth yw manylion cylch gorchwyl yr ymchwiliad hwnnw. Mae'n hanfodol, ym marn llawer o bobl, bod y cwynion am driniaeth Lilian Williams a wnaed gan y teulu yn cael eu cynnwys.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Mr Sissling's department told the family that a POVA—protection of vulnerable adults—investigation was under way in 2010. It was only when family members spoke to police and social services that they learnt that this was not the case. This, obviously, has been admitted by ABMU, and it has apologised for misleading the family. There was a POVA investigation, but it covered just May 2012 and not the two years covering Mrs Williams's treatment, when Mr Sissling was in post. The family says—and I sincerely hope that its claims will form a major part of the inquiry—that medical records were doctored, drugs not administered correctly and that Mrs Williams was left in soiled sheets. The family regards the way in which the board oversaw the complaint as tantamount to covering up what was happening and that these concerns should be part of any review that is undertaken by the Welsh Government now. I am sure that the Welsh Government will understand why the review must have the widest possible retrospective remit so as to ensure proper accountability for what has happened and transparency within the system, because the only comparison that the family can think of is to compare it to what has recently happened in Mid Staffs. Therefore, I believe, as a local representative, that there should be no stone left unturned and no barrier put in place when it comes to providing answers and protecting our patients.

Mr Sissling's current close proximity to the heart of decision making within the Welsh Government adds weight to the need for openness. A less than satisfactory inquiry will not bring an end to this matter and could undermine the credibility of the Welsh Government. We do not want to say, 'We could have done this; we should have done something', in years gone by when we have the opportunity now to look at this effectively and change the situation for the future.

16:05

Mark Isherwood [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The Wales Audit Office report on health finances confirms that although there have been real-term increases to health budgets in the other UK nations, only the devolved NHS in Wales has faced a real-terms reduction since 2010, which it described as unprecedented in UK history.

The husband of Ann Clwyd, Member of Parliament, died at the University Hospital of Wales, Cardiff after being kept on a trolley in the emergency department for 27 hours. She said that her husband was treated with coldness, indifference and even contempt by NHS staff who 'didn't care'. It was only last weekend that a widow, herself a retired nurse, made a similar comment to me about her husband's experience earlier this year in Wrexham Maelor Hospital. Only this Monday I received an e-mail from a Wrexham constituent who states that she had to wait nine hours in an accident and emergency department before being admitted to the acute coronary unit. She described the lack of care as 'significant'.

Dyweddodd adran Mr Sissling wrth y teulu fod ymchwiliad POVA—amddiffyn oedolion sy'n agored i niwedd—ar y gweill yn 2010. Dim ond pan siaradodd aelodau o'r teulu â'r heddlu a'r gwasanaethau cymdeithasol y cawsant wybod nad oedd hyn yn wir. Yn amlwg, mae ABMU wedi cyfaddef hyn, ac mae wedi ymddiheuro am gamarwain y teulu. Cafwyd ymchwiliad POVA, ond dim ond mis Mai 2012 yr oedd yn ei gwmpasu ac nid y ddwy flynedd oedd yn cynnwys triniaeth Mrs Williams, pan oedd Mr Sissling yn ei swydd. Dywed y teulu—ac rwy'n mawr obeithio y bydd ei honiadau yn rhan bwysig o'r ymchwiliad—fod cofnodion meddygol wedi cael eu ffugio, na chafodd cyffuriau eu rhoi yn gywir a bod Mrs Williams wedi cael ei gadael yn gorwedd mewn cynfasau budr. Mae'r teulu yn ystyried bod y ffordd yr anwybyddodd y bwrdd y gŵyn yn gyfystyr â chuddio yr hyn oedd yn digwydd ac y dylai'r pryderon hyn fod yn rhan o unrhyw adolygiad a wneir gan Lywodraeth Cymru yn awr. Rwy'n siŵr y bydd Llywodraeth Cymru yn deall pam mae'n rhaid i'r adolygiad gael y cylch gwaith ôl-weithredol ehangaf posibl er mwyn sicrhau atebolrwydd priodol am yr hyn sydd wedi digwydd a thryloywder o fewn y system, oherwydd yr unig gymharfaeth y gall y teulu feddwl amdani yw cymharu â'r hyn sydd wedi digwydd yn ddiweddar yng Nghanol Swydd Stafford. Felly, credaf, fel cynrychiolydd lleol, y dylid troi pob carreg ac na ddylai unrhyw rwystr fodoli o ran rhoi atebion a diogelu ein cleifion.

Mae'r ffaith bod Mr Sissling mor agos at y broses o wneud penderfyniadau yn Llywodraeth Cymru ar hyn o bryd yn ychwanegu at yr angen i fod yn agored. Ni fydd ymchwiliad anfodddhaol yn rhoi terfyn ar y mater hwn a gallai danseilio hygredded Llywodraeth Cymru. Nid ydym am ddweud, 'Gallem fod wedi gwneud hyn; dylem fod wedi gwneud rhywbeth', yn y gorffennol a ninnau yn awr yn cael cyfle i edrych ar hyn yn effeithiol a newid y sefyllfa ar gyfer y dyfodol.

Mae adroddiad Swyddfa Archwilio Cymru ar gyllid iechyd yn cadarnhau, er gwaethaf cynnydd gwirioneddol i gyllidebau iechyd yng ngwledydd eraill y DU, mai dim ond y GIG datganoledig yng Nghymru sydd wedi wynebu gostyngiad gwirioneddol ers 2010, y mae'n ei ddisgrifio yn ddigwyddiad digynsail yn hanes y DU.

Bu farw gŵr Ann Clwyd, Aelod Seneddol, yn Ysbyty Athrofaol Cymru, Caerdydd, ar ôl cael ei adael ar droli yn yr adran achosion brys am 27 awr. Dywedodd fod ei gŵr wedi cael ei drin gydag oerni, difaterwch a hyd yn oed dirmyg gan staff y GIG 'nad oeddent yn poeni dim amdano'. Y penwythnos diwethaf, gwnaeth gwraig weddw, a oedd yn nyrs wedi ymddeol, sylw tebyg wrthyf am brofiad ei gŵr yn gynharach eleni yn Ysbyty Maelor Wrexham. Ddydd Llun, cefais e-bost gan etholwr o Wrexham, a nododd fod yn rhaid iddi aros am naw awr mewn adran damweiniau ac achosion brys cyn iddi gael ei derbyn i'r uned goronaidd aciwt. Disgrifodd y diffyg gofal yn 'arwyddocaol'.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Yes, the Prime Minister asked Ann Clwyd to review how NHS hospitals handle complaints in England, but as we heard Ann Clwyd confirm to the House of Commons in July, after reading from a number of testimonies detailing lack of care and compassion experienced by patients and their families, all of the testimonies that I have read out came from Wales.

Eleven NHS trusts in England were put into special measures by the UK Secretary of State for Health after an independent investigation by Professor Keogh found a catalogue of failures of hospitals with high death rates across England. Professor Keogh had been appointed by the UK coalition Government after the previous UK Labour Government had rejected requests for a public inquiry. With only 5% of the population that England has, Wales has nine hospitals with equivalent high death rates, but this First Minister and Welsh Government have rejected requests for an independent investigation here. Three of those nine hospitals are in north Wales under the Betsi Cadwaladr University Local Health Board, and two in the Abertawe Bro Morgannwg University Local Health Board area. A review of another of Abertawe Bro Morgannwg health board's hospitals revealed intolerable working conditions and a significant number of patients dying while waiting for cardiac surgery. An inquiry into Abertawe Bro Morgannwg has now been announced by the Welsh Government after the serious neglect of an elderly patient at two of its hospitals.

A damning in-patient survey at Betsi Cadwaladr, produced by the Picker Institute Europe, shows that the health board has scored significantly worse, on average, in areas including patients not receiving any information explaining how to complain, not receiving copies of letters sent between hospital doctors, and their GPs not being asked to give their views on the quality of care. Betsi Cadwaladr states that it has fully accepted the conclusions of the damning review of its governance arrangements by the Wales Audit Office and Healthcare Inspectorate Wales, and apologised for the failings that have occurred. An external support team was established by the Minister for health to lead the board's response to the review, led by the chief executive of, yes, Abertawe Bro Morgannwg health board, in conjunction with the acting chief executive of Betsi Cadwaladr. The same Abertawe Bro Morgannwg health board, with high death rates, is now under investigation over neglect, and it is the same Betsi Cadwaladr board acting chief executive, who was in that role during periods to which the damning Wales Audit Office governance review applies.

The Countess of Chester Hospital was built 30 years ago with the remit to service parts of Flintshire. I am told that it is now seeing referrals for elective treatment from north Wales reduced or cancelled, with Betsi Cadwaladr health board pulling activity back, but not having the capacity. It described a real concern that clinical trust was being broken, that the focus should be the patient, and that it wants to contribute to a cross-border model built on collaboration, providing quicker, better and more economic care.

Do, gofynnodd y Prif Weinidog i Ann Clwyd adolygu sut y mae ysbytai'r GIG yn ymdrin â chwynion yn Lloegr, ond fel y clywsom Ann Clwyd yn cadarnhau i Dŷ'r Cyffredin ym mis Gorffennaf, ar ôl darllen nifer o dystiolaethau yn sôn am ddiffyg gofal a thosturi a welwyd gan gleifion a'u teuluoedd, daeth pob dystiolaeth a ddarllenais o Gymru.

Cyflwynwyd mesurau arbennig ar gyfer 11 o ymddiriedolaethau'r GIG yn Lloegr gan Ysgrifennydd Gwladol y DU dros Iechyd ar ôl i ymchwiliad annibynnol gan yr Athro Keogh ganfod cyfres o fethiannau ymysg ysbytai gyda chyfraddau marwolaethau uchel yn Lloegr. Penodwyd yr Athro Keogh gan Lywodraeth glymblaid y DU ar ôl i Lywodraeth Lafur flaenorol y DU wrthod ceisiadau am ymchwiliad cyhoeddus. Gyda dim ond 5% o'r boblogaeth a geir yn Lloegr, mae gan Gymru naw ysbyty gyda chyfraddau marwolaethau uchel cyfatebol, ond mae'r Prif Weinidog hwn a Llywodraeth Cymru wedi gwrthod ceisiadau am gynnal ymchwiliad annibynnol yma. Mae tri o'r rhai naw ysbyty yn y gogledd o dan Fwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Betsi Cadwaladr, ac mae dau yn ardal Bwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg. Canfu adolygiad arall o un arall o ysbytai bwrdd iechyd Abertawe Bro Morgannwg amodau gwaith annioddefol ac mae nifer sylweddol o gleifion yn marw wrth aros am lawdriniaeth gardiaidd. Mae ymchwiliad i Abertawe Bro Morgannwg bellach wedi cael ei gyhoeddi gan Lywodraeth Cymru, ar ôl achos difrifol o esgeuluso claf oedranus mewn dau o'i ysbytai.

Mae arolwg damniol o gleifion mewnol yn Betsi Cadwaladr, a luniwyd gan Sefydliad Picker Ewrop, yn dangos bod y bwrdd iechyd wedi sgorio'n sylweddol waeth, ar gyfartaledd, mewn meysydd gan gynnwys cleifion na chawsant unrhyw wybodaeth i esbonio sut i gwyno, cleifion na chawsant gopïau o lythyrau a anfonwyd rhwng meddygon ysbyty, a chleifion na ofynnodd eu meddygon teulu iddynt roi eu barn ar ansawdd y gofal. Dywed Betsi Cadwaladr ei fod wedi derbyn yn llwyr gasgliadau'r adolygiad damniol o'i drefniadau llywodraethu gan Swyddfa Archwilio Cymru ac Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru, ac ymddiheurodd am y methiannau a ddigwyddodd. Sefydlwyd tîm cymorth allanol gan y Gweinidog Iechyd i arwain ymateb y bwrdd i'r adolygiad, dan arweiniad prif weithredwr, ie, bwrdd iechyd Abertawe Bro Morgannwg, ar y cyd â phrif weithredwr dros dro Betsi Cadwaladr. Mae'r un bwrdd iechyd, sef bwrdd iechyd Abertawe Bro Morgannwg, lle ceir cyfraddau marwolaethau uchel, bellach yn destun ymchwiliad ynghylch esgeulustod, a'r un prif weithredwr, sef prif weithredwr dros dro Betsi Cadwaladr, a oedd yn y rôl honno yn ystod y cyfnodau y mae adolygiad llywodraethu damniol Swyddfa Archwilio Cymru yn berthnasol iddynt.

Adeiladwyd Ysbyty Iarlles Caer 30 mlynedd yn ôl gyda'r cylch gwaith o wasanaethu rhannau o Sir y Fflint. Dywedir wrthyf ei bod bellach yn gweld llai o atgyfeiriadau ar gyfer triniaeth ddewisol o ogledd Cymru neu eu bod yn cael eu canslo, gyda bwrdd iechyd Betsi Cadwaladr yn cymryd gweithgarwch yn ôl, ond heb y gallu na'r adnoddau i wneud hynny. Disgrifiodd bryder gwirioneddol fod ymddiriedaeth glinigol yn cael ei thorri, y dylai'r ffocws fod ar y claf, a'i fod yn awyddus i gyfrannu at fodel trawsffiniol wedi'i adeiladu ar gydweithio, gan ddarparu gofal cyflymach, gwell a mwy darbodus.

As we have heard, the north Wales community health council has strongly recommended that the Minister commissions an independent review, perhaps led by Professor Keogh. However, when I wrote to the Minister for health about the community health council's concerns, he simply said that it was the responsibility of the health board. Our health boards fire the bullets loaded for them by this Welsh Government and then take the blame for the consequences. There must be an independent review into Welsh hospitals with high death rates. After all, if it happened to Ann Clwyd's husband, it can happen to our loved ones, too.

Fel y clywsom, mae cyngor iechyd cymuned gogledd Cymru wedi argymhell yn gryf y dylai'r Gweinidog gomisiynu adolygiad annibynnol, o dan arweiniad yr Athro Keogh efallai. Fodd bynnag, pan ysgrifennaiis at y Gweinidog iechyd ynghylch pryderon y cyngor iechyd cymuned, dywedodd yn syml mai cyfrifoldeb y bwrdd iechyd ydoedd. Ein byrddau iechyd sy'n tanio'r bwledi sydd wedi'u llwytho ar eu cyfer gan y Llywodraeth hon yng Nghymru ac yna maent yn gorfod cymryd y bai am y canlyniadau. Rhaid cael adolygiad annibynnol o ysbytai Cymru sydd â chyfraddau marwolaethau uchel. Wedi'r cyfan, os digwyddodd hyn i wŷr Ann Clwyd, gall ddigwydd i'n hanwyliaid ninnau hefyd.

16:10 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I call the Minister for Health and Social Services, Mark Drakeford.

Galwaf ar y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol, Mark Drakeford.

16:10 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Y Gweinidog Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol / The Minister for Health and Social Services

The Government will oppose the motion put forward for debate today. We do so not because of the first proposition, which sets out a position with which it would be difficult to disagree, but because the second part of the motion cannot be supported. A number of Members in this debate have roamed very far and wide in attempting to corral every complaint they have ever heard about the Welsh NHS, but I will at least pay this tribute to the motion, in that I will deal with its subject, rather than the accretions that have been added to it during the afternoon. In doing so, I want to explain why it is the case that an independent review on the terms set out in the motion is not the right response at this time to RAMI scores in Wales.

Bydd y Llywodraeth yn gwrthwynebu'r cynnig a roddwyd gerbron ar gyfer dadl heddiw. Gwnawn hynny nid oherwydd y gosodiad cyntaf, sy'n nodi sefyllfa y byddai'n anodd anghytuno â hi, ond oherwydd na ellir cefnogi ail ran y cynnig. Mae nifer o Aelodau yn y ddadl hon wedi ymdrechu'n galed iawn i gael gafael ar bob cwyn y maent wedi'i chlywed erioed am y GIG yng Nghymru, ond byddaf o leiaf yn talu'r deyrnged hon i'r cynnig, yn yr ystyr y byddaf yn mynd i'r afael â'r pwnc dan sylw, yn hytrach na'r ychwanegiadau a gyflwynwyd yn ystod y prynhawn. Wrth wneud hynny, rwyf am egluro pam nad cynnal adolygiad annibynnol ar y telerau a nodir yn y cynnig yw'r ymateb cywir ar hyn o bryd i sgorau RAMI yng Nghymru.

In my first week as Minister for health, I faced a decision on whether or not to go ahead with the publication of the first set of RAMI scores in Wales. I was very keen to support their publication, both then and on a regular, quarterly basis ever since, because I believe firmly that greater information, provided that it is accompanied by better explanation, is a powerful tool in the ongoing business of making our services as effective as possible. A great deal of effort was expended in March, largely successfully, on explaining the sort of conclusions that can and cannot be drawn from data of this sort. As the information has been placed in and debated in the public domain, however, so we have become more, not less, aware of its current limitations.

Yn fy wythnos gyntaf fel Gweinidog iechyd, bu'n rhaid imi wynebu penderfyniad i adael i'r gyfres gyntaf o sgorau RAMI yng Nghymru gael eu cyhoeddi ai peidio. Roeddwn yn awyddus iddynt gael eu cyhoeddi, ar y pryd a bob chwarter yn rheolaidd byth oddi ar hynny, gan fy mod yn credu'n gryf bod sicrhau mwy o wybodaeth, ar yr amod ei bod yn cael ei hategu gan esboniad gwell, yn adnodd pwerus yn y broses barhaus o sicrhau bod ein gwasanaethau mor effeithiol ag y bo modd. Gwnaed ymdrech fawr iawn ym mis Mawrth, yn llwyddiannus ar y cyfan, i esbonio'r math o gasgliadau y gellir ac na ellir eu llunio o ddata o'r fath. Gan fod y wybodaeth wedi cael ei chyhoeddi a'i thrafod, fodd bynnag, rydym wedi dod yn fwy ymwybodol o'i chyfyngiadau presennol.

We have heard a lot about Sir Bruce Keogh this afternoon. Let us not forget that he described the sorts of conclusions about death rates, which we have sadly heard echoed in the Chamber this afternoon, as simply 'clinically meaningless and academically reckless'. He was speaking in the context of England, where, in over and above the 150 English trusts involved in RAMI data, there are two different mortality measures in use, both of which, Sir Bruce concluded, have real weaknesses. In England, they use summary hospital-level mortality indicators and hospital-standardised mortality rates. Bruce Keogh said that if he had chosen 14 hospitals with scores under the first measurement, and 14 hospitals with scores derived from the second measurement, there would not be a single hospital that appeared on both lists. Here in Wales, as far as RAMI data are concerned, half the hospitals in the last quarterly figures have a rate of above 100, and half have a rate of below 100. The problem is that it is a different half from three months previously, and in the next three months, figures will have moved again. As they currently stand, RAMI data simply will not stand up to the sort of conclusions that too many people in the Chamber have tried to draw from them this afternoon. They operate through a series of proprietary algorithms, which are complex and inaccessible to the general reader, and with all such measures, relatively small changes in methodology can produce pronounced swings in figures at individual hospital level. If day case surgery patients are included, for example, RAMI figures for a hospital go down, because day case patients do not die in hospital. If palliative care patients are included, because people are there as part of their end-of-life care, figures go up.

Figures are also very sensitive, we know, to issues of coding, both in its timeliness and in its accuracy. In the Cardiff case, for example, the published RAMI scores between March and September for the University Hospital of Wales have reduced from 128 to 109, and that is a significant reflection of improvements in coding completeness. Now, what it all means, as Kirsty Williams said, is that the use of RAMI data continues to be best compared to a fire alarm. If an alarm goes off, it should be taken seriously and followed up carefully, but not every fire alarm turns out to be evidence of a fire.

Earlier this week, the 'British Medical Journal' published a set of papers that explored the complexity of mortality indicators and measures. It cast doubt on using them at all in isolation as a performance indicator. Let me be clear: what I want is a way of reporting hospital mortality figures that is reliable, capable of being interpreted accurately and uniformly, and fit for drawing comparisons across the Welsh NHS and, if possible, more widely. The Government will support the final amendment on the order paper today on that basis.

Rydym wedi clywed llawer o sôn am Syr Bruce Keogh y prynhawn yma. Gadewch inni beidio ag anghofio iddo ddisgrifio'r mathau o gasgliadau am gyfraddau marwolaethau, yr ydym wedi eu clywed yn cael eu hadleisio yn y Siambr y prynhawn yma yn anffodus, yn 'glinigol ddiystyr ac yn academiaidd ddi-hid'. Roedd yn siarad yng nghyd-destun Lloegr, lle, mewn mwy na 150 o ymddiriedolaethau yn Lloegr sy'n ymwneud â data RAMI, mae dau fesur marwolaethau gwahanol yn cael eu defnyddio, ac yn ôl casgliad Syr Bruce, mae gwendidau yn perthyn i'r ddau. Yn Lloegr, maent yn defnyddio dangosyddion marwolaethau cryno ar lefel ysbytai a chyfraddau marwolaethau yn ôl ysbyty safonediog. Dywedodd Bruce Keogh, pe bai wedi dewis 14 o ysbytai gyda sgorau o dan y mesur cyntaf, a 14 o ysbytai gyda sgorau sy'n deillio o'r ail fesur, na fyddai'r un ysbyty yn ymddangos ar y ddwy restr. Yma yng Nghymru, mewn perthynas â data RAMI, mae gan hanner yr ysbytai yn y ffigurau chwarterol diwethaf gyfradd sy'n uwch na 100, ac mae gan yr hanner arall gyfradd sy'n is na 100. Y broblem yw ei fod yn hanner gwahanol i dri mis yn ôl, ac yn y tri mis nesaf, bydd y ffigurau wedi symud eto. Fel y maent ar hyn o bryd, ni fydd data RAMI yn gallu ategu'r math o gasgliadau y mae gormod o bobl yn y Siambr wedi ceisio eu llunio ohonynt y prynhawn yma. Maent yn gweithredu drwy gyfres o algorithmau perchenogol, sy'n gymhleth ac yn anodd eu deall i'r darlennydd cyffredin, a chyda phob mesur o'r fath, gall newidiadau cymharol fach yn y fethodoleg arwain at newid amlwg yn y ffigurau ar lefel ysbytai unigol. Os caiff cleifion allanol sy'n cael llawdriniaethau eu cynnwys, er enghraifft, bydd ffigurau RAMI ar gyfer ysbyty yn gostwng, gan nad yw cleifion allanol yn marw yn yr ysbyty. Os caiff cleifion gofal lliniarol eu cynnwys, gan fod pobl yno fel rhan o'u gofal diweddd oes, bydd y ffigurau'n codi.

Gwyddom hefyd fod ffigurau'n sensitif iawn i faterion sy'n ymwneud â chodio, o ran ei amseroldeb a'i gywirdeb. Yn achos Caerdydd, er enghraifft, mae'r sgorau RAMI a gyhoeddwyd rhwng mis Mawrth a mis Medi ar gyfer Ysbyty Athrofaol Cymru wedi gostwng o 128 i 109, ac mae hynny'n adlewyrchiad sylweddol o welliannau mewn codio cyflawn. Yr hyn y mae'n ei olygu, fel y dywedodd Kirsty Williams, yw mai'r gymhariaeth orau y gellir ei gwneud o hyd â'r defnydd o ddata RAMI yw â larwm tân. Os bydd larwm yn canu, dylid ei gymryd o ddifrif ac edrych i weld, ond nid yw pob larwm tân yn dystiolaeth o dân.

Yn gynharach yr wythnos hon, cyhoeddodd y 'British Medical Journal' set o bapurau a archwiliodd gymhlethdod dangosyddion a mesurau marwolaethau. Codwyd amheuaeth ynghylch p'un a ddylid eu defnyddio o gwbl ar wahân fel dangosydd perfformiad. Gadewch imi fod yn glir: yr hyn yr hoffwn ei weld yw ffordd o adrodd ar ffigurau marwolaethau mewn ysbytai sy'n ddibynadwy, y gellir ei dehongli'n gywir ac yn gyson, ac sy'n addas ar gyfer gwneud cymariaethau ar draws y GIG yng Nghymru ac, os yw'n bosibl, yn ehangach. Bydd y Llywodraeth yn cefnogi'r gwelliant olaf ar y papur gorchymyn heddiw ar y sail honno.

What are we doing, then, to arrive at the position that we need to be in? Kirsty Williams asked what has happened since we last discussed these matters. Since then, we have established the mortality and transparency taskforce led by the deputy chief medical officer, which brings together statistical colleagues, medical directors, and lay members of the public through CHCs to develop a set of simple, non-adjusted, crude mortality measures, both for hospital spells and which will capture deaths for up to 30 days post discharge. They will do what both Keogh and the Francis reviews have urged us to do, which is not to rely on a single mortality metric, but to bring together a set of measures that together tell the true picture. I want to strengthen the task group. It has met five times already, and I want it to be able to produce a statement on progress within the next couple of months. I am very willing to offer access to the developing work of that task group to opposition health spokespeople so that we can have as sensible a debate as possible about reaching the place we would all like to be at.

Does all this mean that the circumstances can never be envisaged when an inquiry should be established? It does not. Members will be aware of my intention to involve an independent reviewer, Professor June Andrews from Stirling University, in reporting on nursing standards in parts of Abertawe Bro Morgannwg University Local Health Board. I took that decision, I assure you, not because of any political pressure or any media pressure, but because, having met members of a family concerned with those issues, I was persuaded that independence was necessary to give them assurances about standards of care in that hospital.

16:17 **Bethan Jenkins** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The son of Vivian Williams is in the Chamber today and would be grateful if you could give some indication today on the terms of reference of that review, to reassure him that the time period during which his mother was in hospital will be covered thoroughly by this investigation.

16:18 **Mark Drakeford** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I will give you this assurance: there will be nothing in the terms of reference that would prevent Professor Andrews from looking at care standards in those hospitals at the time that Mrs Williams was a patient.

Does this mean as well that I would never contemplate a review of the sort called for in today's motion? No, it does not. If in the future the data point reliably to a cause for concern in any particular Welsh hospital, then an independent review would be one of the options that any Minister would want to consider.

Beth yr ydym yn ei wneud, felly, er mwyn cyrraedd y sefyllfa y mae angen inni fod ynddi? Gofynnodd Kirsty Williams beth sydd wedi digwydd ers inni drafod y materion hyn ddiwethaf. Ers hynny, rydym wedi sefydlu'r tasglu marwolaethau a thryloywder o dan arweiniad y dirprwy brif swyddog meddygol, sy'n dwyn ynghyd gydweithwyr ystadegol, cyfarwyddwyr meddygol, ac aelodau lleig o'r cyhoedd drwy CICau i ddatblygu cyfres o fesurau marwolaethau syml, crai, nad ydynt wedi'u haddasu, ar gyfer cyfnodau yn yr ysbty ac a fydd yn nodi marwolaethau sy'n digwydd hyd at 30 diwrnod ar ôl rhyddhau'r claf. Byddant yn gwneud yr hyn y mae adolygiad Keogh ac adolygiad Francis wedi ein hannog i'w wneud, sef peidio â dibynnu ar fetrig marwolaethau unigol, ond i ddwyn ynghyd gyfres o fesurau sydd gyda'i gilydd yn rhoi'r darlun cywir. Rwyf am atgyfnerthu'r grŵp gorchwyl. Mae wedi cyfarfod bum gwaith yn barod, ac rwyf am iddo allu llunio datganiad ar gynnydd o fewn yr ychydig fisoedd nesaf. Rwy'n barod iawn i sicrhau bod gwaith datblygu'r grŵp gorchwyl hwnnw ar gael i lefarwyr iechyd y gwrthbleidiau fel y gallwn gael dadl mor synhwyrol â phosibl ynghylch cyrraedd y sefyllfa yr hoffai pob un ohonom fod ynddi.

A yw hyn i gyd yn golygu na ellir fyth rhagweld amgylchiadau pan ddylid sefydlu ymchwiliad? Nac ydy. Bydd yr Aelodau'n ymwybodol o'm bwriad i gynnwys adolygydd annibynnol, yr Athro June Andrews o Brifysgol Stirling, yn y gwaith o adrodd ar safonau nyrsio mewn rhannau o Fwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg. Gallaf eich sicrhau nad oherwydd unrhyw bwysau gwleidyddol nac unrhyw bwysau gan y cyfryngau y gwneuthum y penderfyniad hwnnw, ond oherwydd imi gael fy narbwyllo, ar ôl cyfarfod ag aelodau o deulu sy'n ymwneud â'r materion hynny, bod annibyniaeth yn angenrheidiol er mwyn rhoi sicrwydd iddynt ynghylch safonau gofal yn yr ysbty hwnnw.

Mae mab Vivian Williams yn y Siambr heddiw, a byddwn yn ddiolchgar pe gallech roi rhyw syniad heddiw ar gylich gorchwyl yr adolygiad hwnnw, i roi sicrwydd iddo y caiff y cyfnod pan oedd ei fam yn yr ysbty ei gwmpasu'n drwyadl yn yr ymchwiliad hwn.

Gallaf eich sicrhau o hyn: ni fydd unrhyw beth yn y cylch gorchwyl a fyddai'n atal yr Athro Andrews rhag edrych ar safonau gofal yn yr ysbtyai hynny ar yr adeg yr oedd Mrs Williams yn glaf.

A yw hyn hefyd yn golygu na fyddwn fyth yn ystyried cynnal adolygiad o'r math y galwyd amdano yn y cynnig heddiw? Nac ydy. Yn y dyfodol, os bydd y data'n nodi'n ddibynadwy fod achos pryder mewn unrhyw ysbty penodol yng Nghymru, yna byddai adolygiad annibynnol yn un o'r opsiynau y byddai unrhyw Weinidog am ei ystyried.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Hoffwn droi yn awr at y gwelliannau. Bydd y Llywodraeth yn eu cefnogi i gyd. O ran gwelliant Elin Jones, rwy'n gallu dweud y byddwn yn cyhoeddi'r data ar lefel ysbyty, a rydym yn gobeithio gwneud hynny yr wythnos nesaf. Rydym ar fin gwneud hynny, a byddwn yn ei wneud fel hynny, gyda phopeth sydd gennym—ar lefel ysbytai, nid jyst byrddau lleol—yn y dyfodol.

As far as the Liberal Democrat amendments are concerned, I have already noted the improvement in compliance with coding standards at Cardiff and Vale University Local Health Board. I expect similar efforts to be made at all LHBs and for that to be reported publicly at their board meetings. The second Liberal Democrat amendment is very close to the position I have tried to set out this afternoon, and I am very surprised to find the mover of the motion prepared to accept it, because it seems to me to take a rather different approach to the one that his own motion set out.

I am happy to support the Liberal Democrat amendment because what it suggests is that, when we have a reliable threshold, and if that threshold were to be consistently exceeded over a period of time, then quite certainly a mechanism would be needed to ensure that investigation followed. That is not the position we are in today, and that is why the motion itself must be rejected.

I will now turn to the amendments. The Government will be supporting all of the amendments. In relation to Elin Jones's amendment, I can say that we are going to publish the data on an individual hospital level, and I hope that that will be done next week. We are about to do that, and that is how it will be done, for everything that we have—on an individual hospital level, not just at health board level—in future.

O ran gwelliannau'r Democratiaid Rhyddfrydol, rwyf eisoes wedi nodi'r gwelliant mewn cydymffurfiaeth â safonau codio ym Mwrdd Iechyd Lleol Prifysgol Caerdydd a'r Fro. Disgwyliaf i ymdrechion tebyg gael eu gwneud ym mhob BILL ac i hynny gael ei adrodd yn gyhoeddus yn eu cyfarfodydd bwrdd. Mae ail welliant y Democratiaid Rhyddfrydol yn agos iawn at y safiad yr wyf i wedi ceisio ei wneud y prynhawn yma, ac mae'n syndod gennyf weld bod cynigydd y cynnig yn barod i'w dderbyn, oherwydd ei fod yn ymddangos imi ei fod yn cymryd ymagwedd braidd yn wahanol i'r un a nodir yn ei gynnig ei hun.

Rwy'n barod i gefnogi gwelliant y Democratiaid Rhyddfrydol oherwydd yr hyn y mae'n ei awgrymu yw, pan fydd gennym drothwy dibynadwy, a phe byddid yn mynd y tu hwnt i'r trothwy hwnnw yn rheolaidd dros gyfnod o amser, yna byddai angen dull o sicrhau bod ymchwiliad yn dilyn. Nid dyna'r sefyllfa yr ydym ynnddi heddiw, a dyna pam mae'n rhaid i'r cynnig ei hun gael ei wrthod.

16:20 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I call on Andrew R.T. Davies to reply to the debate.

Galwaf ar Andrew R.T. Davies i ymateb i'r ddatl.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

16:20 **Andrew R.T. Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you, Deputy Presiding Officer. I welcome the opportunity to wind up the Conservative motion this afternoon and I thank everyone who has contributed.

Diolch, Ddirprwy Lywydd. Croesawaf y cyfle i ddirwyn cynnig y Ceidwadwyr i ben y prynhawn yma a hoffwn ddiolch i bawb sydd wedi cyfrannu.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I want to begin by echoing the comments that have come from several speakers, but particularly from Darren Millar, in that we all appreciate the wonderful work that does go on within the Welsh NHS. We all accept that the majority of people go into the NHS, have a very positive experience and are put on the road to recovery very quickly. However, many examples have been brought forward today, particularly by the people behind me—Mark, Antoinette and Janet—to highlight issues, in their own areas of Betsi Cadwaladr, where patients and their families have had huge problems in the level of treatment and care they experienced in particular episodes when they have gone in for NHS treatment. Bethan Jenkins, from South Wales West, highlighted a particular constituent, and her son, who is here today, and the experiences that they have gone through. I have been in dialogue with the son and can fully sympathise with the roadblock that many people feel when they get into the bureaucracy of the NHS, if something tragically has gone wrong. All that they are seeking to do is to put things right so that other people do not have to go through the horrendous experience that, sadly, their loved one had to go through in that particular episode of NHS treatment.

Rwyf am ddechrau drwy adleisio'r sylwadau a wnaed gan nifer o siaradwyr, ond yn enwedig gan Darren Millar, sef bod pob un ohonom yn gwerthfawrogi'r gwaith gwyb a wneir o fewn y GIG yng Nghymru. Mae pob un ohonom yn derbyn bod y rhan fwyaf o bobl yn troi at y GIG, yn cael profiad cadarnhaol iawn ac yn cael eu rhoi ar y llwybr cywir i wella yn gyflym iawn. Fodd bynnag, cyflwynwyd llawer o enghreifftiau yma heddiw, yn enwedig gan y bobl y tu ôl i mi—Mark, Antoinette a Janet—i dynnu sylw at faterion, yn eu hardaloedd eu hunain o fewn Betsi Cadwaladr, lle mae cleifion a'u teuluoedd wedi cael problemau enfawr gyda lefel y driniaeth a'r gofal a gawsant ar adegau penodol pan aethant i'r ysbyty i gael triniaeth gan y GIG. Tynnodd Bethan Jenkins, o Orllewin De Cymru, ein sylw at etholwr penodol a'i mab, sydd yma heddiw, a'r profiadau y maent hwy wedi'u cael. Rwyf wedi bod yn sgwrsio â'r mab a gallaf gydymdeimlo'n llwyr â'r rhwystrau y mae llawer o bobl yn eu hwynebu pan ddônt ar draws natur fiwrocraidd y GIG, os bydd rhywbeth wedi mynd o'i le, gwaetha'r modd. Y cyfan y maent yn ceisio ei wneud yw unioni pethau fel na fydd pobl eraill yn gorfod profi'r profiad hunllefus y bu'n rhaid i'w hanwylyd ei wynebu yn anffodus yn yr achos penodol hwn o driniaeth gan y GIG.

Turning to the comments made by the spokespeople from the two other opposition parties, Elin Jones touched on the scope of how inquiries are created and what activates those inquiries. In particular, she touched on how she believed that the auditor general should look into the Hywel Dda proposals for deferring elective surgery. I think that she will find that that resonates around the whole Chamber. We have had the debate and discussion across this Chamber many times since that announcement was made.

Kirsty Williams highlighted quite clearly that no one single figure is the alarm that goes off, but it is the warning sign that you need to take note of that there could well be some far bigger problems under the radar. If you address that early enough, then you can stop a lot of the tragedies that Members have talked about today.

I was a little surprised by the contribution from the Member for Cardiff Central, Jenny Rathbone. It was only in March of this year that she said that anyone who suggested that what happened in Mid Staffordshire was an isolated example that could not possibly happen here was misguided. In six months, she seems to have had an about-face on that issue. I believe that the evidence that was put here today, clearly shows that there is cause for an inquiry into the NHS—to celebrate and to look at what is good practice, but also to root out what is wrong in certain LHBs. There should be a uniform approach to that, rather than a postcode approach of picking off the LHBs one by one or just having that internal inquiry. Many Members talked at length of inquiries that have gone on, from the Royal College of Surgeons or from the audit office and, in particular, about the confidence that people can have in the data that are put forward—such as in relation to C. difficile in north Wales, which was clearly underreported. If you are basing your judgment on data that cannot stand up to scrutiny, how on earth can you be addressing the real concerns that are so evident, when so many people, regrettably, have these poor episodes of care within the Welsh NHS.

The Minister obviously took the Government line—that it is not going to have an inquiry. I hear what the Minister says about isolated pieces of action that the Government has undertaken, but it is just not good enough to work in isolation. Surely, what is required is a whole-NHS approach in Wales, to look at the NHS in its entirety. I do regret that you could not have been more accommodating, although I do take on the points that you have raised today. I can assure you, Minister, that you will be scrutinised from this side on the actions that you have put in motion, such as the task and finish group. I also look forward to the recommendations or outcomes of the work that is being undertaken in Abertawe Bro Morgannwg.

I will just finish on one quote from you, Minister, that talks of the inquiry that we propose today. You say

‘of the sort that he advocates’—

I think you mean me, when I was questioning you before—

Gan droi at y sylwadau a wnaed gan lefarwyr y ddwy wrthblaid arall, soniodd Elin Jones am gwmpas sut y caiff ymchwiliadau eu creu a beth sy'n ysgogi'r ymchwiliadau hynny. Yn benodol, soniodd am sut y mae'n credu y dylai'r archwilydd cyffredinol edrych ar gynigion Hywel Dda ar gyfer gohirio llawdriniaeth ddewisol. Credaf y bydd yn gweld bod y Siambr gyfan yn cytuno â hyn. Rydym wedi cael y ddaidl a'r drafodaeth sawl gwaith yn y Siambr hon ers gwneud y cyhoeddiad hwnnw.

Amlygodd Kirsty Williams yn eithaf clir nad oes unrhyw ffigur unigol yn seinio'r larwm, ond yn hytrach ei fod yn ystadegyn y mae angen cymryd sylw ohono y gallai fod problemau llawer mwy dan yr wyneb. Os byddwch yn mynd i'r afael â hynny'n ddigon cynnar, yna gallwch atal llawer o'r trasiediâu y mae Aelodau wedi sôn amdanynt heddiw.

Cefais fy synnu ychydig gan gyfraniad yr Aelod dros Ganol Caerdydd, Jenny Rathbone. Ym mis Mawrth eleni, dywedodd fod unrhyw un sy'n awgrymu bod yr hyn a ddigwyddodd yng Nghanolbarth Swydd Stafford yn enghraifft ynysig na allai ddigwydd yma wedi cael ei gamarwain. Ymhen chwe mis, mae'n ymddangos ei bod wedi newid ei meddwl ynghylch y mater hwnnw. Credaf fod y dystiolaeth a gyflwynwyd yma heddiw yn dangos yn glir bod achos dros gynnal ymchwiliad i'r GIG—i ddatlu ac edrych ar yr hyn sy'n arfer da, ond hefyd i gael gwared ar yr hyn sydd o'i le mewn rhai BILLau. Dylid mabwysiadu dull unfurf o wneud hynny, yn hytrach na dull cod post o edrych ar y BILLau fesul un neu gynnal ymchwiliad mewnol yn unig. Soniodd nifer o Aelodau gryn dipyn am ymchwiliadau a gynhaliwyd, gan Goleg Brenhinol y Llawfeddygon neu gan y swyddfa archwilio ac, yn benodol, am yr hyder y gall pobl ei gael yn y data a gyflwynir—er enghraifft mewn perthynas â C. difficile yn y gogledd, na roddwyd digon o sylw iddo yn amlwg. Os ydych yn seilio eich barn ar ddata na all wrthsefyll proses graffu, sut ar y ddaear y gallwch fynd i'r afael â'r pryderon gwirioneddol sydd mor amlwg, pan fydd cymaint o bobl, yn anffodus, yn profi'r achosion gwael hyn o ofal yn y GIG yng Nghymru.

Mae'n amlwg i'r Gweinidog gadw at safiad y Llywodraeth—sef nad yw am gael ymchwiliad. Clywaf yr hyn y mae'r Gweinidog yn ei ddweud am gamau gweithredu unigol y mae'r Llywodraeth wedi ymgymryd â hwy, ond nid yw gweithio ar wahân yn ddigon da. Yn sicr, yr hyn sydd ei angen yw dull GIG cyfan yng Nghymru, i edrych ar y GIG yn ei gyfanrwydd. Mae'n drueni na allech fod yn fwy hyblyg, er fy mod yn derbyn y pwyntiau yr ydych wedi'u codi heddiw. Gallaf eich sicrhau, Weinidog, y byddwn ar yr ochr hon yn craffu ar y camau yr ydych wedi'u cymryd, megis y grŵp gorchwyl a gorffen. Rwyf hefyd yn edrych ymlaen at yr argymhellion neu ganlyniadau'r gwaith a wneir yn Abertawe Bro Morgannwg.

Byddaf yn gorffen gydag un dyfyniad gennych chi, Weinidog, sy'n sôn am yr ymchwiliad a gynigiwn heddiw. Dywedwch

o'r math y mae'n ei annog—

Credaf mai ataf fi yr oeddech yn cyfeirio, pan oeddwn yn eich holi yn gynharach—

'this would be a massive distraction from the clinicians and managers right across Wales'.

byddai hyn yn ffactor enfawr i dynnu sylw oddi wrth y clinigwyr a'r rheolwyr ledled Cymru.

Actually, the huge distraction and tragedy here is that, regrettably, a significant amount of families are losing loved ones when they are put in the care of our NHS. That cannot be allowed to continue, and I urge you to consider fully the comments that have been made here today and do what is right for the NHS in Wales. That is why I stand here proudly supporting the motion today, in the hope that other Members will join the Welsh Conservatives in allowing this motion to pass.

Mewn gwirionedd, y ffactor sy'n tynnu sylw a'r drasiedi yma yw, yn anffodus, bod nifer fawr o deuluoedd yn colli anwyliaid pan fyddant yn cael eu rhoi yng ngofal ein GIG. Ni ellir caniatáu i hyn barhau, ac rwyf yn eich annog i ystyried yn llawn y sylwadau a wnaed yma heddiw ac i wneud yr hyn sy'n iawn i'r GIG yng Nghymru. Dyna pam rwy'n sefyll yma yn falch o gefnogi'r cynnig heddiw, yn y gobaith y bydd Aelodau eraill yn ymuno â'r Ceidwadwyr Cymreig i dderbyn y cynnig hwn.

16:25

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object? I see that there is objection. Therefore, I defer all voting until voting time.

Y cynnig yw y dylid derbyn y cynnig heb welliant. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Felly, gohiriaf bob pleidlais tan y cyfnod pleidleisio.

Dadl Plaid Cymru: Trafnidiaeth

Detholwyd y gwelliannau canlynol: gwelliannau 1, 3, 8, 9 a 10 yn enw William Graham, a gwelliannau 2, 4, 5, 6 a 7 yn enw Aled Roberts.

Plaid Cymru Debate: Transport

The following amendments have been selected: amendments 1, 3, 8, 9 and 10 in the name of William Graham, and amendments 2, 4, 5, 6 and 7 in the name of Aled Roberts.

Cynnig NDM5344 Elin Jones

Motion NDM5344 Elin Jones

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Yn cydnabod y cynnydd a wnaed hyd yma o ran gweithredu'r Cynllun Trafnidiaeth Cenedlaethol.

1. Recognises progress made to date in implementing the National Transport Plan.

2. Yn cydnabod rôl trafndiaeth o ran cysylltu Cymru yn fewnol ac yn allanol.

2. Acknowledges the role of transport in connecting Wales internally and externally.

3. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i:

3. Calls on the Welsh Government to:

a) ceisio cyllid canlyniadol Barnett parhaus neu unrhyw setliad ariannol digolledu arall mewn perthynas â phrosiect HS2 Llywodraeth y DU;

a) seek ongoing Barnett consequentials or any other compensatory financial settlement in relation to the UK Government's HS2 project;

b) adolygu gweithrediad y Consortia Trafnidiaeth Rhanbarthol a llywodraethu trafndiaeth yn gyffredinol;

b) review the functioning of the Regional Transport Consortia and transport governance generally;

c) ailddatgan ei hymrwymiad i drafndiaeth gyhoeddus integredig; a

c) reaffirm its commitment to integrated public transport; and

d) cyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU, i sicrhau bod coridorau trafndiaeth gogledd a de Cymru wedi'u cynnwys yn rhwydwaith craidd newydd TEN-T y Comisiwn Ewropeaidd.

d) make representations to the UK Government, to ensure that the northern and southern Welsh transport corridors are included in the European Commission's TEN-T new core network.

16:25

Alun Ffred Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Cynigiaf y cynnig.

I move the motion.

Rwy'n falch iawn o gael cyflwyno'r cynnig hwn heddiw a gyflwynwyd yn enw Elin Jones. Yr Arglwydd Dafydd Elis-Thomas a fyddai'n cyflwyno dadl ar y pwnc hwn yn arferol, ond, gan ei fod yn sâl, rwy'n falch iawn o gael camu i'r bwlch, a'r pwnc ydy'r cynllun trafndiaeth cenedlaethol.

Cyflwynwyd y cynllun trafndiaeth cenedlaethol yn ystod tymor Llywodraeth flaenorol Cymru, sef Llywodraeth Cymru'n Un, gyda'r nod clir o wella cysylltedd Cymru ac i fynd i'r afael â newid hinsawdd pellach, ymaddasu i'r newidiadau sydd eisoes yn digwydd a gwneud un system drafndiaeth weithio ynghyd yn fwy integredig. Nododd arweinydd blaenorol Plaid Cymru, Ieuan Wyn Jones, wrth gyflwyno'r cynllun trafndiaeth cenedlaethol ei awydd pendant i Gymru fod yn genedl gynaliadwy. Dylem gadw at ein hymrwymiad i ddatblygiad cynaliadwy fel egwyddor ganolog. Yn y cyfnod hwnnw, fe welwyd, am y tro cyntaf rwy'n credu, fwy o wariant ar drafndiaeth gyhoeddus yma gan Lywodraeth Cymru nag ar gynlluniau ffyrdd. Rwy'n credu bod hwnnw'n shifft bwysig iawn ac yn un sydd yn dangos ymrwymiad y blaid hon ac, rwy'n gobeithio, pleidiau eraill yn y Cynulliad, tuag at ddatblygiad sydd yn gynaliadwy ac sy'n mynd i'r afael â'r heriau y mae newid hinsawdd yn eu rhoi o'n blaenau.

Gallwn gydnabod heddiw fod Llywodraeth bresennol Cymru wedi etifeddu'r cynllun hwnnw ac wedi bwrw ymlaen â llawer o'r ymrwymadau ynddo. Mae'r Llywodraeth hefyd wedi gwneud nifer o ymyriadau trafndiaeth sydd y tu allan i'r cynllun, ac rydym ni wedi cefnogi rhai o'r rheini. Fodd bynnag, yng ngoleuni cyhoeddiad yr wythnos diwethaf ar fwrw ymlaen gyda phwerau trethu a phwerau benthyca yn benodol, rydym yn pryderu y gall y polisi trafndiaeth cyffredinol yng Nghymru fod yn symud oddi wrth y nod gwreiddiol hwnnw.

Un o brif amcanion ein cynnig yw cydnabod rôl trafndiaeth wrth gysylltu Cymru yn fewnol ac wrth gysylltu Cymru â gweddill Prydain ac Ewrop. Gwyddom fod Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ar adeiladu M4 newydd, er, mae'n ymddangos bod Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol wedi neidio o flaen yr ymgynghoriad hwnnw drwy gynnig bargaen i Gymru fenthyca arian er mwyn bwrw ymlaen â'r cynllun hwnnw. Nodwn nad oes bargaen fenthyca yn y golwg o gwbl ar gyfer unrhyw brosiect trafndiaeth arall yn y de-ddwyrain, fel y metro er enghraifft. Mae Plaid Cymru wedi dweud ei bod yn dderbyniol i brosiectau newydd ymddangos y tu allan i'r cynllun trafndiaeth cenedlaethol, ond nid ar raddfa traffordd newydd ar gost o £1 biliwn. Mae'r M4 newydd yn amlwg yn gyswllt allweddol rhwng dwyrain a gorllewin, ond mae angen cyfle i graffu ar y prosiect hwnnw a holi a ydy'r lefel hon o fuddsoddi yn rhoi gwerth am arian. Dyna sy'n bwysig—y gwerth am arian, ac mae hynny i'w fesur mewn mwy na'r punnoedd a'r milltiroedd o darnac, sef yr ystyriaethau pellach hynny ynghlwm wrth newid hinsawdd a'r cynlluniau trafndiaeth gyhoeddus eraill sy'n cael eu trafod, fel y metro. Rhaid i ni allu ymchwilio i effaith y prosiect ar yr amgylchedd a holi a ystyriwyd camau eraill yn llawn ac i ba raddau y bydd y gwariant yn effeithio ar ein gallu i gynnal dyledion yn y dyfodol. Mae hyn, wrth gwrs, yn effeithio ar ein penderfyniad o ran a ddylem fwrw ymlaen neu oedi â phrosiectau eraill sydd yn bwysig iawn i weddill Cymru.

I am pleased to have the opportunity to move this motion, tabled in the name of Elin Jones. Lord Dafydd Elis-Thomas was to open this debate but, as he is unwell, I am pleased to step into the breach to discuss the national transport plan.

The national transport plan was introduced during the previous term of government, which was the One Wales Government, with the clear aim of improving Welsh connectivity and to tackle further climate change, to adapt to changes already happening and to have a single, integrated transport system that could work more effectively. The previous leader of Plaid Cymru, Ieuan Wyn Jones, noted, in introducing the national transport plan, his clear desire for Wales to become a sustainable nation. We should stick to our commitment to sustainable development as a central guiding principle. In that period, we saw, for the first time I believe, the Welsh Government spending more on public transport than on road programmes. I think that that was a very important shift and one that demonstrates the commitment of this party and, I very much hope, of other parties in the Assembly, to sustainable development and development that tackles the major challenges that climate change poses.

We can acknowledge today that the current Welsh Government inherited that plan and progressed many of the commitments contained therein. The Government has also made a number of transport interventions outwith the plan, and we have supported some of those. However, in the light of last week's announcement on taxation powers, and borrowing powers in particular, we are concerned that the general transport policy in Wales could be moving away from the original objective set out in the plan.

One of the main objectives of our motion is to acknowledge the role of transport in connecting Wales internally and with the rest of the UK and continental Europe. We know that the Welsh Government is consulting on building a new M4, although, it would appear that the United Kingdom Government has jumped the gun on that consultation by offering a deal to Wales to borrow money in order to proceed with the plan. We note that there is no borrowing proposal in place for any other transport policy in the south-east, such as the metro, for example. Plaid Cymru has stated that it would be acceptable for new projects to appear outwith the national transport plan, but not on the scale of a new motorway at a cost of £1 billion. The new M4 would clearly be a key connection between east and west, but we need an opportunity to scrutinise the process and to ask whether this level of investment gives value for money. That is the important thing here—value for money, and that is to be assessed in more than pounds, pence and miles of tarmac. We need to take account of the wider considerations of climate change and other public transport plans that are currently being discussed, such as the metro. We must be able to look at the project's impact on the environment and ask whether other measures were given full consideration and to what extent the expenditure will affect our ability to sustain borrowing in the future. Therefore, this will have an impact on decisions as regards proceeding with or delaying other projects that are very important to the rest of Wales.

Heddiw, rydym yn annog Llywodraeth Cymru, wrth fwrw ymlaen â'r cynllun trafndiaeth cenedlaethol, i symud yn ôl at yr agenda gwreiddiol hwnnw ac ymrwymo i drafndiaeth fwy cynaliadwy. Nid yw hynny'n golygu anwybyddu gwario ar ffyrdd—fi fyddai'r olaf i ddweud hynny—ond mae'n golygu sicrhau bod pob rhan o Gymru yn elwa o fuddsoddi mewn trafndiaeth, a bod blaenoriaeth yn cael ei rhoi hefyd i reilffyrdd o fewn y set bresennol o bwerau. Mae rhai o'r gwelliannau yn adlewyrchu hynny.

Mae'r cynnig yn adlewyrchu hyn drwy alw ar Lywodraeth Cymru i gadarnhau ei hymrwymiad i gludiant cyhoeddus integredig. Dylai hyn gynnwys gweledigaeth o drafndiaeth rheilffyrdd a bysys, gan gynnwys sut y byddai unrhyw bwerau pellach a ddatganolir yn cael eu defnyddio ar gyfer integreiddio, a sut y bydd masnachfrait rheilffyrdd nesaf Cymru gyfan yn cael ei phennu a'i gweithredu.

Mae Plaid Cymru yn galw ymhellach am adolygu gweithrediad y consortia trafndiaeth rhanbarthol, ac am weithredu ar y pynciau hollbwysig ynglŷn â HS2 a choridorau trafndiaeth Ewropeaidd. Rwy'n gobeithio y bydd rhai o fy nghyfeillion yn cyfeirio at y materion hynny mewn mwy o fanylder yn nes ymlaen yn y drafodaeth.

Mae trafndiaeth yn ganolog i hyrwyddo economi unrhyw wlad. Bydd pawb ohonom sydd yn teithio drwy Ewrop yn gwybod am y cysylltiadau ardderchog sydd o fewn gwledydd ac sydd hefyd yn cysylltu gwledydd â'i gilydd.

O ran y gwelliannau, rydym yn gwrthwynebu gwelliant 1 yn enw William Graham, gan na allwn gydnabod bod Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol wedi ymrwymo i Gymru wrth ystyried graddfa'r buddsoddi a gynigir ar gyfer HS2. Byddai ymrwymiad iawn a chyson yn cynnwys cadarnhau cyllid dilynol i Gymru o HS2, ac nid yw manylion hynny wedi eu cytuno.

Rydym yn cefnogi gwelliant 2 yn enw Aled Roberts. Nid ydym yn cefnogi gwelliant sy'n dileu rhan o'n cynnig ni fel arfer, ond gan fod Aled Roberts yn ŵr bonheddig, rydym yn hapus i gefnogi'r gwelliant. Rydym ni hefyd wedi ymgyrchu yn gyson yng Ngheredigion ynglŷn â lein y Cambrian, ac wedi casglu 6,500 o lofnodion lleol o blaid hynny.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 3 yn enw William Graham. Rydym yn cytuno â'r gwelliant ac yn credu bod angen ateb tymor hir i'r toriadau i gyllido bysys. Rwy'n gwybod bod Elin Jones a Dafydd Elis-Thomas wedi gweithio'n galed ar faterion gwasanaethau bws yng Ngheredigion a thu hwnt. Mae angen i'r Llywodraeth gadarnhau pwysigrwydd gwasanaethau bws ledled Cymru; mae'r Gweinidog, chwarae teg, wedi gweithredu yn gyflym ar y materion hynny, a diolch iddi am wneud hynny.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 4 a gwelliant 5 yn enw Aled Roberts. Nid oes gennym broblem cydnabod fod Llywodraeth y Deyrnas Gyfunol wedi cytuno i drydaneiddio rhwydwaith y Cymoedd, sydd yn gynllun eithriadol o bwysig. Mae clod i'r Llywodraeth bresennol yn Llundain am gymryd y cam pwysig hwn ar ôl degawdau o gael dim byd yn digwydd.

We would encourage the Welsh Government today, in proceeding with the national transport plan, to return to the original agenda set out and to commit to more sustainable transport and to commit to more sustainable transport. That does not mean ignoring expenditure on roads—I would be the last person to say that—but it does mean that we ensure that every part of Wales should benefit from investment in transport, and that priority is also given to railways within the current set of powers. Some of the amendments reflect that.

The motion reflects that by asking the Welsh Government to confirm its commitment to integrated public transport. This should include a vision of rail and bus travel, including how any further powers devolved would be used to integrate services and how the next all-Wales rail franchise will be decided upon and implemented.

Plaid Cymru is further calling for a review of the operation of the regional transport consortia and for action on the crucial issues regarding HS2 and the European transport corridors. I hope that some of my colleagues will refer to some of these issues in more detail later in the debate.

Transport is at the heart of promoting the economy of any nation. All of us who travel through Europe will know of the excellent links that there are within nations and also between nations.

Turning to the amendments, we will oppose amendment 1 in the name of William Graham, because we cannot acknowledge that the UK Government is committed to Wales given the scale of investment proposed for HS2. A proper and consistent commitment would include confirming consequential funding for Wales from HS2, and the details of that have not been agreed.

We support amendment 2 in the name of Aled Roberts. We do not usually support amendments that delete parts of our motions, but as Aled Roberts is a gentleman, we are happy to support this amendment. We too have campaigned consistently in Ceredigion on the Cambrian line, and have gathered 6,500 local signatures in favour of that.

We will support amendment 3 in the name of William Graham. We agree with the amendment and believe that there is a need for a long-term solution to cuts in spending on buses. I know that Elin Jones and Dafydd Elis-Thomas have been working hard on issues related to bus services in Ceredigion and beyond. The Government needs to confirm the importance of bus services across Wales; in fairness, the Minister has acted quickly on those issues, and we thank her for that.

We will support amendments 4 and 5 in the name of Aled Roberts. We have no problem in acknowledging that the UK Government has agreed to electrify the Valleys network, which is exceptionally important. We should praise the current Government in London for taking this important step, after decades of inactivity.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 6 yn enw Aled Roberts; mae Aled wedi bod yn brysur iawn. Mae'r cyhoeddiad diweddar ar y metro yn galonogol, ond byddai'n dda o beth pe baem yn cael mwy o fanylion ynghylch sut y bydd y system hon yn datblygu. Mae angen gweld y metro a datblygiadau rheilffyrdd eraill yng nghyd-destun cynllun trafnidiaeth integredig sydd yn cynnwys cynlluniau ffyrdd.

We will support amendment 6 in the name of Aled Roberts, who has been very busy. The recent announcement on the metro is encouraging, but it would be good to hear further details on how the system is to be developed. We need to see the metro and other rail developments in the context of an integrated transport plan that includes road programmes.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 7 yn enw Aled Roberts ac yn gwrthwynebu gwelliant 8 yn enw William Graham. Rydym yn teimlo na wireddir y manteision o gysylltu'r gogledd oni chawn arian dilynol o'r cynllun HS2. Nid oes cytundeb ar hynny.

We will support amendment 7 in the name of Aled Roberts and oppose amendment 8 in the name of William Graham. We do not believe that the advantages of connecting north Wales will be achieved unless we receive consequentials from HS2. There is no agreement on that.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 9 yn enw William Graham, ac yn gwrthwynebu gwelliant 10 yn enw William Graham, oherwydd dylid caniatáu pwerau benthyg i'r Llywodraeth hon heb amodau. Nid lle Llywodraeth Llundain yw dweud pa gynlluniau ddylai fod yn digwydd yng Nghymru.

We will support amendment 9 in the name of William Graham, and will oppose amendment 10 in the name of William Graham, because borrowing powers should be given to this Government without any conditions. It is not the role of the London Government to say which proposals should proceed in Wales.

Os ydym o ddifrif ynglŷn â'r greal sanctaidd o drafnidiaeth integredig a symud i drafnidiaeth gyhoeddus er mwyn lleihau allyriadau carbon, mae'n rhaid inni gael cynllun trafnidiaeth cenedlaethol, a chynllun rydym yn gweithredu arno yn gyson er budd dyfodol ein gwlad.

If we are serious about the holy grail of integrated transport and a move towards public transport to reduce carbon emissions, we must have a national transport plan, and a plan that we consistently implement for the benefit of the future of our nation.

Gwelliant 1—William Graham

Amendment 1—William Graham

Cynnwys pwynt 1 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Insert as new point 1 and renumber accordingly:

Yn cydnabod ymrwymiad Llywodraeth y DU i fuddsoddi'n barhaus yn seilwaith trafnidiaeth Cymru a'r Deyrnas Unedig.

Acknowledges the UK Government's commitment to ongoing transport infrastructure investment in Wales and the United Kingdom.

Gwelliant 3—William Graham

Amendment 3—William Graham

Cynnwys pwynt 2 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Insert as new point 2 and renumber accordingly:

Yn gresynu at golli gwasanaethau bysiau ledled Cymru ac yn galw ar Lywodraeth Cymru i atgyfnerthu ymrwymiad y Cynllun Trafnidiaeth Cenedlaethol i wella gwasanaethau bysiau.

Regrets the loss of bus services across Wales and calls on the Welsh Government to reinforce the National Transport Plan commitment to improving bus services.

Gwelliant 8—William Graham

Amendment 8—William Graham

Dileu is-bwynt 3a) a rhoi yn ei le:

Delete sub point 3a and replace with:

yn nodi manteision HS2 i gysylltiadau gogledd Cymru ac yn cydnabod bod angen rhwydwaith trafnidiaeth integredig ledled y Deyrnas Unedig.

note the benefits of HS2 to North Wales connectivity and recognises the need for an integrated transport network across the United Kingdom.

Gwelliant 9—William Graham

Amendment 9—William Graham

Cynnwys is-bwynt 3c) newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Insert as a new sub point 3c and renumber accordingly:

yn nodi adroddiad y Pwyllgor Menter a Busnes ar Drafnidiaeth Gyhoeddus Integredig yng Nghymru.

note the Enterprise and Business Committee report on Integrated Public Transport in Wales.

Gwelliant 10—William Graham

Amendment 10—William Graham

Ychwanegu pwynt newydd ar ddiwedd y cynnig:

Yn croesawu cyhoeddiad Llywodraeth y DU am drosglwyddo pwerau benthyca newydd i Lywodraeth Cymru i ariannu gwelliannau i'r M4.

Add new point at the end of the motion:

Welcomes the UK Government's announcement of the transfer of new borrowing powers to the Welsh Government to fund improvements to the M4.

16:35

Byron Davies [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I move amendments 1, 3, 8, 9 and 10 on behalf of the Welsh Conservatives.

We will also support all the Liberal Democrats' amendments tabled in the name of Aled Roberts. I also welcome the opportunity to discuss our transport infrastructure in the Chamber and I thank Plaid Cymru for tabling the motion today. I will talk to our amendments and, if time allows, make some comments more broadly on the motion.

Amendment 1 is very clear. I am sure that we all acknowledge, even across political divides, that the UK Government has embarked on major infrastructure investment in Wales and across the UK, easily observed with the upcoming electrification of the Great Western line and Valleys lines across south Wales. I hope that all Members across the Chamber support this amendment, because it sets the context for investment in our infrastructure. For example, a south Wales metro would not be possible without electrification, which will form the backbone of the public transport network in south Wales.

Amendment 3 includes an important point and I hope that it will be included in the substantive motion. The Welsh Conservatives regret very much the loss of bus services across Wales. Some could have been avoided, we think, through early intervention or greater consultation within the industry over alterations to important grants and subsidies. Our amendment calls on the Welsh Government to reinforce the national transport plan commitment to improving bus services. The national transport plan will not amount to very much if key promises such as improving bus services are not kept. It was a very broad commitment and one that I cannot see how this Government can deliver while, at the same time, reversing the bus industry into an ever-tighter financial corner through grant and subsidy cuts. We need some up-front honesty from the Government here, I believe: either acknowledge that you cannot keep the commitment to improve bus services, or reinforce your commitment and take action. Your franchising ideas may come too late if you do not act soon.

Amendment 8, which Plaid Cymru has said it will not support, seeks to point out potential benefits of HS2 to some areas of Wales and emphasises a point that I made to the Minister this morning about working to mitigate any effect of HS2. For example, there are opportunities that we should not overlook. Of course, according to KPMG's report, 'HS2 Regional Economic Impacts', Denbigh and Flint will see an output increase of between £19.26 million and £33.49 million due to HS2.

Cynigiad welliannau 1, 3, 8, 9 a 10 ar ran y Ceidwadwyr Cymreig.

Byddwn hefyd yn cefnogi holl welliannau'r Democratiaid Rhyddfrydol a gyflwynwyd yn enw Aled Roberts. Rwyf hefyd yn croesawu'r cyfle i drafod ein seilwaith trafniadaeth yn y Siambr a diolchaf i Blaid Cymru am gyflwyno'r cynnig heddiw. Byddaf yn siarad am ein gwelliannau ac, os bydd amser yn caniatáu, yn gwneud rhai sylwadau yn fwy cyffredinol ar y cynnig.

Mae gwelliant 1 yn glir iawn. Rwy'n siŵr ein bod i gyd yn cydnabod, hyd yn oed ar draws rhaniadau gwleidyddol, fod Llywodraeth y DU wedi dechrau ar brosiect buddsoddi mewn seilwaith mawr yng Nghymru a ledled y DU, a welir yn glir gyda'r gwaith o drydaneiddio llinell y Great Western a rheilffyrdd y Cymoedd sydd ar y gweill ar draws de Cymru. Rwy'n gobeithio bod yr holl Aelodau yn y Siambr yn cefnogi'r gwelliant hwn, am ei fod yn gosod y cyddestun ar gyfer buddsoddi yn ein seilwaith. Er enghraifft, ni fyddai metro de Cymru yn bosibl heb drydaneiddio, a fydd yn ffurfio asgwrn cefn y rhwydwaith trafniadaeth gyhoeddus yn y de.

Mae gwelliant 3 yn cynnwys pwynt pwysig ac rwy'n gobeithio y caiff ei gynnwys yn y cynnig gwreiddiol. Mae'r Ceidwadwyr Cymreig yn gresynu'n fawr at gollu gwasanaethau bus ar draws Cymru. Gallai rhai fod wedi cael eu hosgoi, yn ein barn ni, drwy ymyrraeth gynnar neu fwy o ymgynghori o fewn y diwydiant ynghylch newidiadau i grantiau a chymorthdaliadau pwysig. Mae ein gwelliant yn galw ar i Lywodraeth Cymru atgyfnerthu'r ymrwymiad yn y cynllun trafniadaeth cenedlaethol i wella gwasanaethau bus. Ni fydd y cynllun trafniadaeth cenedlaethol yn golygu rhyw lawer os na chaiff addewidion allweddol megis gwella gwasanaethau bus eu cadw. Roedd yn ymrwymiad eang iawn ac yn un na allaf weld sut y gall y Llywodraeth hon ei gyflawni tra'n gwthio'r diwydiant bysiau, ar yr un pryd, i mewn i gornel ariannol fwyfwy tynn drwy dorri grantiau a chymorthdaliadau. Mae angen rhywfaint o onestrywydd gan y Llywodraeth yma, yn fy marn i: dylech naill ai gydnabod na ellir cadw'r ymrwymiad i wella gwasanaethau bus, neu dylech atgyfnerthu eich ymrwymiad a gweithredu. Efallai y daw eich syniadau rhyddfrenio yn rhy hwyr os nad ydych yn gweithredu cyn bo hir.

Mae gwelliant 8, y mae Plaid Cymru wedi dweud na fydd yn ei gefnogi, yn ceisio tynnu sylw at fanteision posibl HS2 i rai ardaloedd yng Nghymru ac yn pwysleisio pwynt a wneuthum i'r Gweinidog y bore yma am weithio i liniaru unrhyw effaith yn sgil HS2. Er enghraifft, mae cyfleoedd na ddylem eu hanwybyddu. Wrth gwrs, yn ôl adroddiad KPMG, 'HS2 Regional Economic Impacts', bydd Dinbych a Fflint yn gweld cynnydd mewn allbwn sydd rhwng £19.26 miliwn a £33.49 miliwn o ganlyniad i HS2.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

16:37 **Rhodri Glyn Thomas** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Do you accept that the House of Commons Treasury Committee raised some very serious questions about the data used by KPMG when it was looking at the value of this to Wales? Therefore, those data, at the moment at least, are not data that we can depend on thoroughly.

A ydych yn derbyn bod Pwyllgor Trysorlys Tŷ'r Cyffredin wedi codi rhai cwestiynau difrifol iawn am y data a ddefnyddiwyd gan KPMG wrth iddo edrych ar werth hyn i Gymru? Felly, nid yw'r fath ddata, ar hyn o bryd o leiaf, yn ddata y gallwn ddibynnu arnynt yn drylwyr.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

16:38 **Byron Davies** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you for that, Rhodri Glyn. I am happy to accept that. I cannot talk with any authority on the data that have been used, but I am happy to accept that they may be flawed. I do not know, so I take your point.

Diolch ichi am hynny, Rhodri Glyn. Rwy'n hapus i dderbyn hynny. Ni allaf siarad gydag unrhyw awdurdod ar y data sydd wedi cael eu defnyddio, ond yr wyf yn hapus i dderbyn y gallant fod yn ddiffygiol. Nid wyf yn gwybod, felly yr wyf yn derbyn eich pwynt.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

There is also great potential to increase connectivity to Wales through the planned Old Oak Common interchange for HS2, which will connect with the Great Western main line and CrossRail, improving connectivity for south Wales, in addition to the HS2 connections with the West Coast main line at Crewe. By calling at the key interchange of Crewe, HS2 will become easily accessible for passengers in north Wales.

Mae hefyd botensial mawr i gynyddu cysylltedd i Gymru drwy gyfnewidfa arfaethedig Old Oak Common ar gyfer HS2, a fydd yn cysylltu â phrif reilffordd y Great Western a Crossrail, gan wella cysylltedd ar gyfer y de, yn ogystal â chysylltiadau HS2 â phrif linell Arfordir y Gorllewin yn Crewe. Drwy alw yng nghyfnwidfa allweddol Crewe, bydd HS2 yn dod yn hygyrch i deithwyr yn y gogledd.

In amendment 9, it was felt important to note the work of the Enterprise and Business Committee in this area. As a Member of the committee, our report on integrated public transport in Wales supports this motion very well and, within the 25 recommendations, it covers much of point 3 within today's motion. I very much hope that this non-political amendment can be accepted, to add weight to both the report and this motion.

Yng ngwelliant 9, teimlwyd ei bod yn bwysig nodi gwaith y Pwyllgor Menter a Busnes yn y maes hwn. Fel Aelod o'r pwyllgor, mae ein hadroddiad ar drafnidiaeth gyhoeddus integredig yng Nghymru yn cefnogi'r cynnig hwn yn dda iawn ac, o fewn y 25 o argymhellion, mae'n cynnwys cryn dipyn o bwynt 3 o fewn y cynnig heddiw. Gobeithiaf yn fawr y gall y gwelliant anwleidyddol hwn gael ei dderbyn, er mwyn atgyfnerthu'r adroddiad a'r cynnig hwn.

Finally, on amendment 10, it would be remiss not to welcome the Conservative-led UK Government's announcement of the transfer of new borrowing powers to the Welsh Government, which will fund improvements to the M4 and other schemes across Wales. This is a game changer in terms of the national transport plan and moves the document from a wish list to an achievable document. It would be churlish of any party, I believe—and I have heard what Plaid Cymru has said—not to accept this amendment. I hope that it will be accepted, welcomed and acknowledged that, without borrowing powers, funding major infrastructure projects will be nothing more than a pipe dream.

Yn olaf, o ran gwelliant 10, byddwn ar fai pen a bawn yn croesawu cyhoeddiad Llywodraeth y DU, o dan arweiniad y Ceidwadwyr, ynghylch trosglwyddo pwerau benthycu newydd i Lywodraeth Cymru, a fydd yn ariannu gwelliannau i'r M4 a chynlluniau eraill ledled Cymru. Mae hyn yn newid pethau o ran y cynllun trafndiaeth cenedlaethol ac yn symud y ddogfen o restr dymuniadau i fod yn ddogfen gyflawnadwy. Byddai'n anfoesgar i unrhyw blaid, yn fy marn i—ac rwyf wedi clywed yr hyn y mae Plaid Cymru wedi'i ddweud—beidio â derbyn y gwelliant hwn. Rwy'n gobeithio y caiff ei dderbyn, ei groesawu a'i gydnabod na fydd y gwaith o ariannu prosiectau seilwaith mawr yn ddim mwy na breuddwyd gwrach heb bwerau benthycu.

I realise that I have little time left, but I wanted to briefly touch on the motion more broadly. One key point is the European Commission's TEN-T new core network and the importance of getting our transport corridors onto the network. Much like the battle for electrification in south Wales—and now in north Wales—we must work together to ensure that the Welsh voice is heard loud and clear. Behind this core network will be substantial European funds and it is essential that we are able to access this funding. I hope that our amendments are accepted and that we are able to support this motion. It is a key point to make and I thank Plaid Cymru for doing so. Therefore, I thank Members and I commend our amendments to you.

Rwy'n sylweddoli nad oes gennyf lawer o amser ar ôl, ond roeddwn am sôn yn fras am y cynnig yn fwy cyffredinol. Un pwynt allweddol yw rhwydwaith craidd newydd TEN-T y Comisiwn Ewropeaidd a phwysigrwydd cael ein coridorau trafndiaeth ar y rhwydwaith. Fel y frwydr am drydaneiddio yn y de—ac yn awr yn y gogledd—rhaid inni weithio gyda'n gilydd i sicrhau bod llais Cymru yn cael ei glywed yn glir. Wrth wraidd y rhwydwaith craidd hwn bydd cronfeydd Ewropeaidd sylweddol ac mae'n hanfodol ein bod yn gallu cael gafael ar yr arian hwn. Rwy'n gobeithio y bydd ein gwelliannau yn cael eu derbyn a'n bod yn gallu cefnogi'r cynnig hwn. Mae'n bwynt allweddol i'w wneud a diolchaf i Blaid Cymru am wneud hynny. Felly, diolchaf i'r Aelodau a chymeradwyaf ein gwelliannau i chi.

Gwelliant 2—Aled Roberts

Amendment 2—Aled Roberts

Dileu pwynt 1 a rhoi yn ei le:

Yn gresynu at yr oedi wrth weithredu addewidion allweddol o'r Cynllun Trafnidiaeth Cenedlaethol gan gynnwys gwasanaeth pob awr ar Reilffordd y Cambrian, a oedd i fod i ddechrau yn 2011, a diffyg gwasanaethau uniongyrchol rhwng Casnewydd a Glyn Ebwy.

Gwelliant 4—Aled Roberts

Cynnwys pwynt 2 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn gresynu at yr oedi wrth gyflwyno 'Cerdyn Oyster Cymru', a ddylai gael ei gyflwyno yn 2014, a fyddai wedi caniatáu trosglwyddo didrafferth rhwng y gwasanaethau bysiau a'r trenau.

Gwelliant 5—Aled Roberts

Cynnwys pwynt 3 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn cydnabod gwaith Llywodraeth y DU o ran cytuno i drydaneiddio Rhwydwaith y Cymoedd ac yn nodi absenoldeb y cynllun hwnnw ym Maniffesto Etholiad 2010 y blaid Lafur.

Gwelliant 6—Aled Roberts

Cynnwys pwynt 3 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn croesawu ymrwymiad Llywodraeth Cymru i System Drafndiaeth Metro ledled de-ddwyrain Cymru ac yn annog Llywodraeth Cymru i gyflwyno rhestr o flaenoriaethau a chanddynt dargedau y gellir eu cyflawni.

Gwelliant 7—Aled Roberts

Cynnwys pwynt 3 newydd ac ailrifo yn unol â hynny:

Yn croesawu gwaith Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU i baratoi achos busnes dros drydaneiddio rheilffordd gogledd Cymru ac yn credu y bydd hyn yn dwyn budd enfawr i'r gwasanaethau i deithwyr ac i'r gwasanaethau cario llwyth.

Delete point 1 and replace with:

Regrets the delay in implementing key pledges from the National Transport Plan including an hourly service on the Cambrian Line, which was due to commence in 2011, and the lack of direct Services between Newport and Ebbw Vale.

Amendment 4—Aled Roberts

Insert as new point 2 and renumber accordingly:

Regrets the delay in introducing a 'Welsh Oyster Card' due to be introduced in 2014, which would have allowed seamless transfer between bus and rail services.

Amendment 5—Aled Roberts

Insert as new point 3 and renumber accordingly:

Acknowledges the work of the UK Government in agreeing to electrify the Valleys Network and notes the absence of that scheme from Labour's 2010 Election Manifesto.

Amendment 6—Aled Roberts

Insert as new point 3 and renumber accordingly:

Welcomes the Welsh Government's commitment to a Metro Style Transport System across South East Wales and urges the Welsh Government to bring forward a list of priorities with achievable targets for completion.

Amendment 7—Aled Roberts

Insert as new point 3 and renumber accordingly:

Welcomes the work of the Welsh Government and UK Government to prepare a business case for the electrification of the North Wales line and believes this will be of enormous benefit to both passenger and freight services.

16:40

Eluned Parrott [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I move amendments 2, 4, 5, 6 and 7 in the name of Aled Roberts.

Cynigiad welliannau 2, 4, 5, 6 a 7 yn enw Aled Roberts.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

I thank Plaid Cymru for bringing this debate today. Obviously, the national transport plan covers all aspects of transport in Wales. Today, I want to focus primarily on public transport. We are, potentially, at a very exciting point in terms of public transport in Wales—electrification, as we know, and also the south-east Wales metro concept looking at bus, rail and other modes of transport around our most urban areas. However, people in north and mid Wales might well ask what is in it for them from that point of view, especially, after they have seen bus cuts that are having a devastating impact, particularly in Ceredigion and across parts of north Wales.

Therefore, we welcome the preparatory work that is being done on the business case for north Wales electrification, as we say in amendment 7. We thank both the Welsh and UK Governments for the work that is going on behind the scenes there, because it is important that infrastructure investment in Wales is spread across the whole of Wales and not concentrated in any one particular area.

I also welcome the commitment to providing an hourly service on the Cambrian line that was due to start back in 2011, and the question on my mind, really, is how much longer will we have to wait for that development? People in Ceredigion, particularly, but those along the length of the Cambrian line have been waiting for this and are actively engaged with the consultation at the moment. Similarly, in my part of the world, the half-hourly service on the Vale of Glamorgan line, and in south-east Wales, restoring the link between Newport and the Ebbw Vale line. All of these things have been promised but are no closer to reality, so I have concerns about how much of the national transport plan has been delivered to this point.

Part of the problem, of course, is the issue of rolling stock in Wales and the Wales and border rail franchise included no expectation of growth, and therefore, no planning for growth, and therefore, no requirement to invest in growth and no requirement to invest in rolling stock. So, in short, we simply do not have what we need. We do recognise that the Welsh Government has taken steps in the past to address that, but, as the Enterprise and Business Committee has been discovering, this picture is extremely complex.

We face an ageing fleet, which lacks the capacity that we need, and there are no spare diesel units that are suitable available in the UK at present, until electrification projects happen elsewhere. We have the electrification planned for some routes in Wales, but not all of them. So, while we need to plan for such things as the maintenance requirements of the new electrified fleets, we also have to plan for the diesel fleets that will continue to serve many of our routes.

Diolch i Blaid Cymru am gyflwyno'r ddadl hon heddiw. Yn amlwg, mae'r cynllun trafnidiaeth cenedlaethol yn cwmpasu pob agwedd ar drafnidiaeth yng Nghymru. Heddiw, rwyf am ganolbwyntio'n bennaf ar drafnidiaeth gyhoeddus. Rydym, o bosibl, mewn cyfnod cyffrous iawn o ran trafnidiaeth gyhoeddus yng Nghymru—trydaneiddio, fel y gwyddom, a hefyd y cysyniad o fetro de-ddwyrain Cymru sy'n ystyried bysiau, trenau a dulliau eraill o deithio o amgylch ein hardaloedd mwyaf trefol. Fodd bynnag, efallai y bydd pobl yn y gogledd a'r canolbarth am ofyn beth sydd gan hyn oll i'w gynnig iddynt hwy, yn arbennig, ar ôl iddynt weld toriadau i wasanaethau bws sy'n cael effaith ofnadwy, yn enwedig yng Ngheredigion ac ar draws rhannau o'r gogledd.

Felly, rydym yn croesawu'r gwaith paratoi sy'n cael ei wneud ar yr achos busnes ar gyfer trydaneiddio'r gogledd, fel y dywedwn yng ngwelliant 7. Diolchwn i Lywodraethau Cymru a'r DU am y gwaith sy'n cael ei wneud y tu ôl i'r llenni yno, oherwydd mae'n bwysig bod buddsoddi mewn seilwaith yng Nghymru yn cael ei ledaenu ar draws Cymru gyfan, ac nad yw'n canolbwyntio ar un ardal benodol.

Rwyf hefyd yn croesawu'r ymrwymiad i ddarparu gwasanaeth bob awr ar reilffordd y Cambrian a oedd i fod i ddechrau yn ôl yn 2011, a'r hyn yr hoffwn ei wybod, mewn gwirionedd, yw faint yn fwy y bydd yn rhaid inni aros am y datblygiad hwnnw? Mae trigolion Ceredigion, yn benodol, ond y rhai ar hyd llinell y Cambrian wedi bod yn aros am hyn ac yn cymryd rhan weithredol yn yr ymgynghoriad ar hyn o bryd. Yn yr un modd, yn fy rhan i o'r byd, y gwasanaeth bob hanner awr ar reilffordd Bro Morgannwg, ac yn y de-ddwyrain, gan adfer y cysylltiad rhwng Casnewydd a llinell Glyn Ebwy. Mae'r holl bethau hyn wedi cael eu haddo ond nid ydynt yn nes at gael eu gwireddu, felly mae gennyf bryderon am faint o'r cynllun trafnidiaeth cenedlaethol sydd wedi'i gyflawni hyd yma.

Rhan o'r broblem, wrth gwrs, yw cerbydau yng Nghymru ac nid oedd masnachfrait rheilffyrdd Cymru a'r gororau yn cynnwys unrhyw ddisgwyliad o dwf, ac felly, nid oes unrhyw gynllunio ar gyfer twf, ac felly, nid oes gofyniad i fuddsoddi mewn twf nac i fuddsoddi mewn cerbydau. Felly, yn fyr, nid oes gennym yr hyn sydd ei angen arnom yn syml. Rydym yn cydnabod bod Llywodraeth Cymru wedi cymryd camau yn y gorffennol i ymdrin â hynny, ond, fel y gwelodd y Pwyllgor Menter a Busnes, mae'r darlun hwn yn hynod gymhleth.

Rydym yn wynebu fflyd sy'n heneiddio, nad oes ganddo'r capasiti sydd ei angen arnom, ac nid oes unrhyw unedau diesel sbâr addas ar gael yn y DU ar hyn o bryd, hyd nes y bydd prosiectau trydaneiddio yn digwydd mewn manau eraill. Bwriedir trydaneiddio rhai llwybrau yng Nghymru, ond nid pob un ohonynt. Felly, er bod angen inni gynllunio ar gyfer pethau fel gofynion cynnal a chadw'r fflydoedd trydan newydd, rhaid inni hefyd gynllunio ar gyfer y fflydoedd diesel a fydd yn parhau i wasanaethu llawer o'n llwybrau.

We have new disability laws coming in, which means that we will have to make alterations to the fleets that we have and it will be expensive. It might well be difficult to convert much of the rolling stock that we already have, but sadly, the law comes into force before electrification will be complete on the Valleys lines, so we have the need both for new stock to be compliant and outgoing stock to be converted. All of these issues have to be reconciled and adding to the complexity, we have the letting of the new Wales and borders franchise thrown into the mix all at the same time; all when we ought to be in the process of ordering, or defining the requirements that we have for our rolling stock fleet for the future.

Turning to the amendments, I thank Alun Ffred for his very kind words in support of our amendments today. Aled may be a gentleman, clearly, I am not, but I would like to be a lady and accept most of the amendments that are being brought forward by the Conservatives today with the exception of amendment 8, which I have some concerns about; not because of what you have added, but what you would take away. We would not necessarily agree with that. I have some concerns, as well, about amendment 10 on the basis that you specifically tie the welcoming of those borrowing powers to the M4 relief road. I think that we would be unwise to pre-empt the outcome of the consultation process and exactly how we resolve those issues.

However, there are a couple of other things that I want to talk about in terms of the amendments that we have tabled today. Our amendment 4 talks about the Wales Oyster card. I am sure that we all would have hoped that it would have been in operation by now, that it would encourage public transport use, that it would improve services, that it would save time for customers and that it would help to deliver, in part, the kind of professional, modern transport network for Wales that we all want to see. So, we are disappointed that that has not happened, and I am wondering whether we are approaching a point in time when a card will no longer be the mechanism that we are looking at, but rather something like the new Iff smartphone app might be the preferred mode, if we are waiting much longer for it.

I would also say that we are obviously very supportive of the metro, but we cannot disaggregate the interrelationship between public and private transport, and I am disappointed, Minister, that the M4 consultation is a one-option consultation. The metro is surely a game-changer. If it is, it needs to be taken into account when we are looking at south-east Wales transport.

Mae deddfau anabledd newydd yn cael eu cyflwyno, sy'n golygu y bydd yn rhaid inni wneud newidiadau i'r fflydoedd sydd gennym a fydd yn ddrud. Gallai fod yn anodd trosi llawer o'r cerbydau sydd gennym yn barod, ond yn anffodus, mae'r gyfraith yn dod i rym cyn y bydd y broses drydaneiddio wedi'i chwblhau ar reilffyrdd y Cymoedd, felly mae angen i gerbydau newydd gydymffurfio ac i'r cerbydau presennol gael eu trosi. Rhaid i bob un o'r materion hyn gael eu datrys ac i ychwanegu at y cymhlethdod, caiff masnachfaint newydd Cymru a'r gororau ei thafli i mewn i'r gymysgedd i gyd ar yr un pryd; hyn oll pan ddylem fod yn y broses o archebu, neu ddiffinio'r gofynion sydd gennym ar gyfer ein fflyd cerbydau ar gyfer y dyfodol.

Gan droi at y gwelliannau, diolch i Alun Ffred am ei eiriau caredig iawn yn cefnogi ein gwelliannau heddiw. Efallai bod Aled yn ŵr bonheddig, yn amlwg, nid wyf i, ond hoffwn fod yn ferch fonheddig a derbyn y rhan fwyaf o'r gwelliannau sy'n cael eu cyflwyno gan y Ceidwadwyr heddiw ac eithrio gwelliant 8, y mae gennyf rai pryderon yn ei gylch; nid oherwydd yr hyn rydych wedi'i ychwanegu, ond yr hyn y byddech yn cael gwared arno. Ni fyddem o reidrydd yn cytuno â hynny. Mae gennyf rai pryderon, hefyd, ynglŷn â gwelliant 10 ar sail y ffaith eich bod yn clymu'n benodol groesawu'r pwerau benthyca hynny â ffordd liniaru'r M4. Ni chredaf y byddai'n ddoeth inni achub y blaen ar ganlyniad y broses ymgynghori a sut yr awn ati'n union i ddatrys y materion hynny.

Fodd bynnag, mae un neu ddau o bethau eraill yr wyf am siarad amdanynt o ran y gwelliannau yr ydym wedi'u cyflwyno heddiw. Mae gwelliant 4 yn sôn am gerdyn Oyster Cymru. Rwy'n siŵr y byddem i gyd wedi gobeithio y byddai wedi bod ar waith erbyn hyn, y byddai'n annog y defnydd o drafnidiaeth gyhoeddus, y byddai'n gwella gwasanaethau, y byddai'n arbed amser i gwsmeriaid ac y byddai'n helpu i gyflawni, yn rhannol, y math o rwydwaith trafndiaeth proffesiynol, modern i Gymru yr ydym i gyd am ei weld. Felly, rydym yn siomedig nad yw hynny wedi digwydd, a thybed a ydym yn agosáu at bwynt mewn amser pan nad cerdyn yw'r hyn y byddwn yn ei ystyried mwyach, ond yn hytrach mai rhywbeth fel app newydd Iff ffonau deallus fydd orau, os ydym yn aros llawer hwy amdano.

Byddwn hefyd yn dweud ein bod yn amlwg yn gefnogol iawn i'r metro, ond ni allwn ddadgyfuno'r rhyngberthynas rhwng trafndiaeth gyhoeddus a phreifat, ac rwy'n siomedig, Weinidog, fod yr ymgynghoriad ar yr M4 yn ymgynghoriad un opsiwn. Mae'r metro yn sicr yn newid pethau. Os ydyw, mae angen ei ystyried pan fyddwn yn edrych ar drafnidiaeth y de-ddwyrain.

16:45

Leanne Wood [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Arweinydd Plaid Cymru / The Leader of Plaid Cymru

Plaid Cymru contends that the national transport plan is an important and dynamic document that sets out the principles for transport in Wales. The Party of Wales's vision is of a connected Wales: a Wales connected not just within the country, but with our neighbours in England, Ireland and, of course, the wider world. For the purposes of today's debate, I will focus on internal connectivity between different areas and regions of Wales.

Mae Plaid Cymru yn dadlau bod y cynllun trafndiaeth cenedlaethol yn ddogfen bwysig a dynamig sy'n nodi'r egwyddorion ar gyfer trafndiaeth yng Nghymru. Gweledigaeth Plaid Cymru yw creu Cymru gysylltiedig: Cymru sydd wedi'i chysylltu nid yn unig o fewn y wlad, ond â'n cymdogion yn Lloegr, Iwerddon ac, wrth gwrs, yn y byd ehangach. At ddibenion y ddadl heddiw, byddaf yn canolbwyntio ar gysylltedd mewnol rhwng gwahanol ardaloedd a rhanbarthau yng Nghymru.

[Senedd.tv](#)
[Fideo Video](#)

My predecessor, the former Minister for the economy and transport, Ieuan Wyn Jones, recognised this and began to address it. Many people have noted that Wales has been an extractive economy. Our transport links are predominantly east to west or to the former great ports as opposed to north-south. This internal disconnect is deep-rooted; it is the result of geography, history and deliberate economic policy. Connectivity in transport terms means not just the road links between north and south Wales, but also public transport within Wales. Plaid Cymru is supportive of the metro in the south-east, whatever the eventual brand name ends up being. We must ensure that the benefits of this greater connectivity are felt throughout the region. The investment must create jobs and opportunities in all communities and not just continue the process of drawing jobs into our city centres. A balance needs to be struck. Transport costs are increasing, and we must make sure that job opportunities are created close to where people live if we are to improve our sustainability and keep businesses' and individuals' transport costs down.

The national transport plan developed by Ieuan Wyn Jones was an important document in setting out Welsh Government priorities for future transport developments. Of course, the plan must have the flexibility to ensure that, when changes are necessary, new projects can be included and developed, and this is especially the case as our financial powers change. In the future, we will have greater freedom to develop projects that will benefit Wales, and we need to make sure that Wales does benefit from improved employment and the tax take from that.

Plaid Cymru has also consistently argued that Wales should receive a full Barnett consequential from the HS2 development, and this could be worth several billions of pounds to Wales, depending on the final cost. Crossrail, a development in London, sets a precedent, as Wales receives a consequential.

Flexibility within the plan is essential to enable the Government to intervene in the event of market failure, as, for example, in the situation at Cardiff Airport or with regard to the Arriva Bus withdrawal from Ceredigion and parts of the north.

Plaid Cymru believes that the principles of the original national transport plan should be adhered to and reaffirmed, and we would call upon the Welsh Government today to repeat its commitments to connecting the whole of Wales together and to continue to allocate resources in a way that reflects that commitment to the whole of Wales. A national transport plan must be an all-Wales plan. An all-Wales plan means that all people in all parts of Wales will benefit.

Roedd fy rhagflaenydd, y cyn-Weinidog dros yr economi a thrafnidiaeth, Ieuan Wyn Jones, yn cydnabod hyn a dechreuodd roi sylw iddo. Mae llawer o bobl wedi nodi bod Cymru wedi bod yn economi echdynnol. Mae ein cysylltiadau trafnidiaeth yn bennaf o'r dwyrain i'r gorllewin neu i'r hen borthladdoedd mawr yn hytrach nag o'r gogledd i'r de. Mae i'r datgysylltu mewnl hwn wreiddiau dwfn; mae o ganlyniad i ddaearyddiaeth, hanes a pholisi economaidd bwriadol. Mae cysylltedd o ran trafnidiaeth yn golygu nid yn unig y cysylltiadau ffordd rhwng y gogledd a'r de, ond hefyd drafnidiaeth gyhoeddus yng Nghymru. Mae Plaid Cymru yn cefnogi'r metro yn y de-ddwyrain, beth bynnag fydd enw'r brand yn y pen draw. Rhaid inni sicrhau bod manteision y cysylltedd gwell hwn yn cael eu teimlo ledled y rhanbarth. Rhaid i'r buddsoddiad greu swyddi a chyfleoedd ym mhob cymuned ac nid dim ond parhau â'r broses o ddenu swyddi i ganol dinasoedd. Mae angen taro cydbwysedd. Mae costau cludiant yn cynyddu, a rhaid inni wneud yn siŵr bod cyfleoedd gwaith yn cael eu creu yn agos at ble mae pobl yn byw os ydym am wella ein cynaliadwyedd a chadw costau cludiant busnesau ac unigolion yn isel.

Roedd y cynllun trafnidiaeth cenedlaethol a ddatblygwyd gan Ieuan Wyn Jones yn ddogfen bwysig o ran nodi blaenoriaethau Llywodraeth Cymru ar gyfer datblygiadau trafnidiaeth yn y dyfodol. Wrth gwrs, rhaid i'r cynllun fod yn ddigon hyblyg i sicrhau, pan fydd newidiadau yn angenrheidiol, y gall prosiectau newydd gael eu cynnwys a'u datblygu, ac mae hyn yn arbennig o wir wrth i'n pwerau ariannol newid. Yn y dyfodol, bydd gennym fwy o ryddid i ddatblygu prosiectau a fydd o fudd i Gymru, ac mae angen inni wneud yn siŵr bod Cymru yn elwa ar well cyflogaeth ac enillion treth yn sgil hynny.

Mae Plaid Cymru hefyd wedi dadlau'n gyson y dylai Cymru gael cyllid canlyniadol llawn Barnett o'r datblygiad HS2, a gallai hyn fod yn werth sawl biliwn o bunnoedd i Gymru, yn dibynnu ar y gost derfynol. Mae Crossrail, datblygiad yn Llundain, yn gosod cynsail, wrth i Gymru dderbyn cyllid canlyniadol.

Mae hyblygrwydd o fewn y cynllun yn hanfodol er mwyn galluogi'r Llywodraeth i ymyrryd os bydd y farchnad yn methu, fel, er enghraifft, y sefyllfa ym Maes Awyr Caerdydd, neu o ran Bysiau Arriva yn tynnu'n ôl o Geredigion a rhannau o'r gogledd.

Mae Plaid Cymru yn credu y dylid glynu wrth egwyddorion y cynllun trafnidiaeth cenedlaethol gwreiddiol a'u hailddatgan, a byddem yn galw ar i Lywodraeth Cymru heddiw ailadrodd ei hymrwymiaidau i gysylltu Cymru gyfan ynghyd â pharhau i ddyrannu adnoddau mewn ffordd sy'n adlewyrchu'r ymrwymiad hwnnw i Gymru gyfan. Rhaid i gynllun trafnidiaeth cenedlaethol fod yn gynllun ar gyfer Cymru gyfan. Mae cynllun Cymru gyfan yn golygu y bydd pawb yng Nghymru ar eu hennill.

Many of the things that I was going to say have been said, which I think indicates that there is a high degree of cross-party agreement on a whole series of transport issues. That is probably why, I think, a number of transport issues have started developing—philosophically, economically and politically—very positively. I would like to focus a little bit on the metro, because it is about two years ago that we started this debate, and I think that the vision that is behind it is something that has been taken on board, not only by all parties but by Ministers.

I praise Byron, for example, for the work that he did on that when it came to the whole issue of electrification, and the linking of that as being a trigger to the next stages and so on. It is also interesting because we all have very different individual political views with regard to transport. I see integrated transport as part of a socialist policy. I would like to see it go the full way in terms of full public ownership, and I am sure that Byron probably disagrees with me totally on that, and just sees the concept of the metro and so on as common sense and economic sense. That perhaps does not really matter as long as we are heading in the same direction and representing Wales in the best way that we can. However, I think that it is important to recognise the progress that has been made.

With the acquisition of the airport, I think that that has also opened out the whole issue of international interconnectivity that Leanne referred to. There is obviously still a lot of work to be done, and there is a lot of work that has to be done by the Welsh Government, and not only in developing a vision. I welcome the allocation of funding and the statements made by the Minister, but, clearly, we are at the start of a very long and complex process, and the mechanics of how we actually make progress and turn that vision into reality over the next decade or so will be the challenge.

I suppose that the key next step is the development of the metro structurally and the mechanism for implementation. Having reached a high degree of cross-party consensus, I suppose that it would not be appropriate for me to carry on without making some party political point or controversial point, particularly in response to the Lib Dems reverting by means one of their amendments, amendment 5, to a little bit of posturing. So, for the record, I will read out what the Labour manifesto did state in respect of electrification:

'We will press ahead with a major investment programme in existing rail services...and electrifying new rail-lines including the Great Western Main Line from London to South Wales.'

Mae llawer o'r hyn yr oeddwn yn mynd i'w ddweud wedi cael ei ddweud, a chredaf fod hynny'n dangos bod lefel uchel o gytundeb trawsbleidiol ar gyfres gyfan o faterion trafniadaeth. Mae'n debyg mai dyna pam, yn fy marn i, y mae nifer o faterion trafniadaeth wedi dechrau datblygu—yn athronyddol, yn economaidd ac yn wleidyddol—mewn modd cadarnhaol iawn. Hoffwn ganolbwyntio ychydig ar y metro, gan mai tua dwy flynedd yn ôl y dechreuwyd y ddadl hon gennym, ac rwy'n meddwl bod y weledigaeth sy'n sail iddo yn rhywbeth sydd wedi cael ei hystyried, nid yn unig gan bob plaid, ond gan Weinidogion.

Canmolaf Byron, er enghraifft, am y gwaith a wnaeth ar hynny pan ddaeth at yr holl fater o drydaneiddio, a chysylltu hynny fel sbardun i'r camau nesaf ac yn y blaen. Mae hefyd yn ddiddorol, gan fod gennym i gyd safbwyntiau gwleidyddol unigol gwahanol iawn o ran trafniadaeth. Rwy'n gweld trafniadaeth integredig fel rhan o bolisi sosialaidd. Hoffwn ei weld yn mynd yr holl ffordd o ran perchenogaeth gyhoeddus iawn, ac rwy'n siŵr bod Byron yn anghytuno â mi'n llwyr ar hynny fwy na thebyg, a dim ond yn gweld y cysyniad o'r metro ac yn y blaen fel hynny'n wirioneddol bwysig ar yr amod ein bod yn mynd i'r un cyfeiriad ac yn cynrychioli Cymru yn y ffordd orau y gallwn. Fodd bynnag, credaf ei bod yn bwysig cydnabod y cynnydd a wnaed.

Yn fy marn i, mae caffael y maes awyr hefyd wedi agor yr holl fater o rhyng-gysylltedd rhyngwladol y cyfeiriodd Leanne ato. Mae'n amlwg bod llawer o waith i'w wneud o hyd, ac mae llawer o waith y mae'n rhaid iddo gael ei wneud gan Lywodraeth Cymru, ac nid yn unig o ran datblygu gweledigaeth. Croesawaf y dyraniad cyllidol a'r datganiadau a wnaed gan y Gweinidog, ond, yn amlwg, rydym ar ddechrau proses hir a chymhleth iawn, a'r ffordd yr ydym yn mynd ati i wneud cynnydd mewn gwirionedd ac yn wireddu'r weledigaeth honno dros y degawd nesaf a mwy fydd yr her.

Mae'n debyg mai'r cam allweddol nesaf yw datblygu'r metro yn strwythurol a'r mecanwaith ar gyfer gweithredu. Wedi cyrraedd lefel uchel o gonsensws trawsbleidiol, mae'n debyg na fyddai'n briodol i mi gario ymlaen heb wneud rhyw fath o bwynt gwleidyddol neu bwynt dadleuol, yn enwedig mewn ymateb i'r Democratiaid Rhyddfrydol a wnaeth aildechrau ymhonni ychydig, drwy gyfrwng un o'i gwelliannau, sef gwelliant 5. Felly, ar gyfer y cofnod, byddaf yn darllen yr hyn a nodwyd ym manifesto'r Blaid Lafur o ran trydaneiddio:

Byddwn yn bwrw ymlaen â rhaglen fuddsoddi sylweddol mewn gwasanaethau rheilffordd presennol ... a thrydaneiddio llinellau rheilffyrdd newydd gan gynnwys Prif Linell y Great Western o Lundain i Dde Cymru.

Last night I had the great pleasure of looking through the Lib Dem manifesto for 2010. It certainly solved my insomnia, but there is no mention in that manifesto of electrification. I looked through it, but I could not find any mention of it whatsoever. I found lots of broken promises, such as that they were going to cut rail fares by 1%—there was no mention of electrification—the abolition of tuition fees, 3,000 more police. I could not find anything about supporting a bedroom tax either. It was a bit like reading the political equivalent of 'Fifty Shades of Grey'—pure fantasy with an element of sadomasochism—but there we are. However, probably what is important in this debate, despite the fact that we do have very differing views, is the fact that we have been able to work together collectively and that we have made progress. I think that we will carry on and collectively make that progress.

Neithiwr cefais y pleser mawr o edrych drwy fanifesto'r Democratiaid Rhyddfrydol ar gyfer 2010. Yn sicr gwnaeth helpu gyda'm insomnia, ond nid oes sôn yn y manifesto hwnnw am drydaneiddio. Edrychais drwyddo, ond ni allwn ddod o hyd i unrhyw sôn amdano o gwbl. Gwelais lawer o addewidion a dorwyd, fel lleihau cost tocynnau trên 1%—nid oedd unrhyw sôn am drydaneiddio—diddymu ffioedd dysgu, 3,000 yn fwy o heddlu. Ni allwn ddod o hyd i unrhyw beth am gefnogi treth ystafell wely chwaith. Roedd ychydig fel darllen yr hyn sy'n cyfateb i 'Fifty Shades of Grey' mewn cyd-destun gwleidyddol—ffantasi llwyr gydag elfen o sadomasocistiaeth—ond dyna ni. Fodd bynnag, yr hyn sy'n debyg o fod yn bwysig yn y ddadl hon, er gwaethaf ein safbwyntiau gwahanol iawn, yw'r ffaith ein bod wedi gallu cydweithio â'n gilydd a gwneud cynnydd. Credaf y byddwn yn parhau ac yn gwneud y cynnydd hwnnw ar y cyd.

16:53

Rhodri Glyn Thomas [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Rwyf innau, fel Mick Antoniw, yn croesawu'r consensws gwleidyddol, er rwy'n amau ei fod newydd chwalu'r consensws hwnnw gyda'i ymosodiad ar y Democratiaid Rhyddfrydol. Fodd bynnag, mae'n rhaid i ni ei glodfori am lwyddo i ddarllen drwy'r manifesto. Nid wyf yn credu y byddaf wedi llwyddo i fynd llawer iawn yn bellach na thudalen 2 cyn mynd i gysgu, ond llwyddodd ef yn wrol, chwarae teg iddo, i fynd hyd at y diwedd er mwyn ceisio canfod cyfeiriad at drydaneiddio.

Cyfyngaf fy nghyfraniad at gynllun HS2. Cefais gyfle, Weinidog, i ofyn cwestiwn i chi yn gynharach ar hyn, ac roeddwn yn falch iawn o glywed eich ymateb cadarnhaol i'r cwestiwn hwnnw, oherwydd mae'r ffaith ein bod wedi sicrhau bod arian cyfatebol o fewn Barnett yn dod i Gymru o ganlyniad i'r buddsoddiad yn HS2 yn bwysig iawn er mwyn creu cynsail yn y lle cyntaf. Fodd bynnag, mae'n rhaid i ni fod yn ymwybodol mae arian bach iawn yr ydym yn sôn amdano yn y lle cyntaf. Fodd bynnag, mae'r egwyddor wedi'i sefydlu ac mae hynny'n eithriadol o bwysig. Y cwestiwn mawr sydd yn ein wynebu, fel yr awgrymais yn y cwestiwn yn gynharach heddiw, yw: beth sydd yn digwydd ar ôl 2015? A ydym yn mynd i allu sicrhau bod yr arian hwnnw yn parhau? Bydd hynny'n ymdrech. Beth bynnag sydd yn digwydd yn yr etholiad cyffredinol yn 2015, pa lywodraeth bynnag sydd mewn grym, bydd yn rhaid cael trafodaethau caled er mwyn sicrhau ein bod yn derbyn yr arian hwnnw.

Roeddwn yn falch iawn bod Byron Davies wedi derbyn bod yn rhaid i ni gwestiynu peth o'r data y mae KPMG wedi eu cyflwyno ar y budd i Gymru o'r cynllun hwn. Nid wyf am eiliad yn awgrymu nad oes budd; mae'n amlwg y bydd, ond rwy'n credu ei bod yn bwysig nad ydym yn gorwneud hynny ar sail y data sydd ar hyn o bryd, oherwydd y mae pwyllgor dethol y Trysorlys yn San Steffan wedi codi cwestiwn eithaf difrifol ynglŷn â'r data hynny, ac mae'n bwysig ein bod yn edrych eto ar hynny.

Like Mick Antoniw, I welcome the political consensus, although I think that he has just destroyed that consensus with his attack on the Liberal Democrats. However, we have to praise him for managing to read through the manifesto. I do not think that I would have succeeded in getting further than page 2 without falling asleep, but he bravely succeeded, in fairness to him, in getting to the end in order to try to find a reference to electrification.

I will confine my contribution to the HS2 scheme. I did have an opportunity, Minister, to ask you a question earlier on this and I was very pleased to hear your positive response to that question, because the fact that we have ensured that there is consequential funding within Barnett coming to Wales as a result of this investment in HS2 is very important in order to set a precedent in the first place. However, we must be aware that we are talking about a very small amount of funding in the first place. Nevertheless, the principle has been established and that is extremely important. The major question that faces us, as I suggested in my question earlier today, is: what happens after 2015? Will we be able to ensure that that funding continues? That will be an effort. Whatever happens in the general election in 2015, whatever Government is in power, difficult discussions will have to take place to ensure that we receive that funding.

I was very pleased that Byron Davies accepted that we have to question some of the data that KPMG has presented on the benefit to Wales of this scheme. I am not for one second suggesting that there will be no benefit; it is clear that there will be, but I think it is important that we do not overemphasise that on the basis of the current data, because the Treasury select committee in Westminster has raised a fairly serious question about those data, and it is important that we look at that again.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Y peth mawr a phwysig am y cynllun HS2 yw ein bod yn derbyn arian cyfatebol i'r dyfodol, a bod hwnnw'n gallu cael ei fuddsoddi mewn cynllun trafndiaeth gynhwysfawr, gyda thrafnidiaeth gyhoeddus—trenau a bysiau—yn ganolog iddi, yn cysylltu pob rhan o Gymru â'i gilydd ac yn cysylltu Cymru â gweddill y Deyrnas Unedig, gyda'r system drafndiaeth honno'n gwbl integredig. Hynny yw, nid oes pwynt i ni gymell i bobl deithio ar y trên i orsaf os nad oes cysylltiad ar gael yno a fydd yn mynd â hwy ymhellach. Fel arall, bydd pobl yn parhau i ddewis i deithio yn eu ceir. Mae Plaid Cymru a'r Blaid Lafur wedi cael profiad o weithio ar hyn drwy bwysleisio'r angen i newid y pwyslais o fod ar drafndiaeth ar y ffyrdd i fod ar drafndiaeth gyhoeddus ar fysiau ar y ffyrdd, ond hefyd ar drafndiaeth ar y rheilffyrdd. Felly, gobeithio y gallwn barhau â'r consensws hwn a chydweithio er mwyn sicrhau bod y system gynhwysfawr hon i'w chael ar gyfer Cymru yn gwbl integredig, a'n bod hefyd yn sicrhau ein cysylltiadau ni y tu hwnt i ffiniau Cymru er mwyn sicrhau budd economaidd i Gymru i'r dyfodol.

The important thing about the HS2 scheme is that we receive this consequential funding in future, and that that can be invested in a comprehensive transport scheme, with public transport—trains and buses—as a central part of that, connecting every part of Wales and connecting Wales with the rest of the UK, and that that transport system is fully integrated. That is, there is no point in us encouraging people to travel by train to a station if there is not a connection available there to take them further on their way. Otherwise, people will continue to choose to travel by car. Plaid Cymru and the Labour Party have had experience of working on this by emphasising the need to change the emphasis from being on transport by road to being on public transport on buses on the road, but also on transport by rail. So, I hope that we can continue with this consensus in order to ensure that this comprehensive system is available for Wales and is entirely integrated, and that we also ensure those connections beyond Wales's borders to ensure economic benefits for Wales in future.

16:57

Russell George [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I am pleased to have the opportunity to contribute to this debate today. Before I go on to focus on some aspects of the plan that are applicable to mid Wales, I pay tribute to the Minister, because, since transport has been within her portfolio, she has been very open to listening to and acting on the concerns of businesses and residents in my constituency. I should, of course, say that delivery is key. I also agree with amendment 2, laid by the Lib Dems, especially the first part, which highlights the delays in service implementation on the Cambrian line.

While I welcomed the recent Cambrian line survey, and did everything I could to promote that within my constituency, I am still interested in knowing what new information the Minister expects to gain from this survey that is not already in the public domain. Also, what does she intend to do with the survey results, and how will the results impact on the implementation of the hourly service? The Minister has said that she will provide further evidence to support the gut instinct that she and her officials have on the need for the service. However, as I and Elin Jones and others have said in this Chamber, there are already data sets out there that show that passenger numbers are increasing across all stations on that line. So, the growth is there, the demand is there, and, most importantly, there is a Government commitment in the national transport plan to deliver an hourly service—a service that should have been implemented two years ago, according to that plan. I appreciate that there has been an updated prioritised plan since then, but, of course, the commitment is still there.

Rwy'n falch o gael y cyfle i gyfrannu at y ddatllyd bwysig hon heddiw. Cyn imi fynd ymlaen i ganolbwyntio ar rai agweddau ar y cynllun sy'n berthnasol i'r canolbarth, talaf deyrnged i'r Gweinidog, oherwydd, gan fod cludiant wedi bod yn rhan o'i phortffolio, mae wedi bod yn agored iawn i wrando a gweithredu ar bryderon busnesau a thirgwlion yn fy etholaeth. Dylwn, wrth gwrs, ddweud bod cyflawni yn allweddol. Rwyf hefyd yn cytuno â gwelliant 2, a osodwyd gan y Democratiaid Rhyddfrydol, yn enwedig y rhan gyntaf, sy'n tynnu sylw at yr oedi wrth weithredu'r gwasanaeth ar linell y Cambrian.

Er fy mod yn croesawu'r arolwg diweddar o linell y Cambrian, ac wedi gwneud popeth o fewn fy ngallu i hyrwyddo hynny yn fy etholaeth, hoffwn wybod o hyd pa wybodaeth newydd y mae'r Gweinidog yn disgwyl ei chael o'r arolwg hwn nad yw wedi'i chyhoeddi eisoes. Hefyd, beth mae'n bwriadu ei wneud gyda chanlyniadau'r arolwg, a sut bydd y canlyniadau'n effeithio ar weithredu'r gwasanaeth bob awr? Mae'r Gweinidog wedi dweud y bydd yn darparu rhagor o dystiolaeth i ategu'r reddf sydd ganddi hi a'i swyddogion ynghylch y gwasanaeth. Fodd bynnag, fel yr wyf innau ac Elin Jones ac eraill wedi'i ddweud yn y Siambr hon, mae setiau data ar gael yn barod sy'n dangos bod nifer y teithwyr yn cynyddu ar draws yr holl orsafoedd ar y llinell honno. Felly, mae'r twf yno, mae'r galw yno, ac, yn bwysicaf oll, mae ymrwymiad gan y Llywodraeth yn y cynllun trafndiaeth cenedlaethol i ddarparu gwasanaeth bob awr—a gwasanaeth a ddylai fod wedi cael ei roi ar waith ddwy flynedd yn ôl, yn ôl y cynllun hwnnw. Rwy'n gwerthfawrogi bod cynllun â blaenoriaeth wedi'i ddiweddararu ers hynny, ond, wrth gwrs, mae'r ymrwymiad yn dal i fod yno.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

While the Minister is perhaps not able to give me a comprehensive response at this stage, I would be interested in receiving her early analysis of the survey results—I understand that over 6,500 responses have been received. If the Minister responds to one point only from my contribution today, I would like it to be on this particular element: in terms of the seasonal service, I know that the Minister has been examining the implementation of an hourly service to increase capacity next summer. I understand that, at the moment, progress is being made to finalise the timetable in the next few weeks. So, can the Minister just tell me what impact she feels the survey results will have on this service timetable? Would it not be more sensible to analyse the results of the survey first and then shape the timetable? I am concerned that there is an element of not-joined-up thinking here; I think there would be some very frustrated Members if the timetable came out for next summer without the additional services detailed.

It has also been brought to my attention that there is a discrepancy for Powys passengers travelling on the Cambrian line via the concessionary rail fare scheme. I welcome the extension of the scheme until the end of the financial year, but I am troubled to hear that pass holders in Powys are being discriminated against and prevented from travelling for free on this service on the Cambrian coast line up to north Wales when pass holders in north Wales are travelling down at no charge. If the Minister cannot respond to me in any detail today on that, I would be pleased if she would investigate that matter and write to me with a fuller response.

Of course, I cannot go on much further without mentioning the Newtown bypass, which is also a key project within the national transport plan. I am pleased that survey work has now started, which will lead to the construction of the Newtown bypass in early 2015. I know the Minister has confirmed a number of times in correspondence that it will be early 2015; 1 January is a bank holiday, but I will be expecting the diggers to be in on 2 January. I thank the Minister for meeting with me recently to discuss the Newtown bypass and looking also at the short-term issues there.

There has been a lot of talk on the A4 relief road today and the Environment and Sustainability Committee took evidence this morning on the Government's proposals. It was interesting to hear evidence from Professor Stuart Cole and from the Federation of Small Businesses representatives, who are concerned about the potential political and financial focus on the infrastructure project—so much focus on one project in south-east Wales, and the issues that may arise from that for other projects in other parts of Wales. When I put in written questions to you I always get that note at the bottom stating 'subject to available finance', which is always troubling. To conclude, I would be interested to hear your views on that, and whether this political and financial focus on south-east Wales will cause any potential delay to projects in mid and north Wales.

Er na all y Gweinidog efallai roi ymateb cynhwysfawr imi ar hyn o bryd, byddai gennyf ddiddordeb mewn clywed ei dadansoddiad cynnar o ganlyniadau'r arolwg—deallaf fod dros 6,500 o ymatebion wedi dod i law. Os bydd y Gweinidog yn ymateb i un pwynt yn unig o'm cyfraniad heddiw, hoffwn iddo fod ar yr elfen benodol hon: o ran y gwasanaeth tymhorol, gwn fod y Gweinidog wedi bod yn ystyried gweithredu gwasanaeth bob awr er mwyn cynyddu capasiti yr haf nesaf. Deallaf fod cynnydd yn cael ei wneud ar hyn o bryd i gwblhau'r amserlen yn ystod yr wythnosau nesaf. Felly, a all y Gweinidog ddweud wrthyf pa effaith y mae'n credu y caiff canlyniadau'r arolwg ar amserlen y gwasanaeth hwn? Oni fyddai'n fwy synhwyrol dadansoddi canlyniadau'r arolwg yn gyntaf ac wedyn llunio amserlen? Pryderaf fod rhywfaint o ddiffyg meddwl yn gydgysylltiedig yn hyn o beth; credaf y byddai rhai Aelodau rhwystredig iawn pe bai'r amserlen yn cael ei chyhoeddi ar gyfer yr haf nesaf heb fanylaion am y gwasanaethau ychwanegol.

Rwyf hefyd wedi dod yn ymwybodol bod anghysondeb i bobl Powys sy'n teithio ar linell y Cambrian drwy'r cynllun tocynnau trên rhatach. Croesawaf y penderfyniad i ymestyn y cynllun tan ddiwedd y flwyddyn ariannol, ond mae'n bryder clywed y gwahaniaethir yn erbyn deiliaid cardiau ym Mhowys ac y cânt eu hatal rhag teithio am ddim ar y gwasanaeth hwn ar linell arfordirol y Cambrian hyd at y gogledd pan mae deiliaid cardiau y gogledd yn teithio i lawr yn ddi-dâl. Os na all y Gweinidog ymateb i mi yn fanwl ar hynny heddiw, byddwn yn falch pe byddai'n ymchwilio i'r mater ac yn ysgrifennu ataf gydag ymateb llawnach.

Wrth gwrs, ni allaf fynd ymlaen llawer mwy heb sôn am ffordd osgoi'r Drenwydd, sydd hefyd yn brosiect allweddol yn y cynllun trafniadaeth cenedlaethol. Rwy'n falch bod gwaith arolwg bellach wedi dechrau, a fydd yn arwain at y gwaith o adeiladu ffordd osgoi'r Drenwydd yn gynnar yn 2015. Gwn fod y Gweinidog wedi cadarnhau sawl gwaith mewn gohebiaeth y bydd ar ddechrau 2015; mae 1 Ionawr yn ŵyl banc, ond byddaf yn disgwyl i'r cloddwyr fod yno ar 2 Ionawr. Diolchaf i'r Gweinidog am gyfarfod â mi yn ddiweddar i drafod ffordd osgoi'r Drenwydd a hefyd edrych ar y materion byrdymor yno.

Bu llawer o sôn am ffordd liniaru'r A4 heddiw a chafodd Pwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd dystiolaeth y bore yma ar gynigion y Llywodraeth. Roedd yn ddiddorol clywed dystiolaeth gan yr Athro Stuart Cole a chynrychiolwyr o'r Ffederasiwn Busnesau Bach, sy'n pryderu am y ffocws gwleidyddol ac ariannol posibl ar y prosiect seilwaith—cymaint o ffocws ar un prosiect yn y de-ddwyrain, a'r materion a all ddeillio o hynny ar gyfer prosiectau eraill mewn rhannau eraill o Gymru. Pan fyddaf yn rhoi cwestiynau ysgrifenedig i chi rwyf bob amser yn cael nodyn ar y gwaelod yn dweud 'yn amodol ar y cyllid sydd ar gael', sydd bob amser yn destun pryder. I gloi, byddai gennyf ddiddordeb mewn clywed eich barn am hynny, a ph'un a fydd y ffocws gwleidyddol ac ariannol hwn ar y de-ddwyrain yn achosi unrhyw oedi posibl i brosiectau yn y canolbarth a'r gogledd.

I welcome today's debate. At the start I would like to recognise the transport investment that went ahead in my region of North Wales under the One Wales Government, but, of course, while doing that, I recognise that there is much more to be done.

Other speakers have made references to issues around borrowing powers, and there have been one or two references to the proposals for the new M4 as well. Plaid Cymru is emphasising that new powers in terms of borrowing should be used to serve the whole of Wales, and the First Minister has said that borrowing powers could be used to address issues on the A55, including across the Menai strait. However, of course, we do not yet know how much capacity we would have in terms of borrowing.

I feel that this debate is very timely because of some of the deliberations that we experienced in the Environment and Sustainability Committee this morning, and the major concerns—fears, in fact—around the proposals, in terms of them being looked at potentially in isolation, and not maybe considering the potential impact of the electrification of the south Wales main line, the development of the south-east metro, and the implications of the Active Travel (Wales) Act 2013 in terms of taking some of the pressure of that stretch of road. Questions are also being asked about the lack of a business case and a cost-benefits analysis, let alone the huge and very legitimate environmental concerns around one of the most sensitive areas that we have in Wales. Also, of course, there are the fears that I am already picking up in my region of North Wales that this extravagant project will consume the lion's share, if not all, of the moneys available from borrowing, and will therefore undermine the potential to develop other projects in other parts of Wales.

Part of the Plaid Cymru motion today mentions the need for the Welsh Government to make representations to the UK Government over the issue of including our northern and southern transport corridors in the EU's TEN-T network. This was raised recently by other Members in the Chamber, but also by Jill Evans, the Plaid Cymru—Party of Wales Member of the European Parliament. The reason this has been raised, of course, as many of us will be aware, is because of the fact that Welsh routes have been left off a recently produced EU map that shows main European transport priorities, which is cause for huge concern. The route as far as Holyhead is shown elsewhere in the document, of course, but the main map suggests that Liverpool is the main link between the British mainland and Dublin. Anyone who is familiar with Holyhead port, and the amount of traffic to Ireland that it handles, will know that this is an absurd claim. We have to ensure that this idea of a primary link between Liverpool and Dublin is not now part of the UK Government's transport policy when it comes to Europe.

Rwy'n croesawu'r ddadl hon heddiw. Ar y dechrau hoffwn gydnabod y buddsoddiad mewn trafnidiaeth a aeth rhagddo yn fy rhanbarth, Gogledd Cymru, o dan Lywodraeth Cymru'n Un, ond, wrth gwrs, wrth wneud hynny, rwy'n cydnabod bod llawer mwy i'w wneud.

Mae siaradwyr eraill wedi cyfeirio at faterion yn ymwneud â phwerau benthycu, a bu un neu ddau gyfeiriad at y cynigion ar gyfer yr M4 newydd hefyd. Mae Plaid Cymru yn pwysleisio y dylai pwerau newydd o ran benthycu gael eu defnyddio i wasanaethu Cymru gyfan, ac mae'r Prif Weinidog wedi dweud y gallai pwerau benthycu gael eu defnyddio i fynd i'r afael â materion ar yr A55, gan gynnwys ar draws afon Menai. Fodd bynnag, wrth gwrs, nid ydym yn gwybod eto faint o gapasiti a fyddai gennym o ran benthycu.

Rwy'n teimlo bod y ddadl hon yn amserol iawn oherwydd rhai o'r trafodaethau a gawsom ym Mhwyllgor yr Amgylchedd a Chynaliadwyedd y bore yma, a'r pryderon mawr—ofnau mewn gwirionedd—ynghylch y cynigion, o ran eu hystyried o bosibl ar eu pennau eu hunain, ac nid efallai ystyried effaith bosibl y gwaith o drydaneiddio prif reilffordd y de, datblygu metro'r de-ddwyrain, a goblygiadau Deddf Teithio Llesol (Cymru) 2013 o ran cymryd rhywfaint o'r pwysau oddi ar y darn hwnnw o ffordd. Mae cwestiynau hefyd yn cael eu gofyn am y diffyg achos busnes a dadansoddiad cost a budd, heb sôn am y pryderon amgylcheddol enfawr a dilyn iawn ynghylch un o'r ardaloedd mwyaf sensitif sydd gennym yng Nghymru. Hefyd, wrth gwrs, ceir yr ofnau yr wyf eisoes yn eu clywed yn fy rhanbarth i o'r gogledd y bydd y prosiect eithafol hwn yn cymryd y gyfran fwyaf, os nad y cyfan, o'r arian sydd ar gael i'w fenthycu, ac felly'n tansellio'r potensial i ddatblygu prosiectau eraill mewn rhannau eraill o Gymru.

Mae rhan o gynneg Plaid Cymru heddiw yn cyfeirio at yr angen i Lywodraeth Cymru gyflwyno sylwadau i Lywodraeth y DU ynghylch cynnwys ein coridorau trafnidiaeth gogleddol a deheuol yn rhwydwaith TEN-T yr UE. Codwyd hyn yn ddiweddar gan Aelodau eraill yn y Siambr, ond hefyd gan Jill Evans o Blaid Cymru sef yr aelod o Senedd Ewrop. Y rheswm dros godi hwn, wrth gwrs, fel y gŵyr llawer ohonoch, yw oherwydd y ffaith bod llwybrau yng Nghymru wedi cael eu hepgor o fap yr UE a gynhyrchwyd yn ddiweddar sy'n dangos prif flaenoriaethau trafnidiaeth Ewrop, sy'n peri pryder mawr. Mae'r llwybr cyn belled â Chaerdybi yn cael ei ddangos mewn man arall yn y ddogfen, wrth gwrs, ond mae'r prif fap yn awgrymu mai Lerpwl yw'r prif gyswllt rhwng tir mawr Prydain a Dilyn. Bydd unrhyw un sy'n gyfarwydd â phorthladd Caerdybi, a faint o draffig i Iwerddon y mae'n ymdrin ag ef, yn gwybod bod hwn yn honiad hurt. Rhaid inni sicrhau nad yw'r syniad hwn o gyswllt sylfaenol rhwng Lerpwl a Dilyn yn awr yn rhan o bolisi trafnidiaeth Llywodraeth y DU wrth sôn am Ewrop.

To resolve this, we are hoping that the Welsh Government will support our call today to make representations to get clarity that our two major corridors are still on the European agenda. Plaid Cymru also calls for clarity over what funding will be allocated to develop these routes, how it can be accessed and whether the devolved administrations can play a role in drawing down these funds.

For north Wales, we could be looking at the difference between electrification going ahead, and being delayed until some unknown point in the future. If, and when, HS2 goes ahead in England, the potential for connecting the north to that network is strengthened, if we see the north Wales corridor as a route between Ireland and, eventually, the European mainland.

Some of the opposition amendments ask us to welcome issues such as HS2 expenditure in England and other transport investment by the UK Government. Plaid Cymru's message is clear: a business case for electrifying north Wales is not a strong enough signal to those communities that they are part of a bigger European picture. We need a commitment on north Wales electrification as soon as possible—including linking it to the wider agenda of connecting Europe. It is not an agenda that is popular with the current UK Government, but it is, of course, essential to Wales's future.

I ddatrys hyn, rydym yn gobeithio y bydd Llywodraeth Cymru yn cefnogi ein galwad heddiw i gyflwyno sylwadau er mwyn egluro bod ein dau brif goridor yn dal i fod ar yr agenda Ewropeaidd. Mae Plaid Cymru hefyd yn galw am eglurder ynghylch pa gyllid a gaiff ei ddyrannu i ddatblygu'r llwybrau hyn, sut y gellir manteisio arno ac a all y gweinyddiaethau datganoledig chwarae rôl wrth hawlio'r arian hwn.

Yn achos y gogledd, gallem fod yn edrych ar y gwahaniaeth rhwng trydaneiddio yn mynd yn ei flaen ac yn cael ei ohirio tan ryw adeg anhysbys yn y dyfodol. Os, a phan, y bydd HS2 yn mynd yn ei flaen yn Lloegr, caiff y potensial i gysylltu'r gogledd â'r rhwydwaith hwnnw ei gryfhau, os ystyriwn fod coridor y gogledd yn llwybr rhwng Iwerddon a thir mawr Ewrop yn y pen draw.

Mae rhai o welliannau'r gwrthbleidiau yn gofyn inni groesawu materion megis gwariant HS2 yn Lloegr a buddsoddiad arall mewn trafndiaeth gan Lywodraeth y DU. Mae neges Plaid Cymru yn glir: nid yw achos busnes dros drydaneiddio'r gogledd yn arwydd digon cryf i'r cymunedau hynny eu bod yn rhan o ddarlun Ewropeaidd mwy. Mae angen inni gael ymrwymiad ynghylch trydaneiddio yn y gogledd cyn gynted ag y bo modd—gan gynnwys ei gysylltu â'r agenda ehangach o gysylltu Ewrop. Nid yw'n agenda sy'n boblogaidd gyda Llywodraeth y DU ar hyn o bryd, ond mae, wrth gwrs, yn hanfodol i ddyfodol Cymru.

17:06 **Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I call the Minister for Economy, Science and Transport, Edwina Hart.

Galwaf ar Weinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth, Edwina Hart.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

17:06 **Edwina Hart** [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Gweinidog yr Economi, Gwyddoniaeth a Thrafnidiaeth / The Minister for Economy, Science and Transport

Thank you very much, Deputy Presiding Officer. I welcome the opportunity to have this debate today on transport, and there has been a great deal of consensus within the Chamber.

Diolch yn fawr iawn, Ddirprwy Lywydd. Croesawaf y cyfle i gael y ddatl hon heddiw ar dtrafnidiaeth, a chafwyd llawer iawn o gonsensws yn y Siambr.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

As a Government, our priority is to ensure that we have a transport system that helps to improve the economic competitiveness of Wales, that provides good access to jobs and services and reduces poverty for the people of Wales. Any business looking at the viability of investing in Wales will consider the transport infrastructure in place to support access to their business for customers, staff and suppliers, as well as their access to the wider market. A high quality, efficient and effective transport system is key to attracting that investment and enabling those businesses to grow.

Fel Llywodraeth, ein blaenoriaeth yw sicrhau bod gennym system dtrafnidiaeth sy'n helpu i wella cystadleurwydd economaidd Cymru, yn darparu mynediad da at swyddi a gwasanaethau ac yn lleihau tlogi ar gyfer pobl Cymru. Bydd unrhyw fusnes sy'n edrych ar ddichonoldeb buddsoddi yng Nghymru yn ystyried y seilwaith trafndiaeth sydd ar waith i gefnogi mynediad i'w busnes ar gyfer cwsmeriaid, staff a chyflenwyr, yn ogystal â'u mynediad i'r farchnad ehangach. Mae system dtrafnidiaeth effeithlon ac effeithiol o ansawdd uchel yn allweddol i ddenu'r buddsoddiad hwnnw a galluogi'r busnesau hynny i dyfu.

Can I make it quite clear that the Government will be supporting the motion today? It is important for us to recognise, as several speakers, particularly Leanne Wood, have said, the issues around connecting Wales internally and externally. These issues are particularly important for us. So, we will be supporting that motion, which also calls for the review of the regional transport consortia and a commitment to an integrated public transport system.

A allaf ei gwneud hi'n gwbl glir y bydd y Llywodraeth yn cefnogi'r cynnig heddiw? Mae'n bwysig ein bod yn cydnabod, fel y dywedodd sawl siaradwr, yn enwedig Leanne Wood, y materion ynghylch cysylltu Cymru yn fewnol ac yn allanol. Mae'r materion hyn yn arbennig o bwysig inni. Felly, byddwn yn cefnogi'r cynnig hwnnw, sydd hefyd yn galw am yr adolygiad o'r consortia trafndiaeth rhanbarthol ac ymrwymiad i system trafndiaeth gyhoeddus integredig.

To turn to the national transport plan and transport priorities, I believe that we have made significant progress in delivering transport projects in Wales. Since taking on the transport portfolio, I have had the opportunity to review investment in transport solutions, listening to the feedback from the business community. In July, I issued the two written statements, which set out my priorities for improving road and rail links in Wales. More recently, I have updated Members on progress on Mark Barry's report on the south-east Wales metro. I have made clear that I intend to look for radical alternatives to providing bus services in rural areas. We will be drawing on industry expertise to help shape a new innovative approach.

It is my intention to ensure that Wales has excellent national and international connections to enable access to markets and to employment, education and services. That is why the routes across Wales, both north and south, are quite important to our ports, to Ireland and to link us into Europe.

In terms of regional transport, we need to look at all the issues around the help and assistance that we can give. As I outlined in my oral statement on 15 October, when I speak to various people across Wales they have the same message as is in this resolution, which is that the regional transport consortia have not been as effective at driving delivery at a regional level as they might have been. I am very happy to accept that point and to look at them.

At the same time, the city region model is taking shape. There is an opportunity for the boards to take a greater role in relation to transport. Recognising this, I have asked my officials to examine all of these options about how we could improve the delivery of transport.

I will look now at HS2, and the specific point in the motion. At the spending round in June, the UK Government allocated funding for HS2 in 2015-16. I answered a question earlier from Rhodri Glyn Thomas, and his concern, which he raised in the debate, is about the future considerations of consequentials, and I know that this is an issue that my colleague Jane Hutt will continue to pursue. We could be talking about large amounts of money that could come into Wales and help us with our own transport requirements and system.

Wrth droi at y cynllun trafnidiaeth cenedlaethol a blaenoriaethau trafnidiaeth, credaf ein bod wedi gwneud cynnydd sylweddol o ran cyflawni prosiectau trafnidiaeth yng Nghymru. Ers ymgymryd â'r portffolio trafnidiaeth, rwyf wedi cael y cyfle i adolygu buddsoddiad mewn atebion trafnidiaeth, gan wrando ar adborth y gymuned fusnes. Ym mis Gorffennaf, cyhoeddais y ddau ddatganiad ysgrifenedig, a nododd fy mlaenoriaethau ar gyfer gwella cysylltiadau ffyrdd a rheilffyrdd yng Nghymru. Yn fwy diweddar, rwyf wedi rhoi'r newyddion diweddaraf i Aelodau ar y cynnydd a wnaed ar adroddiad Mark Barry ar fetro de-ddwyrain Cymru. Rwyf wedi nodi'n glir fy mod yn bwriadu chwilio am ddewisiadau radical eraill i ddarparu gwasanaethau bus mewn ardaloedd gwledig. Byddwn yn troi at arbenigwyr y diwydiant i helpu i lunio dull arloesol newydd o weithredu.

Mae'n fwriad gennyf sicrhau bod gan Gymru gysylltiadau cenedlaethol a rhyngwladol gwych i alluogi mynediad i farchnadoedd ac i gyflogaeth, addysg a gwasanaethau. Dyna pam mae'r llwybrau ledled Cymru, y gogledd a'r de, yn eithaf pwysig i'n porthladdoedd, i lwerddon ac i'n cysylltu ag Ewrop.

O ran trafnidiaeth ranbarthol, mae angen inni edrych ar yr holl faterion sy'n ymwneud â'r help a'r gefnogaeth y gallwn eu rhoi. Fel yr amlinellais yn fy natganiad llafar ar 15 Hydref, pan fyddaf yn siarad â phobl amrywiol ledled Cymru, yr un neges sydd ganddynt â'r un cynnig hwn, sef nad yw'r consortia trafnidiaeth rhanbarthol wedi bod mor effeithiol wrth lywio'r gwaith o gyflawni ar lefel ranbarthol ag y gallent fod wedi bod. Rwy'n barod iawn i dderbyn y pwynt hwnnw, ac i edrych arnynt.

Ar yr un pryd, mae'r model dinas-ranbarth yn dechrau datblygu. Mae cyfle i'r byrddau chwarae mwy o rôl mewn perthynas â chcludiant. Gan gydnabod hyn, rwyf wedi gofyn i'm swyddogion edrych ar yr holl opsiynau hyn ynghylch sut y gallwn wella'r ddarpariaeth o ran trafnidiaeth.

Byddaf yn edrych yn awr ar HS2, a'r pwynt penodol yn y cynnig. Yng nghylch gwariant mis Mehefin, dyrannodd Llywodraeth y DU gyllid ar gyfer HS2 yn 2015-16. Atebais gwestiwn yn gynharach gan Rhodri Glyn Thomas, ac mae a wnelo ei bryder, a godwyd ganddo yn y ddatl, ag ystyried cyllid canlyniadol yn y dyfodol, a gwn fod hwn yn fater y bydd fy nghyd-Aelod, Jane Hutt, yn parhau i'w ystyried. Gallen fod yn siarad am symiau mawr o arian a allai ddod i Gymru a'n helpu gyda'n gofynion a'n system trafnidiaeth ein hunain.

With regard to the trans-European network, which Llyr Gruffydd has spoken about, Wales has not been left off the map. Under the EU regulations in 2014 the trans-European network will be based on a dual-layer network, a comprehensive network and a core network. The core network brings together the most important routes and hubs for transport flows within the internal market and between the EU and its neighbours. North and south Wales road and rail transport corridors are part of the core network and can access funding from the Connecting Europe Facility. The new networks also designate corridors, which are attuned to help to implement the development of the core network, particularly for co-ordinating cross-border projects. Wales is not currently part of the corridor covering the UK, and I, therefore, have written to the Secretary of State for Transport about the routing of the corridor covering the UK, which I think is quite important.

Turning to the amendments, we are very supportive of amendment 1 from William Graham, and we will be continuing to press the UK Government to increase capital expenditure over the next few years because of the importance of investment in infrastructure and jobs. With regard to Aled Roberts's amendment, who you all consider to be a gentleman, we will be opposing amendment 2. In my statement on rail priorities on 18 July 2013, I made clear that the Welsh Government prioritised a series of rail service enhancements in 2011 on the basis of the revenue budgets being available. However, those revenue budgets are now increasingly constrained following the UK Government's budget decisions.

The Shrewsbury to Aberystwyth railway liaison committee is co-ordinating work to look at services, and I am waiting for that work to come forward. I am sorry that I do not have the opportunity to deal in detail with all the points that were raised by Russell George, but I will write to him after this debate to clarify some of the issues. However, I can tell him one thing: the Newtown bypass is, as I have told him in my communications, on schedule, but I am not so sure about 2 January.

We very much support William Graham's amendment 3 because the work that we are undertaking complements that. We will be opposing amendment 4 in the name of Aled Roberts, because, due to budgetary pressures, we are exploring the economic case for the implementation and, as the point made by Eluned Parrott, we are looking at more effective ways of delivering the scheme. That will also be part of my consideration. I will be returning to issues around this at some time in the not-too-distant future.

With regard to amendment 5, all parties were committed to support the Valleys line electrification, and at the end of the day, I do not think that we should differentiate.

O ran y rhwydwaith traws-Ewropeaidd, y mae Llyr Gruffydd wedi sôn amdano, ni chafodd Cymru ei hepgor o'r map. O dan reoliadau'r UE yn 2014 bydd y rhwydwaith traws-Ewropeaidd yn seiliedig ar rwydwaith dwy haen, rhwydwaith cynhwysfawr a rhwydwaith craidd. Mae'r rhwydwaith craidd yn dwyn ynghyd y llwybrau a'r canolfannau pwysicaf ar gyfer llif trafnidiaeth o fewn y farchnad fewnol a rhwng yr UE a'i chymdogion. Mae coridorau trafnidiaeth ffyrdd a rheilffyrdd rhwng y gogledd a'r de yn rhan o'r rhwydwaith craidd a gallant gael cyllid drwy gyfleuster Cysylltu Ewrop. Mae'r rhwydweithiau newydd hefyd yn dynodi coridorau, sy'n helpu i ddatblygu'r rhwydwaith craidd, yn enwedig ar gyfer cydgyssylltu prosiectau trawsffiniol. Nid yw Cymru yn rhan o'r coridor sy'n cynnwys y DU ar hyn o bryd, ac, felly, rwyf wedi ysgrifennu at yr Ysgrifennydd Gwladol dros Drafnidiaeth ynghylch llwybr y coridor sy'n cwmpasu'r DU sy'n eithaf pwysig yn fy marn i.

Gan droi at y gwelliannau, rydym yn gefnogol iawn i welliant 1 gan William Graham, a byddwn yn parhau i bwysu ar Lywodraeth y DU i gynyddu gwariant cyfalaf dros yr ychydig flynyddoedd nesaf oherwydd pwysigrwydd buddsoddi mewn seilwaith a swyddi. O ran gwelliant Aled Roberts, sy'n ŵr bonheddig ym marn pob un ohonoch, byddwn yn gwrthwynebu gwelliant 2. Yn fy natganiad ar flaenoriaethau rheilffordd ar 18 Gorffennaf 2013, nodais yn glir fod Llywodraeth Cymru wedi blaenoriaethu cyfres o welliannau i'r gwasanaeth rheilffordd yn 2011 ar sail y cyllidebau refeniw a oedd ar gael. Fodd bynnag, mae'r cyllidebau refeniw hynny yn fwyfwy cyfyngedig yn dilyn penderfyniadau cyllidebol Llywodraeth y DU.

Mae pwyllgor cyswllt rheilffordd yr Amwythig i Aberystwyth yn cydgyssylltu gwaith i edrych ar wasanaethau, ac rwy'n aros i'r gwaith hwnnw gael ei gyflwyno. Mae'n ddrwg gennyf nad oes gennyf y cyfle i ymdrin yn fanwl â'r holl bwyntiau a godwyd gan Russell George, ond byddaf yn ysgrifennu ato ar ôl y ddadl hon er mwyn egluro rhai o'r materion. Fodd bynnag, gallaf ddweud un peth wrtho: mae ffordd osgoi'r Drenwydd, fel yr wyf wedi dweud wrtho yn fy ngohebiaeth, ar amser, ond nid wyf mor siŵr am 2 Ionawr.

Rydym yn gefnogol iawn i welliant 3 William Graham am fod y gwaith rydym yn ei wneud yn ategu hynny. Byddwn yn gwrthwynebu gwelliant 4 yn enw Aled Roberts, oherwydd, yn sgil pwysau cyllidebol, rydym yn edrych ar yr achos economaidd dros weithredu ac, fel y pwynt a wnaed gan Eluned Parrott, rydym yn edrych ar ffyrdd mwy effeithiol o gyflwyno'r cynllun. Bydd hynny hefyd yn rhan o'm hystyriaeth. Byddaf yn dychwelyd at faterion yn ymwneud â hyn ar ryw adeg yn y dyfodol agos.

O ran gwelliant 5, roedd pob plaid wedi ymrwymo i gefnogi'r gwaith o drydaneiddio llinell y Cymoedd, ac yn y pen draw, nid wyf yn credu y dylem wahaniaethu.

We will certainly be supporting amendment 6 from Aled Roberts. I recently updated you on the report; it has milestones in it, and I think that Mick Antoniw outlined that the challenges will be going from the reality of a report to the implementation. That will be the key area. There has been a lot of focus by individuals on these things being around the south-east, but, at the end of the day, when you look at the south-east in terms of how we could deal with the metro concept, it is important to get that connectivity between those communities, to take people to work and to bring investment in.

We will be supporting Aled Roberts's amendment 7, because that is quite important. The fact that the Minister for Local Government and Government Business is chairing a taskforce indicates that we, collectively in Government, regard this as an important area. It is also important that we have our strategic partners on board, namely the local authorities and business leaders. Therefore, it is important that we look at all of the issues there.

We will be opposing amendment 8 in the name of William Graham. We do not support the deletion of sub-point 3(a) as we continue to press the UK Government for the Welsh Government to receive consequential from HS2. I think that it is very important that that amendment is defeated. We will obviously be supporting amendment 9. I was pleased with the report of the Enterprise and Business Committee on integrated public transport in Wales. So, I think that it is important, as that has widespread support, that we support that.

Turning to amendment 10, a lot of people have spoken about the M4. I cannot speak about the M4 because I am in a consultation period. The only thing that I can say is that the Government will be supporting the amendment because the changes announced by the UK Government mean that in the next few years Wales will be in a position to tackle improvements required for the M4.

Therefore, in terms of the issues that have been raised with me, I think that it has been a good quality debate. There are so many issues in transport; we could debate the topic almost every day of the week. However, the important thing is that we recognise that transport is about the needs of business, people and communities, and I am committed to enhance the transport system in Wales to demonstrate that we are open for business, to provide employment, to stimulate the economy and to reduce poverty.

17:14

Alun Ffred Jones [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Diolch yn fawr i bawb sydd wedi cyfrannu. Mae'n amlwg fy mod wedi gwneud camgymeriad wrth gyfeirio at Aled Roberts fel gŵr bonheddig heb gyfeirio at William Graham hefyd yn yr un ffordd. Rwy'n defnyddio'r term 'gŵr bonheddig', ond nid yn y ffordd roedd Mark Antony yn cyfeirio at Cassius yn Julius Caesar, i'r rhai ohonoch sy'n gyfarwydd â'ch Shakespeare.

Yn sicr, byddwn yn cefnogi gwelliant 6 gan Aled Roberts. Yn ddiweddar, rhoddais y newyddion diweddaraf ichi ar yr adroddiad; mae'n cynnwys cerrig milltir, a chredaf fod Mick Antoniw wedi nodi mai'r her fydd symud o realiti adroddiad i'r broses weithredu. Dyna fydd y maes allweddol. Bu llawer o ffocws gan unigolion ar y ffaith bod y pethau hyn o amgylch y de-ddwyrain, ond, yn y pen draw, pan fyddwch yn edrych ar y de-ddwyrain o ran sut y gallem ddelio â'r cysyniad o fetro, mae'n bwysig cael y cysylltedd rhwng y cymunedau hynny, i fynd â phobl i'r gwaith ac i ddod â buddsoddiad i mewn.

Byddwn yn cefnogi gwelliant 7 Aled Roberts, gan fod hynny'n eithaf pwysig. Mae'r ffaith bod y Gweinidog Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth yn cadeirio tasglu yn dangos ein bod, ar y cyd o fewn y Llywodraeth, o'r farn bod hwn yn faes pwysig. Mae hefyd yn bwysig bod gennym gefnogaeth ein partneriaid strategol, sef yr awdurdodau lleol ac arweinwyr busnes. Felly, mae'n bwysig ein bod yn edrych ar yr holl faterion yno.

Byddwn yn gwrthwynebu gwelliant 8 yn enw William Graham. Nid ydym yn cefnogi dileu is-bwynt 3(a) wrth inni barhau i bwysio ar Lywodraeth y DU i Lywodraeth Cymru dderbyn cyllid canlyniadol o HS2. Credaf ei bod yn bwysig iawn bod y gwelliant hwnnw yn cael ei drechu. Yn amlwg, byddwn yn cefnogi gwelliant 9. Roeddwn yn hapus gydag adroddiad y Pwyllgor Menter a Busnes ar drafnidiaeth gyhoeddus integredig yng Nghymru. Felly, credaf ei bod yn bwysig, gan fod cefnogaeth eang i hynny, ein bod yn cefnogi hynny.

Gan droi at welliant 10, mae llawer o bobl wedi siarad am yr M4. Ni allaf siarad am yr M4 oherwydd fy mod yn rhan o broses ymgynghori. Yr unig beth y gallaf ei ddweud yw y bydd y Llywodraeth yn cefnogi'r gwelliant, oherwydd mae'r newidiadau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth y DU yn golygu, yn yr ychydig flynyddoedd nesaf, y bydd Cymru mewn sefyllfa i fynd i'r afael â gwelliannau sy'n ofynnol ar gyfer yr M4.

Felly, o ran y materion a godwyd gyda mi, credaf ei bod wedi bod yn ddadl o ansawdd da. Mae cynifer o faterion yn codi ym maes trafnidiaeth; gallem drafod y pwnc bron bob dydd o'r wythnos. Fodd bynnag, y peth pwysig yw ein bod yn cydnabod bod trafnidiaeth yn ymwneud ag anghenion busnesau, pobl a chymunedau, ac rwyf wedi ymrwymo i wella'r system drafnidiaeth yng Nghymru er mwyn dangos ein bod yn agored i fusnes, i ddarparu cyflogaeth, i ysgogi'r economi ac i leihau tlodi.

I thank everyone who has contributed to the debate. I clearly made a mistake in referring to Aled Roberts as a gentleman without having referred to William Graham in the same way. I was using the term 'gŵr bonheddig' or 'gentleman', but not in the way that Mark Antony referred to Cassius in Julius Caesar, for those of you who know your Shakespeare.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Rwy'n croesawu cefnogaeth y Gweinidog i'r cynnig ac yn croesawu ei sylwadau yn gyffredinol. Nid wyf am amlhau geiriau wrth glo'r ddadl hon, gan ddiolch i bawb sydd wedi cyfrannu. Mae nifer o bwyntiau perthnasol wedi eu gwneud, a rhai ohonynt yn fwy lleol na'i gilydd. Pan soniais yn y cyflwyniad am y greal sanctaidd o drafnidiaeth integredig, mae'n fy nharo fy mod wedi clywed gormod o siarad a gormod o ddyfynnu ar y term 'trafnidiaeth integredig' a dim digon o weithredu ar lawr gwlad. Dyna, mewn gwirionedd, y mae'n ein cynnig yn anelu ato—i sicrhau bod y datblygiadau sy'n digwydd ym maes trafnidiaeth yn asio gyda'i gilydd; yn asio'n llythrennol lle mae gwasanaethau bysus a threnau yn cyfarfod, neu drenau a maes awyr, efallai, ond yn gyffredinol eu bod yn gwneud synnwyr, yn gymesur ac yn ystyried y sialens fawr mae newid hinsawdd yn ei gynnis i ni fel gwlad ac fel byd.

Rwy'n croesawu'r cyfeiriadau at yr angen am y gwelliannau i'r gwasanaeth ar lein y Cambrian; trydaneiddio rheilffordd arfordir y gogledd; pwysigrwydd cael masnachfaint rheilffyrdd Cymru yn iawn i wasanaethu teithwyr ym mhob rhan o'r wlad; cyllid yn sgîl cynlluniau HS2; y drafodaeth am lwybr lliniaru'r M4; a phwerau benthyg i hyrwyddo cynlluniau trafnidiaeth. Dylid cofio hefyd y pwynt a wnaeth Llyr Gruffydd ynglŷn â chydabyddiaeth yr Undeb Ewropeaidd o gysylltiadau ffyrdd, rheilffyrdd a phorthladdoedd Cymru wrth gysylltu Iwerddon ac Ewrop, sydd mor bwysig i ni.

Wrth edrych ymlaen at gynlluniau cyffrous fel metro y de-ddwyrain ac, efallai, metro yng nghylch Abertawe, mae'n rhaid i ni gael gweledigaeth ar gyfer Cymru oll, sef pob cymuned yng Nghymru, i sicrhau bod ein cymunedau, boed yn y Cymoedd neu mewn ardaloedd gwledig, yn teimlo nad ydynt wedi cael eu hynysu, a'u bod yn plethu gyda'i gilydd ac yn rhan o gynllun a fydd yn rhan o greu gwlad a chymunedau ffyniannus, llwyddiannus a chynaliadwy. Rwy'n credu bod y gair 'cynaliadwy' yn hollbwysig wrth inni ddyfeisio system drafnidiaeth a fydd yn addas ar gyfer gwlad fodern yn yr unfed ganrif ar hugain.

I welcome the Minister's support for the motion and welcome her comments more generally. I do not want to rehearse arguments in concluding this debate, but I will thank those who have contributed. A number of salient points have been made, some more localised than others. Having mentioned in my opening remarks the holy grail of integrated transport, I was struck that we have heard too much talk and too much use of the term 'integrated transport' without there having been adequate action on the ground. In effect, that is what our motion aims towards—to ensure that transport developments integrate properly; they need to integrate literally where bus and train services meet, or where train and airport services converge, perhaps, but, more generally, they need to make sense, to be commensurate and to take into account the huge challenge that climate change poses us as a nation and on a global level.

I welcome the reference to the need for improvements to the Cambrian line; the electrification of the north Wales main line; the importance of getting the rail franchise for Wales right in order to serve passengers in all parts of the country; consequential from HS2; the debate on the M4 relief road; and borrowing powers to promote other transport proposals. We should bear in mind the point made by Llyr Gruffydd on the recognition within the European Union of road, rail and port connections in linking Wales with Ireland and continental Europe, which are so important to us.

In looking forward to exciting proposals such as the south-east Wales metro and, perhaps, a metro in the Swansea area, we must have a vision for the whole of Wales, for every community, in order to ensure that our communities, be they in the Valleys or in rural areas, feel that they have not been isolated and that they come together as part of a scheme that will promote the creation of communities and a country that are prosperous, successful and sustainable. I believe that the word 'sustainable' is crucially important as we devise a transport system that will be appropriate for a modern, twenty-first century nation.

17:18

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

The proposal is to agree the motion without amendment. Does any Member object? There is objection, therefore I defer all voting until voting time. Voting time now follows. Before I commence, are there three Members who wish for the bell to be rung? I see that there are three Members, therefore the bell will be rung.

Canwyd y gloch i alw'r Aelodau i'r Siambr.

Y cynnig yw cytuno ar y cynnig heb ei ddiwygio. A oes unrhyw Aelod yn gwrthwynebu? Ceir gwrthwynebiad, felly gohiraf yr holl bleidleisio tan y cyfnod pleidleisio. Bydd y cyfnod pleidleisio yn dilyn yn awr. Cyn imi ddechrau, a oes tri Aelod sy'n dymuno i'r gloch gael ei chanu? Gwelaf fod tri Aelod, felly bydd y gloch yn cael ei chanu.

The bell was rung to call Members to the Chamber.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

17:19

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I suspect that all Members who wish to vote are now present. I will proceed unless any Member indicates that I should extend the time. Okay; we will proceed.

Cyfnod Pleidleisio

[Canlyniad y bleidlais ar gynnis NDM5346](#)

Gwrthodwyd y cynnig: O blaid 12, Yn erbyn 40, Ymatal 0.

Rwy'n tybio bod yr holl Aelodau sy'n dymuno pleidleisio yn awr yn bresennol. Byddaf yn bwrw ymlaen oni bai fod Aelod yn dangos y dylwn estyn yr amser. Iawn; awn ymlaen.

Voting Time

[Result of the vote on motion NDM5346](#)

Motion not agreed: For 12, Against 40, Abstain 0.

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

[Canlyniad y bleidlais ar welliant 1 i gynnis NDM5346](#)

Derbyniwyd y gwelliant: O blaid 51, Yn erbyn 0, Ymatal 0.

[Canlyniad y bleidlais ar welliant 2 i gynnis NDM5346](#)

Derbyniwyd y gwelliant: O blaid 52, Yn erbyn 0, Ymatal 0.

[Canlyniad y bleidlais ar welliant 3 i gynnis NDM5346](#)

Derbyniwyd y gwelliant: O blaid 52, Yn erbyn 0, Ymatal 0.

[Canlyniad y bleidlais ar welliant 4 i gynnis NDM5346](#)

Derbyniwyd y gwelliant: O blaid 52, Yn erbyn 0, Ymatal 0.

Cynnig NDM5346 fel y'i diwygiwyd:

Cynnig bod Cynulliad Cenedlaethol Cymru:

1. Yn credu bod gofal a thriniaeth o ansawdd uchel yn GIG Cymru yn allweddol i ddileu marwolaethau y gellir eu hosgoi.
2. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i gomisiynu adolygiad annibynnol o ysbytai Cymru a chanddynt gyfraddau marwolaethau uwch na'r cyfartaledd i benderfynu a yw methiannau o ran ansawdd gofal a thriniaeth yn ffactor.
3. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i gyhoeddi cyfraddau marwolaeth ar gyfer pob safle ysbyty ar wefan 'Fy Ngwasanaeth Iechyd Lleol'.
4. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddarparu'r wybodaeth ddiweddaraf am y camau a gymerir gan Lywodraeth Cymru i gefnogi Byrddau Iechyd Lleol i fynd i'r afael â'r gwaith sydd wedi pentyrru ym maes codio clinigol.
5. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i ddarparu'r wybodaeth ddiweddaraf am y camau a gymerir i sefydlu dull o ymchwilio i ysbytai neu Fyrdau Iechyd Lleol sy'n mynd dros drothwy penodol RAMI yn gyson dros gyfnod o amser.
6. Yn galw ar Lywodraeth Cymru i weithio gyda gweinyddiaethau eraill y DU i sicrhau bod data tebyg ar gael ar farwolaethau.

[Canlyniad y bleidlais ar gynnis NDM5346 fel y'i diwygiwyd.](#)

Gwrthodwyd cynnis NDM5346 fel y'i diwygiwyd: O blaid 26, Yn erbyn 27, Ymatal 0.

Fel sy'n ofynnol o dan Reol Sefydlog Rhif 6.20, defnyddiodd y Diprwy Lywydd ei bleidlais fwrw drwy bleidleisio yn erbyn y cynnis fel y'i diwygiwyd.

[Result of the vote amendment 1 to motion NDM5346](#)

Amendment agreed: For 51, Against 0, Abstain 0.

[Result of the vote amendment 2 to motion NDM5346](#)

Amendment agreed: For 52, Against 0, Abstain 0.

[Result of the vote amendment 3 to motion NDM5346](#)

Amendment agreed: For 52, Against 0, Abstain 0.

[Result of the vote amendment 4 to motion NDM5346](#)

Amendment agreed: For 52, Against 0, Abstain 0.

Cynnig NDM5346 as amended:

To propose that the National Assembly for Wales:

1. Believes that high quality care and treatment within the Welsh NHS is integral to eliminating avoidable deaths.
2. Calls upon the Welsh Government to commission an independent review into Welsh hospitals with higher than average mortality rates to determine whether failings in the quality of care and treatment are a factor.
3. Calls on the Welsh Government to publish mortality rates for each hospital site on the 'My Local Health Service' website.
4. Calls on the Welsh Government to provide an update on action taken by the Welsh Government to support Local Health Boards to address the backlogs in clinical coding.
5. Calls on the Welsh Government to provide an update on action taken to establish a mechanism to investigate hospitals or Local Health boards who consistently exceed a specific RAMI threshold over a period of time.
6. Calls on the Welsh Government to work with other UK administrations to ensure the availability of comparable mortality data.

[Result of the vote on motion NDM5346 as amended.](#)

Motion NDM5346 as amended not agreed: For 26, Against 27, Abstain 0.

As required by Standing Order No. 6.20 the Deputy Presiding Officer exercised his casting vote by voting against the motion as amended.

Derbyniwyd y cynnig: O blaid 35, Yn erbyn 17, Ymatal 0.

Motion agreed: For 35, Against 17, Abstain 0.

17:26

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Will those Members who are leaving the Chamber please do so quickly and quietly?

A wnaiff yr Aelodau hynny sy'n gadael y Siambr wneud hynny'n gyflym ac yn dawel?

17:26

Dadl Fer: Diogelwch Plant Ar-lein

Short Debate: Child Safety Online

Senedd.tv
[Fideo](#) [Video](#)

Rebecca Evans [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I have agreed to give William Powell and Joyce Watson a minute of my time in this debate.

Rwyf wedi cytuno i roi munud o'm hamser yn y ddadl hon i William Powell a Joyce Watson.

When I first started discussing child safety online as an idea for a short debate, the reaction of some people was, 'Hang on, that isn't devolved'. At a superficial glance, they are right. It is for formal determination elsewhere what role the UK Government, search engines, internet service providers, social networks and so on should play in keeping children safe, although, we should make our views heard on those matters.

Pan ddechreuais drafod diogelwch plant ar-lein gyntaf fel syniad ar gyfer dadl fer, ymateb rhai pobl oedd, 'Un funud, nid yw'n fater datganoledig'. Ar un olwg, maent yn llygad eu lle. Nid ni sy'n gwneud penderfyniadau ffurfiol o ran pa rôl y dylai Llywodraeth y DU, peiriannau chwilio, darparwyr gwasanaethau rhyngwryd, rhwydweithiau cymdeithasol ac ati ei chwarae o ran cadw plant yn ddiogel, ond dylem leisio ein barn ar y materion hynny.

Many of the dangers facing children online relate directly to criminal activity beyond our scope, sometimes by an individual and sometimes by organised criminal gangs operating internationally. However, to shrug our shoulders and say that the challenges are too big, or that it is just not our job would absolve us from our responsibility to use every opportunity that we have in Wales to equip children, parents, teachers, youth workers and so on with resilience, knowledge and support, so that they are best able to deal with the challenges faced by children day in, day out, online—and it is day in, day out.

Mae llawer o'r peryglon sy'n wynebu plant ar-lein yn ymwneud yn uniongyrchol â gweithgarwch troseddol y tu hwnt i'n cwrmpas, weithiau gan unigolyn ac weithiau gan gangiau troseddau cyfundrefnol sy'n gweithredu'n rhyngwladol. Fodd bynnag, byddai codi ein hysgwyddau a dweud bod yr heriau yn rhy fawr, neu ddweud yn syml nad ein gwaith ni ydyw, yn ein rhyddhau o'n cyfrifoldeb i achub ar bob cyfle sydd gennym yng Nghymru i sicrhau bod gan blant, rhieni, athrawon, gweithwyr ieuenctid ac ati y gwydnwch, y wybodaeth a'r cymorth priodol i ymateb yn y ffordd orau i'r heriau y mae plant yn eu hwynebu'n feunyddiol ar-lein—ac mae'r heriau hynny yn rhai beunyddiol.

Most children now have a phone with internet access and nine out of 10 of them say that there are no parental restrictions on its use. For most children, their virtual lives are synonymous with their real lives, and what happens online affects them offline. We have a good, general understanding of the issues, but we lack a comprehensive, Wales-specific evidence base of the digital media habits and digital literacy of young people. I am pleased that Wise Kids are undertaking some work with year 9 pupils in this regard, and I hope that the results will inform the Welsh Government's future work. The Deputy Minister may wish to consider whether further evidence gathering is necessary.

Erbyn hyn, mae gan y rhan fwyaf o blant ffôn â mynediad i'r rhyngwryd ac mae naw o bob 10 ohonynt yn dweud nad yw eu rhieni yn cyfyngu ar eu defnydd ohono. I'r rhan fwyaf o blant, mae eu bywydau rhithwir yn gyfystyr â'u bywydau go iawn, ac mae'r hyn sy'n digwydd ar-lein yn effeithio arnynt all-lein. Mae gennym ddealltwriaeth gyffredinol dda o'r problemau, ond nid oes gennym sail dystiolaeth gynhwysfawr sy'n benodol i Gymru o arferion pobl ifanc o ran y cyfryngau digidol a'u llythrennedd digidol. Rwy'n falch bod Wise Kids yn gwneud rhywfaint o waith gyda disgyblion blwyddyn 9 yn hyn o beth, a gobeithio y bydd y canlyniadau yn llywio gwaith Llywodraeth Cymru yn y dyfodol. Efallai yr hoffai'r Dirprwy Weinidog ystyried pa un a oes angen casglu rhagor o dystiolaeth.

There are many organisations working in the field of child safety online in Wales and, together, they help us build a very good picture of the challenges. NSPCC Cymru and ChildLine have warned that many children are frequently taking big risks when making and sending sexual texts, photos and videos of themselves. They found that sexting is considered a normal, everyday activity among young people as young as 13 years old, with around a quarter of them having made photographs or videos to send on to others. Barnardo's Cymru has also identified what it calls peer-based exploitation as an increasing trend.

Once the image has been sent on, it is out of the young person's control and the Internet Watch Foundation has reported that images are regularly shared around school, uploaded to social networks and sometimes find their way on to paedophile websites. In just 40 hours, an IWF analyst found more than 12,000 images of teens that were originally sent as texts on 70 paedophile websites.

I warmly welcome NSPCC Cymru's efforts to encourage parents to talk to their children about sexting and the possible consequences. There are some great resources on its website to help parents have those conversations.

After seeing calls about sexting rise by 28% last year, ChildLine has developed a fantastic app called Zipit, which provides witty and safe comebacks that children and young people can use to reply when faced with requests for explicit photos and so on. I would be grateful if the Deputy Minister would explore to what extent the Welsh Government can promote these and similar resources.

While sexting normally takes place between peers, the Child Exploitation and Online Protection centre has warned that children are increasingly being groomed over the internet by strangers for the sole purpose of online sexual abuse. As a result, hundreds of British children as young as eight years old are being blackmailed. This abuse is commonly conducted via webcams and instant messaging applications, and CEOP says that half of it takes place on social networking sites. Abusers from across the globe posing as children talk victims into sexual acts or sharing images and then threaten to send their pictures on to the child's family and friends unless they continue to perform more and more extreme acts. They are sometimes asked to self-harm or pay cash, and some children have, sadly, taken their own lives as a result of the pressure and distress caused by this blackmail.

Mae llawer o sefydliadau yn gweithio ym maes diogelwch plant ar-lein yng Nghymru a, chydai gilydd, maent yn ein helpu i greu darlun da iawn o'r heriau. Mae NSPCC Cymru a ChildLine wedi rhybuddio bod llawer o blant yn aml yn cymryd risgiau mawr wrth greu ac anfon negeseuon testun, lluniau a fideos rhywiol ohonynt hwy eu hunain. Canfuwyd bod anfon negeseuon testun rhywiol yn weithgarwch arferol, cyffredin ymhlith pobl ifanc mor ifanc â 13 oed, a bod tua chwarter y bobl ifanc hynny wedi greu ffotograffau neu fideos i'w hanfon at eraill. Nododd Barnardo's Cymru hefyd fod yr hyn a elwir ganddi yn gamfanteisio gan gyfoedion yn duedd gynyddol.

Unwaith y caiff y ddelwedd ei hanfon, mae y tu hwnt i reolaeth y person ifanc ac mae'r Internet Watch Foundation wedi nodi bod delweddau yn rheolaidd yn cael eu rhannu o amgylch yr ysgol, yn cael eu lanlwytho i rwydweithiau cymdeithasol ac weithiau'n ymddangos ar wefannau i bedoffilyddion. Mewn cyfnod o ddim ond 40 awr, daeth un o ddadansoddwyr yr IWF o hyd i fwy na 12,000 o ddelweddau o bobl ifanc yn eu harddegau a anfonwyd yn wreiddiol fel negeseuon testun ar 70 o wefannau i bedoffilyddion.

Croesawaf yn fawr ymdrechion NSPCC Cymru i annog rhieni i siarad â'u plant am anfon negeseuon testun rhywiol a'r canlyniadau posibl. Gellir dod o hyd i adnoddau ardderchog ar ei gwefan i helpu rhieni i gael y sgysiaau hynny.

Ar ôl gweld galwadau am negeseuon testun rhywiol yn cynyddu 28% y llynedd, mae ChildLine wedi datblygu ap gwych o'r enw Zipit, sy'n darparu ymatebion ffraeth a diogel y gall plant a phobl ifanc eu defnyddio i ymateb pan fyddant yn wynebu ceisiadau am luniau anwedus ac ati. Byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Dirprwy Weinidog ystyried i ba raddau y gall Llywodraeth Cymru hyrwyddo'r adnoddau hyn ac adnoddau tebyg.

Er bod negeseuon testun rhywiol fel arfer yn cael eu hanfon rhwng cyfoedion, mae'r Ganolfan Camfanteisio ar Blant a'u Hamddiffyn Ar-lein wedi rhybuddio bod mwy a mwy o blant yn cael eu denu i feithrin perthynas amhriodol dros y rhyngwyd gyda dieithryn gyda'r unig nod o'u camdrin yn rhywiol ar-lein. O ganlyniad, mae cannoedd o blant mor ifanc ag wyth oed ym Mhrydain yn cael eu blacmelio. Mae'r achosion hyn o gam-drin yn digwydd fel arfer drwy we-gamerâu a chymwysiaid negeseuon gwib, a dywed y Ganolfan fod hanner ohonynt yn digwydd ar safleoedd rhwydweithio cymdeithasol. Mae camdrinwyr o bob cwr o'r byd sy'n cymryd arnynt mai plant ydynt yn darbwyllo dioddefwyr i gyflawni gweithredoedd rhywiol neu i rannu delweddau ac wedyn yn bygwth anfon eu lluniau at deulu'r plentyn a'i ffrindiau oni fydd yn parhau i gyflawni gweithredoedd fwy fwy eithafol. Gofynnir iddynt weithiau i hunan-niweidio neu dalu arian parod, ac, yn anffodus, mae rhai plant wedi lladd eu hunain o ganlyniad i'r pwysau a'r gofid a achosir gan y blacmel hwn.

Just yesterday, we heard that more than 100 Britons were among 1,000 men caught trying to pay a lifelike computer-generated child to perform sex acts online after a Dutch children's charity set up a fake profile. In a 10-week sting, a researcher posed as a 10-year-old Filipino girl. She was contacted by more than 20,000 men.

The role of social networking sites in online abuse is really significant. I was pleased to support the FBrape campaign over the summer. Led by Women, Action and the Media and the Everyday Sexism Project, the campaign sought to encourage Facebook to take action on the gender-based hate speech on its website and on content promoting violence against women. The campaign was a success, because money talks, and one advertiser after the other pulled their advertisements from Facebook when campaigners sent them screenshots of their adverts sitting next to disturbing and horrific images. Just two weeks ago, however, Facebook decided that it might be okay to quietly allow videos of beheadings back onto the site, although it quickly backtracked in the face of the outrage that followed, and will now decide whether to allow beheadings to be shown on the site on a case-by-case basis.

I mention this because you only have to be 13 to have a Facebook account, and there is no way to police this. We know that parents sometimes set up accounts for children who are younger than that and, in doing that, they are doing their children no favours at all. The most recent report on Facebook use found that, of the 20 million children who use Facebook, 7.5 million are under 13 and more than 5 million are under the age of 10. We know that unrestricted access to the internet can expose children to violent and sadistic imagery that experts warn distorts their attitudes towards relationships and sex. Even if they do not go looking for the content, their friends sometimes show it to them, or they may just stumble across it. A study earlier this year to mark Safer Internet Day found that very young children viewing clips of Peppa Pig on YouTube were just two clicks away from graphic adult material on the video-sharing site, thanks to the suggested videos feature. I was very pleased to hear the First Minister previously express his concern over the easy access to material online that would be illegal in a magazine. Academics have warned that watching extreme and violent pornography can influence children's sexual attitudes, decrease their empathy for victims of rape and lead them to engage in risky behaviour and become vulnerable to abuse themselves.

I have really high hopes for the forthcoming violence against women Bill and its renewed focus on educating children about healthy relationships, consent and respect so that they grow up with healthy expectations of themselves and of others. This Bill must have a strong focus on educating children, developing resilience and support, and must be framed in the context of the online and offline challenges.

Dim ond ddoe, clywsom fod mwy na 100 o Brydeinwyr ymhlith 1,000 o ddynion a ddaliwyd yn ceisio talu plentyn a grëwyd gan gyfrifiadur a oedd yn ymddangos yn real i gyflawni gweithredoedd rhywiol ar-lein ar ôl i elusen plant yn yr Iseldiroedd greu proffil ffug. Fel rhan o ymgyrch 10 wythnos o hyd, cymerodd ymchwilydd arni mai merch ifanc 10 oed Ffilipinaidd ydoedd. Cysylltodd dros 20,000 o ddynion â hi.

Mae rôl safleoedd rhwydweithio cymdeithasol ym maes cam-drin ar-lein yn wirioneddol bwysig. Roedd yn bleser gennyf gefnogi'r ymgyrch FBrape dros yr haf. O dan arweiniad Women, Action and the Media a'r Prosiect Everyday Sexism, nod yr ymgyrch oedd annog Facebook i gymryd camau ar achosion o gasineb ar sail rhyw ar ei wefan ac ar gynnwys yn annog trais yn erbyn merched. Bu'r ymgyrch yn llwyddiant, gan fod arian yn bwysig, a thynnodd un hysbysebwr ar ôl y llall eu hysbysebion oddi ar Facebook ar ôl i ymgyrchwyr anfon lluniau sgrin atynt o'u hysbysebion yn ymddangos wrth ymyl delweddau ysgytwol ac erchyll. Fodd bynnag, dim ond pythefnos yn ôl, penderfynodd Facebook efallai ei bod yn iawn caniatáu fideos o bobl yn cael eu dienyddio ar y safle, er iddo newid ei feddwl yn gyflym yn sgil y twrw a ddilynodd, a bydd yn awr yn penderfynu pa un a ddylid caniatáu i enghreifftiau o ddienyddio gael eu dangos ar y safle fesul achos.

Rwy'n sôn am hyn oherwydd gallwch gael cyfrif Facebook yn 13 oed, ac nid oes ffordd o blismona hyn. Gwyddom fod rhieni weithiau yn sefydlu cyfrifon ar gyfer plant sy'n iau na hynny ac nid ydynt yn helpu eu plant o gwbl drwy wneud hynny. Nododd yr adroddiad diweddaraf ar y defnydd o Facebook, o blith yr 21 filiwn o blant sy'n defnyddio Facebook, fod 7.5 miliwn ohonynt o dan 13 oed a bod mwy na 5 miliwn ohonynt o dan 10 oed. Gwyddom y gall mynediad anghyfyngedig i'r rhyngwyd olygu bod plant yn gweld delweddau treisgar a sadistaidd sydd, yn ôl rhybudd yr arbenigwyr, yn gwyrddroi eu hagweddau tuag at gydbertnasau a rhyw. Hyd yn oed os nad ydynt yn chwilio am y cynnwys, weithiau bydd eu ffrindiau yn ei ddangos iddynt, neu byddant yn dod ar ei draws yn ddamweiniol. Canfu astudiaeth yn gynharach eleni i ddatlu Diwrnod Rhyngwyd Mwy Diogel mai dim ond dau glic fyddai angen i blant ifanc iawn a oedd yn gwyllo clipiau o Peppa Pig ar YouTube ei wneud er mwyn dod ar draws deunydd graffig i oedolion ar y safle rhannu fideos, diolch i'r nodwedd fideos a awgrymwyd. Roeddwn yn falch iawn o glywed y Prif Weinidog yn mynegi'n flaenorol ei bryder ynghylch pa mor rhydd oedd cael gafael ar ddeunydd ar-lein a fyddai'n anghyfreithlon mewn cylchgrawn. Mae academyddion wedi rhybuddio y gall gwyllo pornograffi eithafol a threisgar ddylanwadu ar agweddau rhywiol plant, lleihau eu cydymdeimlad tuag at ddiodefwr trais rhywiol a'u hannog i ymddwyn mewn ffordd beryglus a dod yn agored i gael eu cam-drin eu hunain.

Mae gennyf obeithion mawr iawn ar gyfer y Bil trais yn erbyn menywod arfaethedig a'i ffocws newydd ar addysgu plant am gydbertnasau iach, cydsyniad a pharch er mwyn sicrhau eu bod yn tyfu i fyny â disgwyliadau iach ohonynt hwy eu hunain ac eraill. Rhaid i'r Bil hwn ganolbwyntio'n gryf ar addysgu plant, datblygu gwydnwch a chymorth, a rhaid ei osod yng nghyd-destun yr heriau ar-lein ac all-lein.

Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru told me, in preparation for this debate, that there is a real need for sufficient training for teachers and for teaching assistants to be better able to support and educate children about the dangers online. Parents also have a crucial role to protect their children from harmful content, online abuse and grooming. They are probably the most important defence that children have against the darkest elements of the internet, but they need our support to do so. We need to ensure that parents feel equipped with the knowledge and skills that they need to protect, support and guide their children, and we should explore whether we can be doing more through our wider work in supporting families in Wales. For example, parents need to know the warning signs that a child is being subjected to online abuse, such as becoming aggressive or withdrawn or self-harming.

Earlier this year, a web safety organisation called Knowthenet argued that parents are failing to protect their children in cyberspace, simply because they do not understand the net speak that peppers online exchanges. For many parents, their understanding of everyday slang starts and ends with 'LOL', but they can be sure that their children's vocabulary is much wider. A Knowthenet survey, which was of 1,000 parents, found that the least understood term was 'LMIRL', which means 'Let's meet in real life'. Also among the least-known acronyms were 'ASL', which means age, sex, location and 'POS', parents over shoulder.

Life online also poses challenges regarding bullying. Online bullying is relentless; it is 24/7 and it follows bullied children everywhere that they go. They carry it around on the phone in their pocket. Funky Dragon recently undertook a survey that found that over a third of 11 to 17-year-olds in Wales who had been bullied had suffered from cyberbullying. I know that this is also of great concern to the children's commissioner, so I would welcome an update from the Deputy Minister on how the Welsh Government's work combating bullying is fully taking into account the unique challenges of cyberbullying.

There are other issues that time does not allow me to reflect on today, such as online gambling, the health impacts of spending large amounts of time online, identity theft, and the risk of downloading music or video illegally. However, despite everything that I have said, I do not want to give the impression that cyberspace is a wholly dangerous and nightmarish place to be avoided at all costs. In fact, it is quite the opposite. Access to the internet can be incredibly enriching. Children can talk to other children thousands of miles away and develop global citizenship and a sense of responsibility to other people on the other side of the planet. They can have fun and stay in touch with friends, and it is a wonderful learning environment and research tool, a gateway to almost limitless knowledge, and a forum to develop skills and ideas.

Dwywedodd Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru wrthyf, wrth baratoi ar gyfer y ddaidl hon, fod gwir angen hyfforddiant digonol i athrawon a chynorthwyyr addysgu er mwyn iddynt allu cefnogi plant a'u haddysgu'n well am beryglon ar-lein. Mae gan rieni hefyd ran hanfodol i'w chwarae wrth ddiogelu eu plant rhag cynnwys niweidiol, achosion o gam-drin ar-lein ac achosion o bobl sy'n meithrin perthynas amhriodol â phlant ar-lein. Fwy na thebyg mai hwy yw'r amddiffyniad pwysicaf sydd gan blant yn erbyn elfennau mwyaf tywyll y rhyngwrwyd, ond mae angen ein cymorth arnynt i wneud hynny. Mae angen inni sicrhau bod rhieni yn teimlo eu bod yn meddu ar y wybodaeth a'r sgiliau sydd eu hangen arnynt i ddiogelu, cefnogi ac arwain eu plant, a dylem ystyried a allwn fod yn gwneud mwy drwy ein gwaith ehangach i gefnogi teuluoedd yng Nghymru. Er enghraifft, mae angen i rieni fod yn ymwybodol o'r arwyddion rhybudd bod plentyn yn cael ei gam-drin ar-lein, megis mynd yn ymosodol neu'n dawedog neu hunan-niweidio.

Yn gynharach eleni, dadleuodd sefydliad diogelwch ar y we o'r enw Knowthenet fod rhieni yn methu ag amddiffyn eu plant yn seiberfod, yn syml am nad ydynt yn deall iaith y rhyngwrwyd sy'n frith mewn sgysiau ar-lein. Mae dealltwriaeth llawer o rieni o slang bob dydd yn dechrau ac yn diweddu gyda 'LOL', ond yn ddiaw mae geirfa eu plant yn llawer ehangach. Canfu arolwg gan Knowthenet, a holodd 1,000 o rieni, mai'r term a ddeallwyd leiaf oedd 'LMIRL', sy'n golygu 'Let's meet in real life'. Hefyd, ymhlith yr acronymau lleiaf adnabyddus roedd 'ASL', sy'n golygu 'age, sex, location' a 'POS', sy'n golygu 'parents over shoulder'.

Mae bywyd ar-lein hefyd yn creu heriau o ran bwlio. Mae bwlio ar-lein yn ddi-baid; mae'n digwydd bob awr o'r dydd a'r nos ac mae'n dilyn plant sy'n cael eu bwlio i bob man. Maent yn ei gario o gwmpas ar y ffôn yn eu poced. Yn ddiweddar, cynhaliodd y Ddraig Ffyni arolwg a ganfu bod dros draean o bobl ifanc rhwng 11 ac 17 oed yng Nghymru a oedd wedi cael eu bwlio wedi dioddef seiberfwlio. Gwn fod hwn hefyd yn destun pryder mawr i'r comisiynydd plant, felly byddwn yn croesawu'r wybodaeth ddiweddaraf gan y Dirprwy Weinidog am sut y mae gwaith Llywodraeth Cymru i drechu bwlio yn rhoi ystyriaeth lawn i heriau unigryw seiberfwlio.

Mae materion eraill nad oes gennyf amser i fyfrio arnynt heddiw, megis gamblo ar-lein, effeithiau treulio llawer iawn o amser ar-lein ar iechyd, dwyn hunaniaeth, a'r risg o lawrlwytho cerddoriaeth neu fideos yn anghyfreithlon. Fodd bynnag, er gwaethaf popeth a ddywedais, nid wyf am roi'r argraff bod seiberfod yn fan cwbl beryglus a hunllefus y dylid ei osgoi ar bob cyfrif. Mewn gwirionedd, mae'r gwrthwyneb yn wir. Gall mynediad i'r rhyngwrwyd fod yn fuddiol iawn. Gall plant siarad â phlant eraill filoedd o filltiroedd i ffwrdd a datblygu dinasyddiaeth fyd-eang ac ymdeimlad o gyfrifoldeb tuag at bobl eraill ar ben arall y byd. Gallant gael hwyl ac aros mewn cysylltiad â ffrindiau, ac mae'n amgylchedd dysgu ac yn adnodd ymchwil gwyb, yn borth i wybodaeth ddiderfyn bron, ac yn fforwm ar gyfer meithrin sgiliau a syniadau.

By educating children and those who protect and support them about the safe use of the internet, including recognising danger and the importance of privacy settings and content blocks, for example, we can make the internet a much safer place for them. By helping children to put what they see and experience online into context offline we can build their resilience. There is a huge amount of very good work already taking place in Wales by parents, schools, the third sector, police and others, and I would ask the Government to explore how we could bring all of this good practice together to make the internet a safer place for children.

Drwy addysgu plant a'r rhai sy'n eu gwarchod ac yn eu cefnogi am ddefnyddio'r rhyngwrwyd yn ddiogel, gan gynnwys adnabod perygl a phwysigrwydd gosodiadau preifatrwydd a rhwystrau cynnwys, er enghraifft, gallwn sicrhau bod y rhyngwrwyd yn lle llawer mwy diogel ar eu cyfer. Drwy helpu plant i roi'r hyn y maent yn ei weld ac yn ei brofi ar-lein o fewn cyd-destun all-lein, gallwn ddatblygu eu gwydnwch. Mae rhieni, ysgolion, y trydydd sector, yr heddlu ac eraill eisoes yn gwneud llawer iawn o waith da iawn yng Nghymru, a hoffwn ofyn i'r Llywodraeth ystyried sut y gallem ddod â'r holl arfer da hwn ynghyd er mwyn sicrhau bod y rhyngwrwyd yn lle mwy diogel i blant.

17:36

Joyce Watson [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank Rebecca for bringing this debate here today. It is timely. I attended a course in Saron village hall designed to help parents, carers and guardians to protect their children from sexual abuse. The Parents Protect course, organised by Stop it Now! Wales, in partnership with Plant Dewi and part-funded by the Welsh Government, helps adults to spot early signs of sexual abuse in children and worrying behaviour in adults and act upon those concerns. It delivers practical tips, advice and tools that help adults to keep their children safe. The discussions include information about online grooming and the behaviour that is appropriate for children as they get older. It is made up of one two-hour session per week for five weeks and it covers a range of topics, particularly internet safety, the appropriate sexual development in children and young people and, equally, the sexually harmful behaviour in children that Rebecca has already mentioned. It helps parents who do not understand the internet by giving them some tools to keep their children safe, very often against things that young people will do, thinking that they are safe and that they are not vulnerable, and teaching them how to deal with that.

Diolch i Rebecca am gyflwyno'r ddatl hon yma heddiw. Mae'n amserol. Bûm ar gwrs yn neuadd bentref Saron a gynlluniwyd i helpu rhieni, gofalwyr a gwarcheidwaid i amddiffyn eu plant rhag cael eu cam-drin yn rhywiol. Mae'r cwrs Parents Protect, a drefnwyd gan Stop it Now! Cymru, mewn partneriaeth â Plant Dewi ac wedi'i ariannu'n rhannol gan Lywodraeth Cymru, yn helpu oedolion i adnabod arwyddion cynnar cam-drin rhywiol mewn plant ac ymddygiad sy'n peri pryder mewn oedolion ac i weithredu ar y pryderon hynny. Mae'n cynnig awgrymiadau ymarferol, cyngor ac adnoddau sy'n helpu oedolion i gadw eu plant yn ddiogel. Mae'r trafodaethau'n cynnwys gwybodaeth am yr arfer o feithrin perthynas amhriodol â phlentyn ar-lein a'r ymddygiad sy'n briodol i blant wrth iddynt fynd yn hŷn. Mae'n cynnwys un sesiwn dwy awr o hyd yr wythnos am bum wythnos ac mae'n ymdrin ag ystod o bynciau, gan gynnwys yn arbennig ddiogelwch ar y rhyngwrwyd, datblygiad rhywiol priodol ymhlith plant a phobl ifanc ac, yr un mor bwysig, yr ymddygiad rhywiol niweidiol ymhlith plant y cyfeiriodd Rebecca ato eisoes. Mae'n helpu rhieni nad ydynt yn deall y rhyngwrwyd drwy roi adnoddau iddynt gadw eu plant yn ddiogel, yn aml iawn rhag pethau y bydd pobl ifanc yn eu gwneud, gan feddlw eu bod yn ddiogel ac nad ydynt yn agored i niwed, a'u haddysgu sut i ymdrin â hynny.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

17:37

William Powell [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

I thank Rebecca Evans very much for bringing forward this important debate today. As a school governor, I know particularly how noxious the influence of cyberbullying can be and how profoundly distressing it can be for young people and, indeed, for their families. She is also right to point out the enormous force of good that the internet provides in terms of relationships and supporting educational activity. Liberal Democrats, within the coalition, have been working towards implementing the recommendations of both the Byron and Bailey reviews into internet safety, and I pay tribute particularly to the work of the former Minister of State for Children and Families, Sarah Teather, who was particularly active in this field. I look forward to taking these issues forward and to working with Rebecca and other colleagues interested in taking this issue forward in this place.

Diolch yn fawr iawn i Rebecca Evans iawn am gyflwyno'r ddatl bwysig hon heddiw. Fel llywodraethwr ysgol, gwn yn arbennig am y niwed y gall dylanwad seiberfwlio ei achosi a'r gofid dwys y gall ei achosi i bobl ifanc ac, yn wir, i'w teuluoedd. Mae hi hefyd yn llygad ei lle yn nodi buddiannau aruthrol y rhyngwrwyd o ran cydberthnasau ac ategu gweithgarwch addysgol. Bu'r Democratiaid Rhyddfrydol, o fewn y glymblaid, yn gweithio tuag at weithredu argymhellion adolygiad Byron ac adolygiad Bailey i ddiogelwch ar y rhyngwrwyd, a hoffwn dalu teyrnged yn arbennig i waith y cyn Weinidog Gwladol dros Blant a Theuluoedd, Sarah Teather, a fu'n arbennig o weithgar yn y maes hwn. Edrychaf ymlaen at ddatblygu'r materion hyn ac at weithio gyda Rebecca a chyd-Aelodau eraill sydd â diddordeb mewn mynd i'r afael â'r mater hwn yn y lle hwn.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)

Y Dirprwy Weinidog Sgiliau a Thechnoleg / The Deputy Minister for Skills and Technology

Thank you, Rebecca Evans, for raising this extremely important issue. It is an issue in which I intend to take a very close interest. Rebecca, you were right to identify that this is a responsibility that we all share. Not only have you proven that you are a champion for women's rights and equality, but you have taken on the newspaper barons who control page 3 of many national press in trying to rid our society of those appalling pages. You are to be applauded. More power to your elbow. I also thank William Powell and Joyce Watson for their contributions today.

It is fair to say that exploiting the benefits of the internet while protecting children is a challenge. The internet is a tremendous resource for teaching and learning, and the Welsh Government has invested over £200 million over its lifetime to improve ICT facilities for schools, including the major investment in broadband and Wi-Fi for schools, which the First Minister announced in January. As we ask schools to make more use of digital technology, however, so we must help them to use it effectively.

In 2008, Wales was the first country in the UK to introduce the teaching of e-safety in primary and secondary schools—it is a mandatory element of the ICT programme of study for learners in key stages 2 and 3. There are also opportunities for schools to address e-safety issues across the curriculum, most particularly through the personal and social education framework. The approach that underpins our curriculum requirement is that we first teach children to use the internet safely under supervision, and then help them to develop the skills and understanding that they need to manage their own risk as they use the internet independently. I am aware that there have been calls for e-safety to be included in lessons for younger children, and of the introduction of the new computing programme of study in England, which includes a requirement to teach children aged five to seven to use the internet safely.

Last month, the Minister for Education and Skills published a consultation concerning the review of assessment and the national curriculum. Although primarily focused on integrating literacy and numeracy in the curriculum, the proposals also include the introduction of a statutory wider skills framework, which includes digital literacy. The second phase of the review will include revisions to the programme of study, including ICT. Issues such as e-safety will be a key consideration in developing the content of the new programmes of study and the digital literacy component of a wider skills framework. We expect curriculum changes to be introduced from September 2014.

Diolch, Rebecca Evans, am godi'r mater hynod bwysig hwn. Mae'n fater y bwriadaf gymryd diddordeb mawr ynddo. Rebecca, roeddech yn llygad eich lle i nodi bod cyfrifoldeb ar bob un ohonom. Yn ogystal â phrofi eich bod yn hyrwyddwr hawliau menywod a hydraddoldeb, rydych hefyd wedi brwydro yn erbyn unigolion pwerus y papurau newydd sy'n rheoli tudalen 3 sawl papur cenedlaethol wrth geisio cael gwared ar y tudalennau erchyll hynny o'n cymdeithas. Dylid eich canmol. Chwarae teg ichi. Hoffwn ddiolch hefyd i William Powell a Joyce Watson am eu cyfraniadau heddiw.

Mae'n deg dweud bod manteisio ar fuddiannau'r rhyngwrdd tra'n diogelu plant ar yr un pryd yn her. Mae'r rhyngwrdd yn adnodd gwych ar gyfer addysgu a dysgu, ac mae Llywodraeth Cymru wedi buddsoddi dros £200 miliwn yn ystod ei hoes i wella cyfleusterau TGCh ar gyfer ysgolion, gan gynnwys y buddsoddiad sylweddol mewn band eang a Wi-Fi ar gyfer ysgolion, a gyhoeddwyd gan y Prif Weinidog ym mis Ionawr. Ond wrth inni ofyn i ysgolion wneud mwy o ddefnydd o dechnoleg ddigidol, rhaid inni eu helpu i'w defnyddio'n effeithiol.

Yn 2008, Cymru oedd y wlad gyntaf yn y DU i gyflwyno trefniadau ar gyfer addysgu e-ddiogelwch mewn ysgolion cynradd ac ysgolion uwchradd—mae'n elfen orfodol o'r rhaglen astudio TGCh ar gyfer dysgwyr yng nghyfnodau allweddol 2 a 3. Ceir cyfleoedd hefyd i ysgolion ymdrin â materion e-ddiogelwch ar draws y cwricwlwm, yn fwyaf arbennig drwy'r fframwaith addysg bersonol a chymdeithasol. Yr ymagwedd sy'n sail i'n gofyniad cwricwlaidd yw y dylem yn gyntaf addysgu ein plant i ddefnyddio'r rhyngwrdd yn ddiogel o dan oruchwyliaeth, ac wedyn eu helpu i feithrin y sgiliau a'r ddealltwriaeth sydd eu hangen arnynt i reoli eu risg eu hunain wrth iddynt ddefnyddio'r rhyngwrdd yn annibynnol. Rwy'n ymwybodol y bu ceisiadau i gynnwys e-ddiogelwch fel rhan o wersi i blant iau, ac i gyflwyno'r rhaglen astudio cyfrifiadura newydd yn Lloegr, sy'n cynnwys gofyniad i addysgu plant rhwng 5 a 7 oed i ddefnyddio'r rhyngwrdd yn ddiogel.

Fis diwethaf, cyhoeddodd y Gweinidog Addysg a Sgiliau ymgynghoriad ynghylch yr adolygiad o drefniadau asesu a'r cwricwlwm cenedlaethol. Er eu bod yn canolbwyntio'n bennaf ar integreiddio llythrennedd a rhifedd yn y cwricwlwm, mae'r cynigion hefyd yn cynnwys cyflwyno fframwaith sgiliau ehangach statudol, sy'n cynnwys llythrennedd digidol. Bydd ail gam yr adolygiad yn cynnwys diwygiadau i'r rhaglen astudio, gan gynnwys TGCh. Bydd materion megis e-ddiogelwch yn ystyriaeth allweddol wrth ddatblygu cynnwys y rhaglenni astudio newydd ac elfen llythrennedd digidol fframwaith sgiliau ehangach. Rydym yn disgwyl y caiff newidiadau i'r cwricwlwm eu cyflwyno o fis Medi 2014.

Following the tragic death of April Jones, and the revelations that emerged in the trial, there has been a renewed drive to tackle unfettered access to pornography and child abuse images online. Action here is rightly taken at the UK and international level, as organisations such as the Child Exploitation and Online Protection Centre and the Internet Watch Foundation have already sought to do. The First Minister wrote to the UK Prime Minister earlier this year, stressing the Welsh Government's support for realistic and workable measures to protect children. Over the next year, we will be intensifying efforts to educate and raise awareness of internet safety among children, parents, and adults who work with children, with a new programme of e-safety activities to run during 2014 and 2015.

One issue that has been raised with us a number of times in recent years is the impact of blocking social networking sites in schools. Colleagues will all be aware of the concerns about harmful content, user privacy and bullying on sites like Facebook, but we also know that children and young people use these sites as a matter of course—to them, the online world is a normal and natural extension of the actual world. As in 'real life', we must have concerns about the way in which those sites are regulated and used. There is evidence, however, that blocking access to social networking sites in schools removes an important opportunity for teachers to engage with their students on these issues. Are we helping to build young people's resilience to the harmful things that they encounter online if we leave it to them to deal with those issues alone? This is a critical question, given the reality of what exists outside the school environment.

The former Minister for Education and Skills, Leighton Andrews, wrote to all local authority education cabinet members in February, advising that the Welsh Government would like to take a more positive and constructive approach to the use of social technologies in education. One of the key tools that we will be using to work with schools on authorities on this issue is Hwb, the all-Wales learning platform, which was launched last December.

As part of the 2013 Anti-bullying Week, from 18 to 22 November, the Welsh Government will be launching a campaign to raise awareness of cyberbullying and to highlight where to go for help. This year's campaign is encouraging the use of new technologies, such as tablets and smart phones, to promote positive communication. The Welsh Government's guidance provides advice to help schools to put in place mechanisms to prevent cyberbullying and to respond to it when it comes. The Welsh Government also provides support for all young people through services such as CLIConline.

Yn dilyn marwolaeth drasig April Jones, a'r wybodaeth a ddatgelwyd yn y treial, bu ymdrech o'r newydd i fynd i'r afael â mynediad dilyffethair at bornograffi a delweddau o blant yn cael eu cam-drin ar-lein. Yn briodol, gweithredir ar lefel y DU ac yn rhyngwladol mewn perthynas â'r mater hwn, fel y mae sefydliadau fel y Ganolfan Camfanteisio ar Blant a'u Hamddiffyn Ar-lein a'r Internet Watch Foundation eisoes wedi ceisio gwneud. Ysgrifennodd y Prif Weinidog at Brif Weinidog y DU yn gynharach eleni, gan bwysleisio cefnogaeth Llywodraeth Cymru i fesurau realistig ac ymarferol i ddiogelu plant. Yn ystod y flwyddyn nesaf, byddwn yn dwysáu ein hymdrechion i addysgu a chodi ymwybyddiaeth o ddiogelwch ar y rhyngwyd ymhlith plant, rhieni ac oedolion sy'n gweithio gyda phlant, gyda rhaglen newydd o weithgareddau e-ddiogelwch i'w cynnal yn ystod 2014 a 2015.

Un mater a godwyd droeon gyda ni yn ystod y blynyddoedd diwethaf yw effaith rhwystro safleoedd rhwydweithio cymdeithasol mewn ysgolion. Bydd pob un o'm cyd-Aelodau yn ymwybodol o'r pryderon am gynnwys niweidiol, preifatrwydd defnyddwyr a bwlio ar safleoedd fel Facebook, ond mae pob un ohonom hefyd yn gwybod bod plant a phobl ifanc yn defnyddio'r safleoedd hyn fel mater o drefn—iddynt hwy, mae'r byd ar-lein yn estyniad arferol a naturiol o'r byd go iawn. Fel mewn 'bywyd go iawn', rhaid inni bryderu am y ffordd y caiff y safleoedd hynny eu rheoleiddio a'u defnyddio. Fodd bynnag, ceir tystiolaeth bod rhwystro mynediad i safleoedd rhwydweithio cymdeithasol mewn ysgolion yn dileu cyfle pwysig i athrawon ymgysylltu â'u myfyrwyr mewn perthynas â'r materion hyn. A ydym yn helpu i feithrin gwydnwch pobl ifanc i'r pethau niweidiol y dônt ar eu traws ar-lein os byddwn yn gadael iddynt ymdrin â'r materion hynny ar eu pen eu hunain? Mae'r cwestiwn hwn yn hollbwysig, o ystyried realiti'r hyn sy'n bodoli y tu allan i amgylchedd yr ysgol.

Ysgrifennodd y cyn Weinidog Addysg a Sgiliau, Leighton Andrews, at bob aelod o gabinet addysg awdurdodau lleol ym mis Chwefror, yn eu hysbysu bod Llywodraeth Cymru yn awyddus i weithredu mewn ffordd fwy cadarnhaol ac adeiladol mewn perthynas â'r defnydd o dechnolegau cymdeithasol ym maes addysg. Un o'r adnoddau allweddol y byddwn yn ei ddefnyddio i weithio gydag ysgolion ac awdurdodau mewn perthynas â'r mater hwn yw Hwb, y llwyfan dysgu i Gymru gyfan, a lanswyd fis Rhagfyr diwethaf.

Fel rhan o Wythnos Gwrth-fwlio 2013, o 18 i 22 Tachwedd, bydd Llywodraeth Cymru yn lansio ymgyrch i godi ymwybyddiaeth o seiberfwlio ac i dynnu sylw at ble y gellir mynd i gael help. Mae ymgyrch eleni yn annog y defnydd o dechnolegau newydd, megis llechi a ffonau clyfar, i hyrwyddo cyfathrebu cadarnhaol. Mae canllawiau Llywodraeth Cymru yn rhoi cyngor i helpu ysgolion i roi systemau ar waith i atal achosion o seiberfwlio ac i ymateb iddynt pan fyddant yn digwydd. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn rhoi cymorth i bob person ifanc drwy wasanaethau fel CLICarlein.

Finally, I want to reiterate that safeguarding children is of paramount importance to the Welsh Government. In 2007 we published 'Safeguarding Children: Working Together under the Children Act 2004'. This sets out how local authorities and other agencies must co-operate to safeguard and promote the welfare of children. The Social Services and Well-being (Wales) Bill is pivotal to implementing key aspects of our safeguarding and protection agenda. The Deputy Minister for Social Services has been clear that this important piece of legislation will strengthen safeguarding arrangements for children and adults in Wales. Likewise, as Rebecca Evans has identified, there is significant potential for this subject to be addressed through legislation on ending violence against women and domestic abuse.

Developing resilience in children is a much broader issue than just keeping children safe in an online environment. When safeguarding policies and practices are implemented in the classroom and across the whole school, then independent, resilient learners will have the skills to manage adversity in the real as well as the digital world, be it through computers or smartphones.

I will examine the solutions Rebecca Evans has highlighted to the problem of sexting, and I would be grateful if the Member would agree to meet me for a discussion about this whole policy area of child safety online.

I gloi, hoffwn aillbwysleisio'r ffaith bod diogelu plant o'r pwys mwyaf i Lywodraeth Cymru. Yn 2007, cyhoeddwyd 'Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004' gennym. Mae'n nodi sut y mae'n rhaid i awdurdodau lleol ac asiantaethau eraill gydweithredu er mwyn diogelu a hyrwyddo lles plant. Mae'r Bil Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) yn greiddiol o ran rhoi agweddau allweddol ar ein hagenda diogelu a gwarchod ar waith. Mae'r Dirprwy Weinidog Gwasanaethau Cymdeithasol wedi datgan yn glir y bydd y darn pwysig hwn o ddeddfwriaeth yn atgyfnerthu'r trefniadau ar gyfer diogelu plant ac oedolion yng Nghymru. Yn yr un modd, fel y nododd Rebecca Evans, mae potensial sylweddol i ymdrin â'r pwnc hwn drwy ddeddfwriaeth ar roi terfyn ar drais yn erbyn menywod a cham-drin domestig.

Mae datblygu gwydnwch mewn plant yn fater llawer ehangach na dim ond cadw plant yn ddiogel mewn amgylchedd ar-lein. Drwy roi polisiau ac arferion diogelu ar waith yn yr ystafell ddosbarth ac ar draws yr ysgol gyfan, yna bydd dysgwyr gwydn, annibynnol yn meddu ar y sgiliau i ymdopi ag adfyd yn y byd go iawn yn ogystal â'r byd digidol, boed hynny drwy gyfrifiaduron neu ffonau clyfar.

Ystyriaf yr atebion y tynnodd Rebecca Evans sylw atynt mewn perthynas â phroblem negeseuon testun rhywiol, a byddwn yn ddiolchgar pe gallai'r Aelod gytuno i gyfarfod â mi i drafod y maes polisi cyfan sy'n gysylltiedig â diogelwch plant ar-lein.

17:46

Y Dirprwy Lywydd / The Deputy Presiding Officer [Bywgraffiad](#) [Biography](#)

Thank you, Deputy Minister. That brings today's proceedings to a close.

Daeth y cyfarfod i ben am 17:46.

Diolch, Ddirprwy Weinidog. Daw hynny â thrafodion heddiw i ben.

The meeting ended at 17:46.

Senedd.tv
[Fideo Video](#)